ISSN 2409-9805 (Print)

МІНІСТЕРСТВО КУЛЬТУРИ ТА ІНФОРМАЦІЙНОЇ ПОЛІТИКИ УКРАЇНИ
MINISTRY OF CULTURE AND INFORMATION POLICY OF UKRAINE

Бібліотекознавство. Документознавство. Інформологія

Library Science. Record Studies. Informology

Науковий журнал
Виходить щоквартально
Заснований у лютому 2004 р.

Quarterly Scientific Journal
Founded in 2004

№ 2
2022

Київ – 2022

УДК 02+002+001](477)(051)»540.3»

Наш передплатний індекс: 86544

БІБЛІОТЕКОЗНАВСТВО. ДОКУМЕНТОЗНАВСТВО. ІНФОРМОЛОГІЯ

Журнал індексується в міжнародних базах даних:
Google Scholar; Research Bible; Polish Scholarly Bibliography; BASE

Засновник і видавець – Національна академія керівних кадрів культури і мистецтв
Головний редактор – Добровольська В. В.

Бібліотекознавство. Документознавство. Інформологія : наук. журн. / М-во культури та інформ. політики України, Нац. акад. керів. кадрів культури і мистецтв. Київ : НАКККіМ, 2022. № 2. 132 с.

У фаховому науковому журналі «Бібліотекознавство. Документознавство. Інформологія» висвітлюють актуальні питання в галузі інформаційної, бібліотечної та архівної справи.

Видання адресоване фахівцям у галузі бібліотекознавства, документознавства, архівознавства, соціальних комунікацій та інформаційної діяльності, а також науковцям, викладачам, аспірантам, студентам, усім, хто прагне набути ґрунтовні знання теоретичного та прикладного характеру.

Добровольська В. В. – доктор наук із соціальних комунікацій, доцент, Національна академія керівних кадрів культури і мистецтв (НАКККіМ), **головний редактор**
***Збанацька О. М.* –** доктор наук із соціальних комунікацій, доцент, Київський національний університет культури і мистецтв (КНУКіМ), **заступник головного редактора**
***Філіппова Н. П.* –** кандидат наук із соціальних комунікацій, Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського (НБУВ), **відповідальний секретар**
***Бездрабко В. В.* –** доктор історичних наук, професор, Київський національний університет культури і мистецтв (КНУКіМ)
***Білущак Т. М.* –** кандидат історичних наук, Національний університет «Львівська політехніка» (НУ «Львівська політехніка»)
***Веретеннікова Н. В.* –** кандидат наук із соціальних комунікацій, НУ «Львівська політехніка»
***Вовк Н. С.* –** кандидат історичних наук, доцент, НУ «Львівська політехніка»
Дубровіна Л. А. – доктор історичних наук, професор, член-кореспондент НАН України (НБУВ)
Заваліна О. Л. – доктор інформаційно-бібліотечних наук, Університет Північного Техасу (США, Дентон)
Осінський Збігнєв – доктор габілітований, професор, Університет Марії Кюрі-Склодовської (Польща, Люблін)
Кобєлєв О. М. – доктор наук із соціальних комунікацій, доцент, Харківська державна академія культури
Кунанець Н. Е. – доктор наук із соціальних комунікацій, професор, НУ «Львівська політехніка»
***Литвин С. Х.* –** доктор історичних наук, професор, НАКККіМ
Лобузіна К. В. – доктор наук із соціальних комунікацій, НБУВ
***Маслак В. І.* –** доктор історичних наук, професор, Кременчуцький національний університет імені Михайла Остроградського
Новальська Т. В. – доктор історичних наук, професор, КНУКіМ
***Парвіз Казімі* –** кандидат філологічних наук, Бакинський державний університет (Азербайджан, Баку)
***Ржеуський А. В.* –** кандидат наук із соціальних комунікацій, НУ «Львівська політехніка»
***Тур О. М.* –** доктор наук із соціальних комунікацій, професор, Кременчуцький національний університет імені М. Остроградського
***Чередник Л. А.* –** кандидат філологічних наук, доцент, Національний університет «Полтавська політехніка імені Юрія Кондратюка»

Відповідальний секретар – Філіппова Н. П.
Редактор – Бугайова О. І.
Комп'ютерне складання та верстка – Бугайова О. І.
Редагування англомовних анотацій і транслітерації – Петренко А. В.
Дизайн обкладинки – Саприкін О. А.
Рекомендовано до друку вченою радою НАКККіМ
Протокол № 10 від 22.06.2022

Журнал включено до Переліку наукових фахових видань України (категорія «Б»)
в галузі соціальних комунікацій зі спеціальності 029 – Інформаційна, бібліотечна та архівна справа
(Наказ МОН України від 26.11.2020 № 1471)

Статті, подані до редакції журналу, ***рецензують члени редакційної колегії***
Свідоцтво про державну реєстрацію друкованого засобу масової інформації
Серія КВ № 21133-10933ПР від 08.12.2014
Свідоцтво видала Державна реєстраційна служба України

Використання в будь-якій формі матеріалів, що опубліковані в журналі, узгоджують з редакцією.
Посилання на видання обов'язкові.
Редакція не завжди поділяє точку зору авторів статей.

Адреса редакції та видавця: 01015, м. Київ, вул. Лаврська, 9, корп. 11
e-mail: nauka@nakkkim.edu.ua

© Національна академія керівних кадрів культури і мистецтв, 2022

Бібліотекознавство. Документознавство. Інформологія

Науковий журнал	Виходить щоквартально	Заснований у лютому 2004 р.	№ 2 2022

ЗМІСТ

БІБЛІОТЕКОЗНАВСТВО

Шевченко О. В., Спрінсян В. Г. Модернізація бібліотек закладів вищої освіти України 7

Пугач Л. Ю. Перспективи інноваційних змін у бібліотечній діяльності: погляди вітчизняних вчених 14

Терентьєв С. О. Електронні ресурси в системі комунікацій публічних бібліотек України 21

Ільницький В. А. Інформаційно-творча діяльність бібліотек: актуальність сучасних практик 26

Черняк І. В. Трансформація мережі публічних бібліотек під впливом децентралізації 31

ДОКУМЕНТОЗНАВСТВО

Вовк Н. С. Моніторинг відкритих джерел інформації про діяльність книжкових видавництв як джерело для організації маркетингової кампанії 39

Дуднік О. Я. Бібліографічні видання з питань української державності 1917–1921 років: крізь призму переосмислення історичного минулого 45

СОЦІАЛЬНІ КОМУНІКАЦІЇ. ІНФОРМОЛОГІЯ

Ржеуський А. В., Кунанець Н. Е., Добровольська В. В. Інформаційне обслуговування користувачів бібліотек технічних закладів вищої освіти України в умовах карантину та воєнного стану: порівняльний аналіз 57

Сахарова М. П., Хіміч Я. О. Розробка та актуалізація комунікаційної політики бібліотеки в умовах воєнного стану: кризові комунікації 65

Чередник Л. А. Діяльність українських масмедіа під час російсько-української війни 75

Лісіна С. О. Особливості інформаційного забезпечення підвищення кваліфікації працівників 81

ПІДГОТОВКА ФАХІВЦІВ

Клименко О. З., Сокур О. Л. Дистанційне навчання бібліотечних працівників Національної академії наук України: теоретико-методологічні засади 87

Комова М. В., Мина Ж. В., Білущак Т. М., Петрушка А. І. Міждисциплінарна інтеграція як елемент управління якістю освіти 93

Яворська Т. М. Інноваційні технології та методи навчання в процесі підготовки майбутніх фахівців інформаційно-бібліотечної сфери 101

Палеха Ю. І., Зозуля Н. Ю. Гуманізація професійної підготовки фахівців з інформаційної, бібліотечної та архівної справи за умов дистанційного навчання 108

Кошелєва О. Б., Кравчук О. А., Цисельська О. В. Формування моделі надання освітніх послуг ЗВО в умовах воєнного стану 114

ВІТАЄМО ЮВІЛЯРА

Вітання з ювілеєм до дня народження в.о. ректора Національної академії керівних кадрів культури і мистецтв Ользі Рафаїлівні Копієвській 123

РЕЦЕНЗІЇ

Добровольська В. В. «Основи використання Writer та Calc офісного пакету LibreOffice». Рецензія на навчальний посібник: автори Т. М. Білущак, А. Ю. Шілінг (Національний університет «Львівська політехніка») 124

Горбань Ю. І. Основи аналітики: особливості та практична реалізація. Рецензія на навчальний посібник В. М. Варенка «Основи аналітики» 126

Кафедра культурології та міжкультурних комунікацій оголошує набір 129

Вимоги до публікацій 130

CONTENT

LIBRARY SCIENCE

Shevchenko O., Sprinsyan V. Modernization of libraries of higher education institutions of Ukraine 7

Pugach L. Prospects of innovative changes in library activity: views of domestic scientists 14

Terentiev S. Electronic resources in the communications system of public libraries in Ukraine 21

Ilnitskyi V. Information and creative activity of libraries: actuality of modern practices 26

Cherniak I. Transformation of the network of public libraries under the influence of decentralization 31

DOCUMENTATION

Vovk N. Monitoring open information sources about the book publisher's activities as a source for marketing campaign organizing 39

Dudnik O. Bibliographic publications on ukrainian statehood 1917–1921: through the prism of rethinking the historical past 45

SOCIAL COMMUNICATIONS. INFORMOLOGY

Rzheuskyi A., Kunanets N., Dobrovolska V. Information service of users of libraries of technical institutions of higher education of Ukraine under quarantine conditions: comparative analysis 57

Sakharova M., Khimich Y. Development and updating of the library's communication policy under martial law. crisis communications 65

Cherednyk L. The activities of the ukrainian media during the russian-ukrainian war 75

Lisina S. Features of information support for training of employees 81

TRAINING OF SPECIALISTS

Klymenko O., Sokur O. Distance learning of library employees of the National academy of sciences of Ukraine: theoretical and methodological principles 87

Komova M., Myna Zh., Bilushchak T., Petrushka A. Interdisciplinary integration as an element education quality management 93

Yavorska T. Innovative technologies and training methods in the process of training future specialists in the field of information and library 101

Palекha Y., Zozulia N. Humanization of professional training specialist of information, library, and archival affairs under distance learning 108

Kosheleva O., Kravchuk O., Tsyselska O. Formation of the model for the provision of the HEI educational services in the conditions of marital state 114

CONGRATULATIONS TO THE ANNIVERSARY

Congratulations on the anniversary of the acting rector
of the National Academy of Culture and Arts Management 123

REVIEWS

Dobrovolska V. "Basics of using Writer and Calc of the LibreOffice office package."
Review of the study guide: authors T. Bilushchak, A. Shiling (Lviv Polytechnic National University) 124

Gorban Yu. Basics of analytics: features and practical implementation.
Review of V. Varenko's textbook "Fundamentals of Analytics" 126

The Department of Cultural Studies and Intercultural Communications announces the recruitment 129

Requirements for publications 130

БІБЛІОТЕКОЗНАВСТВО

УДК 026.06
DOI 10.32461/2409-9805.2.2022.263579

Цитування:
Шевченко О. В., Спрінсян В. Г. Модернізація бібліотек закладів вищої освіти України. *Бібліотекознавство. Документознавство. Інформологія*. 2022. № 2. С. 7–14.

Shevchenko O., Sprinsyan V. (2022). Modernization of libraries of higher education institutions of Ukraine. Library Science. Record Studies. Informology, 2, 7–14 [in Ukainian].

Шевченко Олена Василівна,
доктор наук із соціальних комунікацій, професор,
професор кафедри інформаційної
діяльності та медіакомунікацій
Національного університету
«Одеська політехніка»
https: //orcid.org/0000-0003-2313-5939
o.v.shevchenko1968@gmail.com

Спрінсян Василь Георгійович,
кандидат мистецтвознавства, доцент,
завідувач кафедри інформаційної
діяльності та медіакомунікацій
Національного університету
«Одеська політехніка»
https: //orcid.org/ 0000-0003-1099-4718
sprinsyan@op.edu.ua

МОДЕРНІЗАЦІЯ БІБЛІОТЕК ЗАКЛАДІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ УКРАЇНИ

Мета роботи *– схарактеризувати основні аспекти діяльності бібліотек закладів вищої освіти, визначити роль бібліотек ЗВО у системі вищої школи; окреслити процес проєктування бібліотечно-інформаційного ресурсу «Єдиний бібліотечний простір» як варіанту модернізації бібліотечної справи в системі вищої освіти та науки, визначити мету та роль ресурсу, його структурну побудову.* ***Методологія дослідження*** *базується на текстологічному методі при визначенні походження діяльності бібліотечних установ і сучасного стану розвитку бібліотек закладів вищої освіти; методі аналізу / синтезу при дослідженні теоретичних основ, функцій та структури бібліотек вищої школи, при вивченні автоматизації бібліотечних процесів; проєктуванні концепції Єдиного бібліотечного простору, його структури та засад функціонування; методі конкретизації структурної побудови створеного ресурсу «Єдиний бібліотечний простір».* ***Наукова новизна роботи*** *полягає у створенні концепції бібліотечно-інформаційного ресурсу вищої школи «Єдиний бібліотечний простір» на базі інтернет-технологій, що сприяє модернізації системи бібліотечної справи, освіти та науки України.* ***Висновки.*** *Характеризуючи стан модернізації процесів у діяльності бібліотек закладів вищої освіти України, ми визначили, що на сьогодні в закладах спостерігаємо активний перехід до автоматизованих систем здійснення бібліотечних процесів. Проте модернізація визначається не лише запровадженням комп'ютерно-інформаційних систем, а й трансформацією розумінь про бібліотеку, реформування її структури та підвищення якості освіти співробітників. Сутність Єдиного бібліотечного простору в системі закладів вищої освіти виражається в зміні класичного розуміння про електронну бібліотеку. Цей ресурс спрямований на взаємодію бібліотек вищої школи України та об'єднання загальних зусиль для формування єдиного універсального фонду з перспективою комунікації.*

Ключові слова: *бібліотеки ЗВО, вища освіта, модернізація бібліотек, автоматизовані бібліотечно-інформаційні системи, соціальні мережі.*

© Шевченко О. В., Спрінсян В. Г.

Shevchenko Olena,
Doctor of Science in Social Communications, Professor,
Professor of the Department of Information Activities and Media Communications,
Odesa Polytechnic National University

Sprynsyan Vasyl,
Cand. art history, associate professor,
Head of the Department of Information Activities and Medi Communications
Odesa Polytechnic National University

MODERNIZATION OF LIBRARIES OF HIGHER EDUCATION INSTITUTIONS

The purpose of the article *is to present the theoretical characteristics of the main aspects of higher education libraries, the essence and role of free educational libraries in the higher education system, the process of designing library information resource "Single Library Space" as a variant of library modernization in higher education and science. the purpose and role of the resource, its structural construction are determined.* ***The research methodology*** *is based on the textual method in determining the origin of library institutions and the current state of development of libraries of higher education institutions; method of analysis / synthesis in the study of theoretical foundations, functions and structure of higher school libraries, in the study of automation of library processes; designing the concept of the Unified Library Space, its structure and principles of functioning; method of concretization of structural construction of the created resource "Single library space".* ***The scientific novelty*** *of the work is the creation of the concept of library and information resource of the university "Unified Library Space" on the basis of Internet technologies, which contributes to the modernization of the library system, education and science of Ukraine.* ***Conclusions****. Characterizing the state of modernization of processes in the activities of libraries of higher education institutions of Ukraine, we determined that today there is an active transition to automated systems of library processes. However, modernization is determined not only by the introduction of computer information systems, but also by the transformation of understanding of the library, reforming its structure and improving the quality of staff education. The essence of the Unified Library Space in the system of higher education institutions is expressed in the transformation of the classical understanding of the electronic library. This resource is aimed at the interaction of libraries of higher education in Ukraine and the unification of common efforts to form a single universal fund with the prospect of communication.*

Keywords**:** *free economic education libraries, higher education, modernization of libraries, automated library information systems, social networks.*

Актуальність теми дослідження. Питання модернізації бібліотечної системи вищої школи є одним із актуальних завдань сьогодення в умовах переходу до концепції інформаційного суспільства. Саме з цієї причини відбувається перманентний пошук рішень та стратегій для забезпечення відповідності рівня автоматизації міжнародних стандартам якості. Застосування інформаційних технологій у діяльності бібліотеки сприяє збільшенню її мобільності, інтерактивності, розширенню аудиторії за рахунок створення альтернативного «стаціонарному» – електронного фонду.

Аналіз досліджень і публікацій. Наукові розвідки про специфіку функціонування, трансформування та сутність бібліотек закладів вищої освіти викладені в працях Н. Грабар [6], Т. Колесникової [9], А. Кухаренко [10] та ін. Основи інформатизації та автоматизації бібліотечної справи розглядали у своїх дослідженнях такі науковці, як В. Борисенкова [2], Т. Колесникова [8], О. Мар'їна [11]. Фундаментальні основи бібліотечної справи та бібліографічних технологій викладені в працях О. Воскобойнікової-Гузєвої [4; 5], В. Ільганаєвої [7], Т. Новальської [13] та ін. Бібліотеки, їх структура, функції, специфіка, теоретико-методологічні основи діяльності залишаються в колі наукових інтересів чималої кількості дослідників документознавчого циклу та соціальних комунікацій.

Мета дослідження – теоретичне обґрунтування модернізації бібліотек закладів вищої освіти України шляхом створення Єдиного бібліотечного простору.

Виклад основного матеріалу. Бібліотека закладу вищої освіти є важливою складовою в системі навчально-виховного та наукового-дослідного процесів, які становлять основу діяльності закладів освіти III та IV рівнів акредитації, що сприяє її затребуваності й активному використовуванню серед різних груп: студентів, викладачів, технічних працівників та ін. (*табл. 1*).

Таблиця 1

Статистика користування бібліотеками закладів вищої освіти [14]

Загальна кількість бібліотек ЗВО	189
Всього читачів за єдиним обліком,	1 585 840
зокрема віддалених авторизованих користувачів	441 521
Студентів	1 075 030
Кількість відвідувань,	66 552 697
зокрема к-сть звернень до вебресурсів бібліотеки	42 430 243

Як видно з *табл. 1*, бібліотеки закладів вищої освіти налічують більше півтора мільйона читачів за єдиним обліком, дві третини з яких становлять студенти, які активно використовують бібліотечні фонди з метою отримання як навчальних матеріалів: книг, посібників, монографій, методичних рекомендацій тощо, так і літератури інших жанрів, представлених у конкретному закладі; а третину становлять викладачі й інші користувачі, для яких послуги подібної бібліотеки є актуальними та необхідними як для забезпечення навчально-виховного процесу, так і для науково-дослідної роботи.

Окрім того, слід звернути увагу на показники щодо загальної кількості відвідувань і звернень до вебресурсів, що демонструють високий інтерес відвідувачів до фондів бібліотеки закладу вищої освіти, яка, своєю чергою, «спрямовує свою роботу на якісне та оперативне інформаційне забезпечення навчально-виховного процесу та науково-дослідної діяльності університету, організацію, використання та зберігання інформаційних ресурсів, забезпечення вільного доступу до власних ресурсів та послуг, ресурсів мережі Інтернет, формування сучасного інформаційно-бібліотечного середовища з високим рівнем комфортності для користувачів» [13].

Слід зауважити, що в умовах сучасності бібліотека ЗВО має особливу роль для студентства та наукової спільноти, яка полягає не тільки в інформаційно-документаційному забезпеченні освітніх і дослідних процесів, а й у тому, що вона «сприяє формуванню національної самосвідомості, направляючи на вибір певної системи цінностей» [12]. Відповідно до цього формується розуміння про університетську бібліотеку як про соціокомунікативний інститут.

Варто звернути увагу на те, що бібліотеки вищої школи безпосередньо залежать від трансформацій у сфері освіти, адже вони забезпечують не тільки універсальні читацькі запити, а й беруть участь у процесах навчання та науки. З огляду на те, що приблизно останні 10 років освіта в Україні розвивається відповідно до європейських стандартів, актуальними стали як класична стаціонарна освіта, так і самоосвіта, яка реалізується за допомогою дистанційного навчання [3].

Слід наголосити на тому, що електронна бібліотека є однією з ключових умов для організації дистанційної освіти в закладах вищої освіти України. Це зумовлено тим, що вона є фундаментальним елементом у системі складових, які забезпечують повноцінне дистанційне навчання, а якщо конкретно – інформаційним. Завдяки цьому елементу під час здійснення освітніх процесів забезпечується повне навчально-методичне супроводження, яке сприяє високій ефективності навчання та, як наслідок, формуванню широкої бази знань у студентів, набуттю ними зазначених навчальною програмою компетенцій.

Активне впровадження інформаційно-комп'ютерних технологій стало передумовою для наукових розвідок дослідників щодо сучасного стану та потенційного розвитку бібліотечної справи, адже це сфера, що перманентно передбачає введення і застосування інновацій. О. Воскобойнікова-Гузєва виділяє три актуальні напрями модернізації бібліотек закладів вищої освіти, а саме: технологічна модернізація – впровадження новітніх інформаційно-комп'ютерних технологій у бібліотечні процеси, забезпечення застосування сучасного програмного забезпечення для повноцінного виконання всіх необхідних функцій бібліотекою; інституційна модернізація – реформація розуміння про бібліотеку як соціальний інститут, внаслідок чого створення нових моделей фінансування та забезпечення бібліотеки ЗВО; соціальна модернізація – передбачає трансформацію основних засад діяльності освітньої, наукової сфер відповідно до попередніх напрямів, а також удосконалення персоналу бібліотеки закладів вищої освіти [5].

Модернізація сучасної бібліотечної справи потребує глобальної реформації технічного та програмного забезпечення виконуваних процесів, пов'язаних зі створенням, обробкою, зберіганням, передачею документів. Так, під час переходу до нової концепції бібліотечної справи важливо було

забезпечити автоматизацію не тільки певного етапу або дії, наприклад тільки оцифрування документів або створення бази даних, а й всеосяжної сукупності складових, за допомогою яких реалізується діяльність установи. Відповідно до зазначеного вище необхідно загострити увагу на тому, що для виконання поставленої мети були створені автоматизовані бібліотечно-інформаційні системи, які є основою діяльності бібліотек України всіх видів: як публічних, так і спеціальних, до яких у цьому випадку відносимо бібліотеки закладів вищої освіти, які повинні надавати доступ до необхідних і передбачених навчальними цілями ресурсів:

- доступ до електронних каталогів бібліотеки;
- доступ до електронних та навчальних матеріалів закладів вищої освіти у структурованому вигляді за інститутами, факультетами, кафедрами, дисциплінами тощо;
- доступ до різноманітних баз даних (SCOPUS, Web of Science);
- доступ до навчальних порталів;
- віддалене замовлення необхідного видання;
- віртуальні виставки;
- доступ до е-журналів;
- тематичні покажчики, каталоги й ін. [14].

Отже, завдяки автоматизації для бібліотек закладів вищої освіти характерним є підвищення рівня забезпечення потреб читачів.

Процеси модернізації бібліотечної справи є вже не тільки спробами впровадити досвід зарубіжних країн у вітчизняну систему, а й законодавчо закріпленою стратегією держави. Автоматизована інформаційна система за ДСТУ 7448:2013 «Інформація та документація. Бібліотечно-інформаційна діяльність. Терміни та визначення понять» являє собою «інформаційну систему, що містить інформаційні, лінгвістичні, організаційно-технологічні засоби й призначена для автоматизованого чи автоматичного провадження інформаційної діяльності». Нині в Україні найпопулярнішими АБІС є: «ІРБІС», «УФД / Бібліотека», ALEPH та LIBER (*рис. 1*).

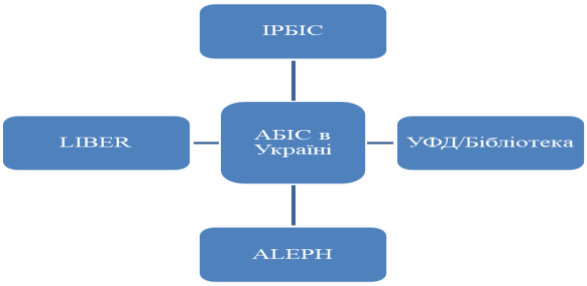

Рис. 1. Найпопулярніші АБІС в Україні

Як продемонстровано на *рис. 1*, основний фундамент програмного забезпечення бібліотечної справи становлять чотири автоматизовані бібліотечно-інформаційні системи. Отже, перехід бібліотек до нової концепції відкритих інформаційних систем у призмі освітньої та наукової діяльності можливий лише за умови впровадження сучасних технологій, які на сьогодні вже не є недосяжним аспектом у традиційній формі бібліотечної справи, а нагальною вимогою, що реалізується за рахунок введення автоматизованих бібліотечно-інформаційних систем.

Інтернет-технології відкривають широкі перспективи для надання користувачам доступу до електронних каталогів, баз даних (зокрема зарубіжних), повнотекстових, оцифрованих документів в електронному вигляді. Якщо звернутися до статистичних даних щодо діяльності бібліотек закладів вищої освіти, можна визначити, що рівень використання технологій інтернету достатньо високий (*табл. 2*).

Таблиця 2

Електронні ресурси бібліотек закладів вищої освіти [14]

Ліцензійні ресурси передплачені (придбані)	
Кількість придбаних (передплачених) БД,	296
з них: повнотекстових БД	160
Кількість унікальних назв книг, журналів, ін.	143 420 153
Бази даних (власні)	
Кількість власних БД	1752
Обсяг власних БД (кількість бібліографічних записів),	51 150 366
з них: записів в Електронному каталозі	38 840 317
Кількість введених записів до ЕК за рік	21 106 403
Кількість звернень до ЕК	21 106 403
Кількість оцифрованих документів за рік,	51 724
зокрема сторінок	1 089 890

Як видно з *табл. 2*, регулярно проводиться активна робота щодо інформатизації ресурсів бібліотек закладів вищої освіти, що визначається в закупівлі та передплаті електронних баз даних, наповненні електронних каталогів та оцифруванні документів, у результаті створено більше 50 млн записів у базах даних, отримано понад 20 млн звернень до електронних каталогів та оцифровано більше 1 млн сторінок документів.

На прикладі Науково-технічної бібліотеки Національного університету «Одеська політехніка» можна простежити рівень автоматизації і визначити таким чином, що загальна кількість бібліографічних записів у БД становить 1249277 найменувань, з яких 1130213 – в електронному каталозі бібліотеки (*рис. 2*) [15].

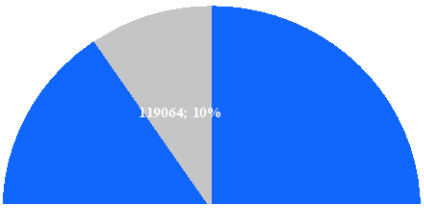

Рис. 2. Бібліографічні записи в БД НТБ НУ «Одеська політехніка»

Як видно на *рис. 2*, 90% усіх бібліографічних записів у БД НТБ Національного університету «Одеська політехніка» знаходяться в електронному каталозі, що свідчить про високий рівень автоматизації [15].

Варто звернути увагу на те, що з процесами інформатизації та розвитку інтернет-технологій абсолютно закономірним є процес створення нових комунікаційних моделей, тому, аби забезпечувати високий рівень модернізації бібліотеки, необхідно використовувати такі нові форми комунікації як за допомогою документів, так і для здійснення спілкування між бібліотекою та читачами, і більшість з них реалізовує його за рахунок створення сторінок у соціальних мережах. З метою забезпечення не тільки інформаційної функції, а й комунікаційної, цілком виправданою є робота Єдиного бібліотечного простору на основі функціонального спектру соціальних мереж. У студентів та викладачів є не лише доступ до фондів бібліотек, а й такі можливості:

- коментування кожного документа, запису й ін.;
- обговорення тем, створюваних користувачами;
- ведення особистих діалогів;
- ведення групових чатів;
- участі в опитуваннях щодо освітніх, наукових та інших питань тощо.

Єдиний бібліотечний простір є простором для функціонування освітньої документної комунікації за допомогою технологій глобальної мережі «Інтернет»; може бути корисним як при стаціонарній формі освіти, так і заочній та дистанційній, коли велику роль відіграють саме самодисциплінованість та самостійний характер навчання студентів. При створенні будь-якого подібного ресурсу постає необхідність в аналізуванні думок аудиторії та її потреб, адже від того, наскільки вони будуть забезпечені, залежить успіх та кількість користувачів. Слід акцентувати саме на тому, що створюваний ресурс має чітку місію, яка полягає в об'єднанні документаційної бази бібліотек закладів вищої освіти та створенні комунікативного простору із навчальним та науковим характером (*рис. 3*).

Рис. 3. Макет структури Єдиного бібліотечного простору

Як можна побачити на *рис. 3*, макет ресурсу «Єдиний бібліотечний простір» містить у собі комбінацію структурних елементів електронної бібліотеки та соціальної мережі, які між собою пов'язані функціональним призначенням. Дизайн ресурсу витриманий у простій, лаконічній формі, адже головним завданням було саме досягнення інтуїтивності функціоналу та легкості використання. Колірна гама, яка включає фіолетовий (колір, що символізує інтелектуальні здібності людини), а також білий та чорний, характеризує ресурс як офіційний сайт, спрямований на популяризацію та актуалізацію науки й освіти. Розділи, розташовані на верхній плашці, містять основну інформацію про бібліотеки закладів вищої освіти, які беруть участь у проєкті, а також повний перелік доступних до перегляду та коментування документів, що знаходяться в базах даних та у фонді, інструкцію з використання ресурсу, бібліографічні й тематичні покажчики, списки літератури для зручної роботи й навчання, іншу інформацію.

Розділи в лівій частині повністю відображують комунікаційний характер Єдиного бібліотечного простору, адже вони є прототипом класичної структури соціальної мережі. Саме з цієї причини користувачі матимуть змогу використовувати класичні засоби комунікації та інформування в навчальному та науковому ключі за допомогою спектру форматів, а саме: фотографій та інших типів зображень, відеозаписів, аудіозаписів (до яких можна віднести популярні на сьогодні подкасти), текстових постів. Всі ці елементи можна групувати, сортувати, класифікувати, ставити лайки та коментувати, що дає змогу не тільки зробити зручний для користування вигляд завантажених файлів, а й створити теми для обговорення та опитувань. Основу функціонування Єдиного бібліотечного простору становить навчальна або наукова комунікація, яку забезпечують визначені суб'єкти.

Слід звернути увагу на те, що завдяки опціям створення опитувань або просто тем для обговорення бібліотеки закладів вищої освіти набули важливої функції, що полягає в спостереженні реакції аудиторії. Так, є велика перспектива для покращення якості бібліотечного обслуговування та наповнення фондів, адже шляхом системного аналізу можна визначити сильні та слабкі сторони сучасного стану розвитку бібліотечної справи в системі вищої школи. Тож можуть бути створені нові, абсолютно інноваційні стратегії щодо подальшого розвитку цієї сфери. Особливо це може бути корисним у процесі модернізації не тільки інформаційного наповнення фондів, а й у межах цифрової трансформації країни відповідно до актуальних тенденцій інформатизації та автоматизації.

Отже, єдиний бібліотечний простір об'єднує дві структурні схеми: сайту бібліотеки та соціальної мережі, що сприяє створенню на основі бібліотечних фондів закладів вищої освіти нової комунікаційної моделі навчального та наукового спрямування.

Висновки. На сьогодні система бібліотечної справи вищої школи зазнає відчутних трансформацій, які обумовлені сучасними тенденціями, пов'язаними із загальнодержавною стратегією інформатизації суспільства та реформації системи освіти, науки й інших сфер, які безпосередньо пов'язані з цим явищем. Відповідно до структурної приналежності бібліотек закладів вищої освіти України до університетів та інших закладів III–IV рівнів акредитації ключовим їх завданням є створення максимально зручної, автоматизованої, оперативної інформаційної системи, яка відповідає актуальним вимогам читачів. З цієї причини традиційна система бібліотечних процесів зазнає модернізації та впровадження новітніх автоматизованих бібліотечно-інформаційних систем, за допомогою яких відбувається реалізація переходу до ідеї відкритих баз даних, а також розширення можливостей за допомогою інтернет-технологій.

Єдиний бібліотечний простір є актуальним рішенням щодо кооперації бібліотек закладів вищої освіти як варіант модернізації та автоматизації бібліотечних процесів. Сутність діяльності цього ресурсу полягає у формуванні єдиного систематизованого та класифікованого фонду в електронній формі, а також повному інформаційному супроводженні навчання та наукової діяльності в Україні за допомогою технологій глобальної мережі «Інтернет». Єдиний бібліотечний простір являє собою не лише джерело інформації, а й повноцінний простір для здійснення навчальної, міжособистісної, групової та інших видів комунікації за допомогою функціональних можливостей запровадженої на основі нього соціальної мережі, що включає в інструментарій різноманітні формати документів: відео, аудіо, текст, а також способи взаємодії: коментарі, лайки, репости.

Список використаних джерел

1. Білоус В. С. Бібліотека закладу вищої освіти: виклики сьогодення. *Збірники наукових праць професорсько-викладацького складу ДонНУ імені Василя Стуса*. 2019. С. 197–203.

2. Борисенкова В. В. Використання інформаційних технологій сучасних бібліотек у вищій школі нефілологічного профілю. *Актуальні проблеми сучасних лінгвістичних досліджень та застосування інноваційних технологій викладання мов у вищій школі нефілологічного профілю* : матер. Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Дніпро, 25 жовтня 2018 р.). Дніпро, 2018. С. 35–40.

3. Буліч Н. М., Ковальова А. О. Університетська бібліотека в умовах глобалізації та модернізації вищої освіти. *Університетська бібліотека: час змін, трансформацій, нововведень* : матер. Всеукр. круглого столу (м. Харків, 13 червня 2017 р.). Харків, 2017. URL: http://library.nlu.edu.ua/biblioteka/kr-st-2017/Bulich.pdf (дата звернення: 12.04.2021).

4. Воскобойнікова-Гузєва О. В. Бібліотечно-інформаційна діяльність: системний підхід. *Наукові праці Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського.* 2011. Вип. 29. С. 5–13.

5. Воскобойнікова-Гузєва О. В. Модернізаційні моделі розвитку бібліотечно-інформаційних установ у період глобалізації: визначення базових складових. *Наукові праці Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського.* 2012. Вип. 33. С. 7–30.

6. Грабар Н. Г. Когнітивно-інформаційна діяльність бібліотеки ВНЗ. *Слобожанський гуманітарій* : матер. Міжнар. наук.-метод. конф. (м. Харків, 03 березня 2017 р.). Харків, 2017. С. 109–112.

7. Ільганаєва В. О. Бібліотечна сфера – соціальний інститут. *Бібліотечний вісник.* 1994. № 3. С. 2–7.

8. Колесникова Т. О. Етапи інформатизації бібліотек вищої школи України і США: порівняльна характеристика. *Бібліотекознавство. Документознавство. Інформологія*. 2010. № 4. С. 59–66.

9. Колесникова Т. О. Розвиток комунікаційних моделей бібліотек вищих навчальних закладів. *Бібліотекознавство. Документознавство. Інформологія*. 2011. № 3. С. 29–35.

10. Кухаренко А. Гуманістична стратегія розвитку комунікаційної діяльності бібліотек ВНЗ. *Вісник Книжкової палати*. 2015. № 5. С. 10–12.

11. Мар'їна О. Ю. Бібліотеки України в цифровому медіапросторі: теоретико-методологічні засади розвитку : дис. ... д-ра н. з соц. ком.: 27.00.03. Харьків, 2018. 514 с.

12. Молчанова С. Роль бібліотеки ВНЗ у формуванні ціннісних орієнтирів молоді в нових умовах. *Бібліотечний форум: історія, теорія і практика*. 2015. № 1 (1). С. 39–43.

13. Новальська Т. В. Вища бібліотечна освіта в Україні: сторінки історії, шляхи модернізації. *Наукові праці Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка. Бібліотекознавство. Книгознавство.* 2015. Вип. 4. С. 97–101.

14. Основні статистичні показники роботи бібліотек ЗВО України за 2018 рік / Наукова бібліотека імені М. Максимовича. URL: http://www.library.univ.kiev.ua/ukr/for_lib/stats-res-2018.pdf (дата звернення: 25.04.2020).

15. Таблиця основних статистичних показників роботи бібліотеки ВНЗ України станом на 01.01.2019 р. URL: http://liber.onu.edu.ua/pdf/tabl-2018.pdf (дата звернення: 07.05.2022).

References

1. Belous, V. S. (2019). Library of higher education: today's challenges. Collections of scientific works of the teaching staff of DonNU named after Vasyl Stus, 197–203 [in Ukrainian].

2. Borisenkova, V. V. (2018). The use of information technology in modern libraries in higher education of non-philological profile. Actual problems of modern linguistic research and application of innovative technologies of language teaching in higher school of non-philological profile: materials intern. scientific-practical conf. Dnipro, 35–40 [in Ukrainian].

3. Bulich, N. M, Kovaleva A. O. (2017). University Library in the context of globalization and modernization of higher education. University Library: a time of change, transformation, innovation: materials All-Ukrainian. round table, Kharkiv, Retrieved from: http://library.nlu.edu.ua/biblioteka/kr-st-2017 /Bulich.pdf [in Ukrainian].

4. Voskoboynikov-Guzeva, O. V. (2011). Library and information activities: a systematic approach. Scientific works of the National Library of Ukraine named after V. I. Vernadsky, 29, 5–13 [in Ukrainian].

5. Voskoboynikov-Guzeva, O. V. (2012). Modernization models of development of library and information institutions in the period of globalization: definition of basic components. Scientific works of the National Library of Ukraine named after V. I. Vernadsky, 33, 7–30 [in Ukrainian].

6. Grabar, N. G. (2017). Cognitive-informational activity of the university library. Slobozhansky Humanities: materials intern. scientific method conf. Kharkiv, 109–112 [in Ukrainian].

7. Ilganaeva, V. O. (1994). Library sphere is a social institute. Library Bulletin, 3, 2–7 [in Ukrainian].

8. Kolesnikova, T. O. (2010). Stages of informatization of libraries of higher schools of Ukraine and the USA: comparative characteristics. Library Science. Documentation. Informology, 4, 59–66 [in Ukrainian].

9. Kolesnikova, T. O. (2011). Development of communication models of libraries of higher educational institutions. Library Science. Documentation. Informology, 3, 29–35 [in Ukrainian].

10. Kukharenko, A. (2015). Humanistic strategy of development of communication activity of university libraries. Bulletin of the Book Chamber, 5, 10–12 [in Ukrainian].

11. Maryina, O. Yu. (2018). Libraries of Ukraine in the digital media space: theoretical and methodological principles of development: dis .... Dr. N. with social com.: 27.00.03. Kharkiv, 514 [in Ukrainian].

12. Molchanova, S. (2015). The role of the university library in the formation of values of youth in the new conditions. Library Forum: History, Theory and Practice, 1 (1), 39–43 [in Ukrainian].

13. Novalska, T. V. (2015). Higher library education in Ukraine: pages of history, ways of modernization. Scientific works of Kamyanets-Podilsky National University named after Ivan Ogienko. Library Science. Bibliography, 4, 97–101 [in Ukrainian].

14. The main statistical indicators of the work of libraries of the Free Economic Zone of Ukraine for 2018. Scientific Library named after M. Maksimovich. Retrieved from: http://www.library.univ.kiev.ua/ukr/for_lib/stats-res-2018.pdf [in Ukrainian].

15. Table of the main statistical indicators of the work of the library of Ukrainian universities as of 01.01.2019. Retrieved from: http://liber.onu.edu.ua/pdf/tabl-2018.pdf [in Ukrainian].

Стаття надійшла до редакції 09.05.2022
Отримано після доопрацювання 06.06.2022
Прийнято до друку 10.07.2022

УДК [021:001.895:004.7]"20"
DOI 10.32461/2409-9805.2.2022.263800

Цитування:
Пугач Л. Ю. Перспективи інноваційних змін у бібліотечній діяльності: погляди вітчизняних вчених. *Бібліотекознавство. Документознавство. Інформологія.* 2022. № 2. С. 14–20.

Pugach L. (2022). Prospects of innovative changes in library activity: views of domestic scientists. Library Science. Record Studies. Informology, 2, 14–20 [in Ukrainian].

Пугач Любов Юріївна,
аспірантка Національної академії керівних кадрів культури і мистецтв,
асистентка кафедри бібліотекознавства і бібліографії Львівського національного університету імені Івана Франка
https://orcid.org/0000-0001-6408-8441
ljubov.pugach@gmail.com

ПЕРСПЕКТИВИ ІННОВАЦІЙНИХ ЗМІН У БІБЛІОТЕЧНІЙ ДІЯЛЬНОСТІ: ПОГЛЯДИ ВІТЧИЗНЯНИХ ВЧЕНИХ

Мета роботи *– розкрити тлумачення понять: «інновації», «бібліотечна інновація», «інноваційна діяльність» у контексті дослідження вітчизняних фахівців бібліотечної галузі. Проаналізувати теоретико-методичні засади щодо впровадження в бібліотечну практику вебтехнології для ефективного дистанційного інформаційного обслуговування користувачів.* ***Методологія дослідження*** *ґрунтується на використанні загальнонаукових підходів: соціокультурному, соціокомунікативному, системному, а також на застосуванні загальнонаукових методів (аналізу, синтезу, узагальнення).* ***Наукова новизна*** *роботи полягає в глибокому аналізі та комплексному підході до вивчення питання якісного задоволення користувача бібліотеки крізь призму впровадження інноваційних форм і методів у бібліотечну діяльність.* ***Висновки.***

© Пугач Л. Ю.

З проведеного дослідження можемо констатувати, що вітчизняні фахівці розглядають сучасні концепції діяльності провідних бібліотек з питань інформаційного обслуговування користувачів. Зокрема, пропонують шляхи впровадження інноваційних форм та методів, напрямів і способів реалізації інноваційної діяльності соціально-комунікаційних інститутів відповідно до інформаційно-технологічних викликів, які ставить перед ними суспільство XXI століття, цим самим ствердно позиціонуючи перспективи та досягнення в розвитку й упровадженні в бібліотечну практику інтернет-обслуговування всіма можливими інноваційними засобами. Зауважимо, що в бібліотечному інформаційному середовищі збережено й традиційні форми обслуговування користувачів, що й надалі залишається актуальним та відповідає потребам інформаційного суспільства загалом. Але це аж ніяк, не означає, що інформаційні послуги не повинні постійно перебувати в динаміці, удосконалюватися, відтак бути конкурентноспроможними на ринку. Тож форми й методи дистанційного (інформаційного) обслуговування мережевими та локальними ресурсами стають одним з провідних напрямів діяльності сучасної публічної бібліотеки.

Ключові слова: *бібліотека, цифровізація бібліотек, бібліотечна інновація, інноваційна політика бібліотеки, бібліотечно-інформаційне обслуговування, інноваційна діяльність, вебтехнології.*

Pugach Liubov,
graduate student National Academy of Managerial Staff of Culture and Arts
assistant of the Department of Library Science and Bibliography
Ivan Franko National University of Lviv

PROSPECTS OF INNOVATIVE CHANGES IN LIBRARY ACTIVITY: VIEWS OF DOMESTIC SCIENTISTS

The purpose of the article *is to explain the interpretation of the concepts: «innovation», «library innovation», and «innovation» in the context of the study of domestic library professionals. Analyze the theoretical and methodological principles for the introduction of web technology in library practice for effective remote information service users.* ***The research methodology consists is*** *based on the use of general scientific approaches: socio-cultural, socio-communicative, systemic, as well as the use of general scientific methods (analysis, synthesis, generalization).* ***Scientific novelty*** *of the work lies in the in-depth analysis and comprehensive approach to studying the issue of quality satisfaction of the library user through the prism of the introduction of innovative forms and methods in library activities.* ***Conclusions.*** *From the conducted research we can state that domestic experts consider modern concepts of activity of leading libraries on questions of information service of users. In particular, they offer ways to implement innovative forms and methods, directions and ways of implementing innovative activities of social and communication institutions in accordance with the information and technological challenges posed by society in the XXI century. Thus, affirmatively positioning the prospects and achievements in the development and implementation in the library practice of Internet services by all possible innovative means. We will try to note that in the library information environment of customer service, traditional forms of work are preserved, which remains relevant and meets the needs of the information society as a whole. But this does not mean that information services should not be constantly in the dynamics, improve, and thus be competitive in the market. Therefore, the forms and methods of remote (information) service of network and local resources are becoming one of the leading activities of modern public library.*

Keywords: *library, digitalization of libraries, library innovation, innovation policy of the library, library and information services, innovation, web technologies.*

Актуальність теми дослідження. Стрімкий розвиток інформаційних технологій зумовив інноваційні перетворення в усіх сферах людської діяльності, зокрема й викристалізував новий вектор у діяльності бібліотечних установ. Виклики інформаційного суспільства ставлять перед бібліотеками нові вимоги, що ґрунтуються на необхідності застосування інновацій у бібліотечній практиці. Впровадження інноваційних технологій у роботу бібліотек має важливе значення як для користувачів, так і для працівників цих соціальних інститутів.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Організаційно-інноваційна діяльність бібліотек була предметом дослідження низки вітчизняних фахівців. Н. Кунанець [19; 20], О. Онищенко [25], В. Копанєва [17], О. Воскобойнікова-Гузєва [5], О. Мар'їна [21–24], Я. Хіміч [28], А. Ржеуський [26] та інші вчені визначали сучасні тенденції та

пріоритети розвитку бібліотечно-інформаційного обслуговування, тому й порушували питання використання сучасних інформаційних технологій. Методології створення консолідованого інформаційного ресурсу, сфокусованого на проєкцію обслуговування окремих груп користувачів, присвячена монографія вітчизняного фахівця Н. Кунанець. У роботі йдеться насамперед про необхідність запровадження механізмів інклюзивного інформаційно-бібліотечного обслуговування, яке може бути якісно виконане, як зазначає науковиця, за умови відповідної підготовки та перепідготовки бібліотечних фахівців. В аспекті доцільності та перспектив розвитку нових форм обслуговування дослідниця представила пропозицію використання інформаційних технологій і сервісів хмарних обчислень для зберігання та ефективного опрацювання бібліотечних електронних ресурсів. Відтак «обґрунтовано вимоги до створення та функціонування електронної бібліотеки для бібліотечно-інформаційного обслуговування користувачів з особливими потребами та побудовано її вербальну модель для вирішення проблеми організації доступу до спеціальних інформаційних ресурсів» [19, 20]. Перевагам використання мультимедійних технологій в університетських бібліотеках присвячені праці науковців Н. Кунанець, А. Ржеуського, О. Малиновського [26]. Зокрема, фахівці ґрунтовно проаналізували безкоштовні вебсервіси для створення бібліотечних мультимедійних продуктів, функції яких активуються через мережу «Інтернет». Як зазначають дослідники, «надання онлайн-доступу до цих ресурсів за допомогою інтернету перетворює бібліотеку у вагомий елемент соціокомунікаційного простору» [26, 17]. Спираючись на ґрунтовні розвідки фахівців, можемо припустити, що доцільним також є використання мультимедійних технологій і в практиці публічних бібліотек, що б дозволило значно спростити роботу над створенням мультимедійних продуктів онлайн від найпростіших до складних.

Відповіді на питання ролі та місця бібліотеки → книги (документа)→ користувача в сучасному цифровому медіапросторі є предметом дослідження не одного покоління фахівців-бібліотекознавців як теоретиків, так і практиків. Зокрема, про перспективу подальшого динамічного розвитку електронного сервісу сучасної бібліотеки йдеться в монографії О. Желай. За оцінкою дослідниці, істотний внесок в осмислення новітніх підходів до роботи бібліотек, їх функціонування як центрів збереження, поширення та організації використання суспільно значущої інформації на сучасному етапі в умовах стрімкого розвитку інформаційного простору зробили фахівці галузі, зокрема: В. Горовий [6–8], О. Мар'їна [22–24], І. Давидова [11], Т. Добко [12], Л. Костенко [18] та ін.

Науковець О. Желай у монографічному дослідженні подала чіткі механізми роботи та здобутки колективу Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського та низки інших провідних обласних бібліотек, зокрема: Вінницької ОУНБ імені К. А. Тімірязєва, Житомирської ОУНБ імені Олега Ольжича, Івано-Франківської ОУНБ імені І. Франка, Кіровоградської ОУНБ імені Д. І. Чижевського й ін., у площині інформаційно-аналітичного обслуговування з упровадженими інноваційними підходами, які значною мірою покращують та урізноманітнюють бібліотечні продукти й послуги на підґрунті новітніх комп'ютерних і телекомунікаційних технологій. Як зазначає дослідниця, «сьогодні бібліотекам важливо, здійснюючи цифрову модернізацію, урізноманітнювати й підкреслювати унікальність своїх послуг, формувати сервісну складову, що відповідає вимогам сучасної користувацької аудиторії» [13, 8–9].

Мета дослідження – розкрити тлумачення понять: «інновації», «бібліотечна інновація», «інноваційна діяльність» у контексті дослідження вітчизняних фахівців бібліотечної галузі; проаналізувати теоретико-методичні засади щодо впровадження в бібліотечну практику вебтехнологій для ефективного дистанційного інформаційного обслуговування користувачів.

Виклад основного матеріалу. Спираючись на визначення поняття «інновації» в Законі України «Про інноваційну діяльність» (2002) як «новостворені (застосовані) та (або) вдосконалені конкурентоспроможні технології, продукцію або послуги, а також організаційно-технічні рішення виробничого, адміністративного, комерційного чи іншого характеру, що істотно поліпшують структуру та якість виробництва і (або) соціальної сфери» [2], можемо припустити: у бібліотечній галузі – це реалізовані ідеї та кінцевий результат здійснення інформаційного процесу. Технологічні інновації привели сучасне суспільство до стану, при якому процес створення, збереження, поширення знань, інформації та інших культурних цінностей розглядаємо як стратегії розвитку й умови динамічних змін у бібліотеках. Своєю чергою, поняття «бібліотечні інновації» потрібно трактувати як оригінальні, нестандартні ідеї, проєкти, методики, які виходять за межі вже наявних канонів і традиційних форм роботи та відображають новий підхід до змісту й організації бібліотечного обслуговування, технологій управління бібліотекою [16, 23]. Візьмемо до уваги роз'яснення терміна «бібліотечна інновація», що описаний в УБЕ (Українській бібліотечній енциклопедії), де зроблено акцент не лише на впровадженні нестандартних ідей та методик, але й на створенні та застосуванні в бібліотечну практику новітніх інформаційних

продуктів / послуг, що наділені новими сучасними якостями та підходами [27]. Зрештою, інноваційна діяльність як необхідна перспектива подальшого розвитку бібліотек спрямована «на стимулювання розвитку бібліотек завдяки змістовному, структурно-організаційному оновленню та технологічній модернізації процесів, а також позитивним змінам у професійній свідомості», як зазначає дослідниця Я. Хіміч [28, 6]. Тобто бачимо, що інноваційна практика є стратегічною, динамічною та рушійною складовою концепції щодо вимог, які ставить інформаційне суспільство XXI століття, оскільки бібліотеки як соціальні інститути дотичні до вирішення основних засадничих завдань інноваційної економіки, відтак виступають активним співучасником у державних реформах в освіті, науці, культурі й ін.

Для того щоб повноцінно функціонувати, бібліотеки покликані повною мірою задовольняти інформаційні потреби користувачів XXI століття, реагуючи на нові виклики суспільства загалом. У Законі України «Про бібліотеки та бібліотечну справу» (1995) у розділі VII «Права та обов'язки громадян, підприємств, установ і організацій на бібліотечне обслуговування» (с. 21, 22) прописано право на бібліотечне обслуговування в різній формі (зокрема дистанційній – засобами телекомунікацій) [1]. У Стратегії розвитку бібліотечної справи на період до 2025 року «Якісні зміни бібліотек для забезпечення сталого розвитку України» подано вичерпний аналіз дослідження сучасного стану бібліотечної справи, чітко окреслено перспективи діяльності соціальних інститутів шляхом модернізації матеріально-технічної бази загалом й інформаційно-технологічної інфраструктури бібліотек зокрема. У законодавчому документі також прогнозовано очікуваний результат повної комп'ютеризації, створення технічної і технологічної інфраструктури для інтеграції національного бібліотечно-інформаційного ресурсу у світове інформаційне середовище, а також впровадження нових інформаційно-бібліотечних послуг на основі інформаційних і комунікаційних технологій [15].

Проблема сутності та різноманітних аспектів інноваційної діяльності бібліотек знайшла віддзеркалення в низці публікацій науковців-теоретиків і практиків. Як зазначає О. Івашкевич, нині є досить багато важливих проблем, що «гальмують процеси модернізації та послідовного, посиленого розвитку публічних бібліотек України» [14, 51]; це насамперед стосується цифрової трансформації бібліотечної галузі, яка спричинена нинішньою ситуацією не лише в країні, а й у світовому масштабі, з урахуванням періодичності введення локдаунів, пов'язаних з гострою респіраторною інфекцією (COVID-19). Вирішення цієї ситуації властиво можливе за умов посилення розвитку цифрової інфраструктури й цифрової трансформації інформаційного середовища публічних бібліотек України [14].

Науковиця І. Давидова в дисертації акцентувала на тому, що головним завданням інноваційної політики бібліотек є створення умов для їх інноваційного розвитку й адекватних організаційних структур управління. Відтак саме інноваційна політика впливає на інтеграцію процесів інформатизації і модернізації бібліотечної діяльності. Дослідниця визначила об'єкти та суб'єкти інноваційної політики, де об'єктами виступають інформаційні технології, програмне забезпечення автоматизації діяльності бібліотек, інформаційні ресурси й технології їх переробки, продукти, послуги та ін. Своєю чергою, суб'єктом може бути бібліотечна установа й ін., що трансформуються під впливом як зовнішніх, так і внутрішніх чинників [10]. Як наголошує О. Онищенко, нині виникла потреба «вписатися в цифрове середовище» [25, 3] з функціями накопичення, перероблення та передавання знання, досвіду, інформації, з урахуванням нових (цифрових) носіїв і комунікаційних механізмів передавання інформації [25, 3]. Досліджуючи питання цифровізації бібліотек, науковець висуває чотири проблеми, які постають перед ними, як-от: 1 – перебудова структури для взаємодії з цифровим середовищем; 2 – формування цифрового мультивидового ресурсу; 3 – організація системи цифрового інтегрованого сервісу і 4 (чи не найважливіша) – перетворення професії бібліотекаря на науково-інформаційного працівника (інформаціезнавця) [25, 3]. Як бачимо, бібліотечний вектор спрямований на цифрові перетворення, що відносно стрімко проникають у бібліотечну галузь. Вітчизняна дослідниця В. Копанєва в одному з підрозділів монографії подає ґрунтовний аналіз інновацій у бібліотеці з проєкцією їх на наукові бібліотеки. Поява таких новацій, як: розробка сучасних інформаційних і комунікаційних технологій АСОД, формування електронних каталогів, створення інституційних репозитаріїв і підтримка науково-аналітичної діяльності бібліотек – у своїй сукупності, як зазначає науковиця, «дає змогу книгозбірням трансформуватися з ортодоксально-консервативних установ у сучасні інформаційні інституції» [17, 280].

О. Мар'їна в дослідженні акцентує увагу на головних напрямах упровадження цифрових технологій у соціально-комунікативних установах, а саме парадигму створення інформаційних сайтів і порталів, оптимізацію електронних каталогів, консолідацію та популяризацію цифрових активів, віртуальне довідкове обслуговування, використання веборієнтованих автоматизованих бібліотечно-

інформаційних систем, синдикацію контенту, що у своїй основі містить одночасне поширення інформації на різні вебсайти, вебсторінки й ін. [21, 103]. Як бачимо, науковиця схиляється до тверджень, що перспективними напрямами бібліотечних технологій є вебтехнології. Відтак дослідниця апелює до таких дієвих сучасних вебсервісів, як: портальні технології, платформи створення форумів, сервіси створення анкет, віртуальних читальних залів, виставок, екскурсій, chat-обслуговування користувачів, crowd-soursing технологій (тегування, wiki-портали), блогів та ін. [23, 107].

Зокрема, висвітлено питання, які нині набувають особливої актуальності в контексті змін та динаміки бібліотечно-інформаційної діяльності. Вітчизняна дослідниця О. Воскобойнікова-Гузєва в монографії розглядає стратегічні орієнтири розвитку як провідних вітчизняних бібліотек, так і світових; зокрема, авторка подає аналіз та обґрунтування перспективної модернізаційної моделі розвитку бібліотечно-інформаційних установ [5]. Як зазначає Я. Хіміч, особливістю радикальних інновацій є «використання принципово нових підходів, технологій, заміна старих об'єктів новими» [28, 6]. Відповідно, виникає щонайменше «необхідність у впровадженні комплексу взаємопов'язаних нововведень, так званих інноваційних кластерів» [28, 6]. Науковиця також ґрунтовно характеризує модифікуючі інновації, які не мають у своїй основі жодних замін, а лише покращують наявні об'єкти, модернізують технології, продукцію та бібліотечні послуги [28, 6]. Вітчизняна дослідниця Т. Вилегжаніна висвітлює свій погляд на триаспектний поділ бібліотечних інновацій: технологічний, функціонально-змістовий, комунікативно-соціальний [4, 6].

В. Бондаренко в монографії наголошує на активності впровадження нових дистантних форм бібліотечного обслуговування з використанням механізму віртуальних соціальних мереж, мобільних та вікі-технологій. Окрему увагу приділено тлумаченню термінології, зокрема, таким поняттям, як: «віртуальний користувач», «дистантне обслуговування», «бібліотечне обслуговування», вказано на полісемічності їх трактування науковцями; проаналізовано інші терміни, як-от: «онлайновий бібліотечний сервіс», «суб'єкт-суб'єктна взаємодія з читачами», «віртуальне (електронне) обслуговування»; окреслено перспективи розвитку інтернет-обслуговування [3].

Наукова новизна роботи полягає в глибокому аналізі та комплексному підході до вивчення питання якісного задоволення користувача бібліотеки крізь призму впровадження інноваційних форм і методів у бібліотечну діяльність.

Висновки. Підсумовуючи, можемо констатувати, що вітчизняні фахівці розглядають сучасні концепції діяльності провідних бібліотек в аспекті інформаційного обслуговування користувачів, пропонують шляхи впровадження інноваційних форм та методів, напрямів і способів реалізації інноваційної діяльності соціально-комунікаційних інститутів відповідно до інформаційно-технологічних викликів, які ставить перед ними суспільство XXI століття, тим самим ствердно позиціонуючи перспективи впровадження в бібліотечну практику інноваційних засобів. Вочевидь, маємо розуміти, що успішно розвиватимуться лише ті бібліотеки, які обирають інноваційний шлях – прагнення до змін, щоб ставати затребуваними для сучасного користувача. Організаційно-технічні рішення через модернізацію бібліотечних механізмів і впровадження нових дистанційних послуг є тим стимулом для оновлення процесів життєдіяльності бібліотеки, що максимально наблизить її до якісного й своєчасного надання послуг віддаленому користувачеві.

Список використаних джерел

1. Про бібліотеки і бібліотечну справу : Закон України від 27.01.1995 № 32/95. Дата оновлення: 22.05.2021. URL: http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/32/95 (дата звернення: 01.11.2021).

2. Про інноваційну діяльність : Закон України від 04.07.2002 № 40-IV. Дата оновлення: 05.12.2012. URL: http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/40-15 (дата звернення: 03.11.2021).

3. Бондаренко В. Бібліотечне інтернет-обслуговування: стан та перспективи : монографія. Київ : НБУВ, 2016. 276 с.

4. Вилегжаніна Т. Інновації – визначальний фактор розвитку бібліотек України. *Бібліотечна планета*. 2009. № 3. С. 6.

5. Воскобойнікова-Гузєва О. В. Стратегії розвитку бібліотечно-інформаційної сфери України: генезис, концепції, модернізація : монографія. Київ : Академперіодика, 2014. 362 с.

6. Горовий В. Еволюція інформаційних запитів суспільства як фактор бібліотечної трансформації. *Наукові праці Нац. б-ки України ім. В. І. Вернадського*. 2007. Вип. 18. С. 36–48.

7. Горовий В. М. Національні інформаційні процеси в умовах глобалізації : монографія. Київ : НБУВ, 2015. 332 с.

8. Горовий В. М. Соціальні інформаційні комунікації і розвиток бібліотечної діяльності. *Наукові праці Нац. б-ки України ім. В. І. Вернадського*. 2009. Вип. 23. С. 7–25.

9. Давидова І. О. Бібліотечне виробництво в інформаційному суспільстві : монографія. Харків : ХДАК, 2005. 295 с.

10. Давидова І. О. Інноваційна політика бібліотек України: зміст та стратегії розвитку в інформаційному суспільстві : автореф. дис. … д-ра наук з соц. комунікацій: 27.00.03. Харків, 2008. 51 с.

11. Давидова І. О. Організаційні трансформації бібліотечно-інформаційного виробництва. *Вісник Книжк. палати.* 2008. № 11. С. 26–29.

12. Добко Т. Довідково-бібліографічне обслуговування в електронному середовищі: віртуальне чи реальне. *Бібліотечний вісник.* 2011. № 4. С. 11–23.

13. Желай О. Електронний сервіс сучасної бібліотеки : монографія. Київ : НБУВ, 2021. 208 с.

14. Івашкевич О. В. Цифрова трансформація бібліотек України: сьогодення та перспективи. *Бібліотекознавство. Документознавство. Інформологія.* 2021. № 2. С. 50–56.

15. Кабінет Міністрів України. Про схвалення Стратегії розвитку бібліотечної справи на період до 2025 року «Якісні зміни бібліотек для забезпечення сталого розвитку України» : Розпорядження від 23.03.2016 № 219-р. Дата оновлення: 23.03.2016. URL:http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/219-2016-р (дата звернення: 02.11.2021).

16. Ковальчук Н. Інноваційність як вагомий складник ефективної організаційно-управлінської діяльності бібліотек. *Вісник Книжкової палати.* 2019. № 1. С. 23.

17. Копанєва В. О. Бібліотека в середовищі цифрової науки: системно-інтеграційна взаємодія : монографія. Київ : Ліра-К, 2020. 322 с.

18. Костенко Л. Й. Бібліотека суспільства знань: концептуальна модель. *Бібліотекознавство. Документознавство. Інформологія*. 2006. № 1. С. 23–28.

19. Кунанець Н. Е. Інформаційно-бібліотечне обслуговування користувачів з особливими потребами: історія та сучасність : монографія. Львів : Галицька видавн. спілка, 2013. 439 с.

20. Кунанець Н. Е. Система бібліотечно-інформаційного обслуговування користувачів з особливими потребами в Україні: історія, методологічні засади, перспективи : автореф. дис. … д-ра наук із соц. комунікацій: 27.00.03. Київ, 2013. 39 с.

21. Мар'їна О. Ю. Бібліотеки України в цифровому медіапросторі: теоретико-методологічні засади розвитку : дис. … д-ра наук із соц. комунікацій: 27.00.03. Харків, 2018. 514 с.

22. Мар'їна О. Ю. Веб-орієнтована концепція розвитку бібліотек в контексті еволюції веб-технологій. *Вісник Книжкової палати.* 2016. № 10. С. 24–27.

23. Мар'їна О. Ю. Веб-технології в бібліотеках: нові можливості розвитку комунікаційного середовища. *Вісник Харків. держ. акад. культури*. 2012. Вип. 36. С. 105–114.

24. Мар'їна О. Ю. Інформатизація бібліотек України: стратегії опанування медіапростору. *Вісник Харків. держ. акад. культури*. 2012. Вип. 37. С. 105–113.

25. Онищенко О. Адаптація бібліотек до «життя в цифрі». *Бібліотечний вісник*. 2020. № 1. С. 3–8.

26. Ржеуський А., Кунанець Н., Малиновський О. Безкоштовні веб-сервіси для створення бібліотечних мультимедійних продуктів: порівняльний аналіз. *Бібліотечний вісник*. 2017. № 1. С. 17–26.

27. Українська бібліотечна енциклопедія. Нац. парлам. б-ка України імені Ярослава Мудрого. URL: hhttps://ube.nlu.org.ua/ (дата звернення: 18.02.22).

28. Хіміч Я. О. Інноваційні зміни в бібліотеці на основі проектного, кадрового менеджменту та ініціативної діяльності бібліотек : посіб. для бібліотекарів за програми підвищ. кваліфікації. Київ : Самміт-книга, 2012. 88 с.

References

1. On libraries and library business: the Law of Ukraine from Juanuary 27, 1995, 32/95 (1995, Juanuary). Retrieved from: http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/32/95 [in Ukrainian].

2. On innovation activity: Law of Ukraine from July 4. 2002, № 40-IV. Retrieved from: http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/40-15 [in Ukrainian].

3. Bondarenko, V. (2016). Library Internet service: status and prospects: monograph, Kyiv: NBUV, 276 [in Ukrainian].

4. Vylegzhanina, T. (2009) Innovation is a determining factor in the development of libraries in Ukraine. Bibliotechna planeta, 3, 6 [in Ukrainian].

5. Voskoboynikova-Guzeva, O. V. (2014). Strategies for the development of the library and information sphere of Ukraine: genesis, concepts, modernization: monograph, Kyiv: Academic periodicals, 362 [in Ukrainian].

6. Gorovy, V. (2007). Evolution of information requests of society as a factor of library transformation. Naukovi praci Nacz. b-ky` Ukrayiny` im. V. I. Vernads`kogo, issue 18, 36-48 [in Ukrainian].

7. Gorovy, V. M. (2015). National information processes in the context of globalization: monograph, Kyiv: NBUV, 332 [in Ukrainian].

8. Gorovy, V. M. (2009). Social information communications and development of library activities. Naukovi praci Nacz. b-ky` Ukrayiny` im. V. I. Vernads`kogo, 23, 7–25 [in Ukrainian].

9. Davydova, I. O. (2005). Library production in information society: monograph, Kharkiv: HDAK, 295 [in Ukrainian].

10. Davydova, I. O. (2008). Innovation policy of libraries of Ukraine: content and development strategies in the information society: author's abstract of the thesis for Doctor's in Social Science: 27.00.03, Kharkiv, 51 [in Ukrainian].

11. Davydova, I. O. (2008). Organizational transformations of library and information production. Visny`k Kny`zhk. palaty`, 11, 26–29 [in Ukrainian].

12. Dobko, T. (2011). Reference and bibliographic services in the electronic environment: virtual or real. Bibliotechny`j visny`k, 4, 11–23 [in Ukrainian].

13. Zhelai, O. (2021). Electronic service of a modern library: monograph, Kharkiv: NBUV, 208 [in Ukrainian].

14. Ivashkevich, O. V. (2021). Digital Transformation of Ukrainian Libraries: Present and Prospects. Bibliotekoznavstvo. Dokumentoznavstvo. Informologiya, 2, 50–56 [in Ukrainian].

15. Cabinet of Ministers of Ukraine. (2016). On approval of the Library Development Strategy for the period up to 2025 «Qualitative changes in libraries to ensure sustainable development of Ukraine». Retrieved from: http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/219-2016-p [in Ukrainian].

16. Kovalchuk, N. (2019). Innovation as an important component of effective organizational and managerial activities of libraries. Visny`k Kny`zhkovoyi palaty, 1, 23 [in Ukrainian].

17. Kopaneva, V. O. (2020). Library in the environment of digital science: system-integration interaction: monograph. Kyiv: Published by Lira- K, 332 [in Ukrainian].

18. Kostenko, L. Y. (2006). Knowledge Society Library: conceptual model. Bibliotekoznavstvo. Dokumentoznavstvo. Informologiya, 1, 23–28 [in Ukrainian].

19. Kunanets, N. E. (2013). Information and library services for users with special needs: history and modernity: monograph. Lviv: Galician Publishing House union, 439 [in Ukrainian].

20. Kunanets, N. E. (2013). Library and information service system for users with special needs in Ukraine: history, methodological principles, prospects: author's abstract of the thesis for Doctor's in Social Science: 27.00.03, Kyiv, 39 [in Ukrainian].

21. Maryina, O. Yu. (2018). Libraries of Ukraine in the digital media space: theoretical and methodological principles of development: dissertation Doctor's in Social Science 27.00.03, Kharkiv, 514 [in Ukrainian].

22. Maryina, O. Yu. (2016). Web-based concept of library development in the context of the evolution of web technologies. Visny`k Kny`zhkovoyi palaty, 10, 24–27 [in Ukrainian].

23. Maryina, O. Yu. (2012). Web technologies in libraries: new opportunities for the development of the communication environment. Visny`k Xarkiv. derzh. akad. kul`tury`, 36, 105–114 [in Ukrainian].

24. Maryina, O. Yu.(2012). Informatization of libraries in Ukraine: strategies for mastering the media space. Visny`k Xarkiv. derzh. akad. kul`tury`, 37, 105–113 [in Ukrainian].

25. Onishchenko, O. (2020). Adaptation of libraries to «life in numbers». Bibliotechny`j visny`k, 1, 3–8 [in Ukrainian].

26. Rzheusky, A., Kunanets, N., Malinovsky, O. (2017). Free web services for creating library multimedia products: a comparative analysis. Bibliotechny`j visny`k, 1, 17–26 [in Ukrainian].

27. Ukrainian Library Encyclopedia. (2022). Retrieved from: https://www.ube.nplu.org.ua [in Ukrainian].

28. Khimich, Ya. O. (2012) Innovative changes in the library based on project, personnel management and initiative activities of libraries. Kyiv: Summit book [in Ukrainian].

Стаття надійшла до редакції 28.04.2022
Отримано після доопрацювання 27.05.2022
Прийнято до друку 06.06.2022

УДК 027.5/027.6:004](477)
DOI 10.32461/2409-9805.2.2022.263807

Цитування:
Терентьєв С. О. Електронні ресурси в системі комунікацій публічних бібліотек України. *Бібліотекознавство. Документознавство. Інформологія.* 2022. № 2. С. 21–26.

Terentiev S. (2022). Electronic resources in the communications system of public libraries in Ukraine. Library Science. Record Studies. Informology, 2, 21–26 [in Ukrainian].

Терентьєв Сергій Олександрович,
аспірант Національної академії
керівних кадрів культури і мистецтв
https://orcid.org/0000-0001-7072-183X
terentyev.s.o@gmail.com

ЕЛЕКТРОННІ РЕСУРСИ В СИСТЕМІ КОМУНІКАЦІЙ ПУБЛІЧНИХ БІБЛІОТЕК УКРАЇНИ

Мета роботи *полягає в систематизації та узагальненні відомостей про значення електронних ресурсів у системі соціальних комунікацій публічних бібліотек України.* ***Методологічною основою*** *дослідження є критичний, хронологічний і структурно-системний підходи до аналізу обраної проблематики.* ***Наукова новизна*** *полягає в комплексному вивченні значення електронних ресурсів для ефективного розвитку сучасної бібліотечної установи в умовах карантинних обмежень.* ***Висновки.*** *Значна популярність електронних ресурсів публічної бібліотеки пояснюється тим, що електронний формат передбачає безперешкодний, оперативний і постійний доступ до великого масиву спеціалізованих даних. Водночас наявні й значні проблемні аспекти з нормативно-правовою базою, зокрема пов'язані з дотриманням авторських прав у тексті наукового електронного видання. Електронні ресурси публічної бібліотеки мають оптимізувати оперативний доступ учених й інших користувачів до актуальної вітчизняної наукової літератури. Електронні видання в реферативній базі даних публічних бібліотек можуть бути презентовані як колекція електронних документів у реферованому вигляді. Доступ до цієї бази можливий шляхом задіяння глобальних мереж. Місце електронних ресурсів у системі даних бібліотеки визначається функціями вказаних видань, до яких, зокрема, відносяться загальні, спеціальні й конкретні функції. Ознаками електронних ресурсів публічних бібліотек є їх поліфункціональність, спеціалізованість, адресність і високоякісність. Звичайно, оптимальним у віддаленій перспективі є надання електронним ресурсам статусу міжнародних, підвищення індексу цитованості в міжнародному вимірі й ін. Важливим компонентом електронних ресурсів публічної бібліотеки є вебсайт бібліотечної установи, який має передбачати такі розділи: загальна інформація; біографічні довідки видатних бібліотекарів і керівництва публічної бібліотеки; структура бібліотеки, досягнення, нагороди й перспективи роботи; новинна стрічка; ресурси; методичне забезпечення; електронна доставка документів; рубрики для читачів, бібліотекарів та адміністрації сайту. У такий спосіб вебсайт публічної бібліотеки повинен бути орієнтований на всіх учасників інформаційно-комунікаційних відносин, що сформовані в межах певної бібліотечної установи.*

Ключові слова*: електронні ресурси, публічні бібліотеки, бібліотечні установи, бібліотекознавство, документознавство, нормативно-правовий акт, функції.*

Terentiev Serhii,
graduate student,
National Academy of Culture and Arts Management

ELECTRONIC RESOURCES IN THE COMMUNICATIONS SYSTEM OF PUBLIC LIBRARIES IN UKRAINE

The purpose of the work *consists in systematization and synthesis of data concerning the value of electronic resources in the system of social communications of public libraries of Ukraine.* ***A methodological basis*** *of this research is critical, chronological and structural and system approaches to the analysis of the chosen perspective.* ***The scientific novelty*** *consists in complex studying of value of electronic*

© Терентьєв С. О.

resources for effective development of modern library establishment in the conditions of quarantine restrictions. ***Conclusions****. The considerable popularity of electronic resources of the public library is explained by the fact that the electronic format provides easy, quick and continuous access to a big array of specialized data. At the same time there are also considerable problem aspects with a regulatory framework, in particular connected with copyright compliance in the text of the scientific electronic publication. Electronic resources of public library have to optimize quick access of erudite and other users to relevant domestic scientific literature. Electronic editions in the abstract database of public libraries can be presented as a collection of electronic documents in the reviewed look. The place of electronic resources in the system of data of library is defined by functions of the specified editions to which, the general, special and concrete functions belong. To signs which inherent in electronic resources of public libraries, it is necessary to specify multifunctionality, targeting and high quality. Of course, in the remote prospect providing the status to electronic resources international, increase in the index of a quotes in the international measurement, etc. is optimum. The website of library establishment which has to provide such sections acts as an important component of electronic resources of public library: general information; curriculum vitae of outstanding librarians and management of public library; structure of library, achievement, award and prospect of work; news feed; resources; methodical providing; electronic delivery of documents; headings for readers, librarians and administration of the website. Thus the website of public library has to be focused on all participants of the information and communication relations created within a certain library establishment.*

Keywords: *electronic resources, public libraries, library institutions, library science, document science, normative legal act, functions.*

Актуальність теми дослідження. Електронні ресурси займають усе більш вагоме місце в системі інформаційних ресурсів сучасної бібліотеки. Вони являють собою документи (матеріали), інформація яких надається у формі та у вигляді електронних даних. Відповідно до розрахунків вітчизняних авторів, електронні ресурси, зокрема видання, на сьогодні становлять близько третини інформаційного потоку в структурі комунікацій, у наукових також, у глобальному масштабі [1, 5; 2, 48].

Електронні ресурси в системі бібліотечних знань, зокрема з наукових питань, цінні тим, що відповідні матеріали є більш доступними, аніж відомості й статті в традиційному, тобто паперовому вигляді. Читач може отримати доступ до електронних ресурсів як через онлайнову мережу, тобто власне інтернет, так і через спеціалізовану мережу певного бібліотечного закладу. Водночас електронні ресурси поряд з традиційними надають проміжні і / або остаточні результати визначених дослідницьких розробок, з огляду на що характеризуються незаперечною науковою цінністю. Важливими характерними рисами електронних ресурсів у бібліотечних установах є їхня самостійність, науковість, ґрунтовність і новизна.

Технічний прогрес та розвиток інформаційного суспільства в нашій країні та світі актуалізував дослідження специфічних рис роботи з електронними ресурсами публічної бібліотеки, зокрема їх аналітико-синтетичної обробки.

Зв'язок проблеми із важливими науковими чи практичними завданнями. На наше переконання, вказана проблема перебуває на перетині знань таких наукових дисциплін, як бібліотекознавство і документознавство. Також ця проблема стосується інформатики та теорії і методики наукових досліджень. Як і будь-яка складна проблема, розвиток електронних ресурсів сучасної публічної бібліотеки актуальний передусім своїми практичними чинниками. Вагомим є те, що в багатьох публічних бібліотеках у нашій країні та за кордоном система роботи з електронними ресурсами зазнає автоматизації.

Метою статті є систематизація та узагальнення відомостей щодо значення електронних ресурсів у системі соціальних комунікацій публічних бібліотек України.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Розвиток електронних ресурсів сучасної публічної бібліотеки звичайно вже тривалий період знаходиться в колі уваги українських фахівців. Зазначена проблема є актуальною для практичної роботи публічних бібліотек, з огляду на що потребує постійного аналізу й моніторингу (оскільки в цій сфері постійно впроваджують численні технічні інновації).

Вивчення особливостей розвитку публічних бібліотек стало об'єктом дослідження низки вітчизняних та зарубіжних науковців і практиків, зокрема: А. Берлінер, Т. Вилегжаніної, О. Воскобойнікової-Гузєвої, В. Горового, Т. Гранчак, Д. Девіс, Л. Дубровіної, Г. Ковальчук, К. Лобузіної, О. Онищенка, В. Пашкової, Е. Роджера, Н. Розколупи, М. Слободяника й ін.

Особливо ґрунтовною є база дослідження стосовно електронного документа. До цієї проблеми у своїх наукових розвідках зверталися такі відомі в Україні та за кордоном автори, як: С. Кулешов, Н. Кушнаренко, М. Слободяник, Г. Швецова-Водка й ін. Питання розміщення наукових

фахових видань на традиційних й електронних носіях інформації порушували вчені: І. Васюков, А. Давиденко, В. Рудюк, В. Хорошко, Т. Ярошенко й ін. Нормативно-правові чинники задіяння електронних ресурсів у роботі публічних бібліотек знайшли своє відображення в працях Г. Гуцол, С. Кругових, Я. Сошинської. Віддаючи належне науковому доробку вказаних та інших вчених, водночас відзначимо недостатнє число фахових досліджень, які були б присвячені питанню місця електронних ресурсів у системі інформації в сучасній публічній бібліотечній установі.

Виклад основного матеріалу. Робота публічної бібліотеки має бути направлена на забезпечення вільного доступу користувачів до інформаційного контенту, що формує культурний та освітній простір на локальному, регіональному й глобальному рівнях.

Відповідно до Стратегії розвитку бібліотечної справи в Україні до 2025 року «Якісні зміни бібліотек задля забезпечення сталого розвитку України», «бібліотечні установи нашої країни є базовим елементом культурної, наукової, освітньої, інформаційної інфраструктури країни. Вони важливі для розвитку інформаційної та мовної культури суспільства, патріотичного, правового та екологічного виховання, формування стійкого інтересу до вивчення та розуміння національної історії та культури» [10].

Стисло звертаючись до відповідного іноземного досвіду, вкажемо, що в публічних бібліотеках країн ЄС фахівці не обмежуються вивченням і добором документів, а також роботою в читальних залах і з каталогами. У країнах Євросоюзу бібліотечні фахівці впродовж тривалого періоду (кількох років чи навіть десятиліть) здійснюють активні пошуки інноваційних форм роботи, модернізуючи її зміст. У ЄС такі держави, як ФРН, Швеція, Данія, Нідерланди, Фінляндія демонструють найбільш сучасний підхід не лише до наповнення електронними ресурсами бібліотечного простору, але й до розробки концепції та змісту такого соціального інституту, як бібліотека майбутнього. Водночас бібліотечні заклади в країнах Центральної та Східної Європи (як і традиції бібліотечного обслуговування) мають багато спільних рис з Україною.

Соціальні комунікації в публічній бібліотеці являють собою важливий компонент її діяльності. Теорія комунікації розглядає будь-яку публічну бібліотеку як систему прийняття рішень, робота якої ґрунтується на потоках інформації. Вказана система містить у собі операційні структури, власне інформаційні потоки й пов'язані із ними процеси. До операційних систем відносяться структури, що приймають рішення, або «рецептори», які відповідають за отримання інформації як із внутрішнього, так і із зовнішнього середовища публічної бібліотеки. Після того як «рецептори» одержали, проаналізували й здійснили обробку інформації, вона надходить до управлінських структур бібліотеки, які співвідносять отриману інформацію з минулим досвідом, а також висувають нормативну й ціннісну оцінки, що необхідні для ухвалення наступного рішення.

На початок 2022 року актуальним трендом розвитку соціальних комунікацій у публічній бібліотеці є те, що багато споживачів віддають перевагу віддаленому користуванню цифровими ресурсами книгозбірень, завантажуючи інформацію. Цілком імовірно, що за підсумками поточного року ці показники суттєво зростуть через складну епідеміологічну ситуацію й карантинні заходи в країнах світу.

Згідно із законодавчою базою України, електронний документ містить інформацію, зафіксовану в ньому у вигляді електронних даних, а також обов'язкові реквізити документа [3, ст. 5]. Так, відповідно до статті 10 Закону України «Про електронні документи та електронний документообіг», поводження із зазначеними видами документів являє собою «сукупність процесів створення, оброблення, відправлення, передавання, одержання, зберігання, використання та знищення електронних документів, які виконують із застосуванням перевірки цілісності та в разі необхідності з підтвердженням факту одержання таких документів» [3, ст. 10]. З огляду на вказане електронний документообіг має передбачати збереження зазначених документальних ресурсів разом з їхніми компонентами в електронній базі даних, а також їх маршрутизацію.

У поточному режимі діють електронні бібліотеки, зокрема: Електронна бібліотека «Культура України» Національної бібліотеки України імені Ярослава Мудрого, Електронна бібліотека Національної бібліотеки України для дітей, Всеукраїнська електронна бібліотека й ін. У цих бібліотеках сформовано значні електронні фонди та створено відповідний пошуковий апарат. Електронні каталоги нових надходжень впроваджено в усіх загальнодержавних, обласних, універсальних та університетських бібліотеках.

Власне, із масовою появою інтернету інформація, зокрема й ресурси бібліотек, перестала бути прив'язаною лише до фізичних носіїв інформації, і її можна поширювати в будь-який спосіб. Публічні бібліотеки перетворилися на одну з установ, що постали перед потребою оцифрування своєї роботи, а також створення сучасних вебсайтів, що матимуть високі показники зручності (юзабіліті) й інформаційної насиченості.

Важливим компонентом електронних ресурсів бібліотеки є електронні періодичні видання –

диджиталізований варіант тексту друкованого видання. На цьому тлі все більшого поширення набувають видання, які не мають традиційних (паперових) версій і розміщені лише в електронному форматі, зокрема в інтернеті.

Українська дослідниця Н. Зелінська відзначає: «Виконуючи особливу функціональну роль – концентрувати, зберігати та передавати наукову інформацію без обмежень у часі та просторі, – електронне фахове видання (як і будь-яке наукове) забезпечує спадкоємність науки, відтворення історії теоретичного освоєння світу та методів цього освоєння» [4, 8].

З-поміж електронних видань найбільш цінними є наукові фахові видання в електронному вигляді, які повинні відповідати досить жорстким вимогам і бути включеними до затверджених Міністерством освіти і науки України (у попередні періоди – ВАК України) переліків видань, де можуть публікуватися результати дисертацій на здобуття наукових ступенів докторів і кандидатів наук [5, 227].

Обсяг електронних періодичних видань і відповідних статей в Україні кожного року збільшується у зв'язку з інформатизацією суспільства. І цей процес стає все більш динамічним. Тому за умов поширення електронних ресурсів в інформаційно-документальних (зокрема бібліотечних) закладах зростає значення такого процесу як реферування в автоматизованих системах пошуку, а також у бібліографічних записах електронних каталогів.

Водночас досить складно здійснити об'єктивний моніторинг змін у сукупності українських електронних наукових журналів. Навіть ті журнальні видання, які позиціонують себе в статусі електронних, здебільшого надають не повні тексти до публікацій, а лише зміст та / або стислі чи розгорнуті анотації. При цьому деякі електронні журнали в нашій країні все ж пропонують пошук за постатейним принципом і всю «глибину» архіву власних номерів.

У цьому контексті варто особливо наголосити на тому, що публікація в інтернеті результатів наукових досліджень і перетворює їх на надбання громадськості, і водночас робить вищим не тільки рівень дискусії, але й цитованості вчених.

Зрештою, складником електронних ресурсів будь-якої сучасної публічної бібліотеки є сайти, на яких можуть застосовувати такі ноу-хау інформаційно-комунікаційних технологій:

- для організації ведення каталогів можуть задіювати соціальні закладки, теги;
- для забезпечення довідково-бібліографічного обслуговування можуть використовувати вікі, блоги, соціальні мережі, гостьові книги, форуми тощо;
- для підготовки бібліографічних посібників корисними є соціальні закладки й теги;
- для інформаційного забезпечення, як правило, використовують розсилання, а для організації інформаційно-масових заходів – блоги / відеоблоги, мультимедійні технології (ютуб тощо), підкастинг, соціальні мережі, RSS-розсилання, твітер.

З урахуванням великої популярності сайтів публічних бібліотек в інформаційному суспільстві для формування інформаційної культури користувачів доцільно також використовувати блоги, зокрема відеоблоги, підкастинг, соціальні мережі та форуми.

Структура сайту публічної бібліотеки має відображати: основні напрями діяльності закладу, його фонди й каталоги, а також містити можливість скачування та роботи з обраними книгами й періодичними виданнями.

Підсумовуючи тренди розвитку електронних ресурсів публічних бібліотек за результатами минулого року, вкажемо, що масовий перехід до дистанційного навчання в Україні та інших країнах світу ще більше в майбутньому актуалізує використання публічних бібліотек онлайн.

Наукова новизна полягає в комплексному вивченні значення електронних ресурсів для ефективного розвитку сучасної бібліотечної установи в умовах карантинних обмежень.

Висновки. Отже, у ході розкриття теми дослідження, ми дійшли таких висновків:

1. Значна популярність електронних ресурсів публічної бібліотеки пояснюється тим, що електронний формат передбачає безперешкодний, оперативний і постійний доступ до великого масиву спеціалізованих даних, тож користувач ресурсів бібліотеки може працювати із кількома виданнями одночасно й копіювати потрібну інформацію з електронних публікацій. Водночас наявні й значні проблемні аспекти з нормативно-правовою базою, зокрема, пов'язані з дотриманням авторських прав у тексті наукового електронного видання.

2. Електронні ресурси публічної бібліотеки мають оптимізувати оперативний доступ учених й інших користувачів до актуальної вітчизняної наукової літератури. Електронні видання в реферативній базі даних публічних бібліотек можуть бути презентовані як колекція електронних документів у зручному для користувачів вигляді (тобто реферованому). Доступ до цієї бази можливий шляхом задіяння глобальних мереж передачі даних.

3. Місце електронних ресурсів у системі даних бібліотеки визначене функціями вказаних видань, до яких, зокрема, відносяться загальні, спеціальні й конкретні функції. З-поміж останньої групи функцій – функції фіксації наукового знання,

створення та підтримання репутації авторів статей, а також оцінювальна функція.

4. До ознак, що притаманні електронним ресурсам публічних бібліотек, слід вказати поліфункціональність, спеціалізованість, адресність і високоякісність. Звичайно, оптимальним у віддаленій перспективі є надання електронним ресурсам статусу міжнародних, підвищення індексу цитованості в міжнародному вимірі й ін.

5. Важливим компонентом електронних ресурсів публічної бібліотеки є вебсайт бібліотечної установи, що має передбачати такі розділи: загальна інформація; біографічні довідки видатних бібліотекарів і керівництва публічної бібліотеки; структура бібліотеки, досягнення, нагороди й перспективи роботи; новинна стрічка (зокрема архіви новин); ресурси (найбільш важливий розділ, який містить електронний каталог, повнотекстові ресурси з обмеженим доступом, електронно-бібліотечні системи); методичне забезпечення; електронна доставка документів; рубрики для читачів, бібліотекарів та адміністрації сайту. У такий спосіб вебсайт публічної бібліотеки повинен бути орієнтований на всіх учасників інформаційно-комунікаційних відносин, що сформовані в межах певної бібліотечної установи.

Перспективи дослідження. Науково-дослідницьке супроводження еволюції використання електронних ресурсів публічних бібліотек України може передбачати такі питання:

- зіставлення динаміки зростання електронних ресурсів обраних бібліотек нашої країни за певний період (місяць, рік тощо);
- знаходження проблемних методологічних і технічних чинників практичного впровадження системи обліку електронних видань у публічних бібліотеках України;
- використання зарубіжного досвіду щодо вирішення вказаних проблем.

Список використаних джерел

1. Вилегжаніна Т. Бібліотеки інформаційного суспільства: проблеми, завдання. *Бібліотечна планета*. 2009. № 4. С. 4–5.

2. Гуцол Г. Електронні бібліотеки: проблемні питання видавництв, бібліотек, обов'язкового примірника, авторського права. *Вісник Книжкової палати*. 2010. № 10. С. 48.

3. Про електронні документи та електронний документообіг : Закон України: офіц. текст, прийнятий Верховною Радою України 06.10.1998 зі зм. та доп. станом на 01.09.2003. Київ : Ін Юре, 2003. 10 с.

4. Зелінська Н. В. Дискурсивні практики української науки у дзеркалі видавничих реалій. *Соціальні комунікації*. 2008. Вип. 1 (13). С. 3–11.

5. Інформаційний простір України : слов.-довід. законодав. термінів і понять: 500 термінів / М-во освіти і науки України, Нац. пед. ун-т ім. М. П. Драгоманова, Ін-т укр. філології ; авт.-уклад. Я. О. Чепуренко. Київ : Освіта України, 2008. 542 с.

6. Інформаційно-комунікаційна діяльність наукових бібліотек в умовах розвитку суспільства знань : монографія / Василенко О. М., Добко Т. В., Зайченко Н. Я., Каліберда Н. Ю., Кириленко О. Г., Клименко О. З., Коваль Т. М., Литвинова Л. А., Лобузіна К. В., Самохіна Н. Ф. ; НАН України, Нац. б-ка України ім. В. І. Вернадского. Київ, 2017. 410 с.

7. Клименко О. З. Різновиди співпраці українських бібліотек в інформаційному суспільстві. *Наук. праці Нац. б-ки України імені В. І. Вернадського*. Київ, 2016. Вип. 44. С. 7–19.

8. Національна електронна бібліотека України: проектні рішення, інформаційні ресурси, вхідні формати / уклад. А. О. Чекмарьов та ін. ; наук. ред. М. М. Єрмошенко та ін. ; Національна б-ка України імені В. І. Вернадського Київ, 2000. 17 с.

9. Про бібліотеки і бібліотечну справу : Закон України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/32/95-вр#Text (дата звернення: 07.02.2021).

10.Стратегія розвитку бібліотечної справи в Україні до 2025 року «Якісні зміни бібліотек задля забезпечення сталого розвитку України». URL: http:// https://ula.org.ua/252-dokumenti/dokumenti-uba/3181-stratehiia-rozvytku-bibliotechnoi-spravy-v-ukraini-do-2025-roku-yakisni-zminy-bibliotek-zadlia-zabezpechennia-staloho-rozvytku-ukrainy (дата звернення: 07.02.2021).

References

1. Vylegzhanina, T. (2009). Libraries of the information society: problems, tasks. Bibliotechna planeta, 4, 4–5 [in Ukrainian].

2. Gutsol, G. (2010). Electronic libraries: problematic issues of publishers, libraries, required copies, copyright. Visnyk Knyzhkovoi palaty, 10, 48 [in Ukrainian].

3. Law of Ukraine on electronic documents and electronic document management from October 6 1998, 851-IV. (2003, September 1). Vydavnychyi dim «In Yure», 10 [in Ukrainian].

4. Zelinska, N. V. (2008). Discursive practices of Ukrainian science in the mirror of publishing realities. Sotsialni komunikatsii, 1 (13), 3–11 [in Ukrainian].

5. Chepurenko, I. O. (2008). Information space of Ukraine: word-reference, legislation terms and concepts (500 words). Kyiv: Osvita Ukrainy [in Ukrainian].

6. Vasilenko, O. M., Dobko, T. V., Zaichenko, N. Ya., Kaliberda, N. Yu., Kirilenko, O. G, Klimenko O. Z. et al. (2017). Information and communication activities of scientific libraries in the development of the knowledge society: a monograph. NAN Ukrainy, Nats. b-ka Ukrainy im. V. I. Vernadskoho. Kyiv [in Ukrainian].

7. Klymenko, O. Z. (2016). Varieties of cooperation of Ukrainian libraries in the information society. NAN Ukrainy, Nats. b-ka Ukrainy im. V. I. Vernadskoho. Kyiv, 44, 7–19 [in Ukrainian].

8. Chekmarev, A. O. (2000). National Electronic Library of Ukraine: design solutions, information resources, input formats. M. M. Yermoshenko (ed.). Nats. b-ka Ukrainy im. V. I. Vernadskoho. Kyiv [in Ukrainian].

9. Law of Ukraine on libraries and library activities from January 27 1995, No 32/95-BP. (2022, January 1). Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy, 8, 45 [in Ukrainian].

10. Cabinet of Ministers of Ukraine. (2016). On approval of the Strategy for the development of librarianship for the period up to 2025 "Qualitative changes in libraries to ensure sustainable development of Ukraine" from March 23 2016, 219-p. Verkhovna Rada Ukrainy. Retrieved from: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/219-2016-%D1%80#Text [in Ukrainian].

Стаття надійшла до редакції 15.03.2022
Отримано після доопрацювання 14.04.2022
Прийнято до друку 20.04.2022

УДК 021.1/.4+025.5]-048.35-047.44](477)
DOI 10.32461/2409-9805.2.2022.263822

Цитування:
Ільницький В. А. Інформаційно-творча діяльність бібліотек: актуальність сучасних практик. *Бібліотекознавство. Документознавство. Інформологія*. 2022. № 2. С. 26–31.

Ilnitskyi V. (2022). Information and creative activity of libraries: actuality of modern practices. Library Science. Record Studies. Informology, 2, 26–31 [in Ukrainian].

Ільницький Віталій Андрійович,
аспірант
Київського національного університету
культури і мистецтв
https://orcid.org/0000-0002-0014-5037
vitalyilnitsky.4s@gmail.com

ІНФОРМАЦІЙНО-ТВОРЧА ДІЯЛЬНІСТЬ БІБЛІОТЕК: АКТУАЛЬНІСТЬ СУЧАСНИХ ПРАКТИК

Мета роботи *– виявити актуальні інноваційні інформаційно-творчі практики бібліотечної діяльності в Україні, які довели свою ефективність, та обґрунтування поняття «інформаційно-творча діяльність бібліотек».* ***Методологія роботи*** *базується на сукупності загальнонаукових методів узагальнення, систематизації і прогнозування. Використано методи дослідження: інформаційний аналіз чинних актуальних інноваційних практик бібліотек України; змістовий (семантичний) аналіз предметного поля інформаційно-творчої діяльності бібліотек України.* ***Наукова новизна*** *дослідження полягає в узагальненні чинних бібліотечних практик в інноваційній інформаційно-творчій діяльності бібліотек, які після осмислення та узагальнення можуть бути спроєктовані на діяльність інших бібліотек*

© Ільницький В. А.

України; та в авторському визначенні поняття «інформаційно-творча діяльність бібліотек» як цілеспрямованої та спеціально організованої системи дій і заходів культуротворчої діяльності, метою яких є сприяння вдосконаленню освітнього й естетично-духовного стану користувачів, виявленню та розвитку творчих здібностей людей різних вікових категорій, організації їх змістовного дозвілля та реалізації освітніх заходів з доступу до інформаційних ресурсів та ІТ-технологій шляхом створення відповідного простору для освітньо-консультативної та творчої діяльності. ***Висновки****. Емпіричний досвід діяльності бібліотек у реалізації нових форм і методів інформаційної та дозвіллєвої (рекреаційної, творчої) діяльності потребує окреслення кращих бібліотечних практик, які мають виражену творчу складову, що в перспективі надасть можливість застосовувати прикладний потенціал концепції масштабування як процесу перенесення або розширення діяльності з обґрунтованою структурою та алгоритмами взаємопов'язаних дій на різних інституційних й управлінських рівнях.*

Ключові слова: *інформаційно-творча діяльність бібліотек, актуальні практики, інноваційні проєкти.*

Ilnitskyi Vitalii,
graduate student
Kyiv National University of Culture and Arts

INFORMATION AND CREATIVE ACTIVITY OF LIBRARIES: ACTUALITY OF MODERN PRACTICES

The purposes of the article *are to identify current innovative information and creative practices of library activities in Ukraine, which have proven their effectiveness, and to substantiate the concept of «information and creative activities of libraries».* ***The methodology of the article*** *is based on a set of general scientific methods of generalization, systematization and forecasting. Research methods are used: information analysis of current current innovative practices of libraries in Ukraine; semantic (semantic) analysis of the subject field of information and creative activity of libraries of Ukraine.* ***The scientific novelty*** *of the article is to summarize the current library practices in innovative information and creative activities of libraries, which after understanding and generalization can be scaled to other libraries of Ukraine and the author's definition of «information and creative activities of libraries» as a purposeful and specially organized system of action and cultural activities, aimed at promoting the improvement of educational and aesthetic and spiritual condition of users, identification and development of creative abilities of people of different ages, organization of their meaningful leisure and implementation of educational activities to access information resources and IT technologies by creating appropriate space for educational-consultant and creative activities.* ***Conclusions.*** *The empirical experience of libraries in the implementation of new forms and methods of information and leisure (recreational, creative) activities requires the delineation of best library practices that have a strong creative component, which in the long run will allow applying the potential of scaling as a process of transferring or expanding and algorithms for interrelated actions at different institutional and managerial levels.*

Keywords: *information and creative activity of libraries, actual practices, innovative projects.*

Актуальність теми дослідження. Сутнісні функції бібліотеки як соціального інституту – інформаційна, просвітня, дозвіллєва – набувають сьогодні не тільки особливого значення, а й втілюються в нових видах, формах, продуктах діяльності та засобах їх реалізації.

Інформаційна функція бібліотеки нині нерозривно пов'язана із цифровізацією бібліотечного простору, освітня (просвітня) – із наданням «цифрових» консультаційних послуг, дозвіллєва (рекреаційна) втілюється в бібліотеках у різних формах масової та індивідуалізованої діяльності з метою створення умов для творчого розвитку особистості.

У функціональному розмаїтті діяльності сучасної бібліотеки однією з функцій, яка нині недостатньо артикульована в наукових дослідженнях, однак є актуальною складовою бібліотечної практики, є творча функція, що є наскрізною в основних функціях бібліотеки.

Значні можливості в сприянні творчій самореалізації особистості мають дитячі бібліотеки. Творча, рекреаційна та дозвіллєва функції в діяльності дитячих бібліотек набувають особливого значення в екстремальних ситуаціях. Значна кількість дітей в Україні, які втратили звичні умови життя, одержали психологічні травми та є переселенцями, в умовах воєнного стану потребують простору для психологічного відновлення. І завданням дитячих бібліотек є розвиток творчої, соціально відповідальної особистості, здатної реалізувати свої природні здібності й талант та вибудувати перспективу подальшого життя.

Актуальність пропонованого дослідження зумовлена швидким накопиченням емпіричного досвіду діяльності бібліотек у реалізації нових форм і методів інформаційної та дозвіллєвої (рекреаційної, творчої) діяльності, внаслідок чого спостерігається необхідність окреслити кращі бібліотечні практики, що мають виражену творчу складову, з перспективою застосування прикладного потенціалу концепції масштабування в її розумінні як процесу перенесення або розширення діяльності, обґрунтуванням структури й алгоритму взаємопов'язаних дій на різних інституційних та управлінських рівнях.

Аналіз досліджень і публікацій. Теоретико-методологічні основи вивчення інформаційно-творчої діяльності бібліотек доцільно визначити з погляду підходу до вивчення соціокультурних функцій бібліотек в аспекті трансформаційних змін та інновацій у культурно-дозвіллєвій (рекреаційній) та соціально-інформаційній діяльності.

Предметну увагу трансформаційним змінам у бібліотеках приділено в дослідженнях О. Кузьменко та В. Загуменної [4]. Дослідниці зазначають, що сучасні бібліотеки трансформуються та розвиваються разом із суспільством, беручи на себе роль інформаційних, культурних, просвітницьких, соціальних і громадських центрів та відшукуючи нові форми й методи соціокультурної діяльності.

У дисертації К. Бережної [2] обґрунтовано, що важливим показником сучасної бібліотеки є гнучкість, можливість трансформації внутрішнього простору під окремі потреби для забезпечення обміну знаннями, взаємодії в різних формах, включно з іграми, культурними заходами тощо. Зазначено, що підвищенню іміджу публічної бібліотеки сприяє облаштування в її приміщеннях кінозалів, творчих майстерень, лабораторій та ігрових кімнат.

Згадані та інші дослідження, контекст яких пов'язаний із сучасними практиками інформаційно-творчої діяльності бібліотек, є теоретико-методологічним підґрунтям для виявлення актуальних практик такої діяльності в Україні та обґрунтування поняття «інформаційно-творча діяльність бібліотек».

Мета дослідження – виявлення актуальних інноваційних інформаційно-творчих практик бібліотечної діяльності в Україні, що довели свою ефективність, та обґрунтування поняття «інформаційно-творча діяльність бібліотек».

Виклад основного матеріалу. Термін «інформаційно-творча діяльність бібліотек» не є унормованим та широковживаним у бібліотекознавчому науковому дискурсі, однак може бути охарактеризований, відповідно до розуміння поняття «соціокультурна діяльність бібліотек».

Сучасна соціокультурна діяльність бібліотек окреслена умовною формулою: *культурна діяльність=творча діяльність+комунікаційна діяльність* [9]. Зазначимо, що всім цим видам діяльності притаманна *інформаційна складова* у двох її аспектах: 1) як результат (продукт) діяльності та 2) як процес пошуку й узагальнення інформації для реалізації діяльності у вигляді соціокультурних заходів різних видів і напрямів.

Впровадження нових форм діяльності в бібліотеках реалізується застосуванням проєктної діяльності, що базується на використанні сукупності послідовних і взаємопов'язаних організаційних, технологічних та інших рішень і заходів, спрямованих на реалізацію заздалегідь продуманих і розпланованих нововведень. Поміж значної кількості проєктів різного спрямування виділяють впровадження інноваційних освітніх, інформаційних, культурних та соціальних послуг.

Модель сучасної бібліотеки, що дає змогу реалізувати інформаційно-творчі проєкти, науковці описали у вимірі *чотирьох просторів*: навчання, натхнення, зустрічей та подій [11].

У «просторі натхнення» виділяють такі активності, послуги та сервіси:

- оформлення простору;
- мистецькі та фотовиставки – як місце для персональних світлин і мистецьких виставок користувачів;
- творча сцена, яку можна використовувати для проведення зустрічей з письменниками, дебатів, мистецьких заходів (театралізовані постановки, ляльковий театр, перформанси тощо);
- клуби творчості, де можуть відбуватись заняття з моди та стилю, вебпрограмування, робототехніки, хендмейд для різних вікових категорій;
- медіастудія, де відвідувачі можуть обробляти зображення і звук, розслабитися, слухаючи музику або переглядаючи фільми. Вона може працювати як професійна студія звукозапису, створення подкастів та відео,
- мейкерспейс (креативний простір) – місце, де спільнота може зібратися в неформальній обстановці для спільного навчання та діяльності.

Виокремлення в терміні «інформаційно-творча діяльність бібліотек» власне «інформаційної» складової як окремого виду діяльності не тільки висвітлює доступ до інформаційних ресурсів та бібліотечних фондів, а й включає актуальні види навчання та консультування із ІТ-технологій, роботу зі спеціальним технічним обладнанням у навчальних лабораторіях, освітні заходи (групові тренінги, майстер-класи, лекції тощо) із широкого кола питань, заняття з інформаційної та медіаграмотності, лекції та тренінги з особистісного розвитку, ефективного навчання, мовні курси й розмовні клуби, курси з програмування та ін. [11, 31].

Зауважимо, що особливого значення в діяльності бібліотек в Україні набуває арттерапія [3], яка в загальному розумінні є піклуванням про емоційний стан та психологічне здоров'я особистості засобами творчої діяльності. Власне ідея піклування про розкриття творчих здібностей читачів і гармонізацію їх особистостей із залученням усіх можливих засобів для реалізації цих завдань закладена в розуміння місії бібліотек.

Узагальнюючи досвід діяльності, бібліотекарі-практики виділяють такі унікальні властивості арттерапії: створює позитивний емоційний настрій; дає змогу звернутися до тих реальних проблем або фантазій, які важко обговорювати вербально; дає можливість на символічному рівні експериментувати з різними почуттями, досліджувати й виражати їх у соціально прийнятній формі, зокрема, працюючи над малюнками, картинками, скульптурами; створює безпечний спосіб розрядки руйнівних тенденцій, дозволяє опрацювати думки й емоції, які дитина зазвичай звикла придушувати в собі; сприяє творчому самовираженню, розвитку уяви, набуттю естетичного досвіду, практичних навичок образотворчої діяльності, художніх здібностей загалом; підвищує адаптаційні здібності дитини до повсякденного життя; знижує стомлення, негативні емоційні стани та їх прояви [1].

Здійснення інформаційно-творчої діяльності бібліотеками України сьогодні характеризується наданням широкого спектру інноваційних послуг.

2020 року ВГО «Українська бібліотечна асоціація» реалізувала міжнародний проєкт під назвою «Твори культуру: бібліотечні інноваційні послуги», який підтримав Європейський Союз за програмою «Дім Європи». Бібліотекарі, які пройшли навчання за програмою, за його результатами розробили та впровадили у своїх бібліотеках інноваційні послуги для розвитку креативних індустрій [10]. Деякі з них наведемо нижче:

- Центральна міська бібліотека імені Василя Земляка комунального закладу «Централізована бібліотечна система» Житомирської ОТГ створила театральну майстерню, яка сприятиме розвитку творчих здібностей дітей та допомагатиме їм сформувати професійні навички акторської майстерності;

- Волинська ДОУНБ імені Олени Пчілки відкрила школу артмаркетингу, завдяки якій луцькі митці та музиканти зможуть навчитися просувати власний культурний продукт;

- у Бібліотеці-філії для дітей №15 у Запоріжжі почала працювати творча студія «Від хобі до майстерності», яка допоможе дітям опанувати нові цікаві активності, пов'язані з їхніми захопленнями;

- Волинська обласна бібліотека для юнацтва започаткувала інноваційну послугу «Гейміфікація: вчимося граючи» для підвищення інтересу підлітків до культури, а також заохочення їх до читання через гру;

- При Центральній районній бібліотеці імені Ф. М. Достоєвського почала діяти фотостудія, у якій кожен охочий може отримати своє власне фотопортфоліо чи спробувати себе в ролі моделі, фотохудожника або оператора;

- Великоолександрівська районна центральна бібліотека запустила послугу «З Україною в серці творимо дива», завдяки якій мешканців селища знайомитимуть з творчістю народних майстрів;

- Миколаївська обласна універсальна наукова бібліотека впровадила інноваційну послугу – організувала на своїй базі музичну студію;

- Міська централізована бібліотечна система міста Кропивницького запустила фотолабораторію, яка навчатиме навичкам предметної зйомки, а також фотографуватиме вироби хендмейд-майстрів;

- Пологівська центральна районна бібліотека відкрила форум-театр «Я книга», до діяльності якого можуть долучитися всі, хто цікавиться театральним мистецтвом та драматургією.

У херсонських бібліотеках провели серію воркшопів, присвячених створенню коміксів.

В інформаційному полі наявна значна кількість узагальнень досвіду роботи бібліотек з проведення творчих, мистецьких акцій, розвитку в дітей творчих здібностей.

Слід звернути увагу на інформаційно-комунікаційне забезпечення інноваційної діяльності бібліотек. Бібліотекарі активно діють для узагальнення та поширення досвіду кращих інноваційних проєктів у сфері інформаційно-організаційного забезпечення, зокрема:

- видають збірники [5], що містять огляди бібліотечних практик з утілення інновацій обласними, районними, міськими та сільськими бібліотеками;

- укладають інформдайджести, присвячені модернізації бібліотечної галузі та бібліотек в умовах реформи децентралізації, тенденціям, як позитивним так і негативним, які супроводжують цей процес, презентують успішні приклади створення молодіжних просторів у бібліотеках України [6];

- організовують проведення ярмарків творчих ідей, представлення експозицій інноваційних бібліотечних послуг [8];

- проводять виїзні семінари-практикуми, на яких презентують традиційні й інноваційні послуги сучасних бібліотек для громади [9];

- організовують онлайн-семінари, присвячені практикам інноваційної діяльності публічних бібліотек [7].

Очевидно, що наведений перелік не вичерпує всього розмаїття форм і методів, які застосовують бібліотеки для популяризації досвіду діяльності в галузі впровадження інноваційних проєктів, однак він надає змогу зробити об'єктивні висновки

щодо наявності значного емпіричного досвіду інформаційно-творчої діяльності та активних професійних комунікацій бібліотекарів у цьому напрямі.

Зазначимо, що кращі практики бібліотек потребують осмислення, узагальнення та проєкції на діяльність інших бібліотек України.

Аналіз наукових публікацій, практичного досвіду діяльності бібліотек та пропозицій послуг, представлених на їх сайтах, дає змогу попередньо сформулювати зміст поняття «інформаційно-творча діяльність бібліотек».

Інформаційно-творча діяльність бібліотек – цілеспрямована та спеціально організована система дій і заходів культуротворчої діяльності, метою яких є сприяння вдосконаленню освітнього й естетично-духовного стану користувачів, виявленню та розвитку творчих здібностей людей різних вікових категорій, організації їх змістовного дозвілля та реалізації освітніх заходів з доступу до інформаційних ресурсів та ІТ-технологій шляхом створення відповідного простору для освітньо-консультативної та творчої діяльності.

Наукова новизна роботи полягає в узагальненні чинних бібліотечних практик в інноваційній інформаційно-творчій діяльності бібліотек, які після осмислення та узагальнення можуть бути спроєктовані на діяльність інших бібліотек України; та авторському визначенні змісту поняття «інформаційно-творча діяльність бібліотек».

Висновки. Сутнісні функції бібліотеки як соціального інституту набувають сьогодні не тільки особливого значення, а й втілюються в нових видах, формах, продуктах діяльності та засобах їх реалізації. Інформаційно-творча діяльність бібліотек являє собою цілеспрямовану та спеціально організовану систему дій і заходів культуротворчої діяльності, метою яких є сприяти вдосконаленню освітнього й естетично-духовного стану користувачів, виявленню та розвитку творчих здібностей людей різних вікових категорій, організації їх змістовного дозвілля та реалізації освітніх заходів з доступу до інформаційних ресурсів та ІТ-технологій шляхом створення відповідного простору для освітньо-консультативної і творчої діяльності. Емпіричний досвід діяльності бібліотек у реалізації нових форм і методів інформаційної та дозвіллєвої (рекреаційної, творчої) діяльності потребує окреслення кращих бібліотечних практик, які мають виражену творчу складову, що в перспективі надасть можливість застосовувати прикладний потенціал концепції масштабування як процесу перенесення або розширення діяльності з обґрунтованою структурою та алгоритмами взаємопов'язаних дій на різних інституційних й управлінських рівнях.

Список використаних джерел

1. Арт-терапія в бібліотечній практиці: з досвіду роботи обласної бібліотеки для дітей «Юний читач» / уклад. Н. Б. Гвоздик ; Запорізька обласна бібліотека для дітей «Юний читач». Запоріжжя, 2017. 12 с.

2. Бережна К. С. Публічні бібліотеки України: вектори модернізації в інформаційному суспільстві : автореф. дис. ... канд. наук із соц. комунік. Харків, 2018. 26 с.

3. Колпакчи О. С. Арт-терапія : курс лекцій : навч. посіб. Київ : Центр учбової літератури, 2018. 287 с.

4. Кузьменко О. І., Загуменна В. В. Бібліотека як соціокультурний публічний простір: трансформаційні зміни. *Бібліотекознавство. Документознавство. Інформологія*. 2020. № 4. С. 24–31.

5. Мапа бібліотечного досвіду : огляд інновац. бібл. досвідів та впровадж. бібл. послуг / Рівнен. обл. універс. наук. б-ка ; Рівнен. обл. від-ня Укр. бібл. асоц. ; ред.-упоряд.: Н. П. Волян ; ред.: О. М. Зень ; відп. за вип.: О. Л. Промська. Рівне : [б. в.], 2019. 59 с.

6. На замітку методисту : інформдайджест / уклад. О. О. Козаченко ; Херсон. обл. б-ка для юнацтва ім. Б. А. Лавреньова. Херсон : [б. в.], 2019. Вип. 13. 20 с.

7. Бібліотека об'єднаної територіальної громади: інноваційні ідеї для розвитку : онлайн-семінар. URL: https://voladm.gov.ua/article/onlayn-seminar-biblioteka-obyednanoyi-teritorialnoyi-gromadi-innovaciyni-ideyi-dlya-rozvitku/ (дата звернення: квітень 2022).

8. Підсумки проведення ярмарку творчих ідей. URL: http://ounb.km.ua/biblio/iniciativi.php (дата звернення: 11.05.2022).

9. Соціокультурна діяльність бібліотек. URL: https://ube.nlu.org.ua (дата звернення: квітень 2022).

10. Сучасна бібліотека: традиційні та інноваційні послуги для громади. URL: https://mezhova.otg.dp.gov.ua/ua/novini-ta-podiyi/novini/suchasna-biblioteka-tradicijni-ta-innovacijni-poslugi- dlya-gromadi (дата звернення: квітень 2022).

11. Твори культуру: бібліотечні інноваційні послуги. URL: https://library.chytomo.com (дата звернення: квітень 2022).

12. Чотири простори бібліотеки: модель діяльності : практ. посіб. / автори-уклад.: О. Бояринова, О. Бруй, Л. Лугова, Я. Сошинська, І. Шевченко ; Українська бібліотечна асоціація. Київ : ВГО Українська бібліотечна асоціація, 2020. 104 с.

References

1. Ghvozdyk, N. B. (2017). Art therapy in library practice: From the experience of the regional library for children "Young Reader". Zaporizhzhja [in Ukrainian].

2. Berezhna, K. S. (2018). Public libraries of Ukraine: vectors of modernization in the information society. Extended abstract of candidate's thesis. Kharkiv: KhDAK [in Ukrainian].

3. Kolpakchy, O. S. (2018). Art therapy: a course of lectures. Kyiv: Centr uchbovoji literatury [in Ukrainian].

4. Kuzmenko, O., Zagumenna, V. (2020). Library as sociocultural public space in conditions of transformation. Library Science. Record Studies. Informology, 4, 24–31 [in Ukrainian].

5. Voljan, N. P., Zenj, O. M. (Eds.). (2019). Library experience map: an overview of innovative library experiences and the introduction of library services. Rivne [in Ukrainian].

6. Kozachenko, O. O. (Eds.) (2019). Methodist's note: Informdigest. Kherson [in Ukrainian].

7. United Workshop Library of the United Territorial Community: Innovative Ideas for Development. (2022). Retrieved from: https://voladm.gov.ua/article/onlayn-seminar-biblioteka-obyednanoyi-teritorialnoyi-gromadi-innovaciyni-ideyi-dlya-rozvitku/ [in Ukrainian].

8. Results of the fair of creative ideas. (2022). Retrieved from: http://ounb.km.ua/biblio/iniciativi.php

9. Socio-cultural activities of libraries. (2022). Retrieved from: https://ube.nlu.org.ua [in Ukrainian].

10. Modern library: traditional and innovative services for the community. (2019). Retrieved from: https://mezhova.otg.dp.gov.ua/ua/novini-ta-podiyi/novini/suchasna-biblioteka-tradicijni-ta-innovacijni-poslugi-dlya-gromadi [in Ukrainian].

11. Works of culture: library innovative services. (2022). Retrieved from: https://library.chytomo.com/ [in Ukrainian].

12. Bojarynova, O., Bruj, O., Lughova, L., Soshynsjka, Ja., Shevchenko, I. (2020).The four spaces of the library: a model of activity: a practical guide. Kyjiv: VGhO Ukrajinsjka bibliotechna asociacija [in Ukrainian].

Стаття надійшла до редакції 11.04.2022
Отримано після доопрацювання 11.05.2022
Прийнято до друку 18.05.2022

УДК 655 4:658.8:005 52-047.44
DOI 10.32461/2409-9805.2.2022.263828

Цитування:
Черняк І. В. Трансформація мережі публічних бібліотек під впливом децентралізації. *Бібліотекознавство. Документознавство. Інформологія.* 2022. № 2. С. 31–38.

Cherniak I. (2022). Transformation of the network of public libraries under the influence of decentralization. Library Science. Record Studies. Informology, 2, 31–38 [in Ukrainian].

Черняк Ірина Володимирівна,
кандидат наук із соціальних комунікацій,
провідний науковий співробітник
Національного історико-етнографічного
заповідника «Переяслав»
https://orcid.org/0000-0003-3890-6070
bakumenko13@i.ua

ТРАНСФОРМАЦІЯ МЕРЕЖІ ПУБЛІЧНИХ БІБЛІОТЕК ПІД ВПЛИВОМ ДЕЦЕНТРАЛІЗАЦІЇ

Мета роботи *– дослідити зміни, що відбулися в мережі публічних бібліотек у результаті реформи місцевого самоврядування та децентралізації місцевих громад.* ***Методологія дослідження*** *базується на застосуванні сукупності спеціальних методів дослідження (статистичний, порівняльний, ретроспективний) і загальнонаукових (аналізу, синтезу, узагальнення та аналітико-синтетичного опрацювання інформації).* ***Наукова новизна*** *роботи полягає в розширенні уявлень щодо перетворень у мережі публічних бібліотек України під впливом адміністративного реформування.* ***Висновки.*** *Констатовано, що стратегічно важливим напрямом державної регіональної політики України є реформування бібліотечної системи. Адже саме бібліотеки є одним з елементів якісного розвитку людського капіталу. Визначено, що функціонування сучасної публічної бібліотеки як відкритого інституту залежить*

© Черняк І. В.

від кількох чинників: внутрішніх факторів організації діяльності (приміщення, фонд, технічне оснащення, персонал тощо) та зовнішнього середовища. Виявлено, що інформаційні ресурси є важливим потенціалом та складником стратегії покращення багатьох сфер життя людини, а утримування на балансі громади сучасної конкурентоспроможної бібліотеки покращує духовний, інтелектуальний і матеріальний розвиток громадянського суспільства. Доведено, що реформа, вплинувши на внутрішню структуру бібліотек, організацію надання бібліотечно-інформаційних послуг в умовах ОТГ, одночасно надає всі можливості для створення книгозбірень під нагальні потреби громади, адже саме розвиток обслуговуючої інфраструктури впливає на загальнокультурний та освітній рівень населення.

***Ключові слова**: громада, децентралізація, Національна бібліотека України імені Ярослава Мудрого, об'єднана територіальна громада, послуги, публічна бібліотека, реформування.*

Cherniak Iryna,
Candidate of Sciences and Social Communications,
Leading Research Associate,
Pereyaslav National Historical and Ethnographic Reserve

TRANSFORMATION OF THE NETWORK OF PUBLIC LIBRARIES UNDER THE INFLUENCE OF DECENTRALIZATION

***The purpose of the article** is to investigate the changes that have taken place in the network of public libraries as a result of the reform of local self-government and decentralization of local communities. **The methodology** was based on the use of a set of special research methods (statistical, comparative, retrospective) and general scientific (analysis, synthesis, generalization and analytical-synthetic processing of information). **The scientific novelty** of the work lies in the expansion of ideas about the transformations in the network of public libraries of Ukraine under the influence of administrative reform **Conclusions**. He stated that the strategically important direction of the state regional policy of Ukraine is the reform of the library system. After all, libraries are one of the elements of quality development of human capital. It is determined that the functioning of a modern public library as an open institution depends on several factors - internal factors of organization (premises, fund, technical equipment, staff, etc.) and the external environment. It was found that information resources are an important potential and component of the strategy to improve many areas of human life, which is why keeping the community on the balance of a modern competitive library, thereby improving the spiritual, intellectual and material development of civil society. It is proved that the reform, influencing the internal structure of libraries, the organization of library and information services in OTG, at the same time provides all opportunities for creating collections for the urgent needs of the community, because the development of service infrastructure affects the cultural and educational level.*

***Keywords**: community, decentralization, Yaroslav the Wise National Library of Ukraine, united territorial community, services, public library, reform.*

Актуальність теми дослідження. Стратегічно важливим напрямом державної регіональної політики України є реформування бібліотечної системи, адже доведено, що вкладання коштів у розвиток бібліотек у перспективі має кількаразову віддачу та вирішує питання зайнятості через створення нових робочих місць, безпосередньо впливаючи на зростання валового продукту, а отже, збільшення середньої заробітної плати.

В умовах політичної, економічної, соціальної і психологічної кризи в суспільстві особливу роль відіграють публічні бібліотеки. Фактично вони залишаються доступним та безкоштовним джерелом достовірної інформації, об'єднавчим суспільним стрижнем, місцем формування доступних знань підприємцями для започаткування власної справи, де вимушені переселенці можуть отримати необхідну юридичну інформацію, проконсультуватися тощо. Отже, бібліотеки є одним з елементів якісного розвитку людського капіталу. Саме це спонукає публічні бібліотеки закріпити своє місце в інформаційній інфраструктурі громади [13].

Сучасна бібліотека як соціальна інституція забезпечує спадковість ідей, збереження культурного національного надбання, захист історичного досвіду, який зафіксовано у документній формі. В умовах інтеграції України до європейського та світового інформаційного простору бібліотечні ресурси й послуги набувають стратегічного значення, оскільки безпосередньо впливають на розвиток людського капіталу, економічного та соціального розвитку, інформаційної безпеки держави загалом.

Тому питання перетворень, які відбулися в мережі публічних бібліотек під впливом децентралізації, їхньої взаємодії, координації, кооперації

та інтеграції в єдину регіональну й міжрегіональну систему, є надзвичайно актуальними в науково-теоретичному і практичному аспектах.

Аналіз досліджень і публікацій. Нині децентралізація в Україні визначена як національний пріоритет. Серед реформ, які задекларувало керівництво держави останніми роками, на думку фахівців, найуспішнішою є реформа адміністративно-територіального устрою та система місцевого самоврядування. У межах цієї реформи об'єднані територіальні громади (далі – ОТГ) отримали нові повноваження та змогу розпоряджатися фінансовими ресурсами, самостійно вирішуючи свої проблеми.

Окремі аспекти проблем децентралізації нині досліджують фахівці різних галузей господарювання, зокрема економічного, інфраструктурного, соціального, правового й іншого розвитку. Цікавими є дослідження науковців щодо впливу децентралізації на зміни способу мислення та людської поведінки [3]; нормативно-правові аспекти, якими регулюється процес об'єднання ОТГ, механізми їхнього управління [7]; вплив децентралізації на розвиток сільських громад, формування сільських територій, використання фінансових ресурсів незалежно від центрального бюджету, чітке розмежування влади й повноважень [18]; бюджетна децентралізація як складник реформи децентралізації влади, ефективність реалізації повноважень та управління бюджетними коштами громад [2]; здобутки реформування адміністративно-територіального устрою в контексті інтеграції України до Європейського Союзу [21].

Питання розбудови мережі публічних бібліотек, стратегій побудови бібліотечної інфраструктури в умовах децентралізації, реформування української бібліотечної системи в контексті реформи адміністративно-територіального устрою та системи місцевого самоврядування висвітлено в публікаціях Т. Вилегжаніної, М. Зіщенка, Л. Любаренко, Н. Острікової, Н. Розколупи, Н. Синиці, І. Черняк та ін.

Так, у дослідженні Н. Розколупи й Л. Любаренко простежено динаміку змін, що відбулися в публічних бібліотеках після їх передачі до ОТГ у результаті реформи децентралізації [16; 17]. Вплив зовнішнього середовища в умовах децентралізації влади в Україні, створення ОТГ та реформування мережі публічних бібліотек розкрито в напрацюваннях Н. Синиці [19; 20].

Нормативно-правове забезпечення інформаційно-комунікаційної взаємодії на регіональному й міжрегіональному рівнях представлено в дослідженні І. Черняк [23]. У ньому обґрунтовано, що в умовах формування інформаційного суспільства та становлення суспільства знань функції бібліотек, їхнє місце в системі наукової, освітньої та культурної інфраструктури суспільства зазнали кардинальних змін, які й знайшли своє відображення в системі нормативно-правових актів міжнародного та національного рівнів. Питання діяльності бібліотек, зокрема спеціалізованих бібліотек для дітей, в умовах новостворених ОТГ вивчено М. Зіщенко [8].

Мета статті – дослідити зміни, які відбулися в мережі публічних бібліотек у результаті реформи місцевого самоврядування та децентралізації місцевих громад.

Виклад основного матеріалу. Реформа децентралізації, котра розпочалася в Україні 2015 року з ухваленням Верховною Радою Закону України «Про добровільне об'єднання територіальних громад» [12], кардинально вплинула на розвиток громад. Завдяки цим рішенням саме громади отримали можливість самостійно приймати рішення та їх реалізовувати на благо людям. Децентралізація як складова державної політики регіонального розвитку стала однією з визначальних у порядку денному реформ в Україні останніх років. Вона створила підґрунтя кардинальних інституційних перетворень, підвищення якості життя в громадах та визначатиме подальше просування секторальних реформ у післявоєнному відновленні країни. Завдяки створеній системі розподілу владних повноважень між центральними та місцевими органами влади фактично сформовано нову систему взаємовідносин між різними гілками влади [6, 3].

Як показує світовий досвід та події в країні від 24 лютого 2022 року, коли російська федерація розпочала повномасштабну війну в Україні, рівень розвитку економіки регіону й громади кардинально вплинули на згуртованість країни загалом в опорі агресору. Посилення спроможності територіальних громад у подальшому дієвим чином впливатиме на суттєві характеристики якості життя людей як основи сталого розвитку громад на засадах інклюзивності. Як зазначають фахівці, цінність реформи децентралізації проявляється також на соціально-економічному благополуччі громад, попри запроваджений воєнний стан в країні, тимчасову окупацію значної території країни та порушення господарського простору, вимивання ресурсів та загальне розбалансування ресурсної бази, макроекономічну нестабільність й інші наслідки повномасштабної війни [6]. Завдяки реформі сформовано міжрегіональні зв'язки нової якості, що по-новому визначили координацію та підпорядкованість суб'єктів адміністративного устрою.

Функціонування бібліотеки як відкритого інституту залежить від кількох чинників: внутрішніх факторів організації діяльності (приміщення, фонд, технічне оснащення, персонал тощо) і зовнішнього середовища. Умов впливу зовнішнього

середовища на книгозбірню декілька. За Ф. Котлером зовнішнє середовище будь-якої організації, установи або підприємства складається з шести факторів: демографічний, економічний, природний, науково-технічний, політичний, культурний [9, 114]. Отже, зовнішні чинники впливу – це саме ті умови, котрі установа або організація не може змінити, але постійно враховує у своїй діяльності. Вплив зовнішнього середовища значно зріс у сучасних умовах децентралізації влади в Україні та створення ОТГ.

Зазначимо, що процес створення об'єднаних територіальних громад відбувався поступово. Перші ОТГ з'явилися в Україні 2015 року: упродовж року було створено 159 об'єднаних громад, 2016-го – 207, на кінець 2017 року – ще 299 ОТГ. Усього за 2015–2017 роки створено 665 громад, які отримали нові повноваження та ресурси, а, отже, і можливості для підвищення рівня якості життя та надання послуг. У середині 2018 року загальна кількість ОТГ сягнула 753, на кінець 2019 року – 1002 ОТГ, з яких 23 очікувало на призначення перших виборів [15]. Загальна кількість ОТГ в Україні на середину 2020 року становила 1070, у які добровільно об'єдналися 4882 громади місцевих рад. У межах децентралізації Верховна Рада України в липні 2020 року скоротила кількість районів із 490 до 136 [6].

Загальна кількість осіб, які проживали на території всіх ОТГ країни в середині 2018 року, становила 6,5 млн або 18,5 від загальної чисельності населення; станом на листопад 2019 рік у різних ОТГ по всій країні проживало 11,2 млн осіб, а це майже третина населення. 2021 року уже 70 % українців проживали на території 1469 об'єднаних територіальних громад, які були сформовані в результаті об'єднання сіл, селищ та міст [15].

З огляду на це, актуальним питанням є перспективи подальшого функціонування публічних бібліотек, адже відбувся процес передачі їх до комунальної власності об'єднаних територіальних громад із втратою їхнього першочергового статусу та функцій. Отже, зовнішнє середовище в умовах децентралізації має значний вплив і на реформування бібліотечної справи загалом та трансформацію мережі публічних бібліотек зокрема.

Як наголошують Н. Розколупа й Л. Любаренко, такі дії органів місцевого самоврядування негативно вплинули на діяльність районних публічних книгозбірень, адже саме вони здійснюють обробку та каталогізування фондів, координують роботу районної бібліотечної мережі, надаючи їм методичну допомогу, збираючи й узагальнюючи статистичні показники, організовують підвищення кваліфікації бібліотечних працівників району [17, 7]. Автори зазначають, що саме в районних бібліотеках зосереджено найдосвідченіші кадри й збереження їхнього потенціалу в подальшому дасть змогу ефективно організовувати бібліотечне обслуговування в ОТГ, адже високий інтелектуальний рівень життя жителів у майбутньому забезпечить конкурентоспроможність усієї громади, а отже, і країни загалом.

Провідним завданням реформи є сталий розвиток, орієнтований на людину, задоволення її нагальних потреб задля покращення якості життя, забезпечення комфортного проживання. Рішення про утримання мережі бібліотек спроможної ОТГ приймає сама громада, адже саме вона їх і фінансує з власного бюджету. Бібліотека стає частиною громади як центр задоволення інформаційних та культурних потреб, інформаційний посередник між владою і громадою, осередок популяризації читання, місце дозвілля мешканців тощо. Тому зростає і громадська відповідальність за їхню організацію та функціонування на благо громади. Інформаційні ресурси є важливим потенціалом та складником стратегії покращення багатьох сфер життя людини, саме тому утримування на балансі громади сучасної конкурентоспроможної бібліотеки покращує духовний, інтелектуальний і матеріальний розвиток громадянського суспільства [19].

Децентралізація створила нові виклики та призвела до ризиків в усталеній мережі публічних бібліотек. Реформа, вплинувши на внутрішню структуру бібліотек, організацію надання бібліотечно-інформаційних послуг в умовах ОТГ, одночасно надає всі можливості для створення книгозбірень під нагальні потреби громади, адже саме розвиток обслуговуючої інфраструктури впливає на загальнокультурний та освітній рівень громади.

Рішення про організацію бібліотечної мережі, її модель функціонування (централізована бібліотечна система, центральна бібліотека, окремі бібліотеки) приймають самостійно місцеві органи самоврядування з урахуванням потреб громади та відповідних законодавчих актів і державних соціальних нормативів.

2017 року Міністерство культури України розробило проєкт «Мінімальний культурний кошик», дію якого було спрямовано на встановлення і формування мінімальних культурних стандартів для забезпечення соціальних гарантій на рівний доступ до якісного культурного продукту для всіх громадян країни, незалежно від місця проживання. Отже, державні нормативи в галузі культури визначають базовий пакет культурних послуг, які мають надавати безкоштовно або за мінімальну плату. Цей пакет розроблено як щодо окремої людини, так і громади загалом та є результатом нормування видів і обсягів культурних послуг, які мають надавати в умовах обмежених

ресурсів. Культурний норматив зобов'язує державні органи надавати або фінансувати послуги, тим самим забезпечуючи право українців на отримання доступних культурних послуг [22].

У грудні 2021 року набув чинності Закон України «Про внесення змін до Закону України «Про культуру» щодо загальних засад надання населенню культурних послуг» [11], у якому визначено терміни «базовий набір культурних послуг», «державна політика у сфері культури», «заклад освіти сфери культури», «культурна послуга» й уточнено основні засади державної політики у сфері культури. Новими статтями Закону запроваджено моніторинг та оцінювання реалізації державної політики у сфері культури та визначено мінімальні стандарти забезпечення громадян культурними послугами. Також з метою створення сприятливих умов для забезпечення громад культурними послугами, раціонального й ефективного використання наявних ресурсів і матеріально-технічної бази закладів культури базової мережі, їх модернізації (за рішенням місцевих ОТГ) може бути створено центр культурних послуг – багатофункціональний заклад культури, що має зручне розташування для всіх жителів громади або суміжних ОТГ, забезпечений висококваліфікованими кадрами, має сучасне матеріально-технічне обладнання та спроможний забезпечувати комплексне надання культурних послуг, здійснювати консультаційну й інформаційну підтримку тощо.

Отже, об'єднаним територіальним громадам надано право на законодавчому рівні самостійно обирати різні моделі функціонування бібліотек у громадах. Організувати роботу на місцях з надання якісних бібліотечно-інформаційних послуг в ОТГ покликані Рекомендації щодо організації надання бібліотечних послуг в умовах об'єднаних територіальних громад, які розробили фахівці Національної бібліотеки України імені Ярослава Мудрого (далі НБУ ім. Ярослава Мудрого) [14]. Також у лютому 2017 року бібліотека започаткувала блог «Публічна бібліотека територіальної громади» (https://oth.nlu.org.ua/?page_id=60) для створення можливостей взаємозбагачення бібліотек ОТГ через обмін найкращими практиками, отримання методичної допомоги в розв'язанні практичних питань, що сприятиме в кінцевому результаті якісним змінам у бібліотечній галузі України. Питання організації публічних бібліотек в умовах децентралізації, забезпечення права жителів громад на отримання якісних бібліотечних послуг, розширення обізнаності кожного громадянина щодо потенціалу й можливостей модерної бібліотеки, підвищення статусу бібліотекарів неодноразово порушували на конференціях, семінарах, круглих столах, які організували НБУ ім. Ярослава Мудрого, Українська бібліотечна асоціація, обласні наукові бібліотеки.

2020 року на діяльність бібліотек України загалом та публічних бібліотек зокрема помітний вплив мали декілька факторів. Всесвітня пандемія COVID-19 та встановлені у зв'язку з цим на всій території держави карантинні обмеження призвели до припинення обслуговування користувачів у приміщеннях книгозбірень із поступовим налагодженням роботи в дистанційному форматі, що суттєво вплинуло на зміну філософії ставлення до обслуговування користувачів.

Відбувся завершальний етап загальнодержавної адміністративної реформи, який позначився затримкою в прийнятті необхідних нормативно-правових актів у питаннях регулювання правонаступництва майна, прав та обов'язків ліквідованих районів і розформованих територіальних громад тощо.

Всі ці фактори суттєво вплинули на діяльність публічних бібліотек України. У контексті реформи відбулися суттєві зміни в мережі: районні книгозбірні було передано на баланс ОТГ та вони набули статусу міських або селищних бібліотек. Отже, постало нагальне питання налагодження координації їхньої діяльності на рівні району, і саме цю функцію нині виконують обласні універсальні наукові бібліотеки.

Станом на 01.01.2020 нараховано 15 363 публічні бібліотеки, а вже на початок 2021 року зафіксовано 14 948 книгозбірень [4]. Отже, відбулося скорочення мережі на 415 бібліотек. Як зазначають фахівці НБУ ім. Ярослава Мудрого, 134 книгозбірні було офіційно ліквідовано або реорганізовано, стосовно 281 інформація не точна: частину було ліквідовано (співробітників звільнено, приміщення забрано), щодо інших офіційна інформація відсутня [1].

Станом на 01.01.2019 3709 книгозбірень входили до складу ОТГ, а це майже 24 % від загальної кількості публічних бібліотек. На 01.01.2021 уже 6503 бібліотек входили до об'єднаних територіальних громад (майже 44 %). У Волинській області 100 % публічних бібліотек нині перебувають у складі ОТГ. Найбільшу кількість книгозбірень передано на утримання ОТГ у Житомирській (91 %) і Черкаській (95%) областях. Найменше у Закарпатській (6 %), Кіровоградській (17 %), Львівській (20 %), Полтавській (27 %) областях [4].

Останніми роками наявна тенденція із закриття переважно сільських бібліотек. Тільки за 2020 рік їхня кількість зменшилася на 368 книгозбірень, з яких лише 39 реорганізовно в бібліотечні пункти, а чотири приєднано до інших бібліотек. Проведені розрахунки фахівців НБУ ім. Ярослава Мудрого свідчать, що в середньому в Україні одна

сільська бібліотека функціонує на 1000 мешканців, а міська – на понад 10 000 [1]. Із закриттям бібліотек відбулося скорочення бібліотечних пунктів – з 2015 по 2020 рік їх ліквідовано 756 (понад 25 %). 2020 року, порівняно з 2016-м, з 25 бібліобусів курсувало тільки 10. Процеси трансформації мережі публічних бібліотек в Україні та її скорочення тривають і донині, тому цей етап можемо вважати перехідним.

Наукова новизна роботи полягає в розширенні уявлень про перетворення в мережі публічних бібліотек України під впливом адміністративного реформування.

Висновки. Здійснене дослідження дає змогу констатувати, що стратегічно важливим напрямом державної регіональної політики України є реформування бібліотечної системи. Адже саме бібліотеки є одним з елементів якісного розвитку людського капіталу. Децентралізація як складник державної політики регіонального розвитку є однією з визначальних та найуспішніших у порядку денному реформ в Україні останніх років. Останніми роками створено підґрунтя для кардинальних інституційних перетворень, підвищення якості життя в громадах та визначено подальше просування секторальних реформ у післявоєнному відновленні країни. Визначено, що функціонування сучасної публічної бібліотеки як відкритого інституту залежить від кількох чинників – внутрішніх факторів організації діяльності (приміщення, фонд, технічне оснащення, персонал тощо) та зовнішнього середовища. Інформаційні ресурси виступають важливим потенціалом та складником стратегії покращення багатьох сфер життя людини, а утримування на балансі громади сучасної конкурентоспроможної бібліотеки покращує духовний, інтелектуальний і матеріальний розвиток громадянського суспільства. Децентралізація створила нові виклики та призвела до ризиків в усталеній мережі публічних бібліотек. Реформа, вплинувши на внутрішню структуру бібліотек, організацію надання бібліотечно-інформаційних послуг в умовах ОТГ, одночасно надає всі можливості для створення книгозбірень під нагальні потреби громади, адже саме розвиток обслуговуючої інфраструктури впливає на загальнокультурний та освітній рівень населення. Перспективу подальшого дослідження ми вбачаємо в розвитку студій щодо наступних перетворень у мережі публічних бібліотек під впливом децентралізації, їхньої взаємодії, координації, кооперації та інтеграції в єдину регіональну й міжрегіональну систему.

Список використаних джерел

1. Аналіз діяльності публічних бібліотек України у 2020 році. URL: https://profy.nlu.org.ua/file/statistics/2019-2020/analysis.pdf (дата звернення: 03.01.2022).

2. Баранов С. Проблемні питання процесу бюджетної децентралізації в Україні. *Підприємництво, господарство і право*. 2020. № 3. С. 115–120.

3. Бевз Т. Специфіка реформи децентралізації в регіонах України: досягнення та прорахунки. *Народна творчість та етнологія*. 2019. № 3 (травень – червень). С. 65–75.

4. Бібліотечна Україна в цифрах : стат. зб. / М-во культури України, Національна бібліотека України імені Ярослава Мудрого. Київ : НБУ ім. Ярослава Мудрого, 2021. URL: http://profy.nlu.org.ua/articles.php?lng=uk&pg=922 (дата звернення: 07.02.2022).

5. Децентралізація в Україні. *Вікіпедія*. URL: https://cutt.ly/MZC3BR2 (дата звернення: 04.04.2022).

6. Децентралізація влади: порядок денний на середньострокову перспективу. Аналітична доповідь / Жаліло Я. А., Шевченко О. В., Романова В. В., Павленко І. А., Даниляк О. О., Макаров Г. В., Руденко А. Ф., Бахур Н. В., Мар'яновська В. В., Двігун А. О., Трипольська М. І. ; Національний інститут стратегічних досліджень. Київ, 2019. 115 с.

7. Західна О. Р., Жовнірів А. Т., Стасишин Н. З. Сучасний етап становлення об'єднаних територіальних громад. *Економіка. Фінанси. Право*. 2019. № 10. С. 36–40.

8. Зніщенко М., Острікова Н. Об'єднані територіальні громади та їх вплив на формування інноваційних бібліотечних процесів в Україні (за матер. X наук.-практ. конф. «Бібліотека і книга в контексті часу»). *Бібліотечний форум: історія, теорія і практика*. 2017. № 3 (9). С. 43.

9. Котлер Ф., Армстронг Г. Основи маркетингу. Київ : Діалектика, 2020. 880 с.

10. Крат М., Софій О. Реформування системи публічних бібліотек України в контексті централізації. Львів, 2016. 52 с. URL: http://dialog.lviv.ua/wp-content/uploads/2016/11/Bibliotek-A5-4mm-prew.pdf (дата звернення: 01.05.2022).

11. Про внесення змін до Закону України «Про культуру» щодо загальних засад надання населенню культурних послуг : Закон України від 29.04.2021 № 1432-IX. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1432-20#Text (дата звернення: 03.01.2022).

12. Про добровільне об'єднання територіальних громад : Закон України від 05.02.2015 № 157-VIII. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/157-19#Text (дата звернення: 3.01.2022).

13. Про затвердження Державної стратегії регіонального розвитку на 2021–2027 роки : Постанова Кабінету Міністрів України від 05.08.2020 № 695. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/695-2020-%D0%BF#Text (дата звернення: 03.01.2022).

14. Рекомендації щодо організації надання бібліотечних послуг в умовах об'єднаних територіальних громад. *Бібліотечному фахівцю* / Національна б-ка України ім. Ярослава Мудрого. URL: http://profy.nplu.org/download.php?lng=uk&pg=1332 (дата звернення: 01.05.2022).

15. Реформа децентралізації. *Урядовий портал*. URL: https://www.kmu.gov.ua/diyalnist/reformi/efektivne-vryaduvannya/reforma-decentralizaciyi (дата звернення: 03.02.2022).

16. Розколупа Н. Районні бібліотеки і реформа децентралізації. *Бібліотечна планета*. 2017. № 4. С. 6–7.

17. Розколупа Н., Любаренко Л. Вплив реформи децентралізації на публічні бібліотеки України. *Бібліотечна планета*. 2020. № 1. С. 7–9.

18. Рябоконь В. Децентралізація – шлях до розвитку сільських територій в Україні. *Економіка АПК*. 2020. № 1. С. 6–17.

19. Синиця Н. Вплив зовнішніх факторів на організацію та розвиток бібліотек в умовах ОТГ. *Бібліотечна планета*. 2017. № 4. С. 8–10.

20. Синиця Н. Організація діяльності публічних бібліотек в об'єднаних територіальних громадах: з досвіду Хмельницького обласного відділення УБА. URL: https://ula.org.ua/news/3540-orhanizatsiia-diialnosti-publichnykh-bibliotek-v-ob-iednanykh-terytorialnykh-hromadakh-z-dosvidu-khmelnytskoho-oblasnoho-viddilennia-uba. (дата звернення: 04.02.2022).

21. Сірик З. Реформування адміністративно-територіального устрою України в контексті європейського досвіду. *Регіональна економіка*. 2019. № 4. С. 152–165.

22. Френкель І. Мінімальний культурний кошик – гарантія забезпечення культурними послугами. *LB.ua. Дорослий погляд на світ*. URL: https://lb.ua/blog/iryna_frenkel/372241_minimalniy_kulturniy_koshik-.html (дата звернення: 02.04.2022).

23. Черняк І. Бібліотеки освітніх закладів в умовах регіональної політики. *Наукові праці Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського*. 2021. Вип. 62. С. 479–494. DOI: https://doi.org/10.15407/np.62.479.

24. Шебанін В., Уманська В., Решетілов Г. Розвиток територій у системі державної регіональної політики. *Регіональна економіка*. 2021. № 3. С. 28–35.

References

1. Analysis of the activity of public libraries of Ukraine in 2020. Retrieved from: https://profy.nlu.org.ua/file/statistics/2019-2020/analysis.pdf [in Ukrainian].

2. Baranov, S. (2020).–Problematic issues of the budget decentralization process in Ukraine. *Pidpryiemnytstvo, Hospodarstvo i Parvo*, 3, 115–120 [in Ukrainian].

3. Bevz, T. (2019). The specifics of the decentralization reform in the regions of Ukraine: achievements and miscalculations. *Narodna Tvorchist ta Etnolohiia*, 3 (May – June), 65–75 [in Ukrainian].

4. Yaroslav Mudryi National Library of Ukraine. (2021). Library Ukraine in numbers: statistical collection. Kyiv, Ukraine: Natsionalna biblioteka Ukrainy imeni Yaroslava Mudroho. Retrieved from: http://profy.nlu.org.ua/articles.php?lng=uk&pg=922 [in Ukrainian].

5. Decentralization in Ukraine. *Wikipedia.* Retrieved from: https://cutt.ly/MZC3BR2 [in Ukrainian].

6. Zhalilo, Ya. A., Shevchenko, O. V, Romanova, V. V., Pavlenko, I. A., Daniliak, O. O., Makarov, G. V., Rudenko, A. F., Bahur, N. V., Marianovska, V. V., Dvigun, A. A., Trypolska, M. I. (2019). Decentralization of power: the medium-term agenda. Analytical Report. Kyiv [in Ukrainian].

7. Zakhidna, O. R., & Zhovniriv, A. T., Stasyshyn, N. Z. (2019). The current stage of formation of united territorial communities. *Ekonomika. Finansy. Pravo*, 10, 36–40 [In Ukrainian].

8. Znishchenko, M., Ostrikova, N. (2017). United territorial communities and their influence on the formation of innovative library processes in Ukraine: (based on the materials of the X Scientific and Practical Conference "Library and book in the context of time". *Bibliotechnyi Forum: Istoriia, Teoriia i Praktyka*, 3 (9), 43 [in Ukrainian].

9. Kotler, F., Armstronh, H. (2020). Fundamentals of Marketing. Kyiv, Ukraine: Dialektyka [in Ukrainian].

10. Krat, M., Sofii, O. (2020). Reforming the system of public libraries of Ukraine in the context of centralization. Lviv, Ukraine. Retrieved from: http://dialog.lviv.ua/wp-content/uploads/2016/11/Bibliotek-A5-4mm-prew.pdf [in Ukrainian].

11. Verkhovna Rada of Ukraine. (2021). On Amendments to the Law of Ukraine "On Culture" Concerning General Principles of Providing Cultural Services to the Population: Law of Ukraine of April 29, 2021 № 1432-IX. Retrieved from: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1432-20#Text [in Ukrainian].

12. Verkhovna Rada of Ukraine. (2015). On voluntary association of territorial communities: Law of Ukraine of February 5, 2015 № 157-VIII. Retrieved from: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/157-19#Text [in Ukrainian].

13. Verkhovna Rada of Ukraine (2020). On approval of the State Strategy for Regional Development for 2021-2027: Resolution of the Cabinet of Ministers of Ukraine of August 5, 2020 № 695. Retrieved from: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/695-2020-%D0%BF#Text [in Ukrainian].

14. Recommendations for the organization of library services in the conditions of united territorial communities. *Bibliotechnomu fakhivtsiu.* Natsionalna biblioteka Ukrainy im. Yaroslava Mudroho. Retrieved from: http://profy.nplu.org/download.php?lng=uk&pg=1332 [in Ukrainian].

15. Decentralization reform. *Uryadovyi portal*. Retrieved from: https://www.kmu.gov.ua/diyalnist/reformi/efektivne-vryaduvannya/reforma-decentralizaciyi [in Ukrainian].

16. Rozkolupa, N. (2017). District libraries and decentralization reform. *Bibliotechna Planeta,* 4, 6–7 [in Ukrainian].

17. Rozkolupa, N., Liubarenko, L. (2020). Influence of decentralization reform on public libraries of Ukraine. *Bibliotechna Planeta,* 1, 7–9 [in Ukrainian].

18. Ryabokon, V. (2020). Decentralization is a way to the development of rural areas in Ukraine. *Ekonomika APK*, 1, 6–17 [in Ukrainian].

19. Synytsia, N. (2017). Influence of external factors on the organization and development of libraries in the conditions of OTG. *Bibliotechna Planeta,* 4, 8–10 [in Ukrainian].

20. Synytsia, N. Organization of public libraries in united territorial communities: from the experience of the Khmelnytsky regional branch of the UBA. Retrieved from: https://ula.org.ua/news/3540-orhanizatsiia-diialnosti-publichnykh-bibliotek-v-ob-iednanykh-terytorialnykh-hromadakh-z-dosvidu-khmelnytskoho-oblasnoho-viddilennia-uba [in Ukrainian].

21. Siryk, Z. (2019). Reforming the administrative-territorial structure of Ukraine in the context of European experience. *Rehionalna ekonomika,* 4, 152–165 [in Ukrainian].

22. Frenkel, I. The minimum cultural basket is a guarantee of providing cultural services. *LB.ua. Doroslyi pohliad na svit.* Retrieved from: https://lb.ua/blog/iryna_frenkel/372241_minimalniy_kulturniy_koshik-.html [in Ukrainian].

23. Cherniak, I. (2021). Libraries of educational institutions in the conditions of regional policy. *Naukovi pratsi Natsionalnoi biblioteky Ukrainy imeni V. I. Vernadskoho,* 62, 479–494. DOI: https://doi.org/10.15407/np.62.479 [in Ukrainian].

24. Shebanin, V., Umanska, V., Reshetilov, H. (2021). Development of territories in the system of state regional policy. *Rehionalna ekonomika,* 3, 28–35 [in Ukrainian].

Стаття надійшла до редакції 03.05.2022
Отримано після доопрацювання 01.06.2022
Прийнято до друку 07.06.2022

ДОКУМЕНТОЗНАВСТВО

УДК 655 4:658.8:005 52-047.44
DOI 10.32461/2409-9805.2.2022.263984

Цитування:
Вовк Н. С. Моніторинг відкритих джерел інформації про діяльність книжкових видавництв як джерело для організації маркетингової кампанії. *Бібліотекознавство. Документознавство. Інформологія*. 2022. № 2. С. 39–45.

Vovk N. (2022). Monitoring open information sources about the book publisher's activities as a source for marketing campaign organizing. Library Science. Record Studies. Informology, 2, 39–45 [in Ukrainian].

Вовк Наталія Степанівна,
кандидат історичних наук, доцент
доцент кафедри соціальних комунікацій
та інформаційної діяльності
Національного університету
«Львівська політехніка»
https://orcid.org/0000-0002-2470-7188
Nataliia.S.Vovk@lpnu.ua

МОНІТОРИНГ ВІДКРИТИХ ДЖЕРЕЛ ІНФОРМАЦІЇ ПРО ДІЯЛЬНІСТЬ КНИЖКОВИХ ВИДАВНИЦТВ ЯК ДЖЕРЕЛО ДЛЯ ОРГАНІЗАЦІЇ МАРКЕТИНГОВОЇ КАМПАНІЇ

Метою роботи *є проведення інформаційного моніторингу діяльності українських книжкових видавництв на основі відкритих джерел інформації та окреслення рекомендацій з проведення подальшої маркетингової кампанії.* ***Методологія дослідження*** *містить інструментарій методу моделювання: постановка завдання, створення та аналіз моделі. Застосування принципів цілісності, ієрархічності та структурності дає змогу розглядати аналіз інформації про конкурентів з відкритих джерел як частину маркетингової діяльності підприємства.* ***Наукова новизна*** *роботи полягає в розширені теоретичних знань щодо використання відкритої інформації про діяльність підприємств. У статті визначено ключові характеристики учасників конкурентного середовища книговидавничого ринку України; доведено, що головними гравцями на ринку є видавництва «А-ба-ба-га-ла-ма-га» та «Видавництво Старого Лева», уточнено план маркетингової стратегії для збільшення цільової аудиторії.* ***Висновки.*** *Проведене дослідження показало, що ключовим результатом проведення будь-якої інформаційно-аналітичної роботи з конкурентної розвідки для підприємства будь-якої галузі, зокрема, книговидавничої, є прийняття правильних управлінських рішень, що дасть змогу не лише втримати вже наявну цільову аудиторію, а й збільшити її за рахунок нових клієнтів. Результат аналізу відкритих інформаційних джерел довів необхідність використання стратегії захисту від ключового та прямого конкурента (системи лояльності для постійних покупців; закриті групи в різноманітних групах у соціальних мережах для постійних покупців тощо). З метою збільшення цільової аудиторії варто розробити план стратегії нападу на слабких прямих конкурентів (створення якісного контенту в соціальних мережах, зокрема просування реклами в блогерів; проведення різноманітних розіграшів; тематичних знижок, акцій). Сильні та непрямі конкуренти також є загрозою для бізнесу. Але ключовою відмінністю від стратегії проти прямих конкурентів є різниця в основних характеристиках продукції. Попри спільну цільову аудиторію асортимент книг дещо відрізняється, що впливає на стратегію роботи, зокрема й рекламну кампанію.*

Ключові слова*: книжкове видавництво, конкуренти, просування, відкриті джерела інформації.*

© Вовк Н. С.

Vovk Nataliia,
PhD in History, Associate Professor
Department of Social Communications and information activities
Lviv Polytechnic National University

MONITORING OPEN INFORMATION SOURCES ABOUT THE BOOK PUBLISHER'S ACTIVITIES AS A SOURCE FOR MARKETING CAMPAIGN ORGANIZING

The purposes of the article *are to conduct information monitoring of Ukrainian book publishers on the basis of open information sources and outline recommendations for further marketing campaigns.* ***The research methodology*** *uses the tools of the modeling method: problem statement, creation and analysis of the model. The application of the principles of integrity, hierarchy and structure allows us to consider the analysis of information about competitors from open sources as part of the marketing activities of the enterprise.* ***The scientific novelty*** *of the article is the expansion of theoretical knowledge in the use of open information about the activities of enterprises. The article identifies the key characteristics of participants in the competitive environment of the book publishing market of Ukraine; proved that the key players in the market are the publishing houses «A-ba-ba-ha-la-ma-ha» and «Old Lion Publishing House», the marketing strategy plan for increasing the target audience was specified.* ***Conclusions****. The article has showen that the key result of any information and analytical work on competitive intelligence for companies in any industry, in particular, publishing, is to make the right management decisions that will not only retain the existing target audience, but also increase it by new customer account. The result of the analysis of open information sources proved the need to use a strategy of protection against key and direct competitors (loyalty systems for regular customers; closed groups in various groups on social networks for regular customers, etc.). In order to increase the target audience, it is necessary to develop a strategy for attacking weak direct competitors (creating quality content on social networks, including advertising for bloggers; holding various raffles; thematic discounts, promotions). Strong and indirect competitors are also a threat to business. But the key difference from the strategy against direct competitors is the difference in the main characteristics of the product. Despite the common target audience, the range of books is slightly different, which affects the strategy of work, including the advertising campaign.*

Keywords: *book publishing, competitors, promotion, open sources of information.*

Актуальність теми дослідження. Сучасне суспільство протягом останнього десятиліття різко виявило своє бажання до духовного збагачення через читання книг. Українські видавництва сьогодні є на етапі зростання своєї популярності, друкуючи як твори українських авторів, так і закордонних. Сучасні технології, які застосовують книговидавці, без сумніву, вплинули не тільки на підвищення якості їх продукції, а й на популярність книги серед населення. Проте через пандемію, спричинену вірусом COVID-19, продаж книг в Україні знизився приблизно на 40–45 %. За 2020–2022 роки закрито більше 30 книгарень по всій країні. Щонайменше 150 видавництв припинили свою роботу. Важливим етапом у маркетингових стратегіях українських видавництв стало запровадження акційних пропозицій після запуску програми «єПідтримка», що дало змогу видавничому ринку зрости приблизно втричі, порівняно з роками гострої пандемії [3, 96]. Для розвитку PR-кампаній книжковим видавництвам необхідно не лише здійснювати маркетингові дослідження ринку (цільової аудиторії, сегментації ринку тощо), а й проводити інформаційну розвідку про діяльність компанії-конкурентів. Беручи до уваги важку економічну ситуацію в державі внаслідок пандемії та повномасштабного вторгнення рф в Україну, таку розвідку доцільно проводити на основі аналізу відкритих інформаційних джерел, без залучення жодних технічних та агентурних методів, які можуть значно вплинути на збільшення видатків.

Мета дослідження – проведення інформаційного моніторингу діяльності українських книжкових видавництв на основі відкритих джерел інформації та окреслення рекомендацій з проведення подальшої маркетингової кампанії.

Аналіз досліджень і публікацій. Видавнича галузь України почала формуватися в її сучасному варіанті активно з проголошенням незалежності України. Але перші роки її розвитку такі поняття, як маркетинг, промоція та інші були абсолютно новими. Лише в останні роки книговидавнича діяльність почала широко використовувати наявні методи систем маркетингової комунікації, шукати нові шляхи збуту своєї продукції. Це, своєю чергою, породило новий рівень конкуренції між книжковими видавництвами, що дало поштовх створенню якіснішої книжкової продукції.

Питання використання маркетингових стратегій книжковими видавництвами в останні роки є ключовими в дослідженнях розвитку книговидавничого бізнесу. Зокрема, вони порушені в працях А. Бужбецької [2], З. Григорової [5], О. Скібан [9] та ін.

Окремі науковці аналізують традиційні шляхи маркетингу книжкового видавництва, що базується на унікальних характеристиках видавничого продукту, інші – сучасні методи маркетингової стратегії, яка охоплює сучасні методи комунікації із цільовою аудиторією. Наприклад, З. Григорова вивчає особливості використання контент-маркетингу в книговидавничій діяльності. Аналізуючи результати дослідження, авторка зазначає, що вітчизняні видавництва контент-маркетинг не використовують повною мірою [5].

На *рис. 1* представлено систему, яка демонструє книговидавничу справу сьогодні. Така система складається з чотирьох основних, взаємопов'язаних елементів, які формують дві сфери маркетингу (маркетинг послуг та маркетинг продукції) [7, 91].

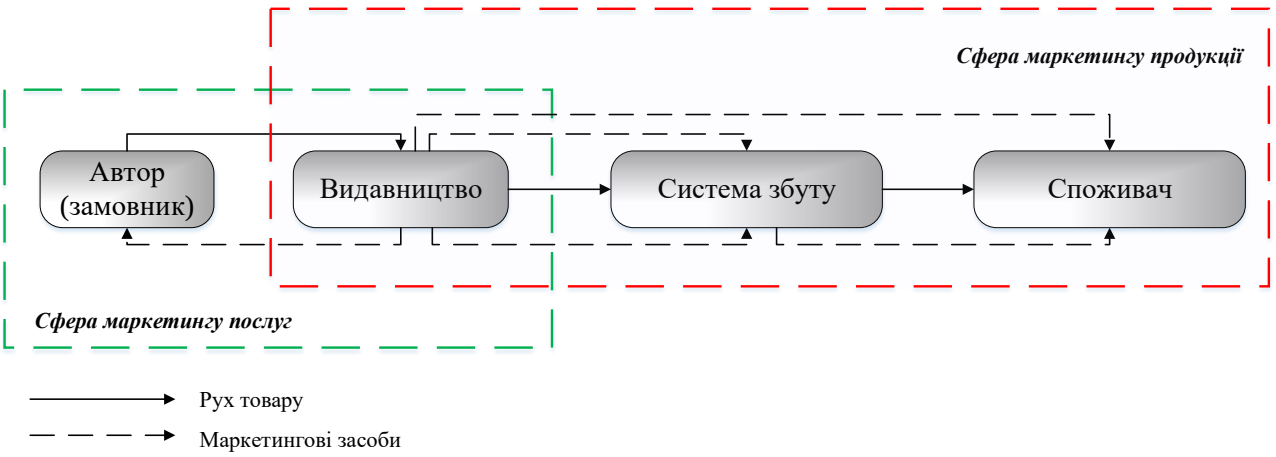

Рис. 1. Система книговидавничого маркетингу в ринкових умовах

До основних елементів маркетингової стратегії, зазвичай, включають такі: співпраця з відомими авторами; наявність партнерських відносин із книготорговельними мережами; постійна присутність в мережі «Інтернет»; творчий підхід до проведення різноманітних акцій з популяризації своєї діяльності; постійна наявність відомостей про видавництво та його продукцію в інформаційному просторі держави; пошук і розширення цільової аудиторії [2].

Проте вибір правильної стратегії маркетингової діяльності книжкового видавництва залежить і від діяльності конкурентів. Тож важливим фактором спрямування маркетингової стратегії будь-якого підприємства є належний аналіз вивчення конкурентного ринку. Для ефективності здійснення цього процесу в сучасному світі все більшої популярності набуває інформаційна розвідка. Специфіку застосування аналізу конкурентної інформаційної розвідки в бізнесі сьогодні також вивчають дослідники, зокрема: Т. Гайда [4], Н. Зозуля [6], Т. Мужанова [8]. Проте питання щодо використання аналізу інформаційної розвідки в маркетинговій діяльності книжкових видавництв сьогодні ще не вивчено на належному рівні.

Відповідно до згаданих досліджень знаємо, що при здійсненні інформаційної розвідки можна використовувати відкриті інформаційні джерела (телебачення, засоби масової інформації, інтернет-ресурси, соціальні мережі тощо).

Дослідження конкурентного середовища представлено на прикладі результатів аналізу відкритої інформації про одне з найпопулярніших українських видавництв дитячої літератури, засноване 1992 року, й одне з найвідоміших дитячих видавництв Східної Європи – «А-ба-ба-га-ла-ма-га». Книжки видавництва виходять не лише в Україні, але й в Америці, Швейцарії, Словаччині.

Першим кроком у такому аналізі має бути складання списку можливих конкурентів. Для формування такого списку використано інформацію із сайту «Book Forum Lviv», відомий до 2018 року як «Форум видавців у Львові». За інформацією на сайті Мистецького арсеналу отримано відомості про учасників Книжкового Арсеналу та видавництва дитячої літератури, які виставляли свої стенди. Також на сайті Yakaboo.ua. (книжковий інтернет-магазин) здійснено аналіз інформації, визначено хіти продажу в категорії «Дитяча література» та вказано назви видавництв, книжки яких представлено в найбільшій кількості. За допомогою цих джерел ми окреслимо шість основних конкурентів видавництва «А-ба-ба-га-ла-ма-га» (*табл. 1*).

Таблиця 1

Первинний аналіз конкурентів

Список конкурентів	Визначення типу конкурентів			Оцінка сили кожного конкурента		
	Ключові	Прямі	Непрямі	Підтримка	Доля ринку	Висновок
Видавництво Старого Лева	+	+		Висока	Вища	Сильний
#Книголав	+		+	Висока	Нижча	Сильний
Клуб сімейного дозвілля			+	Відсутня	На рівні	Слабкий
Ранок		+		Відсутня	Нижча	Слабкий
Видавництво Пегас	+	+		Відсутня	Вища	Сильний
Yakaboo.ua	+	+		Відсутня	Відсутня	Слабкий

Відповідно до визначення типів конкурентів [1] встановлено, що більшість конкурентів (Видавництва Старого Лева, Ранок, Пегас та інтернет-магазин Yakaboo) є прямими конкурентами, оскільки їхній асортимент є схожим із асортиментом видавництва «А-ба-ба-га-ла-ма-га». Два інші видавництва (Ранок та Пегас) пропонують цільовій аудиторії книги інших жанрів. Ключовими конкурентами визначено ті видавництва, діяльність яких є вагомим важелем для подальшої діяльності видавництва «А-ба-ба-га-ла-ма-га».

Для оцінки сили кожного конкурента досліджено його підтримку шляхом визначення рівня популярності в соціальних мережах (аналіз дописів, коментарів тощо), його пізнаваності, кількості згадок в інтернеті. Додатково здійснено аналіз рекламних роликів та відеоогляд на книги видавництв у мережі YouTube. Проаналізовані й дописи в соціальних мережах. Адже, за дослідженнями З. Григорової, найбільш широко видавничі організації представлені в мережі Facebook – близько 100 аккаунтів видавничих організацій. Найбільшу кількість прихильників мають видавництва «А-ба-ба-га-ла-ма-га» – 139,3 тис. ос., «Видавництво Старого Лева» – 115 тис. ос., «Ранок» – 91,6 тис. ос. [5]

На основі зібраної інформації на попередньому етапі заповнено матрицю конкурентів (*рис. 2*), де жирним виділенням позначено ключових конкурентів. Відповідно до цієї стратегії визначено, що для сильних конкурентів необхідно запроваджувати стратегію захисту (для збереження цільової аудиторії), а для роботи зі слабкими конкурентами доцільно використовувати стратегію нападу (для збільшення цільової аудиторії).

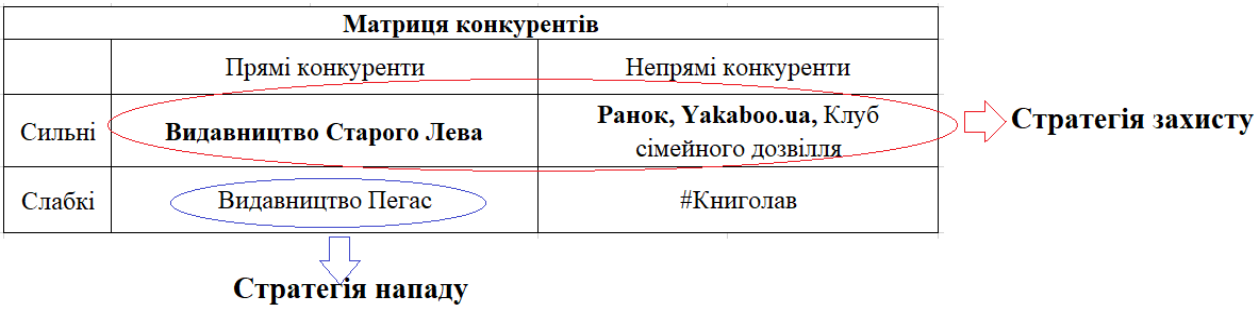

Рис. 2. Матриця конкурентів

Проте для визначення чіткого плану названих стратегій проведено подальший детальніший аналіз діяльності всіх видавництв.

На наступному етапі визначено портфель конкурентів і порівняно його з портфелем аналізованого видавництва «А-ба-ба-га-ла-ма-га» (*табл. 2*). У результаті аналізу сайтів видавництв та книжкових магазинів визначено шість ключових торгових груп: електронні книжки, дитяча література, навчальна література, художня та нехудожня літератури й сувеніри.

Таблиця 2

Аналіз портфеля конкурентів

Назва видавництва	Електронні книжки	Дитяча література	Навчальна література	Художня література	Нехудожня література	Сувеніри
А-ба-ба-га-ла-ма-га		+		+	+	
Видавництво Старого Лева	+	+		+	+	+
#Книголав		+	+	+		
Клуб сімейного дозвілля	+	+	+	+	+	+
Ранок		+	+	+		
Видавництво Пегас		+	+	+		
Yakaboo.ua	+	+	+	+	+	

У результаті аналізу асортименту визначено ключові напрями бізнесу кожного видавництва (у таблиці ключові напрями – сірі осередки). З таблиці вже візуально помітно, хто з конкурентів є для видавництва «А-ба-ба-га-ла-ма-га» важливим і на кого варто звернути увагу насамперед.

Важливим для інформаційного моніторингу є встановлення основних властивостей кожного видавництва з метою з'ясування їх ключової переваги. Відповідно до вже накопиченої інформації визначимо такі властивості: ціна, якість, співпраця із закордонними авторами, різноманіття жанрів, популярність та ін. Кожна властивість оцінена шкалою від 0 до 5 балів (*рис. 3*).

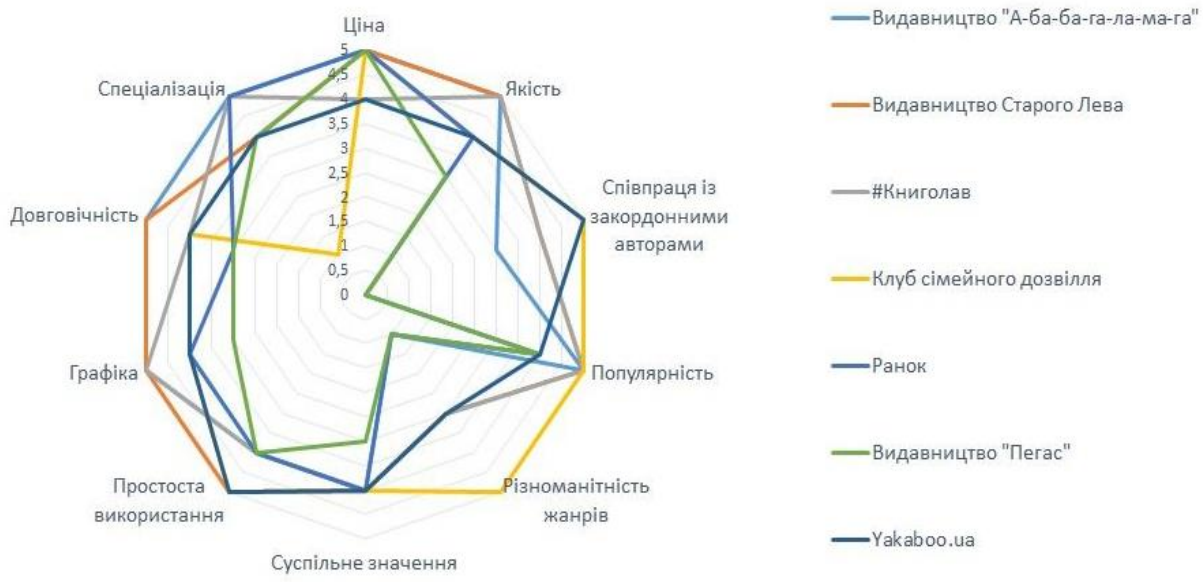

Рис. 3. Виразність властивостей продукту книжкового виробництва

На *рис. 3* бачимо, що верхівки діаграм зайняті видавництвом «А-ба-ба-га-ла-ма-га» та Видавництвом Старого Лева, що знову ж таки, свідчить про явну конкурентну боротьбу між цими видавництвами.

Висновки. Ключовим результатом проведення будь-якої інформаційно-аналітичної роботи з конкурентної розвідки для підприємства будь-якої галузі є прийняття правильного стратегічного управлінського рішення, що дасть змогу не лише втримати вже наявну цільову аудиторію, а й збільшити її за рахунок нових клієнтів. Результат аналізу відкритих інформаційних джерел довів необхідність використання стратегії захисту від ключового й прямого конкурента – Видавництва Старого Лева. При розробці плану такої стратегії доцільно запровадити системи лояльності для постійних покупців; розробити закриті групи в різноманітних групах у соціальних мережах для постійних покупців тощо. З метою збільшення цільової аудиторії варто розробити план стратегії нападу на слабких прямих конкурентів

(Видавництво «Пегас»). Застосовувати таку стратегію можна й у таких напрямах: створення якісного контенту в соціальних мережах, зокрема просування реклами в блогерів; проведення різноманітних розіграшів, тематичних знижок, акцій. Сильні та непрямі конкуренти (Ранок, Yakaboo.ua, Клуб сімейного дозвілля) також є загрозою для бізнесу. Попри спільну цільову аудиторію асортимент книг видавництва «А-ба-ба-га-ла-ма-га» дещо відрізняється, що однозначно може вплинути на стратегію роботи, зокрема й рекламну кампанію. Що ж до видавництва #Книголав, то воно визначене як непрямий, слабкий конкурент, що потребує постійного моніторингу, проте не варто на сьогодні залучати якихось зусиль для боротьби з ним, оскільки цей конкурент не становить жодної загрози.

Список використаних джерел

1. Аналіз конкурентів своїми руками: практичні поради і трохи теорії. URL: https://pro-consulting.ua/ua/pressroom/analiz-konkurentov-svoimi-rukami-prakticheskie-sovety-i-nemnogo-teorii (дата звернення: 02.05.2022).

2. Бужбецька А. Маркетингові стратегії та українське книговидання. *Вісник Книжкової палати України.* 2010. № 5. URL: http://irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?C21COM=2&I21DBN=UJRN&P21DBN=UJRN&IMAGE_FILE_DOWNLOAD=1&Image_file_name=PDF/vkp_2010_5_4.pdf (дата звернення: 07.05.2022).

3. Вовк Н., Желонкіна В. Вплив пандемії COVID-19 на книговидавничу справу в Україні. *Інформація, комунікація, суспільство :* матер. 11-ї Міжнар. наук. конф. ICS-2022. Львів : Вид-во Львівської політехніки, 2022. С. 96–97. URL: http://skid.lpnu.ua/wp-content/uploads/2022/05/ICS2022_Proceedings.pdf (дата звернення: 07.05.2022).

4. Гайда Т. Інформаційні основи впровадження бізнес-розвідки на підприємствах. *Вісник Тернопільського національного економічного університету*. 2015. № 4. С. 77–83.

5. Григорова З. Застосування контент маркетингу в книговидавничому бізнесі. *Економіка та суспільство*. 2020. № 22. URL: https://doi.org/10.32782/2524-0072/2020-22-67 (дата звернення: 17.05.2022).

6. Зозуля Н. Інформаційна розвідка як сфера професійної діяльності. *International Journal of Innovative Technologies in Economy.* 2018. № 4 (16). С. 31–34.

7. Мельник Ю., Драчук О. Аналіз комплексу маркетингу книговидавничої справи. *Маркетинг і менеджмент інновацій*. 2010. № 1. С. 90–101.

8. Мужанова Т. Конкурентна розвідка як інструмент інформаційно-аналітичного супроводу забезпечення інформаційної безпеки підприємства. *Економіка і суспільство*. 2018. № 16. С. 425–431.

9. Скібан О. Конвергентні медіа як платформа для промоції та просування книг на сучасному українському ринку. *Поліграфія і видавнича справа*. 2019. № 1 (77). С. 111–124.

References

1. Analysis of competitors with their own hands: practical advice and a little theory. Retrieved from: https://pro-consulting.ua/ua/pressroom/analiz-konkurentov-svoimi-rukami-prakticheskie-sovety-i-nemnogo-teorii [in Ukrainian].

2. Buzhbetska, A. (2010). Marketing strategies and Ukrainian book publishing. Bulletin of the Book Chamber of Ukraine. Retrieved from: http://irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?C21COM=2&I21DBN=UJRN&P21DBN=UJRN&IMAGE_FILE_DOWNLOAD=1&Image_file_name=PDF/vkp_2010_5_4.pdf [in Ukrainian].

3. Vovk, N., Zhelonkina, V. (2022). The impact of the COVID-19 pandemic on book publishing in Ukraine. Information, communication, society: Proceedings of the 11th International Scientific Conference ICS-2022, 96–97. Lviv: Lviv Polytechnic Publishing House. Retrieved from: http://skid.lpnu.ua/wp-content/uploads/2022/05/ICS2022_Proceedings.pdf [in Ukrainian].

4. Haida, T. (2015). Information bases of business intelligence implementation at enterprises. Bulletin of Ternopil National Economic University, 4, 77–83 [in Ukrainian].

5. Hryhorova, Z. (2020). Application of content marketing in the book publishing business. Economy and society. Retrieved from: https://doi.org/10.32782/2524-0072/2020-22-67 [in Ukrainian].

6. Zozulia, N. (2018). Information intelligence as a sphere of professional activity. *International Journal of Innovative Technologies in Economy,* 4 (16), 31–34 [in Ukrainian].

7. Melnyk, Yu., Drachuk, O. (2010). Analysis of the marketing complex of book publishing. Marketing and innovation management, 1, 90–101 [in Ukrainian].

8. Muzhanova, T. (2018). Competitive intelligence as a tool for information and analytical support of information security of the enterprise. Economy and society, 16, 425–431 [in Ukrainian].

9. Skiban, O. (2019). Convergent media as a platform for the promotion and promotion of books in the modern Ukrainian market. Printing and publishing, 1 (77), 111–124 [in Ukrainian].

Стаття надійшла до редакції 10.05.2022
Отримано після доопрацювання 02.06.2022
Прийнято до друку 08.06.2022

УДК 016(342.3):94(477)“1917/1921”
DOI 10.32461/2409-9805.2.2022.263972

Цитування:
Дуднік О. Я. Бібліографічні видання з питань української державності 1917–1921 років: крізь призму переосмислення історичного минулого. *Бібліотекознавство. Документознавство. Інформологія*. 2022. № 2. С. 45–56.

Dudnik O. (2022). Bibliographic publications on ukrainian statehood 1917–1921: through the prism of rethinking the historical past. Library Science. Record Studies. Informology, 2, 45–56 [in Ukrainian].

Дуднік Олександр Якович,
кандидат історичних наук,
старший науковий співробітник
Національної бібліотеки України
імені В. І. Вернадського
https://orcid.org/0000-0001-5206-1129
dudn70@ukr.net

БІБЛІОГРАФІЧНІ ВИДАННЯ З ПИТАНЬ УКРАЇНСЬКОЇ ДЕРЖАВНОСТІ 1917–1921 РОКІВ: КРІЗЬ ПРИЗМУ ПЕРЕОСМИСЛЕННЯ ІСТОРИЧНОГО МИНУЛОГО

Мета дослідження *– розкрити особливості відображення національної історії в бібліографічних виданнях, присвячених державотворчим процесам під час національно-визвольної боротьби на українських землях у 1917–1921 роках крізь призму переосмислення цих подій сучасними істориками.* ***Методологія дослідження.*** *Під час написання роботи застосовано принципи історизму, об’єктивності, системності та всебічності, а також загальні методи наукового дослідження: аналіз, синтез, порівняння.* ***Наукова новизна.*** *Уперше здійснено спробу показати проблеми укладання бібліографічних посібників з історії української державності крізь призму основних історичних напрямів дослідження цієї проблеми.* ***Висновки.*** *Традиційні бібліографічні видання з цієї тематики не є повноцінними джерелами об’єктивної інформації. Незавершений процес переосмислення минулого, невизначеність сучасного законодавства України щодо розглянутих подій, відсутність єдності поглядів серед українських істориків на проблему державності революційної доби, а також – чітко визначеної і послідовної державної політики пам’яті щодо цієї проблематики негативно відображаються на результатах бібліографічної роботи з цієї теми. Для таких бібліографічних видань часто характерна невідповідність між їхньою назвою, назвами розділів і тематикою представлених у них матеріалів. Праці авторів націонал-демократичного напряму в таких посібниках фактично приховано за невідповідними їм назвами розділів і підрозділів. Помилкове представлення історичних подій, процесів і явищ у назвах структурних підрозділів бібліографічних посібників, наявність недоліків термінологічно-понятійного апарату не сприяє отриманню читачами об’єктивної, науково обґрунтованої інформації про державотворчі та визвольні змагання 1917–1921 років, заважає формуванню в теперішнього й наступних поколінь українців національної свідомості та історичної пам’яті українського народу.*

Ключові слова: *бібліографічні посібники, Українська Народна Республіка (УНР), Директорія УНР, Українська держава, російсько-українські війни 1917–1920 років, Західноукраїнська Народна Республіка (ЗУНР), національно-визвольна війна.*

© Дуднік О. Я.

Dudnik Oleksandr,
Ph.D. in History, Senior Research,
Vernadsky National Library of Ukraine

BIBLIOGRAPHIC PUBLICATIONS ON UKRAINIAN STATEHOOD 1917–1921: THROUGH THE PRISM OF RETHINKING THE HISTORICAL PAST

The purpose of the study *is to reveal the features of the reflection of national history in bibliographic publications on state-building processes during the national liberation struggle in the Ukrainian lands of 1917–1921 years through the prism of rethinking these events by modern historians.* ***Research methodology****: during the writing of the work the principles of historicism, objectivity, systematics and comprehensiveness were applied, as well as – general methods of scientific research – analysis, synthesis, and comparison.* ***Scientific novelty****: for the first time an attempt was made to show the problems of compiling bibliographic manuals on the history of Ukrainian statehood through the prism of the main historical directions research of this problem.* ***Conclusions****. Traditional bibliographic publications with this topic are not full-fledged sources of objective information. Incomplete process of rethinking the past, uncertainty of current Ukrainian legislation on these events, lack of unity of views among Ukrainian historians on the statehood of the revolutionary era, as well as – of clearly a defined and consistent state policy of memory on this issue, negatively affected on the bibliographic work on this topic. Such bibliographic publications are often characterized by a discrepancy between their title, the titles of the sections, and the subject matter of the materials presented. The works of the authors of national-democratic directions on this issue in such manuals are in fact hidden behind the names of sections and subsections that do not correspond to them. Misrepresentation of historical events, processes, and phenomena in the names of structural units of bibliographic manuals, the existence of shortcomings of terminological and conceptual apparatus does not contribute to receiving by the readers' objective, scientifically sound information about the state-building and liberation struggles of 1917–1921, hinders the formation in the present and future generations Ukrainians of national consciousness and historical memory of the Ukrainian people.*

Keywords: *bibliographic manuals, Ukrainian People's Republic (UPR), Directory of the UPR, Ukrainian state, Russian-Ukrainian wars of 1917–1920, Western Ukrainian People's Republic (WUPR), national liberation war.*

Актуальність теми дослідження. У сучасних умовах інформаційного протистояння, ведення інформаційних війн, використання інформації з метою маніпуляцій громадською думкою і загалом наявності та поширення різноманітних за походженням і змістом масових інформаційних потоків важливу роль і значення в отриманні об'єктивної інформації можуть відігравати традиційні бібліографічні видання, зокрема з актуальних питань національної історії. Їхні назви, термінологічно-понятійний апарат, структура змісту мають відображати результати багатьох об'єктивних та узагальнених досліджень вчених, а не суб'єктивні думки окремих політиків, дослідників чи укладачів щодо тих чи інших історичних подій, процесів, явищ. Назви бібліографічних посібників, а також їхніх розділів і підрозділів, до яких постійно звертається користувач, є не тільки відображенням історіографії питання, а й своєрідним алгоритмом для сприйняття, розуміння і запам'ятовування подій історичного минулого, тобто постають одним із важелів формування національної історичної пам'яті народу у свідомості читачів різних вікових і соціальних груп. Водночас, некомпетентність у тих чи інших питання історії, нефаховий підхід бібліографів під час підготовки таких видань, не врахування законодавчих норм можуть не лише ускладнити пошук дослідникам необхідної літератури, приховати від багатьох тисяч читачів результати діяльності десятків і сотень вчених, а й сформувати в них стереотипне, неадекватне чи антиукраїнське розуміння і бачення подій минулого, або ж не дати відповіді загалом на актуальне питання.

Аналіз досліджень і публікацій. За роки незалежності України з'явилося багато праць, присвячених розбудові Української держави під час національно-визвольних змагань українського народу в 1917–1921 роках. Однак на їх основі було підготовлено лише декілька бібліографічних посібників, історико-бібліографічний аналіз яких, за винятком окремих рецензій, відсутній.

Мета дослідження – розкрити проблеми висвітлення національної історії в бібліографічних виданнях з історії української державності та національно-визвольної боротьби крізь призму націонал-

демократичного й консервативно-прорадянського історичних підходів.

Для досягнення поставленої мети здійснено аналіз назв структурних підрозділів бібліографічних посібників, використаних у них термінів, зокрема на їх відповідність узагальненим і науково обґрунтованим результатам історичних, правових, політологічних досліджень; з'ясовано відповідність між тематичними назвами покажчиків, їх розділів, термінологічно-понятійним апаратом і тематикою представлених у них матеріалів; простежено врахування процесів декомунізації під час підготовки бібліографічних видань із зазначеної теми.

Оскільки процес переосмислення минулого є часто тривалим і болючим для людської свідомості, зауважимо, що наш критичний підхід не має на меті применшити наукове значення чи суспільну цінність аналізованих тематичних бібліографічних видань, як і працю їх укладачів. Це, насамперед, спроба показати як історичний дискурс, події сучасності впливають на підготовку таких бібліографічних праць і які це породжує наслідки.

Виклад основного матеріалу. Одним з перших і головних бібліографічних джерел, що надає інформацію про праці з історії національно-визвольних змагань українського народу та державотворчі процеси 1917–1921 років, є щорічний науково-допоміжний бібліографічний покажчик «Історія України» [7], який з 1968 року видає Національна історична бібліотека України (НІБУ). З радянських часів посібник містить окремий розділ «Україна в 1917–1920 рр.», де представлено літературу з цієї тематики. Щоправда, у декількох покажчиках цього видання середини 1990-х років такий розділ носив назву «Україна в роки боротьби за створення національної суверенної держави (1917–1920 рр.)» [9]. У 1990-ті роки структура розділу включала такі частини: «Джерела», «Огляд джерел», «Історіографія періоду», «Утворення УНР. Діяльність Центральної Ради», «Відродження УНР. Директорія», «Україна в радянсько-польській війні», «Радянська влада та її діяльність», «Міжнаціональні відносини», «Західноукраїнські землі», «Україна в міжнародних відносинах», «Культура». У 2000-ті роки окремі підрозділи було трансформовано й створено нові: «Утворення УСРР», «Українська держава гетьмана П. Скоропадського», «Західно-Українська народна республіка», «Українсько-польська війна», «Наука. Освіта. Культура». Але навіть у виданнях покажчика за 2014–2017 роки так і не з'явилося окремого підрозділу або параграфа з літературою про російсько-українські війни з більшовиками та білогвардійцями, хоча дослідження з цього важливого, на нашу думку, питання в покажчику наявні. Наприклад, праці М. Ковальчука: «Друга війна з радянською Росією», «Зимовий похід армії УНР» [8]. Тобто укладачі виокремлюють літературу про українсько-польську та радянсько-польську війни, а російсько-українські збройні протистояння залишають поза увагою, не беручи до уваги наявність досліджень з цієї теми.

Незважаючи на те, що на сьогодні відомо декілька покажчиків про терор і репресії в радянський період, у щорічнику відсутні структурні частини, у яких була б відображена література з цієї проблематики в революційну добу. Водночас розділ «Україна в 1917–1920 рр.» має підрозділ «Міжнаціональні відносини», з незначною кількістю літератури, яка присвячена переважно проблемам національних меншин у зазначений період. 2017 року цей розділ щорічника змінив хронологію (періодизацію) подій на 1917–1921 роки.

Першим бібліографічним посібником, який безпосередньо приурочений тематиці розбудови Української держави та визвольних змагань українського народу 1917–1921 років, став покажчик «Українська революція і державність (1917–1920 рр.)» (Київ, 2001) [19], який уклали бібліографи Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського (НБУВ). Посібник отримав ідентичну назву з історичним дослідженням «Українська революція і державність (1917–1920 рр.)» (Київ, 1998) [18], яке підготовив колектив авторів Інституту політичних і етнонаціональних досліджень НАН України з нагоди відзначення 80-річчя українського парламентаризму. В анотації до монографічного видання зазначено: «Здійснено спробу дослідити всі форми державності України періоду визвольних змагань 1917–1920 рр.: Українську Народну Республіку доби Української Центральної Ради і часів Директорії, гетьманську Українську Державу, Західно-Українську Народну Республіку, а також Українську Соціалістичну Республіку. Кожну з названих форм автори розглядають як невід'ємну складову частину нашого спільного національного досвіду» [18, 2]. Водночас у передмові автори наголосили: «Ми не ставимо знак рівності між усіма цими державними формаціями, а поділяємо думку відомого українського вченого І. Лисяка-Рудницького про те, що саме Українська Народна Республіка, коли брати до уваги об'єктивні фактори і критерії, була в історії визвольних змагань українців тієї доби явищем головним і центральним. Адже вона органічно постала з традицій національно-визвольного руху Наддніпрянщини XIX – початку XX ст. Історична ж генеалогія гетьманства та радянської України досить проблематична» [18, 5]. Такий підхід відповідав радянській історіографічній традиції, але завдяки визнанню провідної ролі УНР був все ж прогресивним явищем у переосмисленні й висвітленні подій Української революції 1917–1921 рр. Водночас однією

з головних причин поразки визвольних змагань 1917–1921 років, на думку авторів, була так звана громадянська війна в Україні – «конфлікт між УНР і радянськими урядами України, між УНР і гетьманською Українською Державою» [18, 223], що також відображало підходи радянської історіографії і суперечило націонал-демократичній концепції державотворення в революційну добу, яку розробили представники української еміграції та діаспори й сприйняла частина вітчизняних істориків. Її представники не відносять радянську Україну до національної форми державності, а вважають її маріонеткою більшовицької, згодом радянської Росії. На їх думку, головна причина поразки УНР під час визвольної боротьби 1917–1921 років полягала в зовнішній агресії з боку більшовицької Росії та її радянських сателітів на українських теренах [13, 77]. До представників цієї течії можна віднести С. Кульчицького, Ю. Курносова, М. Коваля, які ще 1994 року в другому виданні експериментального підручника «Історія України» для 10–11 класів, у першому розділі подали п'ятий параграф під назвою «Війна радянської Росії проти УНР», а в третьому розділі «Директорія. Відродження УНР», дванадцятий параграф назвали «Війна з радянською Росією» [14]. До цієї групи істориків належать також І. Коляда й О. Сушко, які в другому доопрацьованому виданні зошита-конспектів уроків «Історія України (1917–1944 рр.)» для 10 класу за 1995 рік подали дві теми з назвами «Війна радянської Росії проти УНР» та «Друга війна радянської Росії проти УНР» [12]. Водночас відомий радянський історик В. Солдатенко, представник консервативного (прорадянського) напряму дослідження цієї проблеми, був одним з авторів як названої монографії, так й однойменного бібліографічного видання «Українська революція і державність (1917–1920 рр.)» (Київ, 2001). Невипадково структура покажчика відображала зміст монографії, але окремі підрозділи та рубрики формувалися відповідно до змісту вже згаданого бібліографічного щорічника «Історія України» НІБУ. Покажчик НБУВ має шість розділів: Загальний; Українська Центральна Рада. Утворення УНР; Українська держава. Гетьманат; Директорія. Відродження і розвиток УНР; ЗУНР; УСРР. Кожен розділ ділиться на підрозділи: Джерела; Документи; Спогади; Огляд джерел. Історіографія. Окремі розділи розширено завдяки таким підрозділам як «Державотворення», «Збройні сили», «Соціально-економічна політика», «Аграрне питання. Селянство», «Релігія. Церква» тощо. Проте інформаційно-змістове наповнення посібника є значно ширшим, ніж тематика його структурних розділів і підрозділів. Адже в структурі, за винятком селянсько-повстанського руху, як і в щорічнику «Історія України» НІБУ, не відображено революційних подій, насамперед українсько-російських війн – з більшовиками і білогвардійцями, українсько-польської війни, червоного і білого терору, антибільшовицьких селянських виступів тощо. Але бібліографічні записи матеріалів з цих актуальних питань вміщено в підрозділах «Збройні сили», «Міжнаціональні відносини», «Зовнішня політика. Міжнародні відносини». Як наслідок, назви та зміст підрозділів не завжди співвідносяться тематично. Так назву й частину матеріалів підрозділу «Збройні сили» цілком можна віднести до підрозділу «Державотворення», а більшість представленої в ньому літератури, як і в підрозділі «Зовнішня політика. Міжнародні відносини», можна було б виокремити в підрозділ «Війна за незалежність». Таким способом фактично приховували актуальні питання з історії національно-визвольної боротьби революційної доби. Яскравим прикладом використання цього механізму є література про битву під Крутами на початку 1918 року як один з визначних періодів Першої російсько-української війни. У покажчику є не один десяток бібліографічних записів з цієї теми, але вони не виокремлені ні в окремий підрозділ, ні в рубрику, а подані по всьому підрозділі «Збройні сили» II розділу «Українська центральна Рада. Утворення УНР». Таким самим чином приховано від читача й інші події визвольної боротьби, наприклад: Перший і Другий зимові походи Армії УНР, Кримська операції 1918 року полковника П. Болбачана проти більшовиків тощо.

Селянсько-повстанський рух входить окремим підрозділом до І-го – Загального розділу та IV-го – про Директорію, проте він відсутній у III та VI розділах – про Українську державу за гетьмана П. Скоропадського та УСРР, тобто тоді, коли цей рух набув найбільшого поширення. Виходить, що селяни повставали насамперед проти Директорії і відродженої нею УНР, а не проти німців і гетьманців, а згодом – більшовиків і їхньої політики «воєнного комунізму», що включала таку «ненависну» для українських хліборобів «продрозкладку», яка зрештою і призвела до першого штучного радянського голоду 1921–1923 років у Наддніпрянській Україні.

Чимало запитань викликає хронологія та наповнення посібника матеріалами, зокрема останнього VI розділу «Українська радянська соціалістична республіка». Адже УСРР була проголошена навесні 1919 року, а розділ містить дослідження про радянську владу, починаючи з грудня 1917 року, коли була утворена більшовицька УНР Рад, потім Донецько-Криворізька, Одеська (початок 1918 р.), Тавридська (весна 1918 р.), остання замінена на Кримську (квітень – червень

1919 рр.), радянські республіки. Перші три з них увійшли до УСРР, а остання, за винятком її незначної материкової території, залишилася в складі радянської Росії (РРСФР) до 1954 року та не мала жодного стосунку до УСРР. Тому доцільно було б VI розділ назвати «Радянські державні утворення на українських теренах». У структурі покажчика про державність укладачі обійшли увагою утворення таких народних республік, як Холодноярська, Висунська, Баштанська, Чигиринська, Гуцульська й ін.

Підбір літератури до цього та інших розділів здійснювали переважно за формальним принципом, аналогічно бібліографічним виданням 1920-х років, де поряд подавали назви праць авторів різних політичних орієнтацій, які зі своїх ідеологічних поглядів і позицій висвітлювали події тих часів. Тобто в покажчику радянська, українська зарубіжна, російська та сучасна вітчизняна бібліографії не відокремлені, а представлені одним списком. Такий підхід полегшує роботу укладачів під час підготовки покажчика, водночас ускладнює історіографічний пошук та аналіз проблеми для дослідників.

У передмові також не зазначено, за якими принципами здійснювали підбір радянської літератури за вказані 1917–2000 роки, адже її реальна кількість з цієї теми в десятки разів перевищує обсяги самого посібника. Водночас, на думку рецензентів й окремих дослідників, «покажчик не вичерпує бібліографування теми, а також до кінця не розв'язав проблему атрибуції авторства дослідників української історії 1917–1921 рр. Адже до нього не потрапили праці написані й опубліковані ще в 1917–1920 рр. С. Вікулом, Ф. Коломийченком, М. Кушніром, М. Поршом, М. Слобідським та іншими авторами, а також іноземні дослідження, написані англійською, німецькою, польською мовами. Крім того, до бібліографії включено сотні публікацій, підписаних псевдонімами і криптонімами, без вказівок на справжні прізвища авторів, тобто зроблено «глухі» посилання, а прізвища дослідників залишились не розкритими» [3]. Дослідниця В. Передирій зазначала, що «ця об'ємна праця не вичерпує теми і, висвітлюючи її як явище загалом і за окремими аспектами, дозволяє виділити питання, які вимагають глибшого й ґрунтовнішого вивчення. Це стосується, зокрема, питання історії ЗУНР, реєстр публікацій з якого нараховує тільки п'ятсот шість позицій. А між тим список джерел до історії українських визвольних змагань за 1914–1921 рр., укладений І. Шендриком та опублікований на сторінках «Літопису Червоної Калини» у 1931–1939 рр., займає у річниках видання більше сотні сторінок» [15].

Отже, незважаючи на важливість першого бібліографічного покажчика з цієї тематики, він має і недоліки. Проте переважна частина з них обумовлена неузгодженістю підходів між українськими істориками з націонал-демократичного та консервативного – прорадянського угрупувань щодо питання української державності та її правонаступності. Частина пострадянських істориків після проголошення Акту про незалежність України хоча й позбулися компартійних впливів на революційні події 1917–1921 років, тобто визнали УНР й Українську революцію як окремі історичні явища, проте продовжують відносити УРСР до одного з визначальних етапів національного розвитку української державності XX століття. Сучасну Україну як державу вони розглядають правонаступницею радянської України відповідно до чинного законодавства, зокрема закону «Про правонаступництво України» від 12.09.1991 (набув чинності 05.10.1991, док. 1543-XII). Так, згідно з статями 1–3 цього закону, з моменту проголошення незалежності України найвищим органом державної влади України є Верховна Рада України в депутатському складі Верховної Ради Української РСР, на території України діє Конституція (Основний Закон) Української РСР до ухвалення нової Конституції України, а також діють закони Української РСР та інші акти, ухвалені Верховною Радою Української РСР, оскільки вони не суперечать законам України, ухваленим після проголошення незалежності України. Тобто проблеми, пов'язані з історією російсько-українських війн революційної доби, перейшли в юридичну площину, а історичні й правові оцінки виявилися нетотожними. Дослідники, які дотримувалися радянської історіографії, спиралися не стільки на історичні факти, скільки на факт збереження радянської юрисдикції на території сучасної України. Говорячи юридичною термінологією, вони розглядали російсько-українські війни у 1917–1918 та 1920 роках, а також червоний і навіть білий терор як юридичні фікції і презумпції – недоведені факти та припущення, адже в сучасному законодавстві України вони відсутні. Для прикладу взяти хоча б закон України «Про статус ветеранів війни, гарантії їх соціального захисту» № 3551-XII, від 22 жовтня 1993 року (https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3551-12#Text), де немає поняття російсько-української війни як XX століття, так і теперішнього часу. Отже, прорадянські дослідники виходять з того, що де-юре у 1917–1920 роках зовнішньої агресії з боку більшовицької Росії не було, а в Україні, на їхню думку, була громадянська війна. Отже, можна стверджувати, що історичні факти вони спростовують правонаступництвом України від УРСР та її сучасним законодавством. Унаслідок цього міжнаціональний конфлікт подають як внутрішнє ідейно-політичне протистояння. Саме цим

пояснено відсутність у покажчику «Українська революція і державність 1917–1920» та в щорічнику «Історія України» окремих підрозділів з питань українсько-російських війн з більшовиками та білогвардійцями, червоного й білого терору, антибільшовицьких селянських виступів тощо.

Агресія Росії проти України в Криму та на Донбасі 2014 року дещо змінила ситуацію, але некардинально. 2015 року Верховна Рада України схвалила суперечливий закон «Про засудження комуністичного та націонал-соціалістичного (нацистського) тоталітарних режимів в Україні та заборону пропаганди їхньої символіки», що відчутно послабило позиції таких дослідників. Однак не було відмінено радянське законодавство, не введено до законодавчого поля визначення російсько-української війни. Та все ж, у хронологічно продовженому виданні бібліографічного покажчика «Українська революція і державність 1917–1921» [20], який уклали 2018 року співробітники відділу національної бібліографії НБУВ, VI розділ названо «Війна за Українську державність з більшовицькою Росією». Посібник містить бібліографічні записи літератури за 2001–2018 роки. Безумовно, його поява також є важливою подією для дослідників і читачів, які цікавляться цією тематикою, однак через запізнілий вихід, а це майже вісімнадцять років від появи першого покажчика, він дещо втратив актуальність для науковців.

Порівняно з першим це бібліографічне видання має суттєві відмінності. Насамперед, у його назві розширено хронологічні межі подій до 1921 року. Суттєво змінено структуру посібника, зокрема із шести до семи збільшилась кількість розділів. Укладачі повністю відмовилися від підрозділів, перенісши їх вузькі тематики до рубрик і підрубрик предметного покажчика, якого не було у виданні 2001 року, що значно ускладнило пошук необхідної літератури. Частково або повністю змінено назви більшості розділів, за винятком І-го – «Загального» та ІІ-го – «Доба Української Центральної Ради. Українська Народна Республіка». Однак нові назви розділів викликають зауваження здебільшого історичного та правового, а не бібліографічного характеру. Це, зокрема, заголовок (назва) ІІІ розділу посібника «Українська держава Павла Скоропадського» та використання терміна «гетьманат» у предметному покажчику бібліографічного видання. Вони надають Українській державі монархічної форми правління. Однак П. Скоропадський не створював Української держави, а прийшов до влади в УНР унаслідок державного перевороту з метою перебудувати її на кращих українських традиціях козацьких часів, коли посади гетьмана та членів уряду були виборними. За цими самими традиціями гетьман ніяк не міг уособлювати собою державу, а термін «гетьманат» у ті часи не застосовували. Про це свідчать документи й матеріали другого тому збірника «Українська держава (квітень – грудень 1918 року)» [17].

Так, у третій частині видання «Законодавство Української Держави», що містить державні акти гетьмана П. Скоропадського, відсутні законодавчі документи, у яких би визначалася форма правління та державний устрій Української держави за правління гетьмана. Згідно із Законом про тимчасовий державний устрій Української Держави від 29.04.1918, його мали визначити після обрання Сейму. Але цього не відбулося. В «Урядовому повідомленні про державний устрій та політику Української держави» від 10.05.1918 зазначено: «Гетьман не бажає стати самодержавним. Гетьманство – це здійснення ідеї незалежної і вільної України в історичній, національно-українській формі. Стоючи на чолі Українського Правительства, Гетьман, тим самим відновлює і закріплює в народній свідомості думку про непорушність народних і козацьких свобод» [18, 76].

Тобто П. Скоропадський називав себе гетьманом, за українськими традиціями. Далі зазначено, що основне завдання Уряду «довести державу до хвилі скликання народного представництва, котре виявить правдиву волю, не фальшовану ніякими впливами, відкіля б вони не походили, українського народу в справі будучого державного устрою України» [17, 77]. Однак до скликання Сейму в Україні мали діяти Закони про тимчасовий державний устрій України, згідно з якими вся влада, зокрема й законодавча, зосереджувалася в руках гетьмана. Він призначав голову, затверджував склад Ради Міністрів, мав право оголошувати амністію або надзвичайний стан, був верховним головнокомандувачем. За цими тимчасовими законами влада П. Скоропадського була диктаторською з атрибутами національної традиції, а за політичною суттю – це був авторитарний режим консервативної частини суспільства [1, 20–21].

Саме через ці тимчасові закони, а згодом розроблену вже в еміграції В. Липинським і сприйняту П. Скоропадським ідеологію українського монархізму його перебування при владі назвали «гетьманатом». Тобто термін «гетьманат», на відміну від УНР і ЗУНР, у часи правління гетьмана не застосовували, а його запровадили дослідники пізніше. Цю думку підтверджують нові наукові розвідки, згідно з якими під час національно-визвольної війни українського народу 1917–1921 років УНР і ЗУНР мали лише одну форму державного управління – республіканську. Прихід до влади гетьмана П. Скоропадського не змінив її,

відбулася лише заміна уряду.

За словами дослідника В. Кавунника, документи міністерства закордонних справ (МЗС) і Міністерства внутрішніх справ (МВС) УНР в українських центральних архівах були впорядковані радянською владою так, щоб вони відображалися не як державні інституції, а як колекції документів політичних режимів і територіальних центральних органів влади. «Комуністичній історіографії властива концепція про іноземну військову інтервенцію та громадянську війну в Росії, за якою в Україні як частині території колишньої Російської імперії відбувалася боротьба за владу між режимами («Петлюрівщина», «Гетьманщина») або «центральними органами» (Центральна Рада, Директорія) контрреволюційних буржуазних націоналістів і більшовиками. Відтворення архівів двох головних міністерств УНР – МЗС та МВС – дають підстави стверджувати, що ніякої громадянської війни в України не було, а була тільки війна за незалежність між Українською Народною Республікою та радянською Росією. Втім архіви УНР, зокрема МЗС і МВС, а найголовніше – документи, які в них зберігаються, засвідчують, що зміна урядів – Кабінетів Міністрів – є звичайним явищем саме для держави в стані війни, а не для урядів «режимів» чи «центральних органів»» [10, 94].

Згідно з назвою IV розділу покажчика «Директорія Української Народної Республіки», представлені в ньому бібліографічні записи матеріалів приурочені Директорії, а не УНР загалом, оскільки Директорія була тимчасовим вищим державним органом управління УНР всього півроку: грудень 1918-го – травень 1919 року. Після її розпаду більше року одноосібно управляв УНР С. Петлюра – до листопада 1920 року (http://esu.com.ua/search_articles.php?id=24360). Така назва розділу не співвідноситься з тематикою частини представлених у ньому матеріалів, зокрема тих, у яких відображено державотворчі процеси в УНР за період червень 1919-го – листопад 1920 року.

Уже згадана назва VI розділу «Війна за Українську державність з більшовицькою Росією» не стикується зі змістом предметного покажчика посібника: «Війна радянської України за підтримки РСФРР проти УНР, 1917–1918 (*Перша війна РСФРР і УНР*) 914, 1179, 1187, 1537, 1656, 1744, 1745, 1992, 2422, 2593, 2608, 2643, 2879; Війна РСФРР і УНР, 1918–1919 (*Друга війна РСФРР і УНР*) 914, 1179, 1537, 1993, 2134, 4438, 4584, 4590, 4716, 4776, 5006, 5280, 5341, 5376, 5377 [20, 765]. Назва розділу також не співвідноситься з тематикою переважної більшості матеріалів, представлених у ньому. Адже вони присвячені розбудові радянських республік, насамперед УРСР: їх державному устрою, освіті, науці, охороні здоров'я, збройним силам, транспорту, кордонам тощо. Усе це чітко простежується в предметному покажчику посібника. Наприклад, праці авторів Г. Г. Єфіменко (6067–6072) й О. П. Демченко (6040–6041): «Визначення кордону між УСРР та РСФРР (1917–1920)», «Вплив національного питання на формування кордону між УСРР та РСФРР (1917–1928 рр.)», «Еволюція державного статусу УСРР наприкінці 1919 – у 1920 рр.: нетрадиційний погляд: [розвиток взаємовідносин між УСРР і РСФРР]», «Економічні аспекти національної політики Кремля щодо радянської України (1918–1919 рр.)», «Історія створення та автентичний зміст «воєнно-політичного союзу» між УСРР та РСФРР (березень – червень 1919 р.)» [20, 627–629]; «Питання статусу Кримського фронту під час англо-радянських переговорів у квітні – травні 1920 р.», «Розстріляні ГПУ» [20, 625] та багато ін. Отже, про війну за українську державність з радянською Росією в назвах цих праць не йдеться. Водночас тематика переважної більшості матеріалів розділу присвячена «УРСР» або її відносинам з більшовицькою Росією, як це було в посібнику 2001 року видання.

Назва VII розділу покажчика «УНР та антибільшовицький Білий рух» є невизначеною або відкритою. Це означає, що дослідник, читач має сам дійти висновку щодо співвідношення понять «УНР» і «Білий рух», характеру їхніх взаємовідносин тощо. Такий підхід у формулюванні розділу відповідає підходам істориків консервативного напряму. Для прикладу можна назвати дослідження В. Верстюка, В. Горобця, О. Толочка «Україна і Росія в історичній ретроспективі» (Київ, 2013). У першому томі цієї праці підрозділи 7.3 і 7.4 називаються «Українська Народна Республіка і небільшовицька Росії».

У бібліографічному виданні відсутні розділи про селянсько-повстанський, зокрема, Махновський рух, який за свою потужністю, масштабами поширення, державотворчими процесами на українських теренах перевершував Білий рух. Навіть у перших радянських бібліографічних покажчиках з історії революції 1917–1920 років в Україні Є. Розовської (1926) «Опыт библиографии по истории революции на Украине» [16] та Й. Хандроса, Н. Горбачової, Є. Ланди «Жовтень та громадянська війна на Україні» (1932) [22] було виділено селянський повстанський рух, зокрема так звані Григор'ївщину та Махновщину. У перших післяреволюційних дослідженнях українських націонал-комуністів: академіка М. Яворського, істориків партії М. Равича-Черкаського, а згодом М. Рубача – революційні події 1917–1920 років в Україні було названо аграрною [23, 343] або національною фермерсько-буржуазною революцією [21, 130].

Про характер відносин українців з

білогвардійцями в революційну добу свідчать подані в посібнику бібліографічні описи праць М. А. Ковальчука (6543–6552), зокрема: «Без переможців: повстанський рух в Україні проти білогвардійських військ генерала А. Денікіна (червень 1919 р. – лютий 1920 р.», «Українсько-білогвардійська війна: трагічний початок (вересень 1919 р.)». Представлені в покажчику бібліографічні записи досліджень про Білий рух не мають анотацій, що ускладнює роботу дослідників: М. В. Глібіщук (6529–6533): «Деякі неопубліковані документи з історії Білого руху Півдня Росії», «Особлива нарада при Головнокомандувачі Збройних Сил Півдня Росії (лютий – грудень 1919 р.)», «Реорганізація Особливої наради при Головнокомандувачі Збройних Сил Півдня Росії (грудень 1919 р.)», «Соціально-економічна політика уряду А. Денікіна (1918–1920 рр.)», «Фінансовий стан Білого Півдня Росії на початку 1919 р.». Це також стосується праць С. В. Корновенко (6557–6579) про аграрну політику урядів А. Денікіна в Україні 1919–1920 років та багатьох ін.

Як у попередньому посібнику за 2001 рік, так і в цьому виданні немає розділів про польсько-українську війну, хоча матеріали представлено (4867, 5506,6617, 5559, 5582, 5625, 5635); про білий і червоний терор (1656, 1741, 2212, 5936-37, 5939, 5941-42, 5988) в Україні. Незважаючи на те, що посібник приурочений розбудові української державності, в ньому відсутні розділи, підрозділи про українські селянські або хліборобські народні республіки (Баштанська, Висунська, Пашковецька, Врадіївська, Холодноярська), про регіональні українські держави (Кубанська, Гуцульська республіки). Значення, місце, роль і сутність цих державних утворень під час визвольних змагань українського народу і його державотворчих процесів у революційну добу зі структури посібника з'ясувати неможливо, а анотації до них відсутні. Так, наприклад, працю Г. О. Корольова «Баштанська Республіка: селянська модель влади» подано в І-му – Загальному розділі, а дослідження Ю. В. Котляр «Селянські формування державного типу: Висунська і Баштанська республіки» – у розділі IV. Однак, інформацію про ці праці подано в предметному покажчику видання. Це саме стосується бібліографічних описів праць про відомих і маловідомих постатей революційного періоду. Усі вони без анотацій включені до загального розділу (Ю. Бачинський, С. Єфремов, Я. Гальчевський, М. Садовий, П. Стебницький та ін.).

2018 року з нагоди відзначення 100-річчя створення Західноукраїнської Народної Республіки (ЗУНР) Івано-Франківська ОУНБ та наукова бібліотека Прикарпатського національного університету міста Івано-Франківська підготували три бібліографічні праці. Це електронний рекомендаційний бібліографічний список: «Західно-Українська Народна Республіка і Прикарпаття» [4], бібліографічні покажчики «ЗУНР: історія, постаті, чин» [5] та «ЗУНР: історія та сучасність» [6]. На відміну від щорічника «Історія України» НІБУ та покажчика «Українська революція і державність 1917–1921 рр.», укладачі цих видань подають та обґрунтовують хронологічні межі українського національного державотворення на західноукраїнських землях 1918–1923 років.

Бібліографічний покажчик наукової бібліотеки Прикарпатського національного університету «ЗУНР: історія та сучасність» створено на основі попереднього видання. За інформацією укладачів, у ньому репрезентовано документні джерела українською, російською, англійською та польською мовами: монографії, статті з наукових збірників, періодичних видань за період з 1991-го по перше півріччя 2018 року [6, 3–4]. Але огляд видання свідчить про те, що в ньому подано матеріали, починаючи із середини XX століття, та містять радянську літературу, дослідження і спогади представників української діаспори.

Покажчик містить 540 бібліографічних записів і складається із шести дещо не рівноцінних за розмірами розділів: Документи та джерела з історії ЗУНРу; Західноукраїнська народна республіка (ЗУНР): Історіографія питання; Станіслав в епоху ЗУНР; Українська Галицька Армія; Лицарі Листопадового чину; Листопадові роковини. Проте чимало репрезентованих матеріалів першого розділу викликають сумніви щодо доцільності їх подачі в цьому покажчику. Серед них: «Боротьба за возз'єднання Західної України з Українською РСР. 1917–1939: зб. документів і матеріалі» (Київ, 1979), «Боротьба трудящих Буковини за соціальне і національне визволення і возз'єднання з Українською РСР (1917–1941). Документи і матеріали» (Чернівці, 1958), «Боротьба трудящих Прикарпаття за своє визволення і возз'єднання з Радянською Україною: документи і матеріали (1921–1939)» (Станіслав, 1957), С. Виноградская «Всеукраинский Центральный Исполнительный Комитет Советов в первые годы Советской власти (1917–1920 гг.)» (Харків, 1977). Адже документально доведено, що керівництво ЗУНР, Буковинське віче виступили за об'єднання з УНР, якою керувала Директорія, а не з радянською УНР, яку штучно створили наприкінці 1917 року більшовики за підтримки радянської Росії. Радянські автори подавали УНР Центральної Ради та ЗУНР як антинародні державні утворення. Презентація такої літератури в одному списку з матеріалами представників української діаспори – борцями за національне визволення і створення власної української

держави – є суперечливою з погляду національної історії України. Укладачі недостатньо уваги приділили вивченню змісту поданих ними матеріалів, до окремих праць, насамперед радянського періоду, не подали анотації. Наприклад, до статті «Гроші Галревкому» (Архіви України, 1991, № 5–6). Тут, доцільно було б пояснити, що Галревком – це Га́лицький революці́йний комітет – тимчасовий вищий орган радянської влади на території Східної Галичини під час радянсько-польської війни 1920 року, яку розв'язала радянська Росія з метою поширити свою владу щонайменше на терени колишньої Російської імперії, щонайбільше – здійснити так звану світову соціалістичну революцію в країнах Європи. Згідно з Декларацією Галревкому від 15.07.1920 було проголошено створення так званої Галицької Соціалістичної Радянської Республіки (ГСРР) [2]. Отже, розглянутий бібліографічний запис фактично не пов'язаний з ЗУНР.

У розділі «Станіслав в епоху ЗУНР» подано матеріали не лише про м. Станіслав, а про весь Прикарпатський регіон без пояснення. Тобто назва розділу і його зміст не повною мірою співвідносяться. Варто було б назвати розділ «Прикарпаття або Станіславщина чи Івано-Франківщина в епоху ЗУНР», адже тут презентовано такі дослідження: О. Ю. Карпенко – «Прикарпаття у вогні: (Листопад 1918 – липень 1919 рр.)» (Ужгород, 1987), хронологічний довідник «Наш край в період державного відродження України» (Івано-Франківськ, 1994), П. Арсенич – «Українські Січові Стрільці з Гуцульщини» у збірнику «Герої стрілецького чину: до 100-річчя Січового стрілецтва» (Івано-Франківськ, 2014), В. Бабій – «Серафинці: село і війна» (Перевал, 2015). Доцільно було подати анотації до окремих записів.

Зацікавленість викликає розділ «Лицарі Листопадового зриву», у якому укладачі намагалися подати літературу про відомих і маловідомих діячів того часу в регіоні: М. Кураха, Д. Паліїва, Євгена Храпливого, Олену Степанів, полковника УГА Є. Погібущого, міністра ЗУНР М. Мартинця та ін.

Бібліографічний список «Західно-Українська Народна Республіка і Прикарпаття» містить літературу про революційні події 1918–1923 років на Прикарпатті, опубліковану в Україні та за її межами упродовж 1934–2008 років. Перший розділ і загальна частина називаються «Західноукраїнська Народна Республіка». Інші розділи приурочені Листопадовій революції 1918 року на Прикарпатті, її перебігу в окремих містах і місцевостях регіону, діячам тих часів (А. Артимович, Л. Бачинський, С. Витвицький, Д. Вітовський, М. Грушевський, І. Куровец, К. Левицький, І. Макух, М. Мартинець, І. Мирон, Є. Петрушевич) і вшануванню їх пам'яті на теренах краю.

Загалом ця бібліографія є важливою для дослідників, оскільки містить маловідомі й актуальні нині праці українських емігрантів і дослідників з діаспори, зокрема Н. Григоріїва «Українська боротьба за державу в роках 1917–1920. Чому українці не вдержали своєї держави» (Скрентон, 1934), спогади М. Гуцуляка «Перший Листопад 1918 року на Західних Землях України» (Нью-Йорк, 1973), Збірник матеріалів із поясненнями «Відновлення Української Держави 1918 року» (Дітройт, 1979), який підготував М. Бажанський, та ін.

Ґрунтовний покажчик «ЗУНР: історія, постаті, чин» є хронологічним продовженням бібліографічного списку «Західно-Українська Народна Республіка і Прикарпаття». Адже до нього включено відомості про публікації за 2009–2018 роки, у яких дослідники історії Української революції вивчали ЗУНР–ЗОУНР. Автори покажчика прагнули охопити всі основні аспекти минулого ЗУНР – від передумов Листопадового зриву, внутрішньополітичного курсу, міжнародного становища цієї держави та визвольної боротьби за її відновлення до національних, соціальних і культурних процесів, а також повсякденного життя та біографій знаних і водночас маловідомих творців Української революції на Прикарпатті. За словами доктора політичних наук І. Монолатія, «осмисливши, документований у цьому покажчику масив історико-краєзнавчих публікацій, зможемо виробити не лише сучасні стратегії формування національної ідентичності, історичної пам'яті та політики, а й продовжити вкрай необхідні дискусії про національний наратив пам'яті» [5, 4].

Укладач покажчика дотримується погляду тих дослідників, які розглядають реальне існування ЗУНР не лише у 1918–1919 роках – у межах сучасних західних областей України, а також у наступні роки – в еміграції аж до 14 березня 1923 року, коли Рада послів країн Антанти (Франція, Італія, Великобританія та Японії) схвалила рішення про передачу Східної Галичини Польщі, за умови надання краю територіальної автономії, яку польське керівництво проігнорувало. У покажчику виокремлено розділи: «Акт злуки УНР та ЗУНР» і «Визначні діячі ЗУНР і Прикарпаття. Вшанування їх пам'яті на теренах краю». На відміну від бібліографічного списку «Західно-Українська Народна Республіка і Прикарпаття», у ньому представлено переважно інші історичні постаті: С. Голубович, М. Лагодинський, О. Левицький, М. Лозинський, М. Стрільчак, К. Трильовий, Л. Цегельський, А. Чайковський.

Зазначимо, що цей покажчик також не позбавлений окремих недоліків. Так, назва розділу «Листопадовий зрив на Прикарпатті» й тематично, і хронологічно є значно вужчою за тематику представленої в ньому літератури. Прикладом може слугувати стаття К. Бурдуланюка й А. Королько «Участь учених Галичини в боротьбі за українську державність у першій половині ХХ століття [зокрема, в державотворчих процесах періоду ЗУНР]» (Галичина, 2009, вип. 15–16). Доцільно, на нашу думку, назвати розділ «Прикарпаття доби ЗУНР» або «Прикарпаття від листопадового зриву 1918 р. до злуки з УНР 1919 р.».

Наукова новизна. Уперше здійснено спробу показати проблеми укладання бібліографічних посібників з історії української державності крізь призму основних історичних напрямів дослідження цієї проблеми.

Висновки. Отже, традиційні бібліографічні видання з цієї тематики не є повноцінними джерелами об'єктивної інформації. Незавершений процес переосмислення історичного минулого, невизначеність сучасного законодавства України щодо розглянутих історичних подій позначаються на укладанні бібліографічних видань з історії державотворчих процесів у революційні роки. Відсутність єдності поглядів у середовищі українських істориків на проблему державності революційної доби негативно відображається на результатах бібліографічної роботи. Структурні розділи таких покажчиків здебільшого демонструють історіографію проблеми, характерну для консервативної – прорадянської течії істориків, інколи – ідейні погляди окремих дослідників-істориків чи укладачів-бібліографів. Історіографія націонал-демократичних напряму з цієї тематики в таких посібниках фактично прихована за назвами їхніх розділів і підрозділів, що спотворює результати проведеної роботи. Для таких покажчиків характерна невідповідність між їхньою назвою, назвами розділів і тематикою представлених у них матеріалів. Часто не виокремлена й не обґрунтована подача праць радянських авторів, тематика яких може суперечити самій назві чи тематиці бібліографічних видань, робить ці видання ідеологічно суперечливими. Інколи подібні помилки є наслідком намагання укладачів збільшити обсяги бібліографічних посібників за рахунок включення до них якомога більше записів літератури.

Помилкове представлення історичних подій, процесів і явищ у назвах структурних підрозділів бібліографічних посібників, наявність недоліків термінологічно-понятійного апарату не сприяють отриманню читачами об'єктивної, науково обґрунтованої інформації про державотворчі та визвольні змагання 1917–1921 років, заважає формуванню в теперішнього й наступних поколінь українців національної свідомості та історичної пам'яті українського народу.

Такі помилки в, без сумніву, важливих бібліографічних виданнях, є наслідком не лише збереження впливу радянських міфів на свідомість багатьох їхніх укладачів, відповідно низького рівня їх національної свідомості, історичних, правових знань, непрофесійного підходу (коли вони не знайомляться зі змістом поданих ними ж праць), а й відсутності чіткої законодавчої бази з цього питання та державної політики національно-історичної пам'яті, які об'єктивно й узагальнено враховували б результати всіх історичних подій, підтверджених науковими дослідженнями.

Список використаних джерел

1. Гай-Нижник П. П. Український консерватизм і Гетьманський рух у ХХ ст.: нариси історії становлення та розвитку. *Гілея*. 2011. №43 (1). С. 15–38.

2. Галицький революційний комітет. *Вікіпедія*. URL: https://uk.wikipedia.org/w/index.php?curid=339334 (дата звернення: 03.04.2019).

3. Гошуляк І. Л., Капелюшний В. П. Українська революція і державність (1917–1920 рр.) : наук.-бібліогр. вид. / Національна бібліотека України ім. В. І. Вернадського. Редколегія: О. С. Онищенко (голова) та ін. ; укладачі: А. Л. Панова, В. Ф. Солдатенков, Л. В. Бєляєва та ін. ; наук. ред. В. Ю. Омельчук. Київ, 2001. 816 с.

4. Західно-Українська Народна Республіка і Прикарпаття : рекоменд. бібліогр. список / уклад.: В. Р. Дволітка, М. В. Качорак ; Івано-Франків. ОУНБ ім. І. Франка. Івано-Франківськ, 2018. URL: http://lib.if.ua/publish2008/1220535833.html (дата звернення: 13.02.2020).

5. ЗУНР: історія, постаті, чин : бібліогр. покажч. (2009–2018) / Івано-Франків. ОУНБ ім. І. Франка ; уклад. В. Дволітка ; ред. Г. Горбань, Івано-Франківськ, 2018. 48 с.

6. ЗУНР: історія та сучасність (до 100-річчя з дня створення) : бібліогр. покажч. / М-во освіти і науки України, Держ. вищ. навч. заклад Прикарпат. нац. ун-т, Наук. б-ка. Івано-Франківськ, 2018. 51 с. URL: http://lib.pnu.edu.ua/files/pokajchiki/zunr.pdf (дата звернення: 27.03.2020).

7. Історія України : наук.-допом. бібліогр. покажч. за [1989–2017] роки / Держ. закл. «Нац. іст. б-ка України». Київ : Вид. дім «Вініченко», 1990–2018.

8. Історія України : наук.-допом. бібліогр. покажч. за 2016 рік / Держ. закл. «Нац. іст. б-ка України» ; поряд.: Н. Г. Вощевська, О. В. Литвин, Т. А. Приліпко, Д. Г. Стегній, К. Г. Таранюк-Русанівський. Київ : Вид. дім «Вініченко», 2017. 644 с.

9. Історія України: наук.-допом. бібліогр. покажч. / М-во культури України, Держ. іст. б-ка України, Ін-т підвищення кваліфікації працівників культури ; упоряд.: Т. А. Приліпко, ред.: А. М. Комська, Л. Ю. Ступак. Київ, 1994: за II квартал 1994 р. Київ, 1994. С. 63–65; за I квартал 1995 р. Київ, 1995. С. 70–75.

10. Кавунник В. Реконструкція й інформаційний потенціал архівів Міністерств закордонних справ та внутрішніх справ УНР (1918–1921). *Укр. археограф. щорічник*. Київ. 2018. Вип. 21/22. Т. 24/25. С. 81–100.

11. Капелюшний В. П. Українська національна державність доби визвольних змагань (1917–1921 рр.): історіографія : автореф. дис. … д-ра іст. наук: 07.00.06 / Київ. нац. ун-т ім. Тараса Шевченка. Київ, 2004. 46 с.

12. Коляда І. А., Сушко О. О. Історія України (1917–1944 рр.). 10 клас : зошит-конспект уроків; тестові завдання. Київ : Цент «Магістр-S», 1995. 104 с.

13. Красніцький А. В. Радянські державні утворення доби української революції (1917–1921 рр.): аналітичний огляд історико-правових досліджень. *Часоп. Київ. ун-ту права*. 2012. № 2. С. 74–79. URL: kul.kiev.ua/images/chasop/2012_2/74.pdf (дата звернення: 09.10.2019).

14. Кульчицький С., Курносов Ю., Коваль М. Історія України : рпобний підручник для 10–11 класів середньої школи. Ч. І. 2-ге вид. Київ : Освіта. 1994. 255 с.

15. Передирій В. Матеріали до вивчення історії ЗУНР на сторінках «Літопису Червоної калини» (1929–1939 рр.), (1991–1995 рр.): джерелознавчий аспект. *Україна: культурна спадщина, національна свідомість, державність*. 2009. № 18. С. 666–673.

16. Розовская Е. Опыт библиографии по истории революции на Украине. Периодика. Летопись Революции. 1926. № 3/4. С. 231–265; № 5. С. 198–208; № 6. С. 190–203.

17. Українська держава (квітень – грудень 1918 року) : зб. док. і матер. : у 2-х т., 3-х ч. / НАН України, Ін-т історії, Центр. держ. архів вищ. органів влади і управління ; упоряд.: Р. Пиріг (кер.) та ін. Київ : Темпора, 2015. Т. 2. Ч. 3. XX, 412 с.

18. Українська революція і державність (1917–1920 рр.) / Т. А. Бевз та ін. Київ : Парлам. вид-во, 1998. 248 с.

19. Українська революція і державність (1917–1920 рр.) : наук.-бібліогр. вид. / НАН України, Нац. б-ка України ім. В. І. Вернадського ; редкол.: О. С. Онищенко (голова) [та ін.] ; уклад.: А. Л. Панова, В. Ф. Солдатенко, Л. В. Бєляєва [та ін.] ; наук. ред. В. Ю. Омельчук. Київ, 2001. IV, 803 с.

20. Українська революція і державність (1917–1921 рр.) : наук.-бібліогр. вид. / НАН України ; редкол.: Л. А. Дубровіна (голова) [та ін.] ; наук. ред.: С. С. Кіраль ; наук. консультант В. Ю. Омельчук ; авт. кол.: В. С. Гоїнець, Л. М. Ковінченко, Л. В. Лісовська ; бібліогр. ред. Л. С. Новосьолової. Київ : НБУВ, 2018. 817 с. URL: http://irbis-nbuv.gov.ua/everlib/item/er-0003117 (дата звернення: 07.06.2019).

21. Фареній І. А. Концепція національної аграрної буржуазної революції початку XX ст. академіка М. І. Яворського. *Укр. селянин*. 2019. Вип. 21. С. 130–136.

22. Хандрос Й., Горбачова Н., Ланда Є. Жовтень та громадянська війна на Україні: матеріали до бібліографії. *Літопис революції.* 1932. № 3/4. С. 318–352.

23. Щусь О. Й. Рубач Михайло Абрамович. *Енциклопедія історії України* : у 10 т. Київ, 2012. Т. 9. С. 343.

References

1. Hai-Nyzhnyk, P. P. (2011). Ukrainian conservatism and the Hetman movement in the XX-th century: essays on the history of formation and development. Hileia, 43 (1), 15–38 [in Ukrainian].

2. Galician Revolutionary Committee. (2020). Vikipediia – vilna entsyklopediia. Retrieved from: https://bit.ly/3Ld5zFZ [in Ukrainian].

3. Hoshuliak, I. L., Kapeliushnyi, V. P. (2001). Ukrainian Revolution and Statehood (1917–1920): Scientific and Bibliographic Publication. Kyiv, 816 [in Ukrainian].

4. Dvolitka, V. R., Kachorak, M. V. (Comp.). (2018). Western Ukrainian People's Republic and Prykarpattia: recommend. bibliogr. list. Ivano-Frankivsk. Retrieved from: http://lib.if.ua/publish2008/122 0535833.html (data zvernennia: 13.02.2020) [in Ukrainian].

5. Dvolitka, V. (Comp.). (2018). ZUNR: history, figures, rank: bibliogr. index (2009–2018). H. Horban (Ed.). Ivano-Frankivsk [in Ukrainian].

6. ZUNR: history and modernity (to the 100-th anniversary of its creation): bibliogr. index. (2018). Ivano-Frankivsk. Retrieved from: http://lib.pnu.edu.ua/files/pokajchiki/zunr.pdfhttp://lib.if.ua/publish2008/ 1220535833 [in Ukrainian].

7. History of Ukraine: research assistant. bibliogr. index for [1989–2017] years. (1990–2018). Kyiv: Vyd. dim «Vynychenko» [in Ukrainian].

8. Voshchevska, N. H., Lytvyn, O. V., Prylipko, T. A. (Comp.). (2017). History of Ukraine: research assistant. bibliogr. index for 2016 year. Kyiv: Vyd. dim «Vinichenko» [in Ukrainian].

9. Prylipko, T. A. (Comp.). (1994). History of Ukraine: research assistant. bibliogr. index. Kyiv: for the second quarter of 1994 year. Kyiv, 63–65; for the second quarter of 1995 year. Kyiv, 70–75 [in Ukrainian].

10. Kavunnyk, V. (2018). Reconstruction and information potential of the archives of the Ministries of Foreign Affairs and Internal Affairs of the Ukrainian People's Republic (1918–1921). Ukrainskyi arkheohrafichnyi shchorichnyk. Kyiv, 21/22, 24/25 [in Ukrainian].

11. Kapeliushnyi, V. P. (2004). Ukrainian national statehood of the liberation struggle (1917–1921): historiography: Extended abstract of Doctor's thesis. Kyiv [in Ukrainian].

12. Koliada, I. A., Sushko, O. O. (1995). History of Ukraine (1917–1944) Grade 10: notebook-summary of lessons; test tasks. Kyiv: Tsent «Mahistr-S» [in Ukrainian].

13. Krasnitskyi, A. V. (2012). Soviet state formations of the Ukrainian revolution (1917–1921): an analytical review of historical and legal research. Chasopys Kyivskoho universytetu prava, 2, 74–79. Retrieved from: http:// kul.kiev.ua/images/chasop/2012_2/74.pdf [in Ukrainian].

14. Kulchytskyi, S., Kurnosov, Yu., Koval, M. (1994). History of Ukraine. Trial textbook for grades 10–11 of high school. 2nd edit, part I. Kyiv: Osvita [in Ukrainian].

15. Peredyrii, V. (2009). Materials for the study of the history of the Western Ukraine on the pages of the «Chronicle of the Red Viburnum» (1929–1939), (1991–1995): source aspect]. Ukraina: kulturna spadshchyna, natsionalna svidomist, derzhavnist. Lviv, 18, 666–673 [in Ukrainian].

16. Rozovskaia, E. (1926). Experience of bibliography on the history of the revolution in Ukraine. Periodicals. Letopys Revoliutsyy, 3/4, 231–265; 5, 198–208; 6, 190–203 [in Ukrainian].

17. Pyrih, R. (et al.) (Comps.). (2015). Ukrainian state (April – December 1918): Coll. dock. and materials in 2 volumes, 3 parts. Kyiv: Tempora, 2, 3 [in Ukrainian].

18. Bevz, T. A. (et al.). (1998). Ukrainian revolution and statehood (1917–1920). Kyiv: Parlam. vyd-vo [in Ukrainian].

19. Panova, A. L., Soldatenko, V. F., Bieliaieva, L. V. (et al.). (Comps.). (2001). Ukrainian revolution and statehood (1917–1920): scientific bibliogr. ed. Kyiv. [in Ukrainian].

20. Hoinets, V. S., Kovinchenko, L. M., Lisovska, L. V. (et al.). (2018). Ukrainian revolution and statehood (1917–1921): scientific bibliogr. ed. Kyiv: NBUV. Retrieved from: http://irbis-nbuv.gov. ua/everlib/item/er-0003117 [in Ukrainian].

21. Farenii, I. A. (2019). The concept of the national agrarian bourgeois revolution of the early XX-th century of Academician M. I. Yavorsky. Ukrainskyi selianyn, 21, 130–136 [in Ukrainian].

22. Khandros, Y., Horbachova, N., Landa, Ye. (1932). October and the civil war in Ukraine: materials for bibliography. Litopys revoliutsii, 3/4, 318–352 [in Ukrainian].

23. Shchus, O. Y. (2012). Rubach Mikhail Abramovich. Entsyklopediia istorii Ukrainy. Kyiv, 9, 43 [in Ukrainian].

Стаття надійшла до редакції 05.04.2022
Отримано після доопрацювання 04.05.2022
Прийнято до друку 11.05.2022

СОЦІАЛЬНІ КОМУНІКАЦІЇ. ІНФОРМОЛОГІЯ

УДК 026:004
DOI 10.32461/2409-9805.2.2022.263973

Цитування:
Ржеуський А. В., Кунанець Н. Е., Добровольська В. В. Інформаційне обслуговування користувачів бібліотек технічних закладів вищої освіти України в умовах карантину та воєнного стану: порівняльний аналіз. *Бібліотекознавство. Документознавство. Інформологія.* 2022. № 2. С. 57–65.

Rzheuskyi A., Kunanets N., Dobrovolska V. (2022). Information service of users of libraries of technical institutions of higher education of Ukraine under quarantine conditions: comparative analysis. Library Science. Record Studies. Informology, 2, 57–65 [in Ukrainian].

Ржеуський Антоній Валентинович,
кандидат наук із соціальних комунікацій,
докторант Національної академії
керівних кадрів культури і мистецтв
https://orcid.org/0000-0001-8711-4163
antonii.v.rzheuskyi@lpnu.ua

Кунанець Наталія Едуардівна,
доктор наук із соціальних комунікацій,
професор кафедри інформаційних систем та мереж
Національного університету
«Львівська політехніка»
https://orcid.org/0000-0003-3007-2462
nek.lviv@gmail.com

Добровольська Вікторія Василівна,
доктор наук із соціальних комунікацій, доцент,
професор кафедри культурології
та міжкультурних комунікацій
Національної академії керівних кадрів
культури і мистецтв, провідний науковий
співробітник відділу теорії та історії бібліотечної
справи Національної бібліотеки України
імені В. І. Вернадського
https://orcid.org/0000-0002-0927-1179
vika_dobrovolska@ukr.net

ІНФОРМАЦІЙНЕ ОБСЛУГОВУВАННЯ КОРИСТУВАЧІВ БІБЛІОТЕК ТЕХНІЧНИХ ЗАКЛАДІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ УКРАЇНИ В УМОВАХ КАРАНТИНУ ТА ВОЄННОГО СТАНУ: ПОРІВНЯЛЬНИЙ АНАЛІЗ

Мета *статті полягає у визначенні та порівнянні послуг, які бібліотеки технічних університетів України почали надавати із запровадженням карантинних заходів та воєнного стану.* ***Методологія дослідження*** *полягає в застосуванні загальнонаукових методів дослідження: аналізу, синтезу, узагальнення, порівняльного аналізу.* ***Наукова новизна.*** *У статті розглянуто актуальні питання бібліотечно-інформаційного обслуговування користувачів та проведено порівняльний аналіз дистанційних послуг, які надають під час карантину й воєнного стану дев'ять бібліотек технічних закладів вищої освіти України.* ***Висновки.*** *Лідером серед бібліотек виявилась науково-технічна бібліотека імені Г. І. Денисенка КПІ імені Ігоря Сікорського, оскільки бібліотека надає найширший перелік дистанційних послуг. Визначено, що студенти та працівники університету мають змогу скористатись послугою електронної доставки документів з колекцій Springer Nature та ScienceDirect, замовити через онлайн-форму визначення індексу УДК на статтю, бакалаврську, магістерську роботи, автореферат дисертації. Книгозбірня активно надає індивідуальні онлайн-консультації із широкого кола питань. Бібліотека надає студентам та працівникам КПІ імені Ігоря Сікорського віддалений доступ до матеріалів, наявних тільки в локальній мережі університету. Науковцям пропонують онлайн освітні заходи, що сприяють опануванню та покращенню навичок використання інструментів, необхідних для проведення дослідницької діяльності. Функціонує віртуальна служба «Онлайнова довідка». Бібліотечні фахівці виконують добірку інформаційних джерел за темою. Під час карантину користувачі можуть отримувати інформацію про новини та звертатися до бібліотечних працівників науково-технічної бібліотеки імені Г. І. Денисенка за допомогою онлайн-чату, розміщеного на вебсайті бібліотеки. Також бібліотека веде власний телеграм-канал.*

Ключові слова: *бібліотека, вебсайт, дистанційні послуги, карантин, воєнний стан.*

© Ржеуський А. В., Кунанець Н. Е., Добровольська В. В.

Rzheuskyi Antonii,
Candidate of Sciences in Social Communications (PhD),
doctoral student of the National Academy
of Management of Culture and Arts

Kunanets Natalia,
doctor of sciences in social communications,
Professor of the Department of Information Systems and Networks
Lviv Polytechnic National University

Dobrovolska Viktoriia,
Doctor of Science in Social Communications, Associate Professor,
Professor, Department of Cultural Studies
and intercultural Communications
National Academy of Managerial Staff of Culture and Arts
Leading Researcher
Department of Theory and History of Library Science
Vernadsky V.I. National Library of Ukraine

INFORMATION SERVICE OF USERS OF LIBRARIES OF TECHNICAL INSTITUTIONS OF HIGHER EDUCATION OF UKRAINE UNDER QUARANTINE CONDITIONS: COMPARATIVE ANALYSIS

The purposes of the article *are to define and compare the services that the libraries of technical universities of Ukraine have begun to provide in connection with the introduction of quarantine measures and martial law. The* ***methodology of thw article*** *consists in the application of general scientific research methods: analysis, synthesis, generalization, comparative analysis.* ***The scientific novelty.*** *The article examines current issues of library and information service for users, and conducts a comparative analysis of remote services, provided by nine libraries of technical institutions of higher education of Ukraine during quarantine and martial law..* ***Conclusions.*** *The scientific and technical library named after G.I. Denisenko KPI named after Igor Sikorsky, because the library provides the widest list of remote services. It was determined that students and employees of the university are given the opportunity to use the service of electronic delivery of documents from the Springer Nature and ScienceDirect collections. It is possible to order through the online form the definition of the UDC index for an article, bachelor's, master's thesises, dissertation abstract. The library actively provides individual online consultations on a wide range of issues. The library provides students and employees of KPI named after Igor Sikorskyi, remote access to materials available only on the local network of the university. For scientists, online educational activities are offered to master and improve skills in using tools for conducting research activities. The virtual service «Online help» is functioning. Library specialists do a selection of information sources by topic. During the quarantine, users can receive information about news and contact the librarians of the scientific and technical library named after G.I. Denisenko through the online chat on the library's website. In addition, the library maintains its own Telegram channel.*

Keywords: *library, website, remote services, quarantine, martial law.*

Актуальність теми дослідження. Війна, як і пандемія, торкнулася всіх сфер людської діяльності. Вона вплинула й на роботу бібліотек як соціокомунікаційних інститутів, які змушені були призупинити на невизначений термін обслуговування фізичних користувачів й адаптуватися до роботи з віртуальним споживачем інформації.

Актуальність статті полягає в тому, що вперше було проведене комплексне дослідження дистанційних послуг бібліотек, зокрема технічних університетів України, які вони надають під час карантину та воєнного стану.

Аналіз досліджень і публікацій. На сьогодні небагато публікацій, присвячених проблематиці дистанційного обслуговування бібліотеками закладів вищої освіти користувачів в умовах пандемії. Так, Н. Терещенко [1] узагальнено подала досвід діяльності вітчизняних бібліотек з початку карантинних обмежень на прикладі шести книгозбірень.

Дослідники Дуня Холцер, Юрій Горбань, Делія Діна Масіна, Олена Скаченко у своїй праці [2] здійснили спробу проаналізувати бібліотечно-інформаційне обслуговування в період карантинних обмежень. Однак робота не виявилась вичерпною,

оскільки науковці охопили загалом дванадцять бібліотек України й результатом наукової розвідки стала констатація загального переліку онлайн-послуг бібліотек без будь-якого подальшого аналізу.

У праці [3] автори зазначають, що під час карантинних обмежень бібліотеки Індії зосередились на підтримці навчальної і дослідницької діяльності. Для цього бібліотечні фахівці виявляли та досліджували колекції електронних ресурсів, щоб надати віддалений доступ до тих, які можуть бути цікавими для наукової спільноти. Схожа тенденція наявна й в університетських бібліотеках США – забезпечення користувачів бібліотек передплаченими електронними ресурсами [4].

Мета статті полягає у визначенні та порівнянні послуг, які бібліотеки технічних університетів України почали надавати у зв'язку із запровадженням карантинних заходів та воєнного стану.

Виклад основного матеріалу. До бібліотек технічних закладів вищої освіти України належать 16 установ. У цій публікації зупинимося на дев'яти бібліотеках технічних університетів України, що надають найбільший асортимент дистанційних послуг під час карантину та воєнного стану: науково-технічна бібліотека імені Г. І. Денисенка КПІ імені Ігоря Сікорського, науково-технічна бібліотека Національного університету «Львівська політехніка», науково-технічна бібліотека Вінницького національного технічного університету, науково-технічна бібліотека Національного технічного університету «Харківський політехнічний інститут», науково-технічна бібліотека Національного авіаційного університету, наукова бібліотека Національного університету «Запорізька політехніка», науково-технічна бібліотека Національного університету харчових технологій, Наукова бібліотека Національного університету «Чернігівська політехніка», наукова бібліотека Харківського національного університету радіоелектроніки.

Для зручності порівняння та візуального сприйняття позначимо кожну бібліотеку латинською літерою:

A – науково-технічна бібліотека імені Г. І. Денисенка КПІ імені Ігоря Сікорського;

B – науково-технічна бібліотека Національного університету «Львівська політехніка»;

C – науково-технічна бібліотека Вінницького національного технічного університету;

D – науково-технічна бібліотека Національного технічного університету «Харківський політехнічний інститут»;

E – науково-технічна бібліотека Національного авіаційного університету;

F – наукова бібліотека Національного університету «Запорізька політехніка»;

G – науково-технічна бібліотека Національного університету харчових технологій;

H – наукова бібліотека Національного університету «Чернігівська політехніка»;

I – наукова бібліотека Харківського національного університету радіоелектроніки.

Для початку визначимо множину дистанційних послуг, які надають бібліотеки технічних закладів вищої освіти під час карантину (*табл. 1*).

Таблиця 1

Порівняння дистанційних послуг бібліотек технічних закладів вищої освіти

Назва дистанційної послуги	A	B	C	D	E	F	G	H	I
ЕДД	+	–	+	+	+	+	–	–	+
визначення індексу УДК	+	–	+	–	+	–	–	+	–
пошук літератури за темою наукового дослідження	+	+	–	–	–	–	–	+	–
онлайн-консультації	+	–	–	–	+	+	+	+	–
віртуальна довідка	+	–	+	–	+	+	–	+	+
онлайн-консультант	+	–	–	–	–	–	–	–	+
телеграм-канал	+	–	–	–	–	+	–	–	+
онлайн-реєстрація користувачів	–	–	–	–	–	–	–	–	+
надання віддаленого доступу до матеріалів, наявних у локальній мережі	+	+	–	+	–	–	–	–	–
віддалений доступ до передплачених ліцензованих електронних баз даних	–	+	–	+	–	–	–	–	+
семінари та вебінари онлайн	–	–	–	–	+	–	+	–	–
створення та підтримка профілю дослідника в сервісах ORCID, Google Академія, Scopus Author ID, Researcher ID, ResearchGate	–	+	–	–	–	–	–	–	–
інформування користувачів про нові надходження	–	–	+	–	–	–	–	–	–

Проведемо більш детальний порівняльний аналіз за кожною послугою, що надають бібліотеки дистанційно. Сім з дев'яти бібліотек надають послугу електронної доставки документів: науково-технічна бібліотека Національного університету «Львівська політехніка»; науково-технічна бібліотека Вінницького національного технічного університету; науково-технічна бібліотека Національного технічного університету «Харківський політехнічний інститут»; науково-технічна бібліотека Національного авіаційного університету; наукова бібліотека Національного університету «Запорізька політехніка»; наукова бібліотека Харківського національного університету радіоелектроніки; науково-технічна бібліотека імені Г. І. Денисенка КПІ імені Ігоря Сікорського (*рис. 1*).

Зокрема, студенти та працівники КПІ імені Ігоря Сікорського мають можливість скористатись послугою електронної доставки документів з колекцій Springer Nature та ScienceDirect. Для отримання повного тексту необхідно заповнити онлайн-форму.

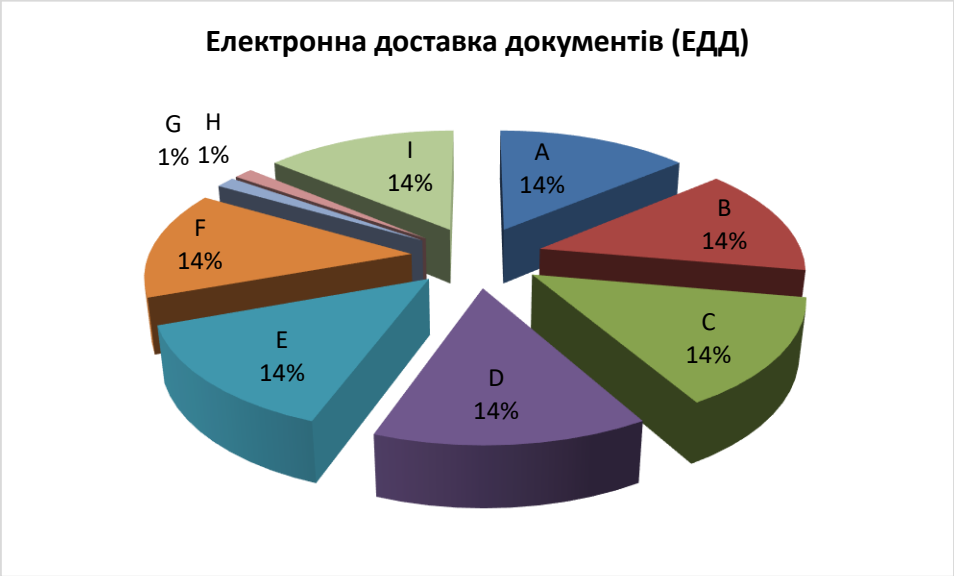

Рис. 1. Надання послуги «електронна доставка документів»

Під час проведення дослідження виявлено, що онлайн-послугу з визначення індексів УДК надають вебсайти п'яти бібліотек, а саме: науково-технічної бібліотеки імені Г. І. Денисенка КПІ імені Ігоря Сікорського; науково-технічної бібліотеки Національного університету «Львівська політехніка»; науково-технічної бібліотеки Вінницького національного технічного університету; науково-технічної бібліотеки Національного авіаційного університету; наукової бібліотеки Національного університету «Чернігівська політехніка» (*рис. 2*).

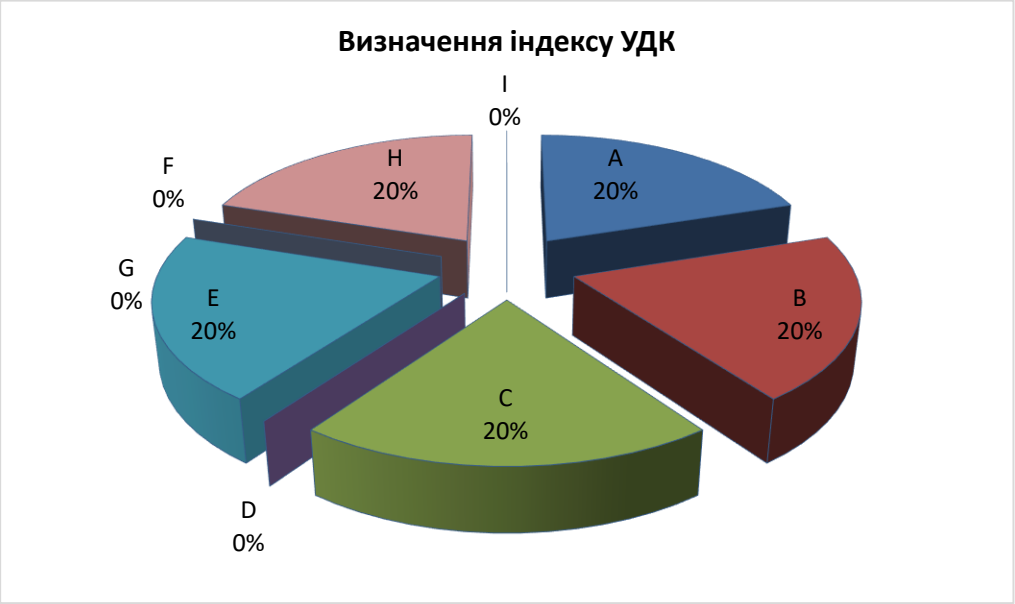

Рис. 2. Надання онлайн-послуги «визначення індексу УДК»

Аналізуючи вебсайти бібліотек, виявили, що книгозбірні пропонують послугу пошуку літератури за темою наукового дослідження. Так, наукова бібліотека Національного університету «Чернігівська політехніка» пропонує онлайн-послугу «тематичний добір літератури». У науково-технічній бібліотеці Національного університету «Львівська політехніка» діє послуга «інформаційний супровід дослідження». Бібліотечні фахівці науково-технічної бібліотеки імені Г. І. Денисенка КПІ імені Ігоря Сікорського виконують добірку інформаційних джерел за темою, послуговуючись електронним каталогом бібліотеки КПІ, електронним архівом наукових та освітніх матеріалів КПІ імені Ігоря Сікорського, інформаційними ресурсами бібліотек України та баз даних відкритого доступу.

В умовах карантину бібліотеки запровадили послугу з надання онлайн-консультацій (*рис. 3*).

Рис. 3. Надання онлайн-консультацій

НТБ ім. Г. І. Денисенка КПІ ім. Ігоря Сікорського	НТБ НУ "Львівська політехніка"	НТБ Національного університету харчових технологій
• доступу до баз даних та перевірки академічних текстів на ознаки плагіату, публікаційної активності; • визначення наукометричних показників, електронної доставки документів; • оформлення цитувань, списків використаних інформаційних джерел за вітчизняними та міжнародними стандартами; • замовлення онлайн освітнього заходу для дослідників, викладачів, студентів	• робота із платформою Web of Science та Scopus (реєстрація, пошук публікацій, підбір журналів для представлення результатів досліджень); • створення профілю в Google Scholar; • створення профілю Publons; • створення профілю та робота з ідентифікатором ORCID; • створення віртуального профілю науковця та його просування (на основі платформи ResearchGate); • робота з бібліографічними менеджерами (EndNote, Mendeley); • робота з національними та міжнародними стандартами формування бібліографічних описів; • основи академічного письма (поняття академічної доброчесності, публікаційної етики, плагіату, коректного цитування, структури наукової публікації; • просування наукових видань у наукометричні бази даних (аналіз відповідності наукових видань сучасним міжнародним стандартам, формування покрокових рекомендацій для актуалізації видань стосовно їхнього включення в наукометричні бази даних); • отримання науковим журналом ідентифікаційного номера періодичного видання ISSN та ідентифікатора цифрового об'єкту DOI	• авторські ідентифікатори та профілі • інституційний репозитарій НУХТ • бібліографічні посилання • пошук документів • забезпечення дисциплін • перевірка робіт на ознаки плагіату

Рис. 4. Напрями консультаційної роботи бібліотек

Згідно з *рис. 3*, онлайн-консультації надають шість книгозбірень з дев'яти: науково-технічна бібліотека імені Г. І. Денисенка КПІ імені Ігоря Сікорського, науково-технічна бібліотека Національного університету «Львівська політехніка», науково-технічна бібліотека Національного авіаційного університету, наукова бібліотека Національного університету «Запорізька політехніка», науково-технічна бібліотека Національного університету харчових технологій, наукова бібліотека Національного університету «Чернігівська політехніка». Як правило, бібліотеки надають онлайн-консультації засобом електронної скриньки. На деяких вебсайтах перелічених бібліотек представлені напрями консультаційної роботи (*рис. 4*)

Тож з *рис. 4* видно, що науково-технічна бібліотека Національного університету «Львівська політехніка» лідирує за кількістю напрямів онлайн-консультацій. Зокрема, у ній переважають консультації наукометричного спрямування та роботи з інструментами для проведення наукових досліджень, тоді як інші книгозбірні надають консультації щодо ефективного використання власних інформаційних ресурсів.

Під час карантину шість книгозбірень пропонують скористатися віртуальною довідковою службою, а саме: науково-технічна бібліотека імені Г. І. Денисенка КПІ імені Ігоря Сікорського, науково-технічна бібліотека Вінницького національного технічного університету, науково-технічна бібліотека Національного авіаційного університету, наукова бібліотека Національного університету «Запорізька політехніка», наукова бібліотека Національного університету «Чернігівська політехніка» та наукова бібліотека Харківського національного університету радіоелектроніки. Найбільшу кількість віртуальних довідок надали науково-технічна бібліотека імені Г. І. Денисенка КПІ імені Ігоря Сікорського, науково-технічна бібліотека Вінницького національного технічного університету та науково-технічна бібліотека Національного технічного університету «Харківський політехнічний інститут» (*рис. 5*).

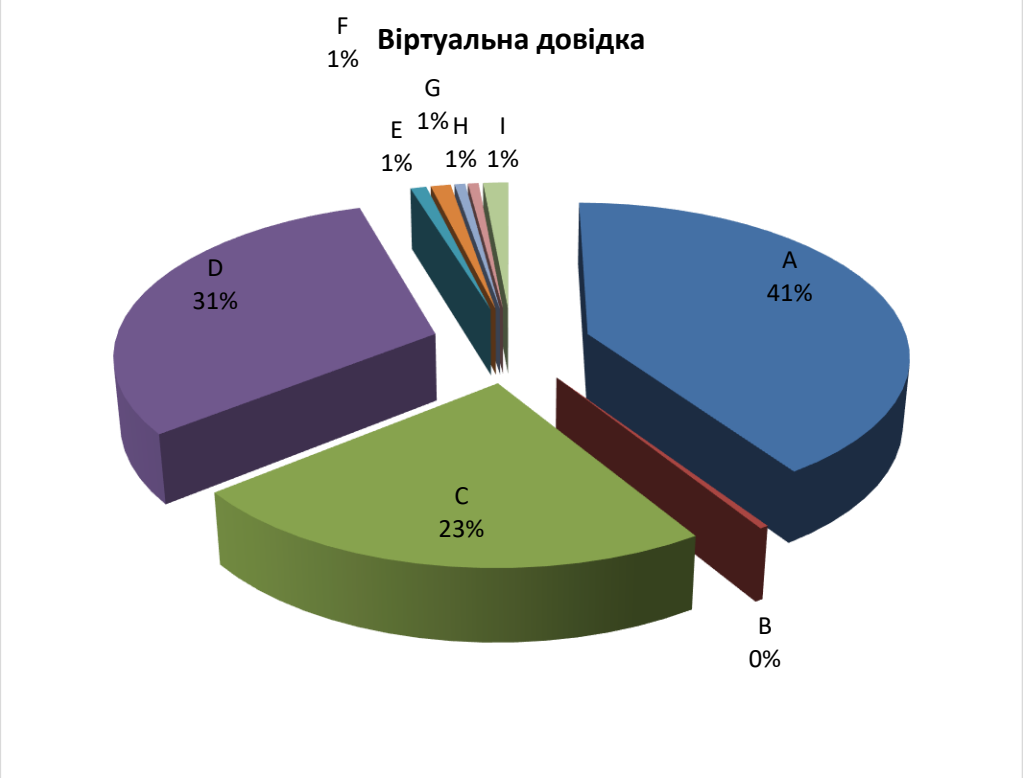

Рис. 5. Надання послуги «віртуальна довідка»

Під час карантину бібліотеки устаткували вебсайти сервісом «онлайн-консультант». Його виявлено у двох книгозбірнях. Так, зокрема, наукова бібліотека Харківського національного університету радіоелектроніки пропонує скористатися онлайн-консультантом. Користувачі науково-технічної бібліотеки КПІ імені Г. І. Денисенка можуть отримувати інформацію про новини та звертатися до бібліотечних працівників бібліотеки за допомогою чату, розміщеному на вебсайті бібліотеки.

Під час карантину зростає роль месенджерів як зручних інструментів для віддаленої роботи та інформаційного обслуговування користувачів. Бібліотеки запроваджують власний телеграм-канал як майданчик для комунікації з користувачами, інформування користувачів бібліотеки про онлайн-зустрічі та події, що, своєю чергою, дасть змогу запобігти інформаційному перевантаженню вебсайту.

Під час дослідження виявлено, що телеграм-канал запровадили чотири книгозбірні: науково-технічна бібліотека імені Г. І. Денисенка КПІ імені Ігоря Сікорського, науково-технічна бібліотека Вінницького національного технічного університету, наукова бібліотека Національного університету «Запорізька політехніка», наукова бібліотека Харківського національного університету радіоелектроніки (*рис. 6*).

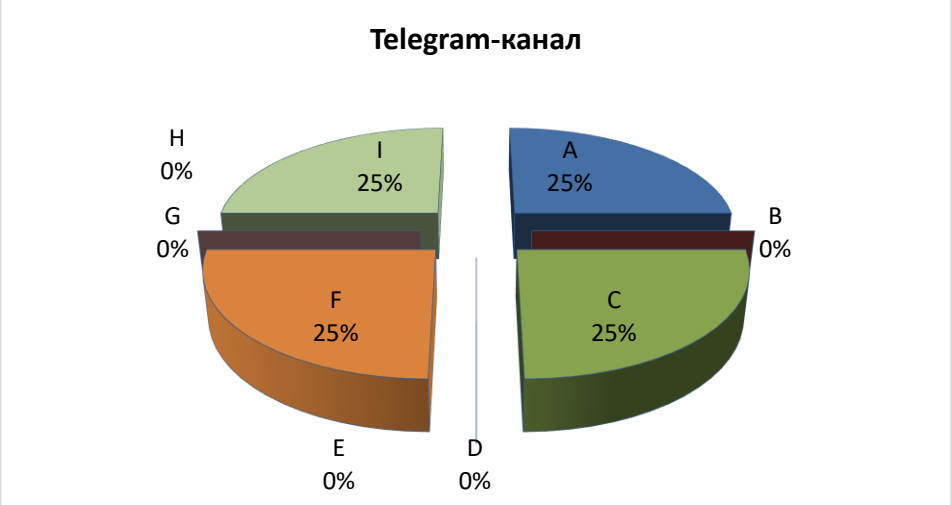

Рис. 6. Запровадження телеграм-каналу

Під час проведення дослідження виявлено послугу «онлайн-реєстрація користувачів». Вона активна на вебсайті наукової бібліотеки Харківського національного університету радіоелектроніки.

Науково-технічна бібліотека імені Г. І. Денисенка КПІ імені Ігоря Сікорського під час карантину надає користувачам віддалений доступ до матеріалів, які були наявні лише в локальній мережі університету. Зокрема, щоб отримати доступ до локальних матеріалів в електронному архіві ElAKPI, необхідно зареєструватися та заповнити відповідну онлайн-форму.

Науково-технічна бібліотека Національного технічного університету «Харківський політехнічний інститут» надає віддалений доступ авторизованим користувачам до повнотекстових баз даних «Навчальні видання» та «Праці вчених НТУ “ХПІ”».

Науково-технічна бібліотека Національного університету «Львівська політехніка» запровадила проєкт «LibraryGO» – віртуальний читальний зал, де зареєстровані користувачі отримують онлайн-доступ до повнотекстових навчальних і наукових матеріалів.

Прийняття цього рішення на час карантинних обмежень дало змогу уникнути скупчення користувачів у читальних залах та поширення коронавірусної інфекції. Однак така послуга виявлена лише в трьох книгозбірнях.

Під час карантину бібліотеки надають своїм користувачам можливість доступу з домашніх комп’ютерів до передплачуваних наукометричних і міжнародних баз даних (*рис. 7*).

Рис. 7. Послуга з надання віддаленого доступу до передплачених ліцензованих електронних баз даних

Науково-технічна бібліотека Національного університету «Львівська політехніка» надає віддалений доступ до передплачуваних електронних ресурсів: Web of Science, Scopus, SciVal, ScienceDirect, баз даних EBSCO.

Науково-технічна бібліотека національного технічного університету «Харківський політехнічний інститут» надає віддалений доступ до наукометричної бази даних Web of Science.

Наукова бібліотека Харківського національного університету радіоелектроніки надає віддалений доступ до наукометричних баз даних Scopus та Web of Science, повнотекстової бази даних ScienceDirect.

Отже, науково-технічна бібліотека Національного університету «Львівська політехніка» забезпечила своїх користувачів віддаленим доступом до ширшого кола наукометричних та міжнародних баз даних порівняно з іншими бібліотеками.

Науково-технічна бібліотека Національного університету харчових технологій пропонує користувачам скористатись послугою замовлення онлайн-семінарів. Користувачі бібліотеки можуть запропонувати власну тему, зазначивши її у формі для замовлення. Таку саму послугу надає також науково-технічна бібліотека Національного авіаційного університету, що проводить у дистанційному режимі семінари та тренінги.

Працівники науково-технічної бібліотеки Національного університету «Львівська політехніка» надають працівникам університету допомогу зі створення та підтримки профілю дослідника в наукових сервісах: ORCID, Google Академія, Scopus Author ID, Researcher ID, ResearchGate.

Працівники науково-технічної бібліотеки Вінницького національного технічного університету інформують своїх користувачів про нові надходження у вигляді презентацій, розташовуючи їх на вебсайті. Як видно з *рис. 7*, така послуга виявлена лише в одній книгозбірні.

Наукова новизна. У статті розглянуто актуальні питання бібліотечно-інформаційного обслуговування користувачів та проведено порівняльний аналіз дистанційних послуг, які надають під час карантину та воєнного стану дев'ять бібліотек технічних закладів вищої освіти України.

Висновки. Лідером серед бібліотек, що надають найширший перелік дистанційних послуг, за нашими дослідженнями, є науково-технічна бібліотека імені Г. І. Денисенка КПІ імені Ігоря Сікорського. Встановлено, що студенти та працівники університету мають можливість скористатись послугою електронної доставки документів з колекцій Springer Nature та ScienceDirect, а також замовити через онлайн-форму визначення індексу УДК на статтю, бакалаврську, магістерську роботи, автореферат дисертації. Книгозбірня активно надає індивідуальні онлайн-консультації із широкого кола питань. Бібліотека надає студентам та працівникам КПІ імені Ігоря Сікорського віддалений доступ до матеріалів, наявних тільки в локальній мережі університету. Науковцям пропонують онлайн освітні заходи, що сприяють формуванню та покращенню навичок використання інструментів для проведення дослідницької діяльності. Також викладачі мають змогу розміщувати свої лекції на вебсайті бібліотеки. Функціонує віртуальна служба «Онлайнова довідка». Бібліотечні фахівці виконують добірку інформаційних джерел за темою. Під час карантину користувачі можуть отримувати інформацію про новини та звертатися до бібліотечних працівників науково-технічної бібліотеки імені Г. І. Денисенка за допомогою онлайн-чату, розміщеному на вебсайті бібліотеки. Також бібліотека веде власний телеграм-канал.

Подальше наше дослідження буде спрямоване на порівняльний аналіз інформаційних ресурсів, якими бібліотеки технічних закладів вищої освіти України обслуговують своїх користувачів під час карантину.

Список використаних джерел

1. Терещенко Н. М. Особливості роботи бібліотек в умовах карантину: огляд вітчизняного та світового досвіду. *Інтегровані комунікації*. 2020. № 1 (9). С. 59–66.

2. Холцер Д., Горбань Ю., Масіна Д., Скаченко О. Бібліотечні онлайн-послуги під час COVID-19: досвід бібліотек Хорватії та України. *Бібліотечний меркурій*. 2021. № 1 (25). С. 81–97.

3. Haque Md. Armanul, Zhang Xiaojuan Dr, Alam Md. Shafiul Dr, Hasan Md. Nazmul, Any Farzana. IslamLibrary Services during COVID-19 Pandemic: A Bibliometric Analysis and knowledge MappingAnalysis and knowledge Mapping. URL: https://digitalcommons.unl.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=13366&context=libphilprac (дата звернення: квітень 2022).

4. Dipti Mehta, Xiaocan Wang. COVID-19 and digital library services – a case study of a university library. URL: https://www.emerald.com/insight/content/doi/10.1108/DLP-05-2020-0030/full/html (дата звернення: квітень 2022).

References

1. Tereshchenko, N. (2020). Features of libraries in quarantine: a review of domestic and world experience. Intehrovani komunikatsii, 1 (9), 59–66 [in Ukrainian].

2. Holzer, D., Gorban, Yu., Masina, D., Skachenko, E. (2021). Library online services during COVID – 19: the experience of libraries in Croatia and Ukraine. Bibliotechnyi merkurii, 1 (25), 81–97 [in Ukrainian].

3. Haque Md. Armanul, Zhang Xiaojuan Dr, Alam Md. Shafiul Dr, Hasan Md. Nazmul, Any, Farzana. IslamLibrary Services during COVID-19 Pandemic: A Bibliometric Analysis and knowledge MappingAnalysis and knowledge Mapping. Retrieved from: https://digitalcommons.unl.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=13366&context=libphilprac [in English].

4. Dipti, Mehta, Xiaocan, Wang. COVID-19 and digital library services – a case study of a university library. Retrieved from: https://www.emerald.com/insight/content/doi/10.1108/DLP-05-2020-0030/full/html [in English].

Стаття надійшла до редакції 20.04.2022
Отримано після доопрацювання 19.05.2022
Прийнято до друку 25.05.2022

УДК 021.6:316.77:316.472.4]:355(477)(045)
DOI 10.32461/2409-9805.2.2022.263975

Цитування:
Сахарова М. П., Хіміч Я. О. Розробка та актуалізація комунікаційної політики бібліотеки в умовах воєнного стану: кризові комунікації. *Бібліотекознавство. Документознавство. Інформологія.* 2022. № 2. С. 65–74.

Sakharova M., Khimich Y. (2022). Development and updating of the library's communication policy under martial law: crisis communications. Library Science. Record Studies. Informology, 2, 65–74 [in Ukrainian].

Сахарова Марія Петрівна,
аспірантка Національної академії керівних кадрів культури і мистецтв
https://orcid.org/0000-0002-8161-5853
merisaharova@gmail.com

Хіміч Ярослава Олегівна,
кандидат історичних наук, доцент,
доцент кафедри культурології та міжкультурних комунікацій Національної академії керівних кадрів культури і мистецтв
https://orcid.org/0000-0003-1199-3207
ykhimich@dakkkim.edu.ua

РОЗРОБКА ТА АКТУАЛІЗАЦІЯ КОМУНІКАЦІЙНОЇ ПОЛІТИКИ БІБЛІОТЕКИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ: КРИЗОВІ КОМУНІКАЦІЇ

Мета роботи *– визначити загальні тенденції та напрями розвитку комунікаційної політики бібліотек в Україні після 24 лютого 2022 року на основі аналізу електронних ресурсів провідних вітчизняних бібліотек.* ***Методологія дослідження*** *полягає в застосуванні загальнонаукових і спеціальних методів, а саме: методів аналізу, синтезу порівняння та узагальнення, методу документаційного аналізу, що дає змогу досягти поставленої мети.* ***Наукова новизна роботи.*** *У статті порушено актуальні питання налагодження комунікації бібліотек у період воєнного стану, спричиненого повномасштабною військовою агресією проти України, з 24.02.2022 по теперішній час (станом на 14.06.2022). Проаналізовано більше 40 електронних ресурсів бібліотек України для розуміння загальних тенденцій реакцій бібліотек на воєнні дії всередині країни. Враховано й особливості території, де фізично розташовані бібліотеки: тимчасово окуповані території, території, на яких відбуваються активні бойові дії або які піддаються постійним ракетним та бомбовим ударам, умовно спокійні – «тилові» території. Досліджено основні поведінкові чинники, що впливають на рівень довіри до організації. Особливу увагу в статті приділено проблемі невчасної та недостатньої комунікації бібліотек, відсутності актуальної інформації на головних каналах комунікації.* ***Висновки****. У статті доведено необхідність негайної якнайповнішої та щонайвідвертішої реакції керівництва бібліотек на російське вторгнення. Визначено рекомендації щодо проведення комунікаційної політики бібліотек України на сучасному етапі. Розглянуто питання про необхідність трансформації діяльності бібліотек відповідно до нових викликів та загроз.*

© Сахарова М. П., Хіміч Я. О.

Ключові слова: *бібліотека, комунікація, кризові комунікації, комунікаційна політика, електронний ресурс, вебсайт, соціальні мережі, воєнний стан.*

Sakharova Mariia,
postgraduate student of the National Academy
of Managers of Culture and Arts

Khimich Yaroslava,
Ph.D. history of Sciences, associate professor,
associate professor of the Department of Cultural Studies
and Intercultural Communications of the National Academy
of Managers of Culture and Arts

DEVELOPMENT AND UPDATING OF THE LIBRARY'S COMMUNICATION POLICY UNDER MARTIAL LAW: CRISIS COMMUNICATIONS

The purpose of the article *is to determine the general trends and directions of development of the communication policy of libraries in Ukraine after February 24, 2022, based on the analysis of electronic resources of the leading domestic libraries.* ***The methodology*** *consists of the application of general scientific and special methods, namely: methods of analysis, synthesis of comparison and generalization, and the method of documentary analysis, which allow to achieve the purpose.* ***Scientific novelty****. The article considers topical issues of establishing communication among libraries during the martial law caused by full-scale military aggression against Ukraine, from 24.02.22 to the present (as of 14.06.22). More than 40 electronic resources of libraries in Ukraine were analyzed to understand the general tendencies of libraries' reactions to military actions inside the country. The peculiarities of the territory, where the libraries locate, are also taken into account – temporarily occupied territories, territories where active hostilities are taking place, or which are subject to constant rocket and bomb attacks, conditionally calm – «rear» territories. The main behavioral factors that affect the level of trust in the organization are studied. The article pays attention to the problem of untimely and insufficient communication of libraries, and the lack of relevant information on the main communication channels.* ***Conclusions.*** *The article proves the need for an immediate, complete, and frank response from library management to the Russian invasion. Recommendations for the communication policy of Ukrainian libraries at the present stage are identified. The issue of the need to transform the activities of libraries following new challenges and threats is considered.*

Keywords: *library, communication, crisis communications, communication policy, electronic resource, website, social networks, martial law*.

Актуальність теми дослідження. Раптова та невиправдана агресія з боку рф, яка за три місяці відчайдушного протистояння переросла в повномасштабну війну, назавжди змінила світогляд кожного українця. Напрацьована роками та скоригована пандемічними обмеженнями комунікація разом із багатьма іншими сферами життя просто перестала існувати. Медіа, бізнес та неурядові організації постали перед необхідністю пошуків нових моделей спілкування, до яких до 24 лютого 2022 року ніхто не готувався та які не описував жоден посібник. Багато комерційних і бюджетних установ, організацій та підприємств в Україні в умовах, що склалися, або призупинили, або повністю припинили свою діяльність. Проте в таких важкий і водночас важливий для країни та її громадян час бібліотеки продовжують працювати й активно переформатовують свою роботу. У статті проаналізовано актуальну комунікаційну діяльність провідних бібліотек України з урахуванням їх місцезнаходження щодо бойових дій (окупована територія, територія інтенсивних бойових дії, з масштабними руйнуваннями, відносно спокійна – «тилова» територія); надано рекомендації щодо актуалізації комунікаційної політики в період воєнного стану.

Аналіз досліджень і публікацій. Тривалий час соціальні комунікації, або соціальне спілкування, (спілкування в соціумі) досліджували через призму певної галузі науки: філософії, журналістики, соціології, маркетингу, політології та міжнародних відносин, а терміни «спілкування» та «комунікація» фактично розглядали як тотожні. І лише після стрімкого розвитку кібернетики й комп’ютерної техніки та технологій комунікативна діяльність почала набувати якісно нового, ширшого значення.

Вивчення соціальних комунікацій у вітчизняній літературі бере свій початок з розпадом

СРСР, оскільки тогочасна лінійна система комунікації повністю себе виправдовувала та не потребувала глибоких досліджень. Свої праці з теорії комунікації на етапі становлення державності України присвятили науковці з паблік рилейшенс В. Королько, Г. Почепцов, В. Мойсеєв.

Теоретичні аспекти та практичний досвід соціальної комунікації висвітлено в працях В. Іщука, Д. Дуцика, В. Різуна, О. Ваганової, С. Коноплицького, Д. Шидловського й О. Берегової [1].

Переважну більшість вітчизняних публікацій присвячено комунікаційній політиці та стратегії, проте питання комунікації в період війни (воєнного стану), особливо комунікаційну діяльність бібліотек в Україні, не розглядали.

Хоча варто відзначити, що 2015 року ВГО «Українська бібліотечна асоціація» (УБА) після громадського обговорення сформулювала й оприлюднила Маніфест «Бібліотеки в умовах кризи», у якому підтвердила бачення місії та ролі бібліотек і запропонувала поетапну програму дій в умовах соціально-економічної, організаційної та психологічної кризи, викликаною бойовими діями на сході України [2].

Є безліч трактувань кризи, відповідно до специфіки конкретної галузі. Одні науковці кризою називають переломний момент, зумовлений внутрішніми чи зовнішніми чинниками, інші – що це виклик суспільним уявленням про належний стан речей, традиції, цінності, захищеність, безпеку або цілісність держави. А з погляду кризового управління («crisis management») криза – це й припинення нормального процесу, і непередбачена подія, що ставить під загрозу стабільність підприємства, і раптова серйозна подія, що має потенціал, здатний зашкодити репутації компанії або навіть зруйнувати її [3, 4].

Деякі науковці вважають, що криза має певну структуру й життєвий цикл, тому можна спрогнозувати її розвиток і запропонувати можливі шляхи вирішення проблеми, що виникла. Але через кілька місяців повномасштабних воєнних дій складно спрогнозувати найближче майбутнє, не говорячи вже про дальші перспективи.

Мета статті – визначити загальні тенденції та напрями розвитку комунікаційної політики бібліотек в Україні після 24 лютого 2022 року на основі аналізу електронних ресурсів провідних вітчизняних бібліотек.

Виклад основного матеріалу. 24 лютого 2022 року поділило життя в Україні на «до» і «після». В один момент продумані комунікаційні стратегії та контент-плани перестали бути актуальними, фокус суспільної уваги змістився, а запити цілої нації повернулися до базових потреб безпеки, їжі та води. Налагоджена система комунікації більше не життєздатна, не ефективна та не доречна. Постало питання: як, коли й про що говорити і чи потрібно це взагалі? Для чого потрібна комунікація зараз?

Війна змінила усталений перебіг життя, перекреслила плани на майбутнє, призвела до втрати житла чи рідних людей. В таких умовах люди реагують на інформацію та приймають рішення зовсім в інший спосіб, ніж це було за мирного часу. Під час кризових ситуацій під пильну увагу потрапляють кожне слово та вчинок, тому спілкування повинне відбуватися на принципах довіри, відкритості та діалогу, а повідомлення мають бути чіткими й конкретними.

Повномасштабна війна в Україні триває вже кілька місяців. За цей час частина бібліотек відновила чи переформатувала свою роботу, проте чи змінили (трансформували, адаптували) вони свою комунікаційну політику? Як і про що комунікують, які змісти та повідомлення передають? Зауважимо, що комунікації потрібні для взаємодії, для розуміння, для створення іміджу та збереження репутації, для адаптації до нових умов, усвідомлення змін і прийняття нових рішень.

Репутація – це те уявлення про організацію, яке формується через цінності, взаємодію, досвід, емоції та ставлення. Репутація ґрунтується на фактах діяльності та їх трактуваннях, і вона або є позитивною і викликає довіру до організації, або є негативною та провокує несприйняття та неприйняття. Бібліотеки є соціальними інститутами, саме тому суспільна довіра й репутація для них є особливо важливими.

Світова комунікаційна організація Edelman, яка вивчає довіру людей у відповідь на соціально-економічні чинники, у січні 2022 року проголосила епідемію дезінформації та широкої недовіри. Так, у своєму щорічному звіті Edelman Trust Barometer 2022 («Барометр довіри 2022») організація заявила, що недовіра – це стандартна емоція суспільства. Рівень довіри до влади та ЗМІ стрімко скорочується після пандемії COVID-19 та економічної кризи, а найбільш надійними членами суспільства три чверті опитаних вважають науковців.

Як свідчать статистичні показники, представлені у звіті, 58% респондентів готові співпрацювати з організаціями на основі своїх переконань та цінностей. А кожен третій перестав купувати бренди, які відповідним чином не відреагували на кризу у зв'язку з пандемією [5]. Отже, готовність комунікувати та користуватися продуктами й послугами значною мірою залежить від комунікаційних посилів та реакцій на певні зміни.

Крім того, зниження суспільної довіри до ЗМІ, з одного боку, та значне зростання користувачів і виробників інформаційної продукції в соціальних мережах – з іншого, свідчать, що за увагу

користувачів борються не лише професійні медіаресурси, а й фейкові та пропагандистські канали. Тому роль бібліотек зростає і в тому сенсі, що вони можуть виступати установами, які навчають інших критичного мислення та кібербезпеці.

Схожі висновки 2020 року публікує А. Киричок, доцент КПІ імені Ігоря Сікорського, у своєму дослідженні критичних помилок влади на прикладі замовчування Іловайської трагедії 2014 року [6].

Після 24 лютого 2022 року рівень лояльності до організації почав вимірюватися відповідно до рівня реакції на російську агресію, тому що люди стали вразливішими й чутливішими до будь-яких способів комунікації.

Обмін інформацією та теперішньому етапі можна віднести до кризових комунікацій, адже криза за своєю природою підриває довіру, порушує життєдіяльність і викликає широкий публічний інтерес. Кризові комунікації не є позитивними меседжами. Вони наповнені проблемами й болями цільової аудиторії. Тому кризові комунікації націлені на вчасні та системні заходи, що збережуть довіру до організації та її репутацію.

У сучасному інформаційному полі занадто багато суперечливої інформації, через що люди шукають підтримки та порозуміння в тих інституціях, з якими вони звикли працювати. Тому важливо не лише бути на зв'язку, а й чітко заявити про свою позицію. Так, на офіційному порталі ВГО «Українська бібліотечна асоціація» (УБА) одразу після початку бойових дій було розміщено звернення президії УБА до бібліотечної спільноти [7] з офіційною позицією щодо ролі бібліотек у гібридній війні проти України, а згодом заклик до видавців та постачальників наукового контенту [8] припинити війну в Україні.

Також на події в Україні відреагували зверненнями на офіційних вебсайтах своїх бібліотек: генеральний директор Львівської національної наукової бібліотеки України імені В. Стефаника [9], директорка Вінницької обласної універсальної наукової бібліотеки імені К. А. Тімірязєва [10], директорка Дніпропетровської обласної універсальної наукової бібліотеки імені Первоучителів слов'янських Кирила і Мефодія [11].

Почесний генеральний директор Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського на знак протесту проти російської агресії та знищення культурної спадщини України 29 березня 2022 року склав із себе повноваження голови Ради директорів наукових бібліотек і інформаційних центрів академій наук – членів Міжнародної асоціації академій наук (МААН) і вийшов зі складу Петровської академії наук і мистецтв (Росія) [12, 13].

Варто наголосити, що, проте, і досі сайти багатьох вітчизняних бібліотек після початку війни жодним чином не транслюють користувачам меседж, що їхня робота якось змінилася. Виникає враження, що бібліотека або не функціонує взагалі, або працює настільки завзято, що навіть не помічає активних бойових дій на території своєї держави. На наш погляд, навіть якщо не відбулося жодних змін у графіку роботи чи послугах бібліотеки, доцільно виділити цю інформацію в окрему закріплену публікацію, щоб не було хибного враження, що установа ніяк не реагує на події всередині країни. На своїх вебсайтах інформацію про зміну режиму роботи окремим блоком виділили: Національна бібліотека України імені Ярослава Мудрого [14], Львівська національна наукової бібліотека України імені В. Стефаника [9], Одеська національна наукова бібліотека [15], Дніпропетровська обласна бібліотека для молоді імені М. Свєтлова [16], Сумська обласна універсальна наукова бібліотека [17], Науково-технічна бібліотека імені Г. І. Денисенка Національного технічного університету України «Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського» [18], Наукова бібліотека НаУКМА [19], Наукова бібліотека Херсонського державного університету [20].

Більшість бібліотек, що не працюють фізично, повідомляють про обслуговування користувачів у віддаленому режимі та пропонують скористатися послугами електронного доставляння документів або віртуальної довідки. Щоправда, цю інформацію також доведеться шукати окремо.

Доречно відмітити, що вдалося зберегти комунікацію бібліотекам, які знаходяться на територіях, підконтрольних Україні. Що ж до тимчасово окупованих територій, то Херсонська обласна універсальна наукова бібліотека імені Олеся Гончара [21] наразі знаходиться без зв'язку, її сайт та соцмережі відключені, а контент не доступний. Новинні канали повідомляють, що установу захопили окупанти та до неї завозять пропагандистську літературу [22]. Херсонська обласна бібліотека для юнацтва імені Бориса Лавреньова має неробочий сайт, але до 16 травня працівники вели фейсбук: передавали оперативну інформацію від обласної ради, можливості для учнів та переселенців [23]. Херсонська обласна бібліотека для дітей імені Дніпрової Чайки у фейсбуку [24] та в блозі [25] повідомила про призупинення своєї роботи, але продовжує надавати інформаційну підтримку через блог. Вебсайт не вдається завантажити.

Нестандартним і таким, що потребує окремого дослідження та висвітлення, є досвід Луганської обласної універсальної наукової бібліотеки, яка 2015 року після вимушеної евакуації відновила свою роботу в Старобільську, позбулася у своїй назві ім'я О. М. Горького (2019) та зробила

ребрендинг і назвалася – Good library, наразі позиціонує себе як перша мандрівна бібліотека без книг, де головний ресурс – бібліотекарі-переселенці в різних куточках України [26]. За теперішніх умов з 4 квітня 2022 року бібліотекарі ведуть комунікацію через нову фейсбук-сторінку [27] і телеграм-канал [28], підтримують діяльність онлайн-послуг: курсу з української мови [29], клубу програмування для дітей [30], клубу комп'ютерної грамотності – та здійснюють методичний супровід бібліотекарів Луганщини. Інші офіційні канали комунікації тепер не доступні.

Донецька обласна бібліотека для дітей, що після окупації Донецька 2014 року виїхала до Маріуполя і там функціонувала, має робочий сайт та соціальні мережі. Щоправда, інформація в них поширюється доволі загальна й не зрозуміло, у якому стані та де перебувають співробітники установи [31, 32].

У підконтрольних Україні районах Миколаївщини бібліотеки продовжують працювати та комунікувати з читачами через свої сторінки у фейсбуці та блоги: публікують офіційну інформацію органів державної влади, зміну режимів роботи. Миколаївська обласна універсальна наукова бібліотека в період вимушеного припинення роботи продовжувала популяризувати власні книжкові фонди, проводила віртуальні екскурсії та поширювала поезію місцевих авторів [33].

Чернігівська обласна універсальна наукова бібліотека імені В. Г. Короленка, що постраждала внаслідок ворожих обстрілів, і Чернігівська міська централізована бібліотечна система через фейсбук повідомили про поступове відновлення роботи після деокупації [34, 35].

Харківська обласна універсальна наукова бібліотека та Харківська державна наукова бібліотека імені В. Г. Короленка на своєму вебсайті повідомили про припинення роботи, але продовжують публікувати контент та вести фейсбук-сторінку [36]. Також через соцмережі вдалося дізнатися, як на станціях Харківського метрополітену бібліотекарі публічних бібліотек Київського, Холодногірського та Немишлянського районів організували буккросинг, імпровізований бібліотечний пункт та проводили різноманітні майстер-класи для тимчасових жителів підземелля [37–39].

Майже кожна бібліотека, яка не перебуває в зоні активних бойових дій, нині стала волонтерським осередком не лише для своєї громади, а й для тих людей, які тимчасово чи назавжди залишили свої домівки. Бібліотекарі Львівщини, Волині, Рівненщини, Хмельниччини та Вінниччини разом з небайдужими плетуть маскувальні сітки, збирають і пакують гуманітарну допомогу, організовують притулки для переселенців та тварин, готують їжу для територіальної оборони й інформують про надання адміністративних і соціальних послуг тощо.

Так, наприклад, Тернопільська обласна бібліотека для дітей і Полтавська обласна універсальна наукова бібліотека імені І. П. Котляревського працюють як пункти допомоги переміщеним особам, надають також психологічні консультації (через фейсбук оголошують про збір одягу для дітей та дорослих, публікують чинний графік роботи абонементів) [40–41].

Волинська державна обласна універсальна наукова бібліотека імені Олени Пчілки стала однією з локацій для проведення швидких навчань в умовах війни. Тематика навчання – домедична та психологічна допомоги, інформаційна безпека, основи поводження зі зброєю та ін. [42].

Закарпатська обласна універсальна наукова бібліотека імені Ф. Потушняка започаткувала у своїх стінах артцентр з різноманітними майстер-класами, активностями та ляльковими театрами, організовувала збір книг для дітей-переселенців [43].

Бібліотеки України не залишилися осторонь гуманітарних і психоемоційних проблем своїх користувачів і надають всю можливу допомогу своїми силами, долучаючи громадськість. Вони швидко адаптувалися до нових реалій і змогли переформатувати роботу, щоб підтримувати роботу бібліотек там, де це фізично можливо й безпечно, а також дистанційно на тимчасово окупованих територіях.

Проводячи аналіз комунікаційної діяльності бібліотек в умовах війни, вкажемо, що ця робота важлива та необхідна, але вона також повинна бути висвітлена на офіційних каналах. І якщо бібліотека надає гуманітарну чи психологічну допомогу, потрібно про це повідомляти не тільки публікацією в соціальних мережах, а й на сайті бібліотеки, виділяючи це як важливу інформацію. Зараз, після 100 днів війни, про таку діяльність бібліотеки переважно можна дізнатися або з архіву новин, або з публікації на ресурсах органів державної влади.

Наповнення сайтів і соцмереж у різних бібліотек кардинально відрізняється: одні публікують лише оперативну інформацію, контент інших таких установ ніяк не змінився з початком воєнний дій.

Наукова новизна. Розглянуто актуальні питання налагодження комунікації бібліотек у період воєнного стану, спричиненого повномасштабною військовою агресією проти України, з 24.02.2022 по теперішній час (станом на червень 2022 р.). Враховано фізичні й суспільно-політичні ситуації на різних ділянках дослідження. Встановлено основні поведінкові чинники, що впливають на рівень довіри до організації. Особливу увагу в статті приділено проблемі невчасної та недостатньої комунікації бібліотек, відсутності актуальної інформації на головних каналах комунікації.

Висновки та рекомендації. Варто зауважити, що діяльність бібліотек у різних куточках України залежить від ситуації на місцях і тут потрібно діяти залежно від морального стану відвідувачів. Якщо фізично бібліотека відчинена й приймає відвідувачів, а в них є час на офлайн та віртуальні виставки – такий контент буде доречним.

Позитивно можна виділити прагнення бібліотек поширювати інструкції та посібники щодо дій у разі непередбачуваних ситуацій, можливості для вимушених переселенців, доступ до міжнародних баз даних для українських науковців, пояснення щодо здійснення трудових відносин в умовах воєнного стану [44], пояснення та нормативну базу про участь і проведення громадських обговорень з питань декомунізації та про підстави й умови присвоєння бібліотекам імен фізичних осіб, ювілейних та святкових дат, назв і дат історичних подій [45].

У підсумку виділимо кілька рекомендацій для комунікації бібліотек у період воєнних дії:

1. Якщо ви працюєте – повідомте про це. Можливо, ви написали у фейсбук, проте там інформація швидко втрачається. Продублюйте інформацію на вебсайті. Не маєте вебсайту – зробіть закріплену публікацію в блозі чи у фейсбуці, оформіть яскравий банер, який дасть зрозуміти, що інформація критично важлива.

2. Уникайте репостів та дублювання інформації ЗМІ. Довіряєте певним офіційним джерелам інформації – сформуйте підбірку та розмістіть на своєму ресурсі посилання на ці джерела як такі, що, на вашу думку, адекватно відображають оперативні новини, і не поширюйте ще раз інформацію, яку ваш споживач може знайти в новинах. Важливо публікувати унікальний контент – свою думку про конкретну новину, коментар спеціаліста чи важливі зміни в діяльності бібліотеки, викликані певною подією. До прикладу, Національна бібліотека України імені Ярослава Мудрого в розділі «КультФронт» [46] публікує посилання на щоденну оперативну інформацію за інтернет-ресурсами про те, як культурна галузь проводить свою інформаційну кампанію проти російської агресії.

3. Згрупуйте інформацію в окремий блок на сайті або ж за допомогою хештегів у соціальних мережах. Новини з'являються швидко, і так само оперативно їх витісняють наступні, а важлива інформація може загубитися в архіві новин чи стрічки. Виділіть ті аспекти своєї роботи, які наразі найбільш важливі, і закріпіть їх в окремий банер чи закріплений пост з переліком хештегів.

4. Комунікація тільки через офіційні канали не достатня. Підключайте ті канали, які доступні вашій цільовій аудиторії зараз. Водночас, якщо немає можливості чи ресурсів здійснювати комунікацію на різних каналах, користуйтеся тим, до якого маєте доступ, але повідомте, що решта тимчасово не оновлюються.

5. Реагуйте. Висловлюйте свої почуття і розповідайте, що з вами коїться. Працівники в безпеці – повідомте про це. Не можете фізично наповнювати стрічку новин або не знаєте, про що повідомити, – пишіть як є, але не залишайтеся скромними мовчунами. Те саме з коментарями в соціальних мережах. Дуже мало бібліотек відповідають під своїми ж публікаціями. Але це, по-перше, налагоджує довірливі відносини, а, по-друге, дає змогу вашим публікаціям частіше з'являтися в стрічці новин. Навіть якщо для вирішення питання ви скомунікували з клієнтом через приватні повідомлення, варто відповісти під коментарем, щоб було зрозуміло, що ви опрацювали запит.

6. Публікуйте інформацію так, щоб користувач міг її зберегти та поширити. Якщо розміщуєте відомості на банері – помістіть їх там повністю, посилання замініть на графічні QR-коди. Намагайтеся не розривати цілісність інформації між картинкою та текстом.

7. Уникайте слів-тригерів, які з початком воєнних дій носять негативне емоційне забарвлення: «бомба-ракета», «здійняти бучу» (у розумінні галас, переполох), «полювання за новинками» тощо.

8. Змінюйтеся. За теорією кризових комунікацій, криза – це й нові можливості. Ніхто з нас не шукав таких рішень для трансформацій, але наше життя більше не буде таким, як до війни. І на цьому шляху до змін ваш користувач – найбільший ваш помічник. Дослухайтеся до його потреб і пропонуйте ті послуги, які ви в змозі надати просто зараз.

Ці рекомендації дозволять зробити комунікацію бібліотеки з користувачем більш ефективною. Ми переконані, що сьогодні в бібліотеках України, як і в усій країні, відбуваються історичні процеси, які обов'язково необхідно документувати і які вже зараз можна аналізувати. А предметом дослідження, зокрема, можуть стати саме комунікаційні канали та «ключові повідомлення», що продукують (транслюють) бібліотеки.

Список використаних джерел

1. Курбан О. В. Соціальні комунікації в роботах українських дослідників. *Інформаційне суспільство*. Вип. 11. 2010. Січень – червень. URL: https://elibrary.kubg.edu.ua/id/eprint/1044/1/O.Kurban_SKRUD_GI.pdf (дата звернення: 10.05.2022).
2. Маніфест Української бібліотечної асоціації «Бібліотеки в умовах кризи». *Бібліотечний вісник*. 2015. № 4. С. 35–38. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/bv_2015_4_10 (дата звернення: 10.05.2022).
3. Гур'єв С. О., Терент'єва А. В., Волянський П. Б. Кризовий менеджмент та принципи управління ризиками в процесі ліквідації надзвичайних ситуацій : монографія. Київ, 2008. 148 с.
4. Овсяник В. М. Кризові комунікації в умовах надзвичайних ситуацій. *Вісник Національної академії державного управління при Президентові України. Державне управління*. 2018. № 2. С. 105–111. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/vnaddy_2018_2_17 (дата звернення: 13.05.2022).
5. 2022 Edelman Trust Barometer. Societal leadership is now a core function of business. *Edelman* : website. URL: https://www.edelman.com/trust/2022-trust-barometer (дата звернення: 13.05.2022).
6. Киричок А. П. Аналіз стратегічно-управлінських заходів реагування на кризу у галузі державного управління (на прикладі кризової комунікації під час подій, пов'язаних із боями за Іловайськ). *Технологія і техніка друкарства*. 2020. Вип. 4. С. 90–106. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Titd_2020_4_13 (дата звернення: 13.05.2022).
7. Звернення Президії ВГО Українська бібліотечна асоціація до бібліотечної спільноти України від 23 лютого 2022 р. *ВГО Українська бібліотечна асоціація :* вебсайт. URL: https://ula.org.ua/novyny-ta-podii/novyny/4977-zvernennia-prezydii-vho-ukrainska-bibliotechna-asotsiatsiia-do-bibliotechnoi-spilnoty-ukrainy-vid-23-liutoho-2022-r (дата звернення: 11.05.2022).
8. Appeal to publishers and scientific content providers to stop the war in Ukraine, March 2, 2022. URL: https://ula.org.ua/novyny-ta-podii/novyny/4981-appeal-to-publishers-and-scientific-content-providers-to-stop-the-war-in-ukraine-march-2-2022 (дата звернення: 11.05.2022).
9. Львівська національна наукова бібліотека України імені В. Стефаника : вебсайт. URL: https://www.lsl.lviv.ua/index.php/uk/golovna2/ (дата звернення: 12.05.2022).
10. Сеник Лариса. Шановні колеги, користувачі, всі поціновувачі бібліотеки!: звернення директора Вінницької обласної універсальної наукової бібліотеки ім. К. А. Тімірязєва. *ВОУНБ ім. К. А. Тімірязєва* : вебсайт. URL: https://library.vn.ua/news-and-events/novini/shanovni-kolegi-koristuvachi-vsi-poczinovuvachi-biblioteki (дата звернення: 12.05.2022).
11. Тітова Надія. Звернення голови Дніпропетровської бібліотечної асоціації, директора Дніпропетровської обласної універсальної наукової бібліотеки ім. Первоучителів слов'янських Кирила і Мефодія Надії Тітової. *Дніпропетровська обласна універсальна наукова бібліотека* : вебсайт. URL: https://www.libr.dp.ua/76-zvernennya-golovi-dnpropetrovskoyi-bblotechnoyi-asocacyi-direktora-dnpropetrovskoyi-oblasnoyi-unversalnoyi-naukovoyi-bbloteki-mpervouchitelv-slovyanskih-kirila-mefodya-nadyi-ttovoyi.html (дата звернення: 12.05.2022).
12. Онищенко О. С. Заява академіка НАН України Олексія Семеновича Онищенка щодо протесту проти воєнної агресії з боку Російського Федерації. *Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського* : вебсайт. URL: http://www.nbuv.gov.ua/node/5877 (дата звернення: 13.05.2022).
13. Международная ассоциация академий наук. *Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського* : вебсайт. URL: http://nbuv.gov.ua/node/503 (дата звернення: 13.05.2022).
14. Національна бібліотека України імені Ярослава Мудрого : вебсайт. URL: https://nlu.org.ua/ (дата звернення: 13.05.2022).
15. Одеська національна наукова бібліотека : офіційний веб-сайт. URL: http://odnb.odessa.ua/ (дата звернення: 13.05.2022).
16. ДОБМ. Дніпропетровська обласна бібліотека для молоді ім. М. Свєтлова : вебсайт . URL: https://dobm.dp.ua (дата звернення: 13.05.2022).
17. Сумська обласна універсальна наукова бібліотека. URL: http://ounb.sumy.ua (дата звернення: 13.05.2022).
18. Новини. *Науково-технічна бібліотека ім. Г. І. Денисенка Національного технічного університету України «Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського»* : веб-сайт. URL: https://www.library.kpi.ua/category/news/ (дата звернення: 13.05.2022).
19. Про роботу Наукової бібліотеки НаУКМА в умовах воєнного стану. *Наукова бібліотека Національного університету «Києво-Могилянська академія»* : вебсайт. URL: https://library.ukma.edu.ua/novyny/548-pro-robotu-naukovoi-biblioteky-naukma-v-umovakh-voiennoho-stanu (дата звернення: 13.05.2022).
20. Наукова бібліотека ХДУ. *Херсонський державний університет* : вебсайт. URL: https://www.kspu.edu/About/DepartmentAndServices/Library.aspx?lang=uk (дата звернення: 13.05.2022).
21. Account Suspended. This Account has been suspended. URL: https://lib.kherson.ua/cgi-sys/suspendedpage.cgi (дата звернення: 13.05.2022).

22. До бібліотеки в Херсоні привезли книжки «від путіна» : повідомляє місцеве видання «Мост». *Укрінформ :* мультимедійна платформа іномовлення України. URL: https://www.ukrinform.ua/rubric-regions/3494084-do-biblioteki-v-hersoni-privezli-knizki-vid-putina-zmi.html (дата звернення: 13.05.2022).

23. Херсонська обласна бібліотека для юнацтва імені Бориса Лавреньова : Facebook-сторінка. URL: https://www.facebook.com/unalib.ks.ua/ (дата звернення: 13.05.2022).

24. Херсонська обласна бібліотека для дітей : Facebook-сторінка. URL: http://www.facebook.com/library.ks.ua/ (дата звернення: 13.05.2022).

25. Увімкни бібліотеку! Дитячим і шкільним бібліотекарям на замітку : вебпроєкт методичної служби Херсонської обласної бібліотеки для дітей імені Дніпрової Чайки. URL: http://vbpi.library.ks.ua/ (дата звернення: 13.05.2022).

26. Перша мандрівна бібліотека: про нас або двічі в одну річку. *Луганська обласна універсальна наукова бібліотека* : вебсайт. URL: http://library.lg.ua/ (дата звернення: 13.05.2022).

27. Луганська ОУНБ : Facebook-сторінка. URL: https://www.facebook.com/lugbib (дата звернення: 13.05.2022).

28. Кей Адам. Буде боляче : аудіокнига. *Bad library*. *Telegram*: *contact@goodlibrary*. URL: https://t.me/goodlibrary/291 (дата звернення: 13.05.2022).

29. ЙОЙ: Курс з української мови : Google Docs. *Тренінговий центр мандрівної бібліотеки Луганської ОУНБ.* URL: https://docs.google.com/forms/d/e/1FAIpQLSeJXg2NV1jOm2xUK0xu4pdK5F8Ulisg2FMW5sbI9rbcQzmK8g/viewform (дата звернення: 13.05.2022).

30. Code Club Луганщина: об'єднання безкоштовних клубів програмування для дітей та підлітків : Facebook-сторінка. URL: https://www.facebook.com/CodeClubLuhansk (дата звернення: 13.05.2022).

31. ДОБД. *Донецька обласна бібліотека для дітей* : офіційний вебсайт. URL: https://bibliokids-mrpl.com.ua/uk/?fbclid=IwAR00Lvb4nMnQp94rp996jaAOs_GDdCBUJyQQ5cNVFUcRqv5-itVx1Y0Frts (дата звернення: 13.05.2022).

32. ДОБД. *Донецька обласна бібліотека для дітей* : стор. вебсайту «Контакти». URL: https://bibliokids-mrpl.com.ua/uk/про-нас/контакти.html (дата звернення: 13.05.2022).

33. Миколаївська обласна універсальна наукова бібліотека : Facebook-сторінка. URL: https://www.facebook.com/reglibrary.mk/ (дата звернення: 13.05.2022).

34. Чернігівська обласна універсальна наукова бібліотека імені В. Г. Короленка : Facebook-сторінка. URL: https://www.facebook.com/bibliotekaKorolenkaChernigiv/ (дата звернення: 13.05.2022).

35. Чернігівська міська централізована бібліотечна система : Facebook-сторінка. URL: https://www.facebook.com/chernihivlib/ (дата звернення: 13.05.2022).

36. Харківська державна наукова бібліотека ім. В. Г. Короленка : вебсайт. URL: https://korolenko.kharkov.com/ (дата звернення: 13.05.2022).

37. Библио Маяк : Facebook-сторінка Харківської Центральної бібліотеки ім. В. В. Маяковського. URL: https://www.facebook.com/khar.bibl.mayakovskogo/ (дата звернення: 13.05.2022).

38. ЦБ им. Квитки-Основьяненко Холодногорского района, Харьков : Facebook-сторінка. URL: https://www.facebook.com/ЦБ-им-Квитки-Основьяненко-Холодногорского-района-Харьков-1101928616515776/ (дата звернення: 13.05.2022).

39. Центральна бібліотека імені Д. І. Писарєва : Facebook-сторінка. URL: https://www.facebook.com/biblioteka.pisareva/ (дата звернення: 13.05.2022).

40. Тернопільська обласна бібліотека для дітей : вебсайт. URL: https://odb.te.ua/ (дата звернення: 13.05.2022).

41. Полтавська обласна універсальна наукова бібліотека імені І. П. Котляревського : Facebook-сторінка. URL: https://www.facebook.com/library.pl.ua/ (дата звернення: 13.05.2022).

42. Волинська державна обласна універсальна наукова бібліотека ім. Олени Пчілки : Facebook-сторінка. URL: https://www.facebook.com/ounb.volyn/ (дата звернення: 13.05.2022).

43. Закарпатська обласна універсальна наукова бібліотека ім. Ф. Потушняка : Facebook-сторінка. URL: https://www.facebook.com/zak.ounb/ (дата звернення: 13.05.2022).

44. Лагута Л. Що змінилося в законодавстві на період дії воєнного стану. *Публічна бібліотека об'єднаної територіальної громади. Блог Національної бібліотеки України ім. Ярослава Мудрого*. URL: https://oth.nlu.org.ua/?p=5874 (дата звернення: 13.05.2022).

45. Лагута Л. «Чиїми іменами названі вулиці та сквери, того і країна!». *Публічна бібліотека об'єднаної територіальної громади. Блог Національної бібліотеки України ім. Ярослава Мудрого*. URL: https://oth.nlu.org.ua/?p=6070 (дата звернення: 13.05.2022).

46. Національна бібліотека України ім. Ярослава Мудрого : стор. вебсайту «КультФронт». URL: https://nlu.org.ua/article.php?id=561 (дата звернення: 13.05.2022).

References

1. Kurban, O. V. (2010). Social communication in the works of the Ukrainian researchers. Informacijne suspiljstvo, 11. Retrieved from: https://elibrary.kubg.edu.ua/id/eprint/1044/1/O.Kurban_SKRUD_GI.pdf [in Ukrainian].

2. Manifesto of the Ukrainian Library Association «Libraries in Crisis». (2015). Bibliotechnyj visnyk, 4. Retrieved from http://nbuv.gov.ua/UJRN/bv_2015_4_10 [in Ukrainian].

3. Guriev, S. O., Terentyeva, A. V., Volyansky, P. B. (2008). Crisis management and principles of risk management in the process of liquidation of emergencies. Kyiv: N.p [in Ukrainian].

4. Ovsyanyk, V. M. (2018). Crisis communications in emergency situations. Bulletin of the National Academy of Public Administration under the President of Ukraine. Public Administration, 2, 105–111. Retrieved from: http://nbuv.gov.ua/UJRN/vnaddy_2018_2_17 [in Ukrainian].

5. 2022 Edelman Trust Barometer. Societal leadership is now a core function of business / Edelman: website. Retrieved from: https://www.edelman.com/trust/2022-trust-barometer [in English].

6. Kyrychok, A. P. (2020). Analysis of strategic-managerial measures of crisis response in the field of public administration (on the example of crisis communication during events related to the battles for Ilovaisk). Technology and technology of printing, 4, 90–106. Retrieved from: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Titd_2020_4_13 [in Ukrainian].

7. Address of the Presidium of the Ukrainian Library Association to the Library Community of Ukraine dated February 23, 2022. (2022). Ukrainian Library Association. Retrieved from: https://ula.org.ua/ novyny-ta-podii/novyny/4977-zvernennia-prezydii-vho-ukrainska-bibliotechna-asotsiatsiia-do-bibliotechnoi-spilnoty-ukrainy-vid-23-liutoho-2022-r [in Ukrainian].

8. Appeal to publishers and scientific content providers to stop the war in Ukraine dated March 2, 2022. (2022). Ukrainian Library Association. Retrieved from: https://ula.org.ua/novyny-ta-podii/novyny/4981-appeal-to-publishers-and-scientific-content-providers-to-stop-the-war-in-ukraine-march-2-2022 [in English].

9. Lviv National Scientific Library of Ukraine named after V. Stefanyk. Retrieved from: http://www.lsl.lviv.ua/index.php/uk/golovna2/ [in Ukrainian].

10. Larysa, Senyk. Dear colleagues, users, all connoisseurs of the library!. Vinnytsia Regional Universal Scientific Library named after K. A. Timiryazev. Retrieved from: https://library.vn.ua/news-and-events/novini/shanovni-kolegi-koristuvachi-vsi-poczinovuvachi-biblioteki [in Ukrainian].

11. Nadiia, Titova. Address of the Chairman of the Dnipropetrovsk Library Association, Director of the Dnipropetrovsk Regional Universal Scientific Library named after the First Slavic Teachers Cyril and Methodius Nadezhda Titova. Dnipropetrovsk Regional Universal Scientific Library. Retrieved from: https://www.libr.dp.ua/76-zvernennya-golovi-dnpropetrovskoyi-bblotechnoyi-asocacyi-direktora-dnpro petrovskoyi-oblasnoyi-unversalnoyi-naukovoyi-bbloteki-mpervouchitelv-slovyanskih-kirila-mefodya-nadyi-ttovoyi.html [in Ukrainian].

12. Onyshchenko, O. S. Statement by Academician of the National Academy of Sciences of Ukraine Oleksiy Semenovych Onyschenko on the protest against military aggression by the Russian Federation. National Library of Ukraine named after V. I. Vernadsky. Retrieved from: http://www.nbuv.gov.ua/node/5877 [in Ukrainian].

13. International Association of Academies of Sciences. National Library of Ukraine named after V. I. Vernadsky. Retrieved from: http://nbuv.gov.ua/node/503 [in Russian].

14. National Library of Ukraine named after Yaroslav the Wise. Retrieved from: https://nlu.org.ua/ [in Ukrainian].

15. Odesa National Scientific Library. Official website. Retrieved from: http://odnb.odessa.ua/ [in Ukrainian].

16. DRLY. Dnipropetrovsk Regional Library for Youth named after M. Svetlov DRLY. Retrieved from: https://dobm.dp.ua [in Ukrainian].

17. Sumy Regional Universal Scientific Library. Official website. Sumy Regional Universal Scientific Library. Retrieved from: http://ounb.sumy.ua [in Ukrainian].

18. News. (2022). Scientific and Technical Library named after G. I. Denisenko. National Technical University of Ukraine «Kyivskyi Politechnical Institute named after Ihor Sikorskyi». Retrieved from: https://www.library.kpi.ua/category/news/ [in Ukrainian].

19. About the work of the Scientific Library of NaUKMA in martial law. Scientific Library of National University «Kyievo-Mohylianska Academy». Home. Retrieved from: https://library.ukma.edu.ua/novyny/548-pro-robotu-naukovoi-biblioteky-naukma-v-umovakh-voiennoho-stanu [in Ukrainian].

20. KSU Scientific Library. Kherson State University. Retrieved from: https://www.kspu.edu/About/DepartmentAndServices/Library.aspx?lang=en [in Ukrainian].

21. Account Suspended. Account Suspended. Retrieved from: https://lib.kherson.ua/cgi-sys/suspendedpage.cgi [in Ukrainian].

22. Books "from Putin" were brought to the library in Kherson : the media. Ukrinform: current news of Ukraine and the world. Retrieved from: https://www.ukrinform.ua/rubric-regions/3494084-do-biblioteki-v-hersoni-privezli-knizki-vid-putina-zmi.html [in Ukrainian].

23. Kherson Regional Library for Youth named after Boris Lavrenov. Facebook. Retrieved from: https://www.facebook.com/unalib.ks.ua/ [in Ukrainian].

24. Kherson Regional Library for Children. Facebook. Retrieved from: http://www.facebook.com/library.ks.ua/ [in Ukrainian].

25. Turn on the library! For children and school librarians: veb-project of methodical service of Cherson Regional Library for children named after Chaiky Dniprovoi. Retrieved from: http://vbpi.library.ks.ua/2022/02/ [in Ukrainian].

26. The first traveling library: about us or twice in one river. Luhanska OUNB. Retrieved from: http://library.lg.ua/ [in Ukrainian].

27. Luhansk OUNB. Facebook. Retrieved from: https://www.facebook.com/lugbib [in Ukrainian].

28. Kei, Adam. This is Going to Hurt: audio-book. Bad library. Telegram: contact@goodlibrary. Retrieved from: https://t.me/goodlibrary/291 [in Ukrainian].

29. Ukrainian language course. Google Docs. Retrieved from: https://docs.google.com/forms/d/e/1FAIpQLSeJXg2NV1jOm2xUK0xu4pdK5F8Ulisg2FMW5sbI9rbcQzmK8g/viewform [in Ukrainian].

30. Code Club Luhansk region. Facebook. Retrieved from: https://www.facebook.com/Code ClubLuhansk [in Ukrainian].

31. DRLY. Donetsk Regional Library for Children. Retrieved from: https://bibliokids-mrpl.com.ua/uk/?fbclid=IwAR00Lvb4nMnQp94rp996jaAOs_GDdCBUJyQQ5cNVFUcRqv5-itVx1Y0Frts [in Ukrainian].

32. DRLY. Donetsk Regional Library for Children: pages of web-site «Contacts». Retrieved from: https://bibliokids-mrpl.com.ua/uk/про-нас/контакти.html [in Ukrainian].

33. Mykolayiv Regional Universal Scientific Library. Facebook. Retrieved from: https://www.facebook.com/reglibrary.mk/ [in Ukrainian].

34. Mykolayiv Regional Universal Scientific Library. Facebook. Retrieved from: https://www.facebook.com/reglibrary.mk/ [in Ukrainian].

35. Chernihiv city centralized library system. Facebook. Retrieved from: https://www.facebook.com/chernihivlib/ [in Ukrainian].

36. Home. Kharkiv State Scientific Library named after V. G. Korolenko. Retrieved from: https://korolenko.kharkov.com/ [in Ukrainian].

37. Biblio Lighthouse. Facebook. Retrieved from: https://www.facebook.com/khar.bibl.mayakovskogo/ [in Ukrainian].

38. Central Library named after Kvitky-Osnovyanenko of the Kholodnogorsky region, Kharkiv. Facebook. Retrieved from: https://www.facebook.com/ЦБ-им-Квитки-Основьяненко-Холодногорского-района-Харьков-1101928616515776/ [in Russian].

39. Central Library named after D. I. Pisarev. Facebook. Retrieved from: https://www.facebook.com/biblioteka.pisareva/ [in Ukrainian].

40. Ternopil Regional Library for Children: todb. Retrieved from: https://odb.te.ua/ [in Ukrainian].

41. Poltava Regional Universal Scientific Library named after I. P. Kotlyarevsky. Facebook. Retrieved from: https://www.facebook.com/library.pl.ua/ [in Ukrainian].

42. Volyn State Regional Universal Scientific Library named after Olena Pchilka. Facebook. Retrieved from: https://www.facebook.com/ounb.volyn/ [in Ukrainian].

43. Zakarpatska Regional Universal Scientific Library named after F. Potushniak. Facebook. Retrieved from: https://www.facebook.com/ounb.volyn/ [in Ukrainian].

44. Lahuta, L. (2022). What has changed in the legislation during the martial law - the Public Library of the united territorial community. United Territorial Community Public Library. The United Territorial Community Public Library. Retrieved from: https://oth.nlu.org.ua/?p=5874 [in Ukrainian].

45. Lahuta, L. (2022). "Whose names are the streets and squares named after, to those the country belongs to!" - Public library of the united territorial community. United Territorial Community Public Library. The United Territorial Community Public Library. Retrieved from: https://oth.nlu.org.ua/?p=6070 [in Ukrainian].

46. CultFront. National Library of Ukraine named after Yaroslav the Wise. Retrieved from: https://nlu.org.ua/article.php?id=561 [in Ukrainian].

Стаття надійшла до редакції 16.05.2022
Отримано після доопрацювання 10.06.2022
Прийнято до друку 14.06.2022

УДК 070(477):316.485.26(470:477)
DOI 10.32461/2409-9805.2.2022.263976

Цитування:
Чередник Л. А. Діяльність українських масмедіа під час російсько-української війни. *Бібліотекознавство. Документознавство. Інформологія.* 2022. № 2. С. 75–81.

Cherednyk L. (2022). The activities of the ukrainian media during the russian-ukrainian war. Library Science. Record Studies. Informology, 2, 75–81 [in Ukrainian].

Чередник Людмила Анатоліївна,
кандидат філологічних наук, доцент,
доцент кафедри українознавства,
культури та документознавства
Національного університету
«Полтавська політехніка
імені Юрія Кондратюка»
https://orcid.org/: 0000-0002-0960-8464
ludmila.cherednik@gmail.com

ДІЯЛЬНІСТЬ УКРАЇНСЬКИХ МАСМЕДІА ПІД ЧАС РОСІЙСЬКО-УКРАЇНСЬКОЇ ВІЙНИ

Мета роботи. *Дослідження пов'язане з аналізом діяльності українських масмедіа під час російської окупації та висвітленням їхньої ролі в інформаційній боротьбі з початку війни й дотепер*. ***Методологія дослідження*** *включає застосування описового методу, методу аналізу й синтезу для виявлення значущості функціювання масмедіа в суспільстві.* ***Наукова новизна*** *полягає в тому, що в статті з'ясовано основні аспекти діяльності українських масмедіа з початку повномасштабного російського вторгнення на територію нашої держави, закцентовано на зміні їхнього інформаційного контенту, обґрунтовано посилення його патріотичного спрямування, проаналізовано появу нових виражальних засобів, що наповнюють мовну практику медіа актуальним змістом.* ***Висновки.*** *Детальний аналіз діяльності українських медіа під час російської окупації виявив важливість медійної комунікації, яка значно посилилася за цей період, що не тільки уможливлює збільшення інформаційного продукту, а й сприяє зростанню інформованості суспільства загалом. Змінилися тематика й наповнення контенту: головна увага зараз спрямована на інформацію про перебіг воєнних подій, реакцію світової спільноти на них, створення нових форм телевізійного та радіоефіру, публікацію патріотичних творів, зміну в змісті рекламної продукції тощо. Зазначено також модифікації, наявні в українській мові, як реакцію на страшні події сьогодення: перегрупування лексики, поява нових виражальних засобів, закріплення нових мовних норм тощо. Сучасні масмедіа, виконуючи інформаційну та соціальну функції, інтегрують традиційну систему духовних цінностей українського суспільства у світовий інформаційний простір.*

Ключові слова: *масмедіа, соціальні мережі, інформаційний контент, неологізми, ідіома, обсценна лексика.*

Cherednyk Lyudmila,
PhD, Associate Professor of Philology,
Associate Professor of Ukrainian Studies,
Culture and Documentation Department
National University «Poltava Yuri Kondratyuk Polytecnic»

THE ACTIVITIES OF THE UKRAINIAN MEDIA DURING THE RUSSIAN-UKRAINIAN WAR

The purpose of the article*. The research is related to the analysis of the activities of the Ukrainian mass media during the Russian occupation and the coverage of their role in the information struggle from the beginning of the war until now.* ***The research methodology*** *includes the use of a descriptive method, the method of analysis and synthesis to identify the importance of mass media functioning in society.* ***Scientific novelty****. The scientific novelty is in the fact that the article clarifies the main aspects of the activity of the Ukrainian mass media since the beginning of the full-scale Russian invasion of the territory of our country. In addition, it emphasizes the change in their information content, substantiates the strengthening of its patriotic direction,*

© Чередник Л. А.

analyses the emergence of new means of expression that fill the language media practice with topical content. ***Conclusions.*** *A detailed analysis of the activities of the Ukrainian media during the Russian occupation revealed the importance of media communication, which significantly increased during this period, which enables the increase of the information product as well as contributes to the increase in awareness of society in general. The topics and contents of the content have changed: the main focus is now on information about the course of war events, the reaction of the world community to them, the creation of new forms of television and radio broadcasts, the publication of patriotic works, changes in the content of advertising products, etc. The modifications, observed in the Ukrainian language, are also noted and perceived as a reaction to the terrible events of today: regrouping of vocabulary, emergence of new means of expression, consolidation of new language norms, etc. Modern mass media, performing informational and social functions, transform the traditional system of spiritual values of Ukrainian society into the global information space.*

Keywords: *mass media, social networks, information content, neologisms, idiom, obscene language.*

Актуальність теми дослідження. Сучасні медіа вже давно стали частиною нашого життя. Завдяки їм ми знаходимо найрізноманітнішу інформацію, використовуємо їх для спілкування. Досить часто уявлення людини XXI століття формуються лише під впливом масмедіа. Крім того, вони презентують певні зразки поведінки чи моделюють її ситуації. Масмедіа також мають величезний вплив на громадську думку та масову свідомість населення, загалом світобачення людей. Особливо значущою є роль медіа в умовах сьогодення, коли вони стали центром інформації про перебіг подій на фронтах і в країні загалом. Саме тому вивчення цього феномену є нині досить актуальним і перспективним.

Аналіз досліджень і публікацій. Проблеми розвитку сучасних масмедіа цікавлять багатьох українських і зарубіжних дослідників. Серед них варто назвати праці таких науковців, як: Б. Потятиник, А. Москаленко, О. Чередниченко, Н. Кравченко, І. Артамонова, В. Хелемендик, О. Веснянка, Е. Кастельс, В. Кросбі, Г. Морсон, П. Біргер та багато ін. Численні дослідження цього питання є найкращим свідченням його значущості для суспільства.

Мета роботи – провести аналіз діяльності українських масмедіа під час російської окупації та висвітлити їхню роль в інформаційній боротьбі, спрямованій на підтримку морального духу та патріотичних настроїв громадян України.

Виклад основного матеріалу. Масова комунікація здійснюється за допомогою спеціальних каналів або засобів – засобів масової комунікації / інформації (ЗМК / ЗМІ), які ще називають масмедіа (англ. mass media). З-поміж них виділяють пресу (газети, журнали), радіо, телебачення, інтернет, а також кіно, фонографії (музичні записи), відеосистеми тощо. Вони є принциповою ланкою масової комунікації. На думку науковців, для сучасного етапу характерним є процес злиття засобів масової інформації та комунікації в єдиний інформаційний ресурс – медіаконвергенція (від англ. media – засоби, способи і лат. convergo – сходжусь, наближаюсь). Тобто поширення «одного й того самого інформаційного продукту за допомогою різних засобів комунікації» [8, 99]. Хоча традиційно масмедіа тлумачать як технічні засоби повідомлень, трансляційні інститути, що функціюють у публічній сфері згідно з чинними правовими нормами.

Водночас можна стверджувати, що масмедіа є і соціальним інститутом, з власними правилами та звичаями, який збирає, обробляє та поширює інформацію. У класичному розумінні масмедіа притаманні чотири функції:

1) інформування громадян;

2) формування їхньої реакції на інформацію;

3) розважання людей;

4) передання культурної спадщини нащадкам [11, 44].

Слід також нагадати, що масмедіа створено з метою охоплення якнайбільшого загалу. Вони досягають практично кожного представника суспільства. З одного боку, масмедіа залежать від суспільства, а з іншого – мають свій вплив, що може зростати з розширенням їхньої діяльності. Зв'язки масмедіа та суспільства залежать від умов місця і часу. Масмедіа є основним засобом пропаганди.

Дослідники виділяють такі типи медіа в сучасному суспільстві:

1. Масмедіа, або засоби масової інформації: телебачення, періодична преса (газети та журнали), радіо, інтернет-ЗМІ.

2. Директ-медіа – комунікаційні системи, що допомагають передавати інформацію: інтернет, телефон, пошта, рекламні конструкції (борди, листівки тощо).

3. Медіаносії (окремі носії інформації): листи, записи на аудіо- та відеоносіях, мультимедійні презентації.

4. Соціальні медіа – засоби комунікації людей та груп між собою, інформацію в яких транслюють самі користувачі: соціальні мережі, блоги, персональні сайти [4].

Розуміючи, що інформаційне поле – це повноцінний фронт війни, українські медіа активізували свою діяльність з перших днів повномасштабної російської агресії. Змінилися тематика й акценти матеріалів: з лютого 2022 року

велику увагу приділяють таким темам, як: ситуація на фронті, волонтерський рух, життя переселенців, проблеми мешканців українських населених пунктів, реакція світової спільноти на події в Україні.

Так, 26 лютого за ініціативи Міністерства культури та інформаційної політики України, а також провідних медіагруп України: 1+1 media, StarLight Media, Медіа Група Україна, Inter Media Group і телеканалу «Рада» – стартував спільний телевізійний ефір «Єдині новини». Ще чотири канали («5 канал», «Прямий», «Еспресо», «XSpor») долучалися до марафону частково. Крім того, ця інформаційна програма на деяких телевізійних каналах виходить в ефір із санкціонованим перекладом російською мовою. Щоденно в інформаційному ефірі підбивають підсумки кожного дня війни у відеозверненнях Президента України Володимира Зеленського. Також озвучували інформацію про гуманітарні коридори, яку представляла віцепрем'єр-міністерка – міністерка з питань реінтеграції тимчасово окупованих територій України Ірина Верещук, транслювали зведення від секретаря РНБО Олексія Данілова, позаштатного радника голови Офісу Президента України Олексія Арестовича й ін.

З метою «доносити правду про війну та силу України» розпочав роботу англомовний репозиторій правди «We are Ukraine». Цей проєкт створила команда консалтингової групи «One Philosophy» та ІТ-компанії «Empat» за підтримки волонтерів. На сайті представлено ключові факти російсько-української війни. Прикметно, що в режимі реального часу телевізійний ефір транслюють й українські радіостанції. Зокрема, до мовлення доєдналися станції «Українське радіо», Радіо «Культура», Радіо «Промінь». Доступ до трансляцій є і на сайтах вказаних станцій.

Варто підкреслити, що безпрецедентне єднання суспільства на тлі війни різко вплинуло й на ставлення до української мови, яка нині стала зброєю опору російській агресії. У відповідь на масштабне вторгнення рф на територію України з ефіру українських радіостанцій зникли не лише пісні російських виконавців, а й фактично російськомовні пісні. Хоча на каналах телемарафону іноді лунає російська мова, яку застосовують гості студії, експерти, представники органів державної влади та місцевого самоврядування, під час прямих включень (наданні експертних оцінок, коментарів, інтерв'ю) тощо. Мовний омбудсмен Тарас Кремінь, проаналізувавши діяльність 30 телерадіоорганізацій, залучених до загальнонаціонального ефірного мовлення, зробив висновок, що «виключно україномовних телеканалів в Україні немає» [7]. «На жаль, маємо констатувати, що збереження режиму двомовності характерне і для радіомовлення, що обмежує права громадян на отримання інформації українською» [7], – наголосив уповноважений із захисту держмови. Так, використання недержавної мови було помічено на «Українському радіо», Радіо «Культура», Радіо «П'ятниця», «Наше радіо». І це питання є нагальним, особливо в умовах сьогодення. Водночас слід наголосити, що інтерв'ю та коментарі іноземною мовою (не російською) переважно перекладали українською. Не перекладали (не дублювали, не озвучували й не субтитрували) державною мовою тільки інформаційний контент. Ідеться про виступи, коментарі, слова підтримки, звернення російською мовою. Хоча згідно з результатами опитування, проведеного наприкінці березня 2022 року, абсолютна більшість громадян України з різних регіонів країни, вікових і мовних груп (83%) за те, щоб українська була єдиною державною мовою в нашій державі. Цікаво, що, за інформацією сервісу для вивчення мов Duolingo, за кордоном після початку російської агресії намітилася чітка тенденція щодо збільшення кількості охочих вивчати українську мову: з 24 лютого до 20 березня зросла майже вшестеро й досягла 577%. У цьому питанні лідирує Польща, де цей показник з 24 лютого до березня зріс на 2677% [2]. Президент України Володимир Зеленський у зверненні до росіян 26 березня 2022 року наголосив: «Росія сама робить все для того, щоб на території нашої держави відбулася дерусифікація... За одне покоління і назавжди. Це ще один вияв вашої самогубної політики» [6].

Як свідчить аналіз, за цей період різко змінилася риторика популярної соціальної мережі Facebook. Контент мережі набув патріотичного характеру передовсім завдяки публікаціям про перемоги української армії із самого початку війни (наприклад цикл дописів про льотчика, якого назвали «Привид Києва» тощо), постам підтримки героїчних захисників різних міст України, що зазнали нищівних ударів ворога. Багато викладають у соцмережу тексти молитов, звернення до Господа та Божої Матері, що є свідченням глибокої духовності українців. Часто трапляються тексти з порадами психолога, наприклад: «Панічна атака. Як допомогти?» тощо. Заслуговують на увагу поетичні тексти, наприклад: твори українських класиків Павла Тичини, Володимира Сосюри, мудрої Ліни Костенко, відомих полтавських поетів Андрія Дзюби, Марійки Бойко, Інни Дідик, малознаних раніше Галини Британ, Олени Козир, Larisa Novak та багато ін.; записи відеокліпів популярних українських співаків з патріотичними піснями, як-от: Михайла Хоми (DZIDZIO) «Молитва про Україну», Ольги Полякової «Колискова»,

Артема Лоїка «Лютує» та ін. Прикметно, що старі пісні, іноді навіть забуті, сьогодні лунають по-новому. Так сталося з народною піснею «Ой у лузі червона калина». Після а капела Андрія Хливнюка, лідера українського гурту «Бумбокс», посеред Києва – міста, яке на той момент нещадно бомбили рашисти, композиція набула нового життя. Її співають українці під час заряджання зброї, допомоги цивільним, за кермом автівок та бронетехніки, ставлять на рингтони та накладають цю мелодію на аматорські відеоролики. Зараз цю пісню співає увесь світ.

Надзвичайно поширеними стали патріотичні гасла, які ми бачимо в інтернеті, на вуличних банерах, чуємо з екранів телевізорів, зокрема: «Ми – сильні! Ми – Україна!», «Все буде Україна!», «Слава ЗСУ!», назви міст-героїв, які стали надійним щитом столиці, цифри «4.5.0», що на військовому жаргоні означає «все спокійно», «Можна знищити літак, але неможливо вбити українську мрію!» (слова з'явилися тоді, коли росіяни розбомбили літак на аеродромі «Антонов» в Гостомелі 27 лютого). І, звичайно ж, знаменита фраза матросів з острова Зміїного, які послали у відомому напрямку російський корабель. Прикметна деталь: значно збільшилася кількість білбордів та ситилайтів, що замайоріли жовто-блакитними кольорами (прикладом є зображення жовто-блакитної карти України), а не звичними для мирного життя побутовими рекламами.

Безумовно, у медіа так само, як і в суспільстві, були й підйоми (як на початку воєнних дій), і спади, і знову підйоми, що зумовлено психологічними особливостями громадян, які перебувають упродовж тривалого часу в стані напруги [12]. Та головна місія масмедіа в надзвичайно тяжких умовах сьогодення – підтримувати моральний дух українців, допомогти вистояти, витримати все й перемогти ворога.

Зауважимо, що 24 лютого не просто розділило життя українців на «до» й «після», а сприяло докорінній переоцінці цінностей, переосмисленню багатьох речей і подій. Усі реалії життя знаходять своє відображення в мові, зокрема, в мові масмедіа, що звернені до широкої аудиторії й доступні багатьом людям.

Варто наголосити, що в мовному контексті медіа зумовили поширення нових виражальних засобів, функційному перегрупуванню лексики, закріпленню нових мовленнєвих норм. Так, уже на першому тижні повномасштабної російської агресії в соцмережах стихійно було запроваджено написання власних назв РФ, Росія з маленької літери. Блискавично цю практику підхопили різноманітні інтернет-ЗМІ та навіть офіційні сайти органів влади держави. Надзвичайно швидко виникли синоніми-дисфемізми (тобто вживання більш грубих слів, висловів замість емоційно та стилістично нейтральних) на позначення країни-агресорки: *росія, рф, московія, ерефія, мокша, мордор, расєя, раша, рашка*. Її населення зараз називають так: *московити, мордоряни, мокшанці.* Російські окупанти отримали назви: *рашисти, орки, русня.*

Найімовірніше, що слово «рашисти» утворилося за аналогією до «нацисти». Саме його вживали у своїх промовах секретар Ради національної безпеки і оборони України Олексій Данілов, голова Донецької ОВА Павло Кириленко після того, як окупанти обстріляли вокзал Краматорська, мер Маріуполя Вадим Бойченко, коли говорив про фільтраційні табори, посол України в ООН Сергій Кислиця на засіданні Ради безпеки ООН, Генеральна прокурорка Ірина Венедіктова, канадський експерт Майкл Маккей, який написав у твіттері, що «російські фашисти, які вторглися в Україну, гірші, ніж німецькі нацисти» [4] та багато інших представників української та зарубіжної громадськості.

Щодо орків, то вони є героями епічного роману-трилогії «Володар перснів» у жанрі «фентезі» англійського письменника, класика світової літератури XX століття Джона Толкіна. Це міфічні потвори-ординці, варвари зі звіриними рисами. Хоча орки з'явилися в літературі набагато раніше. Ще 1634 року неаполітанський поет і письменник-казкар Джамбаттиста Базіле у своїй книзі «Казка казок» описав цих міфічних істот: «Був він маленького зросту і виродок, з руками як ткацьке мотовило, кривими ногами, а якщо коротко – схожий він був на демона. Це кровожерливі воїни, які не вміють нічого, крім як воювати та кочувати» [1]. Об'єднавши всі ці риси, українські військові ще з 2014 року, коли відбулася анексія Криму й окупація Донбасу, дали російським загарбникам прізвисько «орки». Дії сучасних орків переходять будь-які межі гуманізму.

Очільника Кремля порівнюють із чортом чи антихристом. Знаходять портретну його схожість із сатаною, який зображений на фрагменті фрески «Страшний суд» (1361–1376), із бенедиктинського монастиря Помпоза, автором якого є італійський художник доби Відродження Віталє да Болонья. У пресі часто трапляється написання прізвища та імені президента країни-агресорки і його поплічників з маленької літери та в транслітерованій формі: *владімір путін, дмітрій пєсков, сергій лавров* та ін. Усі ці моменти є красномовним свідченням ставлення до кривавого диктатора XXI століття та його посіпак.

Відомо, що рашистська пропаганда всіляко прагне викликати розкол в українському суспільстві, що допомогло б створити паніку. Прикметно, що саме під час російської агресії в мові масмедіа дедалі частіше вживають замість звичних для нас словосполучень «Західна Україна», «Східна Україна»

такі, як: «Захід (Схід, Південь, Північ) України».

Після 24 лютого в ЗМІ стали активніше застосовувати обсценну лексику (тобто ненормативну, лайку, лихослів'я), яка у звичайний час була табу. Мовознавець Дмитро Данильчук писав: «Насиченість нашого інформаційного простору «непричесаною» лексикою становить проблему не лише з погляду норм суспільної моралі та громадського порядку: тут фактичну (а подекуди – і юридичну) легалізацію «матизмів» можна порівняти з присутністю озброєних «калашами» людей у черзі до каси супермаркету. Вочевидь, це є тимчасовим, але наразі неминучим і в більшості випадків – доцільним» [5]. На думку науковців, психологів, медиків, коли потрібно вийти з напруженого стану, у якому ми всі перебуваємо зараз, то лайка – «найпростіший спосіб розблокувати себе, вербальний сплеск гніву, який одразу б'є в ціль» [9].

Упродовж цього часу виникли нові ідіоми. Шорт-лист ідіом війни очолюють такі фрази, як: *Доброго вечора, ми з України!; Як ти? («пароль» найрідніших людей, вияв піклування); Російський військовий корабель, іди…. (Русский военный корабль, иди….)*. Популярним також стає вислів: *Шо по русні? – Русьні п***.*

Нині лексичний склад нашої мови поповнився новими словами. З-поміж них, зокрема, такі: *байрактарити – давати прочуханки; чорнобаїти – наступати на ті самі граблі; спіймати арестовича – заспокоїтися; арестовлення – заспокійливе повідомлення (наприклад: Написати «Все норм», коли десь далеко звучать вибухи. Я постійно відправляю своїм родичам арестовлення); арта – артилерія (наприклад: Арта ганяє і палить техніку росіян); макронити – робити дуже стурбований вигляд щодо певної ситуації, усім це показувати, але нічого не робити по суті; затри́дні – поставити собі нереалістичні плани та щиро вірити у їхній успіх; шойгувати – робити вигляд на робочому місці, що все йде по плану; дебахнулько – людина, яка через свій інтерес та стурбованість може спричинити дуже багато шкоди; мамкувати – не виконувати простих дій задля збереження власного життя (слово з'явилося після реакцій багатьох батьків на тривоги та евакуації); завести трактор – найнеочікуваніший аргумент у будь-якому діалозі, застосування засобів для боротьби, яких ніхто не очікує; хітсивня – виникло через сполучення слів «хітс» (heets – це паперові циліндри з натуральним тютюном, розроблені спеціально для використання з IQOS) і «гривня» (навесні 2022, коли хітси були в дефіциті, саме ця «валюта» стала важливою); натівець – людина, яка не дотримується своїх обіцянок (виникло як докір з боку українців у бік НАТО, коли в Альянсі неодноразово заявляли, що не закриватимуть небо над Україною чи допомагатимуть наступальним озброєнням); іти за російським кораблем – ввічливий спосіб вказати дорогу окупантам* та ін.

За аналогією до слова *чорнобаїти* утворилися такі новоутворення, як *відірпінити, відгостомелити* та ін., що виникли після звільнення багатьох населених пунктів.

У мові масмедіа поширюється дієслово *зукраїнити*. Відомо, що воно виникло в англійській мові та зафіксовано в англомовному сленговому онлайн-словнику Urban Dictionary – Ukrained. Його значення тлумачать як глобальне приниження Росії, яка вторглася в Україну: *Russia has been Ukrained.*

У міжнародний сленговий словник Urban Dictionary також додали слово, яким сьогодні українці називають ворожі російські ракети – це *bledina*, що означає «потворну літаючу хвойду». Контекст, у якому використовують це слово, у словнику проілюстрували так: *bledina incoming, everyone take cover! (летить блєдіна, всі в укриття!*). У цьому самому словнику повідомляють також, що слово виникло у Львові, а утворили його місцеві волонтери.

Наукова новизна. У статті розглянуто діяльність українських масмедіа з початку повномасштабного російського вторгнення на територію нашої держави, закцентовано на зміні контенту інформаційних програм, соціальних мереж, доведено посилення патріотичного спрямування засобів масової комунікації з метою підтримки морального духу народу України, проаналізовано появу нових способів написання слів, мовленнєвих виражальних засобів, зокрема неологізмів, що наповнюють мовну практику медіа актуальним змістом.

Висновки. Отже, як показало дослідження, сучасні масмедіа охоплюють значну аудиторію і виконують інформаційну та соціальну функції. Інформаційна – полягає в тому, що через інформацію ЗМІ можуть впливати як на окрему особистість, так і на суспільство загалом. Соціальна – сприяє процесу взаємодії людей під час обміну інформацією (знання, ідеї, досвід тощо) та посиленню міжособистісних взаємовпливів. Крім того, масмедіа в інформаційному суспільстві мають можливість трансформувати традиційну систему духовних цінностей суспільства в потрібному напрямі, оскільки вони виконують роль транслятора національної культури.

Діяльність українських масмедіа активізувалася з перших днів російсько-української війни, і нині вони працюють у режимі 24/7. Медіа відіграють значну роль у психологічній підтримці українців і спрямовані на утвердження української ідеї про єдину, сильну, демократичну націю, що веде справедливу боротьбу за свою свободу.

Відомо, що мова є системою, яка постійно розвивається, тому в ній відображаються всі новації, що виникають у суспільному житті. У сучасному інформаційному просторі слово є потужною зброєю. Українське слово зараз лунає далеко за межами нашої держави, бо «серце України б'ється так сильно, що його чують по всій планеті. Воно болить, стискається від вибухів. Його бинтують молитвами, гоять любов'ю. Його тримає в сильних руках український Воїн» [10].

Нині виникає багато нових слів, які, незважаючи на дещо сленговий характер, посідають вагоме місце в мові українців і є красномовним свідченням незламності й нескореності українського народу, його кмітливості та оптимізму навіть у найскладніших ситуаціях.

Список використаних джерел

1. Базіле Джамбаттиста. Казка казок. URL: https://www.litmir.me/br/?b=23299/ (дата звернення: 06.05.2022).

2. Букет Євген. Українізація війною: освіта та мова в умовах російської агресії. URL: https://armyinform.com.ua/2022/04/15/ukrayinizacziya-vijnoyu-osvita-ta-mova-v-umovah-rosijskoyi-agresiyi (дата звернення: 07.05.22) .

3. Все про ситуацію в Україні. URL: https://www.google.com/ (дата звернення: 07.06.22).

4. Громова Інна. Як медіа впливають на життя. URL: http://media-iq.tilda.ws/blog6 (дата звернення: 08.05.22).

5. Данильчук Д. Війна, що змінила мову: росія з малої літери, легітимізація матюків. URL: https://chytomo.com/chomu-vsi-pyshut-rosiia-z-malenkoi-a-matiuky-staly-normoiu-u-zmi-sposterezhennia-linhvista (дата звернення: 04.05.22).

6. Зеленський Володимир: Росія робить все, щоб в Україні відбулася дерусифікація. URL: https://www.ukr.net/news/details/politics/90534941.html (дата звернення: 04.05.22).

7. Кремінь Тарас. В Україні немає каналів, що мовлять виключно державною мовою. URL: https://www.dw.com/uk/v-ukraini-nemaie-telekanaliv-shcho-movliat-vykliuchno-derzhavnoiu-movoiu-kremin/ (дата звернення: 08.05.22).

8. Радченко О., Бухтатий О. Медіа-конвергенція як релевантний фактор зміни системи державного регулювання у галузі телебачення, радіомовлення і телекомунікацій. *Вісник Національної академії державного управління при Президентові України* : зб. наук. пр. Київ : Вид-во Національної академії державного управління при Президентові України, 2010. № 2. С. 98–106.

9. Синящик Анна. «Шо по русні?» Паролі, лайки і лексика Другої світової – як війна змінила мову. URL: https://www.pravda.com.ua/rus/articles/2022/ (дата звернення: 06.05.22).

10. Україна – серце Європи. Чуєте, як воно б'ється? URL: https://nday.te.ua/ukrajina-sertse-evropy-chujete-yak-vono-bjetsya/ (дата звернення: 03.05.22).

11. Яремчук М. Соціологія масової комунікації. Чернівці : Чернівецький нац. ун-т, 2015. 248 с.

12. Taheri Zadeh Z. et al. Depresssion, anxiety and other cognitive consequences of social isolation: Drug and non-drug treatments. *International journal of clinical practice.* 2021. Vol. 75. № 12. P. e14949.

References

1. Basil, Giambattista. A tale of tales. Retrieved from: https://www.litmir.me/br/?b=23299/ [in Italy].

2. Bouquet, Yevhen. Ukrainization by war: education and language in the conditions of Russian aggression. Retrieved from: https://armyinform.com.ua/2022/04/15/ukrayinizacziya-vijnoyu-osvita-ta-mova-v umovah-rosijskoyi-agresiyi [in Ukrainian].

3. Everything about the situation in Ukraine. Retrieved from: https://www.google.com/ [in Ukrainian].

4. Gromova, Inna. How media affects life. Retrieved from: http://media-iq.tilda.ws/blog6 [in Ukrainian].

5. Danylchuk, D. The war that changed the language: Russia with a lowercase letter, legitimization of the Matyuks. Retrieved from: https://chytomo.com/chomu-vsi-pyshut-rosiia-z-malenkoi-a-matiuky-staly-normoiu-u-zmi-sposterezhennia-linhvista [in Ukrainian].

6. Zelenskyi Volodymyr: Russia is doing everything to de-Russify Ukraine. Retrieved from: https://www.ukr.net/news/details/politics/90534941.html [in Ukrainian].

7. Kremin, Taras. There are no channels in Ukraine, they only speak the state language. Retrieved from: https://www.dw.com/uk/v-ukraini-nemaie-telekanaliv-shcho-movliat-vykliuchno-derzhavnoiu-movoiu-kremin/ [in Ukrainian].

8. Radchenko, O., Bukhtaty, O. (2010). Media convergence as a relevant factor in changing the system of state regulation in the field of television, radio broadcasting and telecommunications. Bulletin of the National Academy of Public Administration under the President of Ukraine: coll. of science pr. Kyiv: Publication of the National Academy of Public Administration under the President of Ukraine, 2, 98–106 [in Ukrainian].

9. Synyashhyk, Anna. «What's wrong with Russian?» Passwords, insults and vocabulary of the Second World War – how the war changed the language. Retrieved from: https://www.pravda.com.ua/rus/articles/ 2022/ [in Ukrainian].

10. Ukraine is the heart of Europe. Do you hear how it beats? Retrieved from: https://nday.te.ua/ukrajina-sertse-evropy-chujete-yak-vono-bjetsya/ [in Ukrainian].

11. Yaremchuk, M. (2015). Sociology of mass communication. Chernivtsi: Chernivtsi national. University, 248 [in Ukrainian].

12. Taheri, Zadeh Z. et al. (2021). Depression, anxiety and other cognitive consequences of social isolation: Drug and non-drug treatments. International journal of clinical practice, 75, 12 [in English].

Стаття надійшла до редакції 10.05.2022
Отримано після доопрацювання 09.06.2022
Прийнято до друку 14.06.2022

УДК 004.6:[37.018.43]+005.963
DOI 10.32461/2409-9805.2.2022.263977

Цитування:
Лісіна С. О. Особливості інформаційного забезпечення підвищення кваліфікації працівників. *Бібліотекознавство. Документознавство. Інформологія.* 2022. № 2. С. 81–86.

Lisina S. (2022). Features of information support for training of employees. Library Science. Record Studies. Informology, 2, 81–86 [in Ukrainian].

Лісіна Світлана Омелянівна,
кандидат історичних наук, доцент,
доцент кафедри соціальних комунікацій
та інформаційної діяльності
Національного університету
«Львівська політехніка»
https://orcid.org/0000-0003-2929-2652
Svitiva@gmail.com

ОСОБЛИВОСТІ ІНФОРМАЦІЙНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПІДВИЩЕННЯ КВАЛІФІКАЦІЇ ПРАЦІВНИКІВ

Мета *дослідження пов'язана із пошуком нових технологій розвитку системи підвищення кваліфікації в середині організації за рахунок використання інформаційного забезпечення. Актуальними проблемами на сьогодні є пошук інноваційних підходів до системи управління персоналом, формування ефективної системи управління підприємством, створення власної системи навчання, структуризація і систематизація інформаційного забезпечення навчання та врегулювання інформаційних потоків доступу працівників до інформаційних ресурсів й інформаційних джерел.* ***Методологія*** *емпіричного дослідження, тобто спостереження та порівняння на прикладі функціонування системи підвищення кваліфікації працівників фабрики «Світоч» дає можливість на основі аналізу та синтезу (виділення окремих частин наявної системи та поєднання їх в одне ціле) запропонувати розробку й застосування спеціально організованої бази даних, що покликана забезпечити єдине структурне рішення для всіх інформаційних елементів процесу та її змістове наповнення.* ***Новизна роботи*** *полягає в описанні структури бази, яка через відповідні програми направлятиме працівників на дослідження та набуття нових знань, а також дозуватиме їх кількість. У системі створено посилання на друковані й електронні джерела, що допоможуть працівникові глибше дослідити тему. Важливою перевагою цієї підсистеми управління розвитком персоналу є забезпечення зворотного зв'язку на всіх рівнях організації. Така система професійного навчання персоналу дасть змогу найбільш ефективно використовувати новітні технології і забезпечить можливість електронного навчання.* ***Висновки.*** *Реформування та вдосконалення системи професійного навчання сприятимуть: створенню сучасної цілісної, мобільної та гнучкої системи підвищення кваліфікації з належним ресурсним потенціалом; запровадженню системи оцінювання і моніторингу надання освітніх послуг; створенню належних умов для реалізації права фахівців на професійний розвиток; розширенню спектру освітніх послуг і збільшенню кількості суб'єктів навчання, а також забезпечать якість навчання та його безперервність.*

Ключові слова*: інформаційні засоби, управління розвитком персоналу, підвищення кваліфікації, база даних, зворотний зв'язок.*

© Лісіна С. О.

Lisina Svitlana,
Candidate of Historical Sciences, Associate Professor,
Associate Professor of the Department
of Social Communications and Information Activities
of the National University "Lviv Polytechnic"

FEATURES OF INFORMATION SUPPORT FOR TRAINING OF EMPLOYEES

The purpose of the study *is to find new technologies for the development of training systems within the organization through the use of information support. Current issues are the search for innovative approaches to personnel management, the formation of an effective enterprise management system, creating internal training system, structuring and systematization of information training and regulation of information flows of access to information sources and resources.* ***The methodology*** *of empirical research, i.e. observation and comparison on the example of the professional development system of «Svitoch» factory allows to offer the development and application of a specially organized database, based on analysis and synthesis (selection of individual parts of the existing system and their combination into one), which is designed to provide a single structural solution for all information elements of the process and its content.* ***The novelty*** *of the work is to describe the structure of the database, which through appropriate programs will guide employees to research and acquire new knowledge, as well as dose its quantity. The system provides links to printed and electronic sources that will help the employee to explore the topic more deeply. An important advantage of this HR development subsystem is that it provides feedback at all levels of the organization. Such a system of professional staff training will allow the most effective use of the latest technologies and provide the possibility of e-learning.* ***Conclusions.*** *Reforming and improving the vocational training system will ensure: the creation of a modern, holistic, mobile and flexible training system with adequate resource potential; quality and continuity of education; introduction of a system of evaluation and monitoring of the provision of educational services; creation of appropriate conditions for the realization of the right of specialists to professional development; expanding the range of educational services and increasing the number of subjects of education, as well as ensure the quality of education and its continuity.*

Keywords: *information tools, personnel development management, professional development, database, feedback.*

Актуальність дослідження професійного розвитку й організації навчання персоналу зумовлена негативними тенденціями, що сьогодні наявні в нашому суспільстві, а саме: брак цілеспрямованої державної стратегії і політики у сфері професійної підготовки кадрів; незабезпеченість підприємств методичними матеріалами щодо організації процесу навчання; незацікавленість та фінансова неспроможність роботодавців забезпечувати перенавчання і підвищення кваліфікації своїх кадрів; низький рівень стимулювання професійного розвитку працівників; відсутність інфраструктури щодо професійної підготовки кадрів. Кадрова політика є невід'ємною частиною стратегії управління організацією. Для досягнення цілей розвитку персоналу необхідна якість кадрів, а також постійне підвищення їх кваліфікації.

Отож затребуваними на сьогодні є: пошук інноваційних підходів до системи управління персоналом, створення власної ефективної системи навчання, структуризація та систематизація інформаційного забезпечення навчання і врегулювання інформаційних потоків доступу працівників до інформаційних ресурсів й інформаційних джерел. Одним із методів удосконалення системи підвищення кваліфікації працівників є створення бази даних навчальних і методичних матеріалів, які забезпечать покращення фахових умінь і знань. Отже, підвищення кваліфікації персоналу за допомогою формування баз даних та оновлених програм дає змогу чітко реалізувати підприємством його мету та стратегію за умови, що ці системи та структури будуть побудовані правильно. Вказана проблематика тісно пов'язана зі структуруванням навчальної бази даних і постійним інформуванням персоналу про методи й способи підвищення кваліфікації. Упровадження світових методів підвищення кваліфікації працівників дасть змогу наблизити вже наявну систему до стандартів провідних країн світу.

Аналіз досліджень і публікацій. Питання підвищення кваліфікації працівників частково регулюють закони України «Про вищу освіту» [7], «Про інноваційну діяльність» [8], «Про інформацію» [9] «Про професійний розвиток працівників» [10], що визначають правові, організаційні та фінансові засади функціонування системи професійного розвитку працівників. Проте перелічені нормативно-правові акти не враховують усіх особливостей навчання громадян, які працюють.

Питання вдосконалення сучасної системи підвищення кваліфікації, методів навчання, основних умов забезпечення якості перепідготовки порушено в наукових працях: М. Виноградського [1], О. Гавриша [2], Л. Герасима [3], Т. Кір'ян [5], В. Никифоренка [6], І. Продана [11], І. Чухлебова [12] та ін. Більшість дослідників наголошують на необхідності покращення та реформування системи підвищення кваліфікації. Проте нечасто в працях вивчають проблеми збереження кадрового потенціалу, перспектив їх розвитку, створення власної ефективної системи навчання. Тому, незважаючи на теоретичні дослідження різних аспектів процесу управління та навчання персоналу, саме підвищення кваліфікації потребує комплексного аналізу цієї системи.

Доповнюючи та поглиблюючи вже відомі підходи до проблеми, маємо на меті показати систему підвищення кваліфікації через створення бази даних. Як інформаційні ресурси з питань підвищення кваліфікації кадрів визначено навчально-методичну базу даних та систему проходження навчання. Також важливою частиною роботи є надання можливості систематичного інформування працівників про нові начальні матеріали та методи підвищення кваліфікації.

Виклад основного матеріалу. Процес підвищення кваліфікації працівників відображено через його інформаційну складову, що є цілісною сукупністю таких взаємопов'язаних компонентів, як: зміст інформації та процес впровадження; технології проведення і регулювання інформаційних процесів (пошук, збір, обробка, збереження, передача якісної інформації різними видами й способами); організація взаємного функціонування всіх складників, що забезпечують інформування працівників на всіх етапах підвищення кваліфікації. Основними видами підвищення кваліфікації є: навчання за програмою підвищення кваліфікації; стажування; участь у семінарах, практикумах, тренінгах, вебінарах, майстер-класах тощо.

Структурно заходи з підвищення кваліфікації організовує фахівець з підготовки кадрів. Він налагоджує навчання для працівників та керівників; документує ці процеси, формує навчальний план, програму тощо. Важливу роль у цьому відіграє безперервне підвищення професіоналізму й особистісний розвиток [4, 11].

Для прикладу, можемо проаналізувати систему підвищення кваліфікації працівників на кондитерській фабриці «Світоч». Організовуючи різні види навчання, на фабрику запрошують фахівців і посадових осіб Державної служби України з питань праці, Фонду соціального страхування, Державної служби зайнятості України, Пенсійного фонду України та ін. Система підвищення кваліфікації тут забезпечує: навчання в групах з викладачем за допомогою засобів відеоконференцзв'язку; самостійне інтернет-навчання; проведення тестування набутих знань. Найбільш популярними курсами є три основні: «Персональна ефективність», «Сучасні комунікації», «Управління проєктами та командами». Кожен курс унікальний, тому що він має формат змішаного навчання, у межах якого кожен модуль підготовки онлайн ще закріплюють практичним тренінгом з тренером (наживо). Важливим аргументом цієї системи навчання є наповнення її навчальним матеріалом, таким як: лекції, практичні завдання, тренінги, тести для оцінювання тощо.

Отож для отримання інформації з питань підвищення кваліфікації працівників пропонуємо систему звернення працівника безпосередньо до керівника й отримання необхідних навчальних матеріалів з інформаційної бази даних (*рис. 1*).

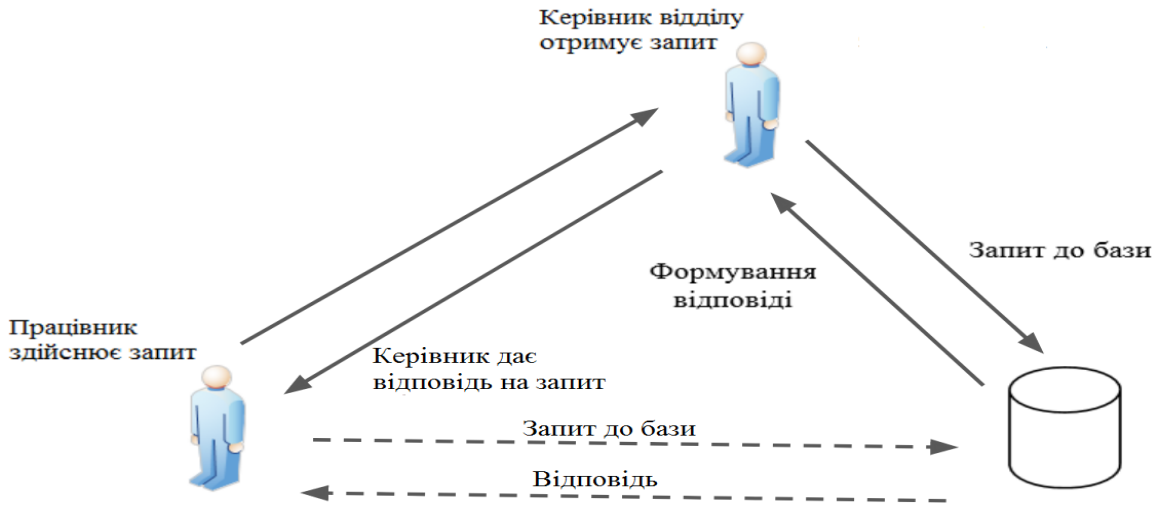

Рис. 1. Спосіб отримання інформації для підвищення кваліфікації працівників

Таку базу даних можна чітко структурувати, наповнити навчально-методичними матеріалами та долучити до неї керівників і працівників. Принцип її функціонування можемо побачити через діаграму потоків даних. Метою діаграми є показ кожного процесу перетворення вхідних даних у вихідні та співвідношення між ними (*рис. 2*).

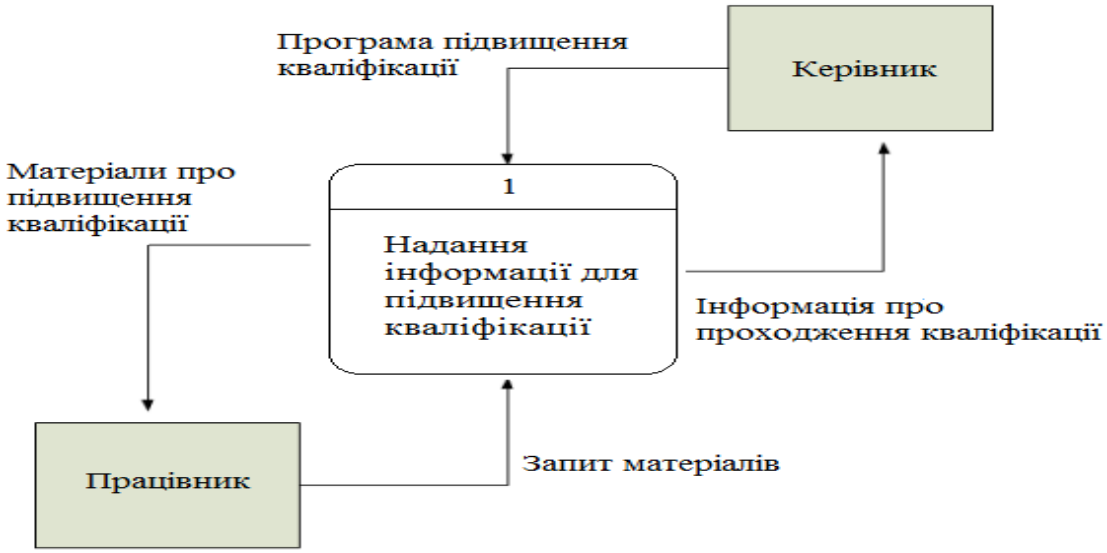

Рис. 2. Рух інформації для підвищення кваліфікації

Вся необхідна інформація для підвищення кваліфікації групується в базі даних. До керівника надходить інформація про хід підвищення кваліфікації, тобто хто, скільки, у якій кількості та з яких дисциплін засвоїв матеріал.

Для створення інформаційної системи на основі технології баз даних, її проєктування, наповнення, розроблення інтерфейсу користувача можемо обрати MS Access. На початку формування бази даних необхідно створити таблиці з навчальними дисциплінами для підвищення кваліфікації та додати матеріали згідно з тематикою підготовки працівників. Це можуть бути таблиці «Працівник», «Керівник» і «Дисципліни». У таблиці вказуємо особисті дані працівника, посаду, дисципліну, тему, яку визначив для працівника керівник, а також термін опрацювання відповідного матеріалу.

Запит як гнучкий і зручний засіб доступу до даних дає можливість не тільки вибирати інформацію з бази, але й обробляти її (*рис. 3*).

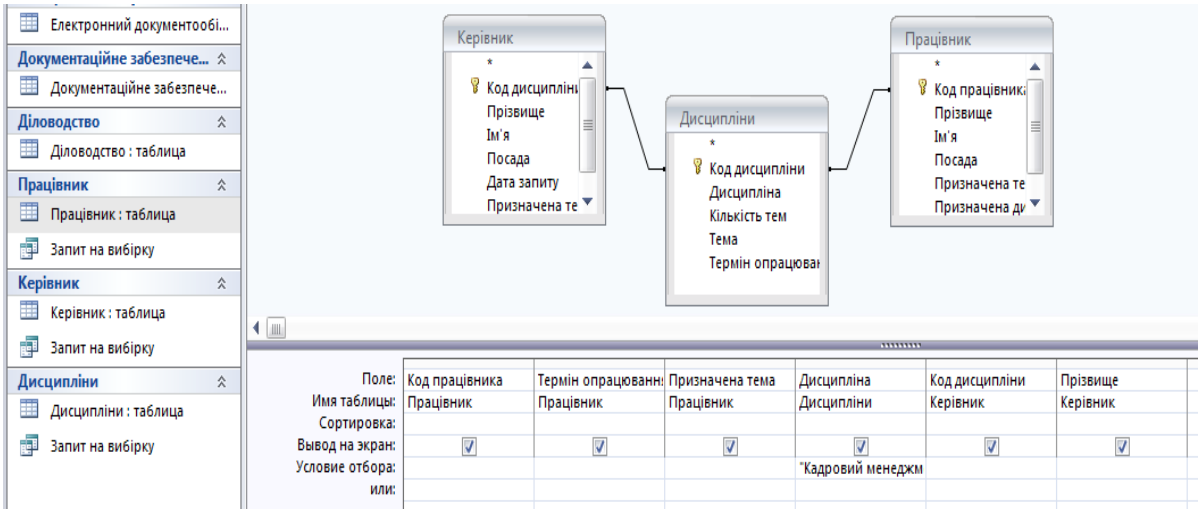

Рис. 3. Запит з критерієм

Метою запиту з критерієм є створення результуючої таблиці, у якій відображаються тільки потрібні за умовою запиту дані з базових таблиць. Також на основі базових таблиць можемо створювати звіти для поширення чи архівації даних зі згрупованими підсумками.

Важливо створити форму з інформацією для керівника, оскільки він повинен контролювати процес підвищення кваліфікації працівників. Керівник визначає програму навчання, окремі теми та за якими файлами необхідно перейти, щоб опрацювати необхідний матеріал (*рис. 4*).

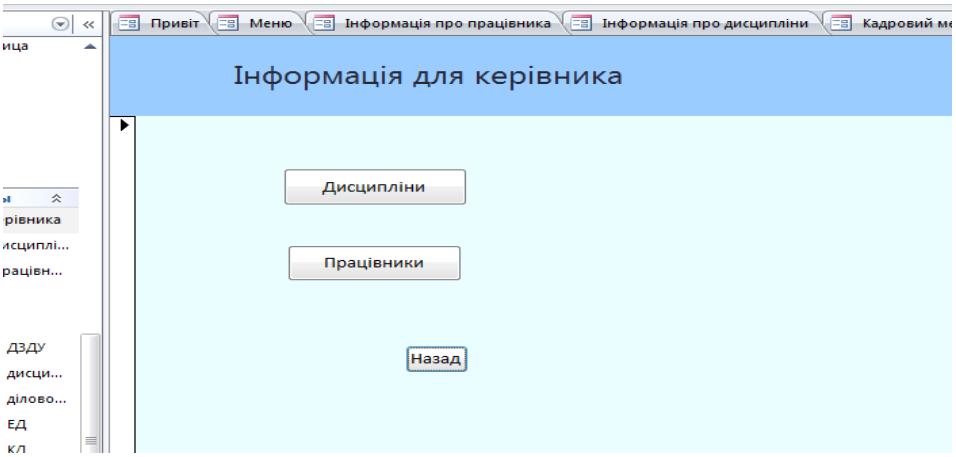

Рис. 4. Форма інформації для керівника

Отже, створення бази даних для системи підвищення кваліфікації позбавляє працівника необхідності пошуку навчальних матеріалів в інтернеті: вони сконцентровані в базі. Базу даних можна вдосконалювати, додавати в неї форми з практичними завданнями, тренінгами та джерелами для кращого засвоєння матеріалу. Інформація систематично повинна оновлюватися, оскільки відбуваються зміни на законодавчому рівні та й у кожній конкретній сфері діяльності.

Наукова новизна роботи полягає в представленні основних функцій системи підвищення кваліфікації через функції бази даних: збирання, збереження, накопичення, пошук і передавання даних. Комплекс завдань системи охоплює: виробничу та професійну адаптацію працівників; оцінювання, атестацію персоналу; перепідготовку й підвищення кваліфікації працівників; управління знаннями та нововведеннями в роботі з персоналом. База даних з підвищення кваліфікації працівників забезпечує:

– облік та аналіз перепідготовки й підвищення кваліфікації працівників;

– контроль знань та аналіз стану навчання працівників;

– координацію навчального процесу;

– облік й аналіз викладацького складу та навчально-матеріального забезпечення (навчальні програми, навчально-тематичні плани, контрольні питання та екзаменаційні білети, навчально-наочне приладдя, методичні розробки).

Фахівці відділу кадрів (база даних «Керівник») ведуть облік й аналіз форм та видів навчання, контролюють напрями спеціалізації і виконання плану-графіка підвищення кваліфікації. Згідно з даними про працівників системи (бази даних «Працівник»), можемо прослідкувати за тими, хто навчається, які дисципліни пропонують до вивчення, та конкретні теми підготовки. У цій самій системі (база даних «Дисципліни») матимемо програми дисциплін, що вивчають, їх поділ на модулі, контрольні питання, екзаменаційні білети, тести. Така система стане ефективним забезпеченням організації підвищення кваліфікації персоналу підприємства.

Висновки. На підставі аналізу законодавчих і нормативних актів з питань управління персоналом та підвищення кваліфікації можемо зробити висновок, що ці документи не повністю висвітлюють проблеми підвищення кваліфікації, тому законодавчу базу необхідно вдосконалювати. Щодо теоретичних досліджень, то варто зауважити, що тема є доволі актуальною серед вітчизняних вчених.

Організована база даних покликана забезпечити єдине структурне уявлення всіх елементів процесу інформаційного забезпечення підвищення кваліфікації працівників та її змістове наповнення. База даних як ресурс з перепідготовки кадрів через відповідні програми направлятиме їх на дослідження та набуття нових знань. Реформування та вдосконалення системи професійного навчання забезпечить: створення сучасної цілісної, мобільної та гнучкої системи підвищення кваліфікації з належним ресурсним потенціалом; якість та безперервність навчання; запровадження системи оцінювання і моніторингу надання освітніх послуг; розширення спектру освітніх послуг та збільшення кількості суб'єктів навчання. Підприємства повинні розглядати витрати на підготовку персоналу як інвестиції в основний капітал, які дозволяють найбільш ефективно використовувати новітні технології.

Список використаних джерел

1. Виноградський М. Д. Управління персоналом. Київ : Центр учбової літератури, 2009. С. 502.

2. Гавриш О. А., Довгань Л. Є., Крейдиш І. М., Семенченко Н. В. Технології управління персоналом : монографія. Київ : НТУУ «КПІ ім. І. Сікорського», 2017. 528 с.

3. Герасим Л. С. Науково-практичні засади удосконалення системи управління персоналом підприємств сфери послуг. *Вісник НУ «Львівська політехніка».* 2014. № 778. С. 359–364.

4. Гривняк А. В., Бала О. І. Проблеми управління персоналом на сучасних підприємствах. *Вісник НУ «Львівська політехніка».* 2013. № 778. С. 10–17.

5. Кір'ян Т. М. Інвестиції в людський капітал – запорука підвищення ефективності економічного розвитку. *Проблеми інноваційно-інвестиційного розвитку. Економіка та менеджмент.* 2016. № 9. С. 95–109.

6. Никифоренко В. Г. Управління персоналом : навч. посіб. Одеса : Атлант, 2013. 275 с.

7. Про вищу освіту : Закон України. *Відомості Верховної Ради України.* 2021. № 3. Ст. 10.

8. Про інноваційну діяльність : Закон України. *Відомості Верховної Ради України*. 2021. № 49. Ст. 391.

9. Про інформацію : Закон України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2657-12#Text (дата звернення: 25.04.2022).

10. Про професійний розвиток працівників : Закон України зі змінами. *Відомості Верховної Ради України*. 2020. № 13.

11. Продан І. О. Становлення системи управління персоналом на інноваційних засадах. *Вісник НУ «Львівська політехніка».* 2013. № 776. С. 61–66.

12. Чухлебов І. О. Правове регулювання інформаційного забезпечення кадрової політики органу публічної адміністрації в Україні : автореф. дис. … канд. наук. Запоріжжя, 2017. 22 с.

References

1. Vynohradskyi, M. D. (2009). Personnel management. Kyiv, 502 [in Ukrainian].

2. Havrysh, O. A., Dovhan`, L. Ye., Kreidysh, I. M., Semenchenko, N. V. (2017). Technologies of personnel management: monograph. Kyiv, 528 [in Ukrainian].

3. Herasym, L. S. (2014). Scientific and practical principles of improving the personnel management system of service sector enterprises. Visnyk NU «Lviv Polytechnic», 778, 359–364 [in Ukrainian].

4. Hryvniak, A. V., Bala, O. I. (2013). Problems of personnel management in modern enterprises. Visnyk NU «Lviv Polytechnic», 778, 10–17 [in Ukrainian].

5. Kiryan, T. M. (2016). Investments in human resources as the key to increasing the effectiveness of economic growth. Problems of innovation and investment development. Economy and management, 9, 95–109 [in Ukrainian].

6. Nykyforenko, V. H. (2013). Personnel management: tutorial. Odesa: Atlant, 275 [in Ukrainian].

7. About the higher education: Law of Ukraine. (2021). Data of the Verkhovna Rada of Ukraine, 3, 10 [in Ukrainian].

8. About the innovative activity: Law of Ukraine. (2021). Data of the Verkhovna Rada of Ukraine, 49, 391 [in Ukrainian].

9. About information: Law of Ukraine. (2020). Retrieved from: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2657-12#Text

10. About the professional development of personnel: Law of Ukraine with changes. (2020). Data of the Verkhovna Rada of Ukraine, 13 [in Ukrainian].

11. Prodan, I. O. (2013). Personnel management system's creation on an innovative basis. Visnyk NU «Lviv Polytechnic», 776, 61-66 [in Ukrainian].

12. Chukhlebov, I. O. (2017). Legal regulation of information support of HR policy of public administration authority in Ukraine: extended abstract of candidate's thesis. Zaporizhzhia, 22 [in Ukrainian].

Стаття надійшла до редакції 27.04.2022
Отримано після доопрацювання 25.05.2022
Прийнято до друку 03.06.2022

ПІДГОТОВКА ФАХІВЦІВ

УДК 001.32(477):02-05:37.018.45
DOI 10.32461/2409-9805.2.2022.263978

Цитування:
Клименко О. З., Сокур О. Л. Дистанційне навчання бібліотечних працівників Національної академії наук України: теоретико-методологічні засади. *Бібліотекознавство. Документознавство. Інформологія.* 2022. № 2. С. 87–92.

Klymenko O., Sokur O. (2022). Distance learning of library employees of the National academy of sciences of Ukraine: theoretical and methodological principles. Library Science. Record Studies. Informology, 2, 87–92 [in Ukrainian].

Клименко Оксана Зіновіївна,
кандидатка історичних наук, доцентка,
завідувачка відділу наукових видань
Національної бібліотеки України
імені В. І. Вернадського
https://orcid.org/0000-0003-4821-8503
klimenko_oz@ukr.net

Сокур Олена Леонідівна,
кандидатка наук із соціальних комунікацій,
завідувачка відділу науково-методичної роботи
Національної бібліотеки України
імені В. І. Вернадського
https://orcid.org/0000-0001-9861-3283
sokurol@ukr.net

ДИСТАНЦІЙНЕ НАВЧАННЯ БІБЛІОТЕЧНИХ ПРАЦІВНИКІВ НАЦІОНАЛЬНОЇ АКАДЕМІЇ НАУК УКРАЇНИ: ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ

Метою дослідження *є обґрунтування теоретико-методологічних засад дистанційного навчання як складника системи підвищення кваліфікації бібліотечних працівників наукових установ Національної академії наук України.* ***Методологічну основу*** *статті становили формально-логічний та соціально-комунікаційний підходи; методи аналізу і синтезу, когнітивний та метод узагальнення, що уможливило достеменно реалізувати мету дослідження.* ***Наукова новизна полягає*** *в обґрунтуванні теоретико-методологічних засад дистанційного навчання бібліотечних працівників наукових установ Національної академії наук України. Запропоновано авторське визначення поняття «дистанційне навчання бібліотечних працівників».* ***Висновки****. Чільними принципами дистанційного навчання бібліотечних працівників мережі Національної академії наук України визначено такі: досягнення результату; розвиток на основі сучасних інформаційно-комунікаційних технологій; системність інноваційного розвитку; спадковість та дотримання традицій; креативність; стимулювання міжособистісного спілкування. Дистанційне навчання бібліотечних працівників – це форма навчання з метою опанування новими фаховими знаннями, засвоєння інноваційних професійних компетенцій, підвищення інтелектуального рівня, розвитку творчих здібностей та розкриття пізнавального потенціалу, що сприяє підвищенню ефективності роботи в різних, зокрема й несприятливих, умовах зовнішніх впливів, із використанням комп'ютерних і телекомунікаційних технологій, які забезпечують інтерактивну взаємодію учасників за допомогою різних навчальних заходів (семінар, лекція, вебінар, курс, консультація тощо). Важливими для підвищення професійної кваліфікації є галузеві вебінари, які проводять практики бібліотечної справи як національних, так і обласних бібліотек.*

Ключові слова: *дистанційне навчання, підвищення кваліфікації, бібліотечний працівник, Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського, Національна академія наук України.*

© Клименко О. З., Сокур О. Л.

Klymenko Oksana,
Candidate of Historical Sciences, Associate Professor,
Head of the Department of Science Publications,
V. I. Vernadskyi National Library of Ukraine

Sokur Olena,
Candidate of Social Communications,
Head of the Department Of Scientific And Methodical Affairs,
V. I. Vernadskyi National Library of Ukraine

DISTANCE LEARNING OF LIBRARY EMPLOYEES OF THE NATIONAL ACADEMY OF SCIENCES OF UKRAINE: THEORETICAL AND METHODOLOGICAL PRINCIPLES

The purpose of the article *is to substantiate the theoretical and methodological principles of distance learning as a component of the system of professional development of library workers of scientific institutions of the National Academy of Sciences of Ukraine.* ***The methodology of the article*** *was formal-logical and social-communicative approaches; methods of analysis and synthesis, cognitive and generalization method, which have allowed to accurately realize the purpose of the study.* ***Scientific novelty*** *is the substantiation of the theoretical and methodological principles of distance learning of employees of scientific institutions of the National Academy of Sciences of Ukraine. The author's definition of the term «distance learning of librarians» is offered.* ***Conclusions****. Distance learning of librarians of the National Academy of Sciences of Ukraine is a form of learning to acquire new professional knowledge, learn innovative professional competencies, increase intellectual level, develop creative abilities and reveal cognitive potential using computer and telecommunications technologies that provide interactive interaction of participants through various educational activities. (seminar, lecture, webinar, course, consultation, etc.). Important for professional development are industry webinars, which conduct library practices of both national and regional libraries. Distance education of librarians is a form of education aimed at acquiring new professional knowledge, mastering innovative professional competencies, increasing intellectual level, developing creative abilities and revealing cognitive potential using computer and telecommunication technologies that ensure interactive interaction of participants through various educational activities (seminar, lecture, webinar, course, consultation, etc.). Industry webinars, which are conducted by librarians of both national and regional libraries, are important for improving professional qualifications.*

Keywords*: distance learning, advanced training, librarian, V. I. Vernadskyi National Library of Ukraine, National Academy of Sciences of Ukraine.*

.

Актуальність теми дослідження. Постійно закцентована пильна увага зарубіжних та вітчизняних теоретиків і практиків бібліотечної справи на важливості підвищення кваліфікації бібліотечних працівників як визначального фактора професійної діяльності задля набуття нових навичок та опанування фаховими знаннями акумулює чільні тенденції в бібліотечно-інформаційній сфері, коли відбувається становлення динамічних, стрімких цивілізаційних вимірів [6] та актуалізує обрану тему запропонованого дослідження.

Дистанційне навчання сьогодні науковці розглядають як окрему форму організації освіти, коли учасники віддалені один від одного в просторі та часі, але можуть підтримувати діалог за допомогою сучасних засобів комунікації. Дистанційне навчання орієнтоване на впровадження принципово відмінних від традиційних моделей навчання, що передбачає проведення конференцій, семінарів, вебінарів, тренінгів тощо за допомогою інформаційно-комунікаційних технологій (ІКТ).

Теоретико-методологічні засади дистанційного навчання бібліотечних працівників мережі наукових установ Національної академії наук України (НАН України) є концептуальним науково-методичним й організаційно-управлінським підґрунтям для освіти вітчизняних бібліотекарів. Накопичений досвід Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського (НБУВ) як методичного центру для мережі НАН України може бути адаптованим для бібліотек інших систем і відомств в умовах несприятливих зовнішніх впливів.

Метою дослідження є обґрунтування базових засад дистанційного навчання бібліотечних працівників наукових установ Національної академії наук України як складника системи підвищення кваліфікації.

Аналіз досліджень і публікацій. Вперше питання підготовки та перепідготовки бібліотекарів і наукових працівників у галузі бібліотекознавства, книгознавства та бібліографознавства було порушене на сторінках бібліотечної періодики Всенародної бібліотеки при Українській академії наук (нині Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського, НБУВ). У публікаціях В. Іваницького акцентовано на важливості підготовки

кадрів вищої кваліфікації для бібліотекознавчих та книгознавчих досліджень у наукових бібліотеках України, визначено першочергові завдання розбудови цієї роботи. Подано розроблене Положення про аспірантуру в галузі бібліотекознавства та книгознавства [1; 2]. У публікації О. Карпінської та Д. Балики наголошено на підвищенні уваги до підготовки фахівців для бібліотек усіх видів і типів та підкреслено необхідність поглиблювати їхні професійні знання [4]. В. Козловський представив першочергові заходи з організації бібліотечного апарату, зокрема підготовки кваліфікованого персоналу, особливо того, що виконує основні бібліотечні процеси [8]. Автором розроблено та подано план роботи дворічних бібліотечних курсів у Києві та план роботи спеціальних курсів, які організувала Всенародна бібліотека України.

Вперше функціонування та організацію системи підвищення кваліфікації бібліотечних працівників у незалежній Україні представлено в дисертації І. Шевченко 1998 року [12]. У дослідженні було охарактеризовано специфіку діяльності системи підвищення кваліфікації бібліотечних працівників на загальнодержавному, обласному, районному (міському) та внутрішньобібліотечному рівнях.

Авторське трактування бібліотечної освіти представлено В. Ільганаєвою [3]. У дослідженнях О. Клименко й О. Сокур акцентовано на важливості підвищення кваліфікації бібліотечних працівників бібліотечної мережі НАН України як визначального фактора професійної діяльності задля набуття нових навичок та опанування фаховими знаннями, акумулювання чільних тенденцій у бібліотечно-інформаційній сфері, коли відбувають стрімкі цивілізаційні зміни [7–9]. Переваги запровадження комплексної системи підвищення кваліфікації бібліотекарів задля масштабних перетворень у бібліотечній мережі НАН України окреслили А. Свобода та Н. Смаглова [11].

Отже, питання особливостей становлення, історії організації бібліотечної освіти та підвищення кваліфікації бібліотекарів періодично висвітлювали на сторінках фахових видань. Вивчення специфіки функціонування дистанційного навчання бібліотечних працівників наукових установ Національної академії наук України як складника системи підвищення кваліфікації в сучасних умовах (цифровізація, карантинні обмеження, воєнний стан в Україні) набуває особливої актуальності.

Виклад основного матеріалу. Згідно з Положенням про дистанційну форму здобуття повної загальної середньої освіти [9] (наказ Міністерства освіти і науки України від 08.09.2020 № 1115), «дистанційне навчання – організація з освітнього процесу (за дистанційною формою здобуття освіти або шляхом використання технологій дистанційного навчання в різних формах здобуття освіти) в умовах віддаленості один від одного його учасників та їх, як правило, опосередкованої взаємодії в освітньому середовищі, яке функціонує на базі сучасних освітніх, інформаційно-комунікаційних (цифрових) технологій». У Положенні про професійне навчання кадрів на виробництві [10] (наказ Міністерства праці та соціальної політики України та Міністерства освіти і науки України від 26.03.2001 № 127/151) регламентовано, що «підвищення кваліфікації керівних працівників та фахівців проводиться для вдосконалення знань, умінь та навичок за наявною спеціальністю, оволодіння функціональними обов'язками, основами менеджменту, маркетингу, вдосконалення навичок управління сучасним виробництвом, раціональної та ефективної організації праці тощо».

Отже, ми трактуємо поняття «дистанційне навчання бібліотечних працівників» як форму навчання з метою опанування новими фаховими знаннями, засвоєння інноваційних професійних компетенцій, підвищення інтелектуального рівня, розвитку творчих здібностей та розкриття пізнавального потенціалу, що сприяє підвищенню ефективності роботи в різних (зокрема й несприятливих) умовах зовнішніх впливів, із використанням комп'ютерних і телекомунікаційних технологій, які забезпечують інтерактивну взаємодію учасників за допомогою різних навчальних заходів (семінар, лекція, вебінар, курс, консультація тощо).

Навчання упродовж усього життя – сьогодні це не просто світовий тренд, а невід'ємний процес росту освітнього потенціалу особистості, головним рушієм якого є вона сама. Онлайн-навчання все більше набуває популярності, знайти курс в мережі можна майже на будь-яку тематику, у трендах – невеликі практичні курси з опанування тих чи інших навичок, які допомагають швидко зорієнтуватися в питанні. Також така форма навчання дає змогу систематизувати набутий досвід, вдосконалити свої навички, є внутрішнім мотиватором для розуміння важливості знань, відчуття приналежності до професійної спільноти.

Карантин, який було запроваджено в Україні з березня 2020 року для запобігання поширенню інфекційного захворювання, викликаного коронавірусною інфекцією COVID-19, змусив переорієнтувати систему підвищення кваліфікації бібліотечних працівників наукових установ НАН України на новий формат – дистанційний, тим самим започаткувавши практичні кроки до формування нових інформаційно-комунікаційних компетентностей фахівців мережі. Головним методичним центром для всієї мережі НАН України, яка сьогодні охоплює 95 бібліотек наукових установ, є

Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського.

Чільними принципами дистанційного навчання бібліотечних працівників мережі Національної академії наук України визначено такі: досягнення результату; розвиток на основі сучасних ІКТ; системність інноваційного розвитку; спадковість та дотримання традицій; креативність; стимулювання міжособистісного спілкування.

Наголосимо, що бібліотеки наукових установ НАН України, головним в інформаційно-комунікаційній діяльності яких є клієнтоорієнтованість, поєднують традиційні й інноваційні форми обслуговування, задовольняють інформаційні потреби користувачів-науковців, забезпечуючи доступ до документних фондів, локальних і мережевих ресурсів та сервісів, організованих за допомогою автоматизованих бібліотечно-інформаційних систем.

Дієвим інструментом інтегративної самоосвіти бібліотечних працівників є активна участь у заходах підвищення кваліфікації як гарантії перманентного переходу від нижнього рівня професійного зростання до вищого. Нині перед бібліотечними працівниками постає питання: де і як набути необхідні для роботи знання. Найактуальнішою потребою для бібліотечних працівників наукових установ НАН України досі залишається оволодіння інформаційно-комунікаційними технологіями та навичками їх застосування в професійній діяльності.

Концептуальними засадами організації дистанційного навчання бібліотечних працівників мережі НАН України, на наше переконання, є:

- трансформація організації в системі наукових комунікацій;
- використання сучасних засобів ІКТ;
- запровадження на основі ІКТ новітніх способів обслуговування користувачів;
- модифікація професійних цінностей та свідомості бібліотечного співтовариства;
- еволюція місії, соціальних функцій і внутрішньої моделі бібліотеки;
- багатоаспектне розширення функціонально-змістовного діапазону бібліотечної діяльності [6].

Усі заходи підвищення кваліфікації бібліотечних працівників наукових установ НАН України у 2020–2021 роках були проведені в режимі онлайн та змішаному форматі: консультування, інформування, анкетування, семінари, лекційне заняття, конференції.

Від самого початку карантинних обмежень було налагоджено індивідуальні консультації фахівців бібліотек наукових установ НАН України, що відбувалися в телефонному режимі, за допомогою е-пошти та створеної групи в популярному месенджері (облік і збереження фондів, передплата, надання доступу до зарубіжних баз даних, виставкова робота, правові питання тощо). Регулярно здійснювалося колективне інформування, зокрема щодо актуальних нормативно-правових актів та оновленого режиму роботи, функціонування безкоштовних платформ із підвищення фахових компетенцій, конкурсу серед бібліотек із наповнення україномовного розділу Вікіпедії матеріалами про об'єкти культурної спадщини українських етнічних територій тощо.

Для з'ясування стану функціонування бібліотек наукових установ НАН України у складний для країни й світу рік було проведено анкетування, що дало об'єктивне уявлення про роботу мережі та допомогло спланувати заходи з підвищення кваліфікації на 2021 рік і засвідчило, з одного боку, мобільність методичної роботи НБУВ щодо координації діяльністю мережі, а з іншого – сприяло оперативній адаптації функціонування мережі у віддаленому режимі. Зокрема, питання стосувалися режиму роботи бібліотеки упродовж року та форм обслуговування користувачів, кількості надходжень та обсягів виконаних робіт з упорядкування фондів, проходження атестації в науковій установі, участі в бібліотечних та наукових заходах тощо.

Серед заходів НБУВ для співробітників наукових установ НАН України 2020 року варто виокремити семінари «Профіль установи у Web of Science: функції, можливості, створення, корегування» (лютий) і «Бібліотека наукової установи: підсумки, завдання та пріоритети діяльності», який вперше пройшов у форматі онлайнової зустрічі на платформі Zoom. Завдяки формату онлайн-семінару вперше зустрілися бібліотекарі наукових установ НАН України Києва, Харкова та Львова.

Упровадження в бібліотеках НАН України новітніх інформаційних технологій суттєво вплинуло на функціонально-змістовий діапазон їхньої бібліотечно-інформаційної діяльності. З появою електронних видань, активним використанням сучасних ІКТ змінилася внутрішня модель бібліотеки й бібліотечної практики. Широкомасштабне виробництво цифрової інформації та величезна кількість джерел, котрі існують тільки в електронному вигляді, створюють середовище, у якому бібліотеки не лише успішно опановують і використовують інформаційні та технологічні ресурси інтернету, а, насамперед, заявляють про себе, надаючи суспільству інформацію про свої фонди, послуги й сервіси в мережевому просторі [7].

Важливими подіями в межах дистанційного навчання бібліотечних працівників наукових установ Національної академії наук України, які реалізувала Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського 2021 року, були п'ять науково-комунікативних заходів: тематичний семінар «Сучасні тенденції виставкової діяльності бібліотек

наукових установ Національної академії наук України» (2 березня), семінар «Сучасна предметна каталогізація в наукових бібліотеках: теоретичні і практичні аспекти» (6 квітня), оглядова лекція про безкоштовні навчальні курси і науково-комунікативні події, які запланували провідні наукові бібліотеки України на 2021 рік (22 квітня), тематичний семінар «Електронна виставка – нові можливості в цифрову епоху» (16 червня), науково-методичний семінар «Взаємодія академічних бібліотек в умовах розвитку системи електронної комунікації: завдання та основні напрями діяльності» (14 грудня).

Тематика занять дистанційного навчання бібліотечних працівників наукових установ НАН України визначена ключовими проблемами мережі в умовах цифровізації: створення тематичних електронних баз даних, робота з фондом, популяризація здобутків української науки у світі через підготовку бібліографічних покажчиків та електронних виставок, що є орієнтиром подальшої розбудови системи підвищення кваліфікації співробітників бібліотек наукових установ НАН України [5].

Наукова новизна полягає в обґрунтуванні теоретико-методологічних засад дистанційного навчання бібліотечних працівників наукових установ Національної академії наук України. Запропоновано авторське визначення поняття «дистанційне навчання бібліотечних працівників».

Висновки. Чільними принципами дистанційного навчання бібліотечних працівників мережі Національної академії наук України визначено такі: досягнення результату; розвиток на основі сучасних інформаційно-комунікаційних технологій; системність інноваційного розвитку; спадковість та дотримання традицій; креативність; стимулювання міжособистісного спілкування. Дистанційне навчання бібліотечних працівників – це форма навчання з метою опанування новими фаховими знаннями, засвоєння інноваційних професійних компетенцій, підвищення інтелектуального рівня, розвитку творчих здібностей та розкриття пізнавального потенціалу, що сприяє підвищенню ефективності роботи в різних (зокрема й несприятливих) умовах зовнішніх впливів, з використанням комп'ютерних і телекомунікаційних технологій, які забезпечують інтерактивну взаємодію учасників за допомогою різних навчальних заходів (семінар, лекція, вебінар, курс, консультація тощо). Важливими для підвищення професійної кваліфікації є галузеві вебінари, які проводять практики бібліотечної справи як національних, так і обласних бібліотек.

Список використаних джерел

1. Іваницький В. Ф. Науково-дослідча праця в галузі книгознавства та бібліотекознавства в зв'язку з підготуванням бібліотекарів та встановленням аспірантури при наукових бібліотеках. *Бібліотечний збірник*. 1926. Ч. 1. С. 29–39.

2. Іваницький В. Ф. Підготування наукових бібліотекарів і взагалі наукових робітників у галузі бібліотекознавства та бібліографії. *Бібліотечний збірник*. 1927. Ч. 2. С. 93–105.

3. Ільганаєва В. О. Бібліотечна освіта: нова парадигма розвитку : монографія / Нац. б-ка України ім. В. І. Вернадського. Київ, 1996. 254 с.

4. Карпінська О. Є., Балика Д. А. До питання про підготування робітників наукових бібліотек УСРР. *Журнал бібліотекознавства та бібліографії*. 1927. № 1. С. 102–110.

5. Клименко О., Сокур О. Підвищення кваліфікації бібліотекарів мережі наукових установ Національної академії наук Україні в умовах карантинних обмежень COVID-19. *Сучасна інформаційно-бібліотечна освіта: метаморфози навчального дизайну* : зб. матер. XI Міжнар. наук.-практ. конф. / ВГО Укр. бібл. асоц. ; редкол. : В. С. Пашкова, О. В. Воскобойнікова-Гузєва, В. В. Загуменна, І. О. Шевченко, Я. Є. Сошинська, Я. О. Хіміч. Київ : УБА, 2021. С. 58–62. URL: https://issuu.com/ ukrainian_ library_association/docs/zbirnyk_ula_slavske_2021 (дата звернення: 15.04.2022).

6. Клименко О. З., Сокур О. Л. Підвищення кваліфікації у Національній бібліотеці України імені В. І. Вернадського: адвокація & промоція. *Сучасна інформаційно-бібліотечна освіта: орієнтири співтворення* : зб. матер. X Міжнар. наук.-практ. конф. / ВГО Укр. бібл. асоц. ; Нац. акад. кер. кадрів культури і мистецтв ; редкол.: В. С. Пашкова, О. В. Воскобойнікова-Гузєва, В. В. Загуменна, І. О. Шевченко, Я. Є. Сошинська. Київ : УБА, 2020. С. 43–46. URL: https://ula.org.ua/images/uba_document/ news/2020/Zbirnyk_ULA_Slavske_2020_compressed.pdf (дата звернення: 15.04.2022).

7. Клименко О., Сокур О. Розбудова системи підвищення кваліфікації бібліотекарів у Національній бібліотеці України імені В. І. Вернадського: від традицій до інновацій. *Записки Львівської національної наукової бібліотеки України імені В. Стефаника*. 2019. Вип. 11 (27). С. 550–558.

8. Козловський В. О. Підготування та перепідготування середнього персоналу наукових бібліотек УСРР. *Бібліотечний збірник*. 1926. Ч. 1. С. 106–113.

9. Положення про дистанційну форму здобуття повної загальної середньої освіти : Наказ Міністерства освіти і науки України від 08.09.2020 № 1115. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0941-20#Text (дата звернення: 15.04.2022).

10. Положення про професійне навчання кадрів на виробництві : Наказ Міністерства праці та соціальної політики України та Міністерства освіти і науки України від 26.03.2001 № 127/151. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0315-01#Text (дата звернення: 15.04.2022).

11. Свобода А. А., Смаглова Н. І. Професійна підготовка бібліотечних кадрів як важливий чинник технологічних перетворень у бібліотеках НАН України. *Бібліотечно-бібліографічні класифікації та інформаційно-пошукові системи* : тези доп. Міжнар. наук. конф. Київ, 1995. С. 85–86.

12. Шевченко І. О. Функціонування та організація системи підвищення кваліфікації бібліотечних кадрів України : автореф. дис. … канд. пед. наук: 07.00.08 / Київ. нац. ун-т культури і мистецтв. Київ, 1998. 17 с.

References

1. Ivanytskyi, V. F. (1926). Research work in the field of bibliology and library science in connection with the training of librarians and the establishment of graduate school at scientific libraries. Bibliotechnyi zbirnyk, 1, 29–39 [in Ukrainian].

2. Ivanytskyi, V. F. (1927). Training of scientific librarians and researchers in general in the field of library science and bibliography. Bibliotechnyi zbirnyk, 2, 93–105 [in Ukrainian].

3. Ilhanaieva, V. O. (1996). Library education: a new paradigm of development. Kyiv [in Ukrainian].

4. Karpinska, O. Ye., Balyka, D. A. (1927). On the question of training employees of scientific libraries of the USSR. Zhurnal bibliotekoznavstva ta bibliohrafii, 1, 102–110 [in Ukrainian].

5. Klymenko, O., Sokur, O. (2021). Advanced training of librarians of the network of scientific institutions of the National Academy of Sciences of Ukraine in the conditions of quarantine restrictions COVID-19. In Suchasna informatsiino-bibliotechna osvita: metamorfozy navchalnoho dyzainu. Proceedings of the International Scientific Conference, 58–62. Retrieved from: https://issuu.com/ukrainian_library_association/docs/zbirnyk_ula_slavske_2021 [in Ukrainian].

6. Klymenko, O. Z., Sokur, O. L. (2020). Advanced training in the V. I. Vernadskyi National Library of Ukraine: advocacy & promotion. Modern information and library education: guidelines for co-creation. Proceedings of the International Scientific Conference, 43–46. Retrieved from: https://ula.org.ua/images/uba_document/news/2020/Zbirnyk_ULA_Slavske_2020_compressed.pdf [in Ukrainian].

7. Klymenko, O., Sokur, O. (2019). Development of the system of professional development of librarians in the V. I. Vernadskyi National Library of Ukraine: from traditions to innovations. Zapysky Lvivskoi natsionalnoi naukovoi biblioteky Ukrainy imeni V. Stefanyka, 11, 550–558 [in Ukrainian].

8. Kozlovskyi, V. O. (1926). Training and retraining of secondary staff of scientific libraries of the USSR. Bibliotechnyi zbirnyk, 1, 106–113 [in Ukrainian].

9. Ministerstvo osvity i nauky Ukrainy. (2020). Regulations on distance learning of general secondary education. Retrieved from: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0941-20#Text [in Ukrainian].

10. Ministerstvo pratsi ta sotsialnoi polityky Ukrainy & Ministerstvo osvity i nauky Ukrainy. (2021). Regulations on professional training of personnel in production. Retrieved from: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0315-01#Text [in Ukrainian].

11. Svoboda, A. A., Smahlova, N. I. (1995). Professional training of library staff as an important factor of technological transformations in the libraries of the NAS of Ukraine. In Bibliotechno-bibliohrafichni klasyfikatsii ta informatsiino-poshukovi systemy. Proceedings of the International Scientific Conference, 85–86 [in Ukrainian].

12. Shevchenko, I. O. (1998). Functioning and organization of the system of advanced training of library staff of Ukraine: abstract of PhD dissertation. Kyiv National University University of Culture and Arts [in Ukrainian].

Стаття надійшла до редакції 18.04.2022
Отримано після доопрацювання 16.05.2022
Прийнято до друку 23.05.2022

УДК 316.77:125
DOI 10.32461/2409-9805.2.2022.263979

Цитування:
Комова М. В., Мина Ж. В., Білущак Т. М., Петрушка А. І. Міждисциплінарна інтеграція як елемент управління якістю освіти. *Бібліотекознавство. Документознавство. Інформологія.* 2022. № 2. С. 93–100.

Komova M., Myna Zh., Bilushchak T., Petrushka A. (2022). Interdisciplinary integration as an element education quality management. Library Science. Record Studies. Informology, 2, 93–100 [in Ukrainian].

Комова Марія Василівна,
доктор наук із соціальних комунікацій, доцент,
доцент кафедри соціальних комунікацій
та інформаційної діяльності
Національного університету
«Львівська політехніка»
https://orcid.org/0000-0002-4115-3690
maria.komova@gmail.com

Мина Жанна Василівна,
кандидат історичних наук, доцент,
доцент кафедри соціальних комунікацій
та інформаційної діяльності
Національного університету
«Львівська політехніка»
https://orcid.org/0000-0001-7954-5799
zhanna.v.myna@lpnu.ua

Білущак Тетяна Миколаївна,
кандидат історичних наук,
доцент кафедри соціальних комунікацій
та інформаційної діяльності
Національного університету
«Львівська політехніка»
https://orcid.org/0000-0001-5308-1674
tetiana.m.bilushchak@lpnu.ua

Петрушка Аліна Іванівна,
кандидат наук із соціальних комунікацій,
асистент кафедри соціальних комунікацій
та інформаційної діяльності
Національного університету
«Львівська політехніка»
https://orcid.org/0000-0002-8769-4599
alina.i.petrushka@lpnu.ua

МІЖДИСЦИПЛІНАРНА ІНТЕГРАЦІЯ ЯК ЕЛЕМЕНТ УПРАВЛІННЯ ЯКІСТЮ ОСВІТИ

Метою роботи *є висвітлення методології використання міждисциплінарних зв'язків навчальних дисциплін як ресурсу якості освіти. Для реалізації цієї мети необхідно виконати такі завдання: встановити компоненти навчальних дисциплін освітньої програми «Соціальні комунікації та інформаційна діяльність», які містять міждисциплінарні системні зв'язки; обґрунтувати інноваційну цінність використання методу виконання міждисциплінарної інтегрованої лабораторної роботи в навчальному процесі.* ***Методологія дослідження*** *полягає у використанні загальнонаукових і спеціальних методів для вивчення інноваційних методів освітньої діяльності. Методологічною основою міждисциплінарної інтеграції є компетентнісний та інтегративний підходи, що передбачають структурування*

© Комова М. В., Мина Ж. В., Білущак Т. М., Петрушка А. І.

набутих знань і поліпшення професійного рівня студентів відповідно до сучасних інформаційних потреб суспільства. ***Наукова новизна*** *роботи полягає в тому, що в статті описано методологію використання міждисциплінарних зв'язків навчальних дисциплін як ресурсу якості освіти.* ***Висновки.*** *Формування професіоналізму, професійної ідентичності майбутнього фахівця перебуває в руслі підвищення якості освіти, застосування інноваційних методів засвоєння теоретичних знань і набуття практичних навичок на засадах міждисциплінарної інтеграції. Інноваційну цінність виконання міждисциплінарної інтегрованої лабораторної роботи в навчальному процесі підтверджує низка індикаторів покращення якісних характеристик освітньої роботи: зміна сприйняття студентами навчальних дисциплін як дискретних модулів; опрацювання єдиного пакету навчальних матеріалів шляхом практичного застосування знань і навичок, сформованих під час вивчення паралельних (попередніх) дисциплін; візуалізація сукупності процесів пошуку, опрацювання, збереження інформації як єдиного технологічного циклу доведення інформації до споживачів; формування в студентів системного підходу до вивчення навчальних дисциплін.*

Ключові слова: *якість освіти, термінологія, стандартизація, інформатизація, комп'ютерні технології, міждисциплінарна інтеграція, інноваційні технології.*

Komova Maria,
Doctor of Social Communication, Associate professor at the Department
of Social Communication and Information Activities
Lviv Polytechnic National University

Myna Zhanna,
Ph.D. (History), Associate professor of the Department
of Social Communication and Information Activities
Lviv Polytechnic National University

Bilushchak Tetiana,
Ph.D. (History), Associate professor of the Department
of Social Communication and Information Activities
Lviv Polytechnic National University

Petrushka Alina,
PhD in social communication, Assistant of the Department
of Social Communication and Information Activities
Lviv Polytechnic National University

INTERDISCIPLINARY INTEGRATION AS AN ELEMENT EDUCATION QUALITY MANAGEMENT

The purpose of the work *is to highlight the methodology of using interdisciplinary links of academic disciplines as a resource for the quality of education. To achieve this goal, it is necessary to perform the following* ***tasks:*** *establish the components of academic disciplines in the educational program "Social Communications and Information Activities" that contain interdisciplinary system links; to substantiate the innovative value of using the method of performing interdisciplinary integrated laboratory work in the educational process.* ***The methodology*** *is to use general and special methods to study innovative methods of educational activities. The methodological basis of interdisciplinary integration is competence and integrative approaches. The last of which involves structuring the acquired knowledge and improving the professional level of students in accordance with modern information requirements of society.* ***The scientific novelty*** *of the work is that the article describes the methodology of using interdisciplinary links of academic disciplines as a resource for the quality of education.* ***Conclusions.*** *The formation of professionalism, professional identity of the future specialist is based on improving the quality of education, the use of innovative methods of theoretical knowledge and practical skills on the basis of interdisciplinary integration. The innovative value of interdisciplinary integrated laboratory work in the educational process is confirmed by a number of indicators of improving the quality characteristics of educational work: changing students' perception of academic disciplines as discrete modules; elaboration of a single package of educational materials through the practical application of knowledge and skills acquired during the study of parallel (previous) disciplines; visualization of the set of*

processes of search, processing, storage of information as a single technological cycle of bringing information to consumers; formation of students' systematic approach to the study of academic disciplines.

Keywords: *quality of education, terminology, standardization, informatization, computer technology, interdisciplinary integration, innovative technologies.*

Актуальність теми дослідження полягає у вивченні інноваційних навчальних методик у закладах вищої освіти, що визначають послідовне й ефективне формування компетентності та професійної свідомості студентів, тобто сприяють підвищенню якості освіти. Використання інноваційних методик у навчальній роботі входить до системи характеристик якості освіти. Освітні інновації усувають суперечності між суспільними потребами в кваліфікованих фахівцях і системою освіти. Усвідомлений характер упровадження інноваційних методик вводить їх у поняттєву сферу управління якістю освіти, що ґрунтується на синергетиці потенціалу методології та організації освітньої діяльності. Управління якістю освіти охоплює такі параметри, як актуалізація і трансформація цілей та методів освіти, урізноманітнення функцій учасників освітнього процесу, перерозподіл повноважень і відповідальності за якість освіти. Методи освітньої діяльності, що базуються на міждисциплінарній інтеграції, розглянуто в контексті загальних процесів управління якістю освіти.

Метою роботи є висвітлення методології використання міждисциплінарних зв'язків навчальних дисциплін як ресурсу якості освіти. Для реалізації цієї мети необхідно виконати такі завдання:

– визначити дисципліни одного року навчання, пов'язані логічними зв'язками відповідно до структурно-логічної схеми підготовки в освітньо-професійній програмі спеціальності «Соціальні комунікації та інформаційна діяльність»;

– встановити компоненти навчальних дисциплін спеціальності, що містять міждисциплінарні системні зв'язки;

– визначити завдання, які повинні бути вирішені в межах кожної дисципліни;

– визначити компоненти завдань, що повинні бути вирішені з використанням методології паралельних, наступних (попередніх) дисциплін;

– обґрунтувати інноваційну цінність використання методу виконання міждисциплінарної інтегрованої лабораторної роботи в навчальному процесі.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Теорія і практика наукових досліджень охоплює проблематику міжпредметних зв'язків як чинника оптимізації підготовки фахівців документно-інформаційної сфери [2]. У науково-педагогічних дослідженнях стратифікують дефініційні, функціональні характеристики якості освіти на групи:

– якість освітнього потенціалу, яку визначають якість мети освіти, якість освітнього стандарту, якість освітньої програми, якість матеріально-технічної бази освітнього процесу, якість викладацького складу, якість учнів, якість інформаційно-методичної бази;

– якість формування професіоналізму, яку визначають якість технології освіти й контролю освітнього процесу, якість мотивації викладацького складу на творчість та ефективність педагогічної роботи, якість ставлення студентів до освіти, інтенсивність освітнього процесу, управління освітою, методи презентації навчальних досягнень;

– якість результату освіти, яку визначають усвідомлення професіоналізму, розпізнавання та реалізація індивідуальних здібностей та особливостей, працевлаштування, кар'єра й зарплата, оволодіння методологією самоосвіти, знання, практичні навички [10].

З огляду на предмет дослідження, до кола уваги потрапляє праця про лінгвістичні й соціально-комунікаційні ресурси української національної термінографії. Розвиток української термінографії розглянуто в аспектах дослідження темпоральності та локалізованості видання, розподілу термінографічних праць за способом опису лексичних одиниць, розгортання термінографічної діяльності української діаспори, поширення словникарства для дітей та юнацтва. У книзі вміщено бібліографічний покажчик на 4760 термінологічних словників, енциклопедій, довідників, з них 1089 – для дітей та юнацтва [8].

Виклад основного матеріалу. Концепція міждисциплінарної інтегрованої лабораторної роботи перебуває в руслі діяльності Національного університету «Львівська політехніка», де функціонує система внутрішнього забезпечення якості освітньої діяльності та якості вищої освіти. Ця сфера діяльності університету покликана задовольнити вимоги й очікування здобувачів освітніх послуг, а також працедавців, органів державної влади та управління. Про високий статусний рівень політики щодо забезпечення якості освітньої діяльності й вищої освіти свідчить її належність до системи стратегічного менеджменту університету, що втілюється в дотриманні демократичних принципів публічності, відкритості, максимальної широти залучення всіх структурних підрозділів і всіх учасників освітнього процесу в реалізації заходів щодо забезпечення якості [12].

Відповідно до вимог Політики Львівської політехніки у цій сфері навчально-наукові працівники кафедри соціальних комунікацій та інформаційної діяльності зосереджують свої зусилля на практичній реалізації інноваційних педагогічних і віртуальних технологій в освітньому процесі, інтеграції наукової та освітньої діяльності студентів, ефективному використанні надбань наукових досліджень в освітньому процесі, створенні умов для особистісного розвитку й творчої самореалізації майбутніх фахівців.

Інтегрована лабораторна робота має мету підвищити якість засвоєння теоретичних знань і набуття практичних навичок студентами шляхом виконання повного циклу пошуку, збереження і подання інформації про єдиний блок матеріалів з використанням методології паралельних, наступних (попередніх) дисциплін, які пов'язують логічні зв'язки.

Вагомим ресурсом підвищення якості навчання є також організація інтегрованої лабораторної роботи. До її виконання залучені студенти 1-го курсу, які формують робочі групи для опрацювання термінографії однієї з галузей знань: права, військової справи, психології, архітектури, журналістики, фізики й хімії, медицини, маркетингу та фінансів, екології, соціології. Групова робота актуалізує особистісні орієнтації студентів, стимулює розвиток їхніх творчих здібностей, ініціативи, прагнення до самоосвіти. Студенти займають позицію суб'єкта навчально-виховної діяльності. Атмосфера командної творчості для реалізації спільної мети зумовлює поглиблення якостей соціалізації особистості: відповідальності, уміння висловлювати й аргументувати свою думку, враховувати позицію інших членів команди.

В основу методології інтегрованої лабораторної роботи покладено компетентнісний підхід, відповідно до якого кінцевим результатом навчання є сформовані на основі набутих знань, вмінь і навичок здатності фахівця застосовувати інформаційні, комп'ютерні, комунікаційні технології для задоволення суспільно важливих потреб [13]. Для виконання міждисциплінарної інтегрованої лабораторної роботи обрано дисципліни «Термінологія інформаційної справи», «Стандартизація бібліотечної та архівної справи», «Прикладна інформатика», «Інноваційна діяльність бібліотек та архівів» відповідно до структурно-логічної схеми підготовки з освітньої програми «Соціальні комунікації та інформаційна діяльність» спеціальності 029 «Інформаційна, бібліотечна та архівна справа». Їх асоціює досягнення інтегральної компетентності студентами, які набувають здатності вирішувати складні спеціалізовані завдання та практичні проблеми, застосовуючи положення та методи в галузі соціальних комунікацій та інформаційної діяльності при комплексності та невизначеності умов.

Інтегрована лабораторна роботи складається з 4 модулів (за назвами дисциплін), які передбачають набуття і розвиток загальних і фахових компетентностей для досягнення результатів навчання з кожної з дисциплін відповідно до вимог освітньо-професійної програми.

1 модуль «Термінологія інформаційної справи». Метою першого модуля є формування в студентів необхідних теоретичних і практичних знань з українського термінознавства, необхідних для опрацювання та використання документальної інформації, створення системи ділових документів. Для реалізації цієї мети студенти повинні проаналізувати стан термінографічної діяльності з певної галузі, використовуючи бібліографічні описи українських термінографічних праць (УТП): словників, енциклопедій, енциклопедичних словників, довідників.

Алгоритм аналізу стану термінографічної діяльності з певної галузі охоплює такий порядок дій студентів:

1) визначити місце певної галузі в розвитку науки, виробництва, культури;

2) проаналізувати стан термінографічної діяльності з певної галузі, встановити темпоральність, локалізованість видання УТП;

3) вивчити розгалуженість УТП за широтою охоплення термінологічної лексики, за способом опису лексичного значення слова;

4) визначити видову розгалуженість УТП довідково-енциклопедичного типу, зокрема тлумачно-перекладних словників;

5) проаналізувати УТП, опубліковані за кордоном.

При дослідженні темпоральності видання УТП необхідно проаналізувати кількісні показники та встановити динаміку їх укладання. Для ідентифікації основних тенденцій укладання словників слід визначити основні етапи словникарства, вплив на термінографічні процеси політичних, виробничо-технологічних і соціальнокомунікаційних чинників. На локалізованість видання УТП вказують міста, у яких сконцентровано видання словників, та афільовані в словниках інституції, до яких належать інститути НАН України; університети, інші заклади освіти; заклади культури. Розгалуженість УТП за широтою охоплення термінологічної лексики виявляють у галузевому складі словників. Увагу привертають як словники з повним спектром тем галузі, так і вузькогалузеві УТП, що відображають термінологію окремої теми, окремої наукової теорії, окремого видання, а також словники, що відображають індивідуально-авторську термінологію. Розгалуженість УТП за способом опису лексичного значення слова встановлюють шляхом статистичного аналізу двомовних і

багатомовних перекладних словників. Цікаво визначити тенденції залучення іноземних мов до формування словникових рядів відповідників українських термінів. Розгалуженість УТП довідково-енциклопедичного типу й тлумачно-перекладних словників встановлюють шляхом статистичного аналізу та окреслення тенденцій розвитку цих типів лексикографічних праць.

Перехідним на наступний модуль є пакет матеріалів про сутність термінології, ознаки терміна, лексико-семантичні явища української термінології, особливості термінологічного перекладу, а також аналіз термінографії певної галузі.

2 модуль «Стандартизація бібліотечної та архівної справи». Мета цього модуля полягає у формуванні в студентів здатності задовольняти комунікаційні потреби в стандартизованій термінології, що номінує найновіші досягнення науки й техніки, відіграє роль нормативної лінгвістичної бази для підвищення ефективності та продуктивності суспільного виробництва, поліпшення якості продукції. Для реалізації цієї мети студенти повинні виконати пошук, відбір, аналіз, систематизацію та лексикографічне опрацювання стандартизованих термінів різних галузей знань. Увага до стандартизованої термінології зумовлена тим, що стандартизація створює якісні умови для розвитку економіки країни. Вона поєднує науку, техніку й виробництво, сприяє забезпеченню єдиної технічної політики в різних галузях та широкому впровадженню сучасної техніки й процесів, механізації та автоматизації виробничих процесів, підвищенню якості товарів. Стандартизація охоплює фактично всі сфери діяльності людини [14; 16].

Алгоритм аналізу стану стандартизації термінологічної лексики з певної галузі охоплює такий порядок дій студентів:

1) з'ясувати сутність і мету стандартизації термінологічної лексики;

2) розглянути та проаналізувати чинні термінологічні стандарти, їхню структуру й реквізити;

3) з'ясувати призначення стандартизування термінолології;

4) визначити методологію (мету, принципи та методи) пошуку, відбору, систематизації термінів;

5) укласти тлумачно-перекладні словники спеціалізованих галузевих термінів обсягом 50–60 українських термінів і їхніх визначень; подати терміни-відповідники англійською, німецькою, французькою, польською мовами; оформити словникову статтю за зразком (*табл. 1*) [3; 4].

Таблиця 1

Зразок словникової статті

Укр. **Книга**	En. **Book**	D. **Buch**
Книжкове видання обсягом понад 48 сторінок	Fr. **Livre**	Pł. **Książka**

Стандартизована термінологія формує ядро нормативної спеціальної лексики. Вона відтворює систему понять на певному етапі розвитку галузі. До тлумачно-перекладного словника студенти включили терміни, які можуть бути охарактеризовані кількісно і якісно за допомогою визначень, умовних одиниць і номінують об'єкти стандартизації: продукцію, процеси, послуги, матеріали, устаткування, системи, правила, процедури, функції, методи. Описували лише родові терміни, які більш чітко увиразнюють структуру галузевої стандартизованої терміносистеми. Стандартизація спрямована на досягнення оптимального ступеня впорядкування в певній сфері, що сприяє науково-технічній співпраці, підвищує рівень відповідності продукції, процесів та послуг їхньому функціональному призначенню. Характеристики ж об'єктів стандартизації, що відтворюють за допомогою умовних одиниць, визначень понять, називають показниками стандартів [6].

Перехідним на наступний модуль є пакет матеріалів про особливості стандартизації галузевої термінології та укладені тлумачно-перекладні словники галузевих термінів.

3 модуль «Прикладна інформатика». Метою модуля «Прикладна інформатика» є формування в студентів теоретичних знань та практичних навичок в організації електронного робочого простору майбутнього працівника документно-інформаційного забезпечення засобами вільного та крос-платформного офісного пакету LibreOffice. Для реалізації цієї мети студенти повинні опанувати технологію обробки текстової інформації: введення, редагування, форматування комплексних документів, яка реалізується інструментарієм Writer, що є основним засобом текстової обробки крос-платформного офісного пакету LibreOffice**.**

Сформовані під час навчання знання та навички максимально адаптують студента до подальшої професійної діяльності як фахівця, який працюватиме в умовах інформаційного суспільства та у сфері комп'ютерних технологій для можливості генерування поставлених завдань різними способами в середовищі LibreOfficeWriter [17].

Комплексне вирішення мети інтегрованої лабораторної роботи, подальше поглиблення вмінь і навичок студентів, набутих під час виконання завдань попередніх модулів «Термінологія інформаційної справи» та «Стандартизація

бібліотечної та архівної справи», третій модуль «Прикладна інформатика» передбачає виконання таких завдань:

- генерування зібраної та опрацьованої інформації в текстовий процесор LibreOfficeWriter;
- розроблення шаблону електронного словника української стандартизованої термінології;
- перетворення окремих частин текстової інформації електронного словника в табличний вигляд;
- встановлення навігації в багатосторінковому документі.

Новизною модуля є розроблення шаблону електронного словника української стандартизованої термінології та його реалізація в крос-платформному офісному пакеті LibreOffice з можливою навігацією проєктного документа. Під час розроблення шаблону електронного словника використано такі засоби оптимізації контенту, як гіперпосилання, перехресні посилання та генерування QR-коду в текстовому середовищі LibreOfficeWriter [1].

Для закріплення теоретичного матеріалу та формування практичних навичок обробляти інформацію в текстовому редакторі LibreOfficeWriter необхідне якісне й коректне виконання інтегрованої лабораторної роботи в модулі «Прикладна інформатика», яка передбачає використання репродуктивного методу, що базується на розроблених методичних вказівках до лабораторних робіт, за якими студенти формували бачення алгоритмічних завдань за кількаразовим відтворенням засвоюваних знань, тобто виконанням завдань за інструкціями, правилами в подібних за зразком продемонстрованих вправах [15].

4 модуль «Інноваційна діяльність бібліотек та архівів». Метою модуля є формування в студентів необхідних теоретичних знань і практичних навичок використання інформаційно-пошукового апарату наукових електронних ресурсів та баз даних, а також спеціалізованого програмного забезпечення для реалізації інноваційних сервісів та сучасних форм роботи з інформаційними джерелами. Для досягнення цієї мети здобувачі повинні опанувати базові принципи пошуку й ідентифікації бібліографічних даних інформаційних джерел, їхньої систематизації та формування бібліографічних посилань відповідно до національних та міжнародних стандартів як інструменту забезпечення загальноприйнятих норм цитування і принципів академічної доброчесності [11].

Алгоритм формування бібліографічних посилань інформаційних джерел охоплює такий порядок дій студентів:

- провести контент-аналіз пакету матеріалів, виконаних за результатами попередніх модулів;
- ідентифікувати інформаційні джерела, використані для виконання завдань попередніх модулів;
- здійснити пошук оригіналів ідентифікованих інформаційних джерел або їхніх електронних аналогів;
- ідентифікувати бібліографічні дані інформаційних джерел методом de visu;
- вивчити правила складання бібліографічного посилання за допомогою ДСТУ 8302:2015 та APA Style [5; 18];
- вивчити принципи використання бібліографічного менеджера Mendeley для автоматизованого формування бібліографічних посилань;
- зареєструвати користувацький профіль Mendeley та встановити спеціалізоване програмне забезпечення для роботи з бібліографічним менеджером: Mendeley Desktop, Mendeley Web Importer та Mendeley Cite;
- сформувати персональну бібліотеку ідентифікованих інформаційних джерел на основі їхніх бібліографічних даних за допомогою інструментарію Mendeley;
- сформувати внутрішньотекстові посилання та список бібліографічних посилань на використані для виконання завдань попередніх модулів інформаційні джерела за допомогою плагіну Mendeley Cite.

Ідентифікація оригіналів інформаційних джерел чи їхніх електронних аналогів передбачає використання інформаційно-пошукового апарату спеціалізованих електронних ресурсів, університетських репозитаріїв, відкритих електронних архівів та наукових баз даних. Ідентифікація бібліографічних відомостей передбачає контент-аналіз оригіналів інформаційних джерел чи їх електронних аналогів щодо визначення наявності відомостей про авторів, назви документа / частини документа та його пізгаловкових відомостей, відомостей про відповідальність, видавництво, місце та рік видання, обсяг документа / частини документа, URL / DOI електронного ресурсу. Сукупність бібліографічних даних формує класифікаційні ознаки видів інформаційних джерел. Якість і повнота ідентифікації бібліографічних даних визначає коректність встановлення виду інформаційного джерела при формуванні бібліотеки документів та правильність вибору схеми складання бібліографічного посилання за допомогою інструментарію Mendeley.

Результатом виконання 4 модуля міждисциплінарного проєкту є пакет матеріалів зі сформованою за допомогою спеціалізованого програмного забезпечення системою внутрішньотекстових посилань і списком бібліографічних посилань на використані інформаційні джерела.

Отже, кожен модуль міждисциплінарного проєкту відображає повний життєвий цикл формування вторинного документа шляхом пошуку, контент-

аналізу й аналітико-синтетичного опрацювання первинної інформації, її систематизації, форматування та представлення відповідно до норм цитування та академічної доброчесності.

Виконання міждисциплінарної лабораторної роботи спонукає майбутніх фахівців до особистісного розвитку й творчої самореалізації, дає їм матеріал для інтеграції наукової та освітньої діяльності студентів, ефективного використання надбань наукових досліджень в освітньому процесі. Це підтверджують публікації результатів досліджень, виконаних у межах застосування цього методу [7; 9].

Висновки. Формування професіоналізму, професійної ідентичності майбутнього фахівця перебуває в руслі підвищення якості освіти, застосування інноваційних методів засвоєння теоретичних знань і набуття практичних навичок на засадах міждисциплінарної інтеграції, зокрема використання міждисциплінарних зв'язків навчальних дисциплін. Інноваційну цінність виконання міждисциплінарної інтегрованої лабораторної роботи в навчальному процесі підтверджує низка індикаторів покращення якісних характеристик освітньої роботи: зміна сприйняття студентами навчальних дисциплін як дискретних модулів; опрацювання єдиного пакету навчальних матеріалів шляхом практичного застосування знань і навичок, набутих під час вивчення паралельних або наступних (або попередніх) дисциплін; унаочнення сукупності процесів пошуку, опрацювання, збереження інформації як єдиного технологічного циклу доведення інформації до споживачів; формування в студентів системного підходу до вивчення навчальних дисциплін. Виконання завдань інтегрованої лабораторної роботи дає можливість формувати й розвивати інформаційно-аналітичні вміння та соціально-комунікаційні компетентності майбутніх фахівців.

Список використаних джерел

1. Білущак Т. М., Шілінг А. Ю. Основи використання Writer та Calc офісного пакету LibreOffice : навч. посіб. для студентів першого (бакалаврського) освітнього рівня спеціальності 029 «Інформаційна, бібліотечна та архівна справа». Львів : Тріада плюс, 2021. 132 с.

2. Демчина Л. І. Міжпредметні зв'язки як чинник оптимізації підготовки фахівців документно-інформаційної сфери. *Теорія і практика актуальних наукових досліджень* : матер. II Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Одеса, 28–29 квітня 2018 р.). Херсон : Молодий вчений, 2018. С. 127–129.

3. ДСТУ 1.7-2001. Правила і методи прийняття та застосування міжнародних і регіональних стандартів. Чинний від 2001.07.01. Київ : Держстандарт України, 2001. 28 с.

4. ДСТУ 3966:2009. Термінологічна робота. Засади і правила розроблення стандартів на терміни та визначення понять. На заміну ДСТУ 3966–2000. Чинний від 01.04.2010. Київ : Держспоживстандарт, 2009. 35 с.

5. ДСТУ 8302:2015. Інформація та документація. Бібліографічне посилання. Загальні положення та правила складання. Чинний від 2016.07.01. Київ, 2016. 17 с.

6. Кириченко Л. С., Самойленко А. А. Стандартизація і сертифікація товарів та послуг. URL: https://pidru4niki.com/18211001/ekonomika/standartizatsiya_tovariv_poslug (дата звернення: 12.02.2022).

7. Комова М. В., Луданов І. В. Соціальнокомунікаційні ресурси національної термінографії української діаспори. *Вчені записки Таврійського національного університету імені В. І. Вернадського*. *Філологія. Соціальні комунікації*. 2022. Т. 33 (72). № 2. Ч. 2. С. 225–231. DOI: https://doi.org/10.32838/2710-4656/2022.2-2/35.

8. Комова М. В., Петрушка А. І. Українська термінологічна лексикографія: 1940–2020 : навч. посіб. / Нац. ун-т «Львівська політехніка», кафедра соціал. комун. та інформ. д-ті. Львів : Тріада плюс, 2022. 413 с.

9. Комова М. В., Прімакова Д. І. Темпоральність термінографії з природничих наук. *Бібліотекознавство. Документознавство. Інформологія*. 2022. № 1.

10. Коротков Е. Концепція якості освіти. Освіта.UA. 2006. URL: https://osvita.ua/school/method/1342/ (дата звернення: 04.03.2022).

11. Петрушка А. І. Соціальні медіа: академічна доброчесність в системі наукової комунікації. *Держава та регіони. Соціальні комунікації.* 2021. № 3. С. 73–79. DOI: https://doi.org/10.32840/cpu2219-8741/2021.3(47).10

12. Положення про систему внутрішнього забезпечення якості освітньої діяльності та якості вищої освіти Національного університету «Львівська політехніка». URL: http://surl.li/bwpuk (дата звернення: 12.02.2022).

13. Семко Л. Вивчення інформатики на основі компетентнісного підходу. *Наукові записки*. *Педагогічні науки*. Вип. 169. Кропивницький : РВВ ЦДПУ ім. В. Винниченка, 2018. С. 132–136.

14. Шинкарук В. Д., Харченко С. В. Державні термінологічні стандарти України в науковому дискурсі: проблемні питання. URL: https://journals.indexcopernicus.com/api/file/viewByFileId/356226.pdf (дата звернення: 12.02.2022).

15. Ярка У. Б., Білущак Т. М. Інформатика та комп'ютерна техніка : навч. посіб. Ч. 1. Львів : Вид-во Львів. політехніки, 2015. 200 с.

16. Ярка У., Мина Ж., Білущак Т., Пелещишин О. Оптимальні методи створення документації згідно зі стандартами управління якістю на основі ISO 9001. *Управління розвитком складних систем* : *з*б. наук. пр. / Київ. нац. ун-т будівництва і архітектури. Київ, 2016. № 27. С. 162–169.

17. Yarka U., Myna Zh., Peleschyshyn O., Bilushchak T. Modern information technologies of creating documents according to quality management standards based on ISO 9000. Bulletin of NTU "KhPI". New solutions in modern technologies. Kharkiv : NTU "KhPI". 2016. 42 (1214). Pp. 165–172. DOI: 10.20998/2413-4295.2016.42.27.

18. APA Style. *American Psychological Association*. URL: https://apastyle.apa.org/ (дата звернення: 05.04.2022).

References

1. Bilushchak, T. M., Shilinh, A. Iu. (2021). Basics of using Writer and Calc office suite LibreOffice: textbook. Lviv: Triada plius, 132 [in Ukrainian].

2. Demchyna, L. I. (2018). Interdisciplinary links as a factor in optimizing the training of document and information specialists. Theory and practice of current research: materials II International scientific-practical conference, Odesa, April 28–29, 2018. Kherson: Molodyi vchenyi, 127–129 [in Ukrainian].

3. DSTU 1.7-2001. (2001). Rules and methods of adoption and application of international and regional standards. Kyiv: Derzhstandart Ukrainy, 28 [in Ukrainian].

4. DSTU 3966:2009. (2009). Terminological work. Principles and rules for developing standards for terms and definitions. Kyiv: Derzhspozhyvstandart, 35 [in Ukrainian].

5. DSTU 8302:2015. (2016). Information and documentation. Bibliographic reference. General provisions and rules of compilation. Kyiv, 17 [in Ukrainian].

6. Kyrychenko, L. S., Samoilenko, A. A. Standardization and certification of goods and services. Retrieved from: https://pidru4niki.com/18211001/ekonomika/standartizatsiya_tovariv_poslug [in Ukrainian].

7. Komova, M. V., Ludanov, I. V. (2022). Social communication resources of the national terminology of the Ukrainian diaspora. Vcheni zapysky Tavriiskoho natsionalnoho universytetu imeni V. I. Vernadskoho. Filolohiia. Sotsialni komunikatsii, 33 (72), 2, 225–231 [in Ukrainian].

8. Komova, M. V., Petrushka, A. I. (2022). Ukrainian terminological lexicography: 1940–2020: textbook. Nats. un-t «Lvivska politekhnika». Lviv: Triada plius, 413 [in Ukrainian].

9. Komova, M. V., Primakova, D. I. (2022). Temporality of terminology in natural sciences. Bibliotekoznavstvo. Dokumentoznavstvo. Informolohiia, 1 [in Ukrainian].

10. Korotkov, E. (2006). Education quality concept. Osvita.UA. Retrieved from: https://osvita.ua/school/method/1342/ [in Ukrainian].

11. Petrushka, A. (2021). Social Media: Academic Integrity in the System of Scientific Communication. State and Regions. Social Communications, 3, 73–79. DOI: https://doi.org/10.32840/cpu2219-8741/2021.3(47).10 [in Ukrainian].

12. Regulations on the system of internal quality assurance of educational activities and the quality of higher education of the National University «Lviv Polytechnic». Retrieved from: http://surl.li/bwpuk [in Ukrainian].

13. Semko, L. (2018). Study of computer science based on the competence approach. Naukovi zapysky. Pedahohichni nauky. Kropyvnytskyi: RVV TsDPU im. V. Vynnychenka, 169, 132–136 [in Ukrainian].

14. Shynkaruk, V. D., Kharchenko, S. V. State terminological standards of Ukraine in scientific discourse: problematic issues. Retrieved from: https://journals.indexcopernicus.com/api/file/viewByFileId/356226.pdf [in Ukrainian].

15. Yarka, U. B. Bilushchak, T. M. (2015). Informatics and computer technology: textbook. Lviv: Vyd-vo Lviv. Politekhniky, 1, 200 [in Ukrainian].

16. Yarka, U., Myna, Zh., Bilushchak, T., Peleshchyshyn, O. (2016). Optimal methods of creating documentation according to quality management standards based on ISO 9001. Upravlinnia rozvytkom skladnykh system: zbirnyk naukovykh prats. Kyiv. nats. un-t budivnytstva i arkhitektury. Kyiv, 27, 162–169 [in Ukrainian].

17. Yarka, U., Myna, Zh., Peleschyshyn, O., Bilushchak, T. (2016). Modern information technologies of creating documents according to quality management standards based on ISO 9000. Bulletin of NTU «KhPI». New solutions in modern technologies. Kharkiv: NTU «KhPI», 42 (1214), 165–172. DOI: 10.20998/2413-4295.2016.42.27 [in English].

18. APA Style. American Psychological Association. Retrieved from: https://apastyle.apa.org/ [in English].

Стаття надійшла до редакції 07.04.2022
Отримано після доопрацювання 06.05.2022
Прийнято до друку 12.05.2022

УДК 001.895:378.147.091.3]:[002.6:651](043.2)
DOI 10.32461/2409-9805.2.2022.263980

Цитування:
Яворська Т. М. Інноваційні технології та методи навчання в процесі підготовки майбутніх фахівців інформаційно-бібліотечної сфери. *Бібліотекознавство. Документознавство. Інформологія.* 2022. № 2. С. 101–107.

Yavorska T. (2022) Innovative technologies and training methods in the process of training future specialists in the field of information and library. Library Science. Record Studies. Informology, 2, 101–107 [in Ukrainian].

Яворська Тетяна Михайлівна,
кандидат педагогічних наук,
старша викладачка кафедри
інформаційних систем управління
Донецького національного університету
імені Василя Стуса
https://orcid.org/0000-0002-6070-7425
t.yavorska@donnu.edu.ua

ІННОВАЦІЙНІ ТЕХНОЛОГІЇ ТА МЕТОДИ НАВЧАННЯ В ПРОЦЕСІ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ ІНФОРМАЦІЙНО-БІБЛІОТЕЧНОЇ СФЕРИ

Мета роботи *– здійснити огляд та проаналізувати інноваційні технології та методи навчання, що застосовують у процесі підготовки майбутніх фахівців інформаційно-бібліотечної сфери та впровадження яких потребує максимальної модернізації освітнього процесу.* ***Методологія дослідження*** *полягає в застосуванні загальнонаукових методів і прийомів наукового пізнання, що дає змогу розкрити, піддати аналізу й узагальнити специфічні особливості впровадження інноваційних педагогічних технологій і методів у процесі підготовки майбутніх фахівців.* ***Наукова новизна.*** *У статті узагальнено ключові зміни в освітній галузі загалом, що базуються на вдосконаленні, трансформації освітнього процесу за рахунок його переходу на технологічний рівень, пошуку перспективних інноваційних педагогічних методів, які спрямовані на професійний розвиток, саморозвиток особистості, нові виміри її самореалізації. Порівняльний аналіз сучасних інноваційних педагогічних технологій та методів навчання засвідчив необхідність оновлення змісту освітнього процесу, створення інноваційного освітнього середовища в закладах вищої освіти. Особливу увагу в статті приділено процесу підготовки фахівців інформаційної, бібліотечної та архівної справи в Донецькому національному університеті імені Василя Стуса з акцентом на запровадження інновацій у цьому процесі.* ***Висновки.*** *Проаналізовано інноваційні технології та методи навчання, що найбільш активно впроваджують у вищій освіті загалом та в процесі підготовки майбутніх фахівців інформаційної, бібліотечної та архівної справи зокрема. Доведено, що навчання і виховання особистості в умовах стрімкого інформаційного потоку, динамічного розвитку суспільства неможливо реалізувати без інноваційних технологій та методів навчання, впровадження яких підвищує якість освітнього процесу, сприяє його модернізації та трансформації відповідно до вимог часу.*

Ключові слова: *галузь освіти, інноваційні технології, методи навчання, підготовка фахівців інформаційної, бібліотечної та архівної справи.*

Yavorska Tetiana,
Pedagogical Sciences Candidate
Senior lecturer of the Department of Management Information Systems
Vasyl' Stus Donetsk National University

INNOVATIVE TECHNOLOGIES AND TRAINING METHODS IN THE PROCESS OF TRAINING FUTURE SPECIALISTS IN THE FIELD OF INFORMATION AND LIBRARY

Purpose of the article *is to review and analyze innovative technologies and teaching methods, the implementation of which requires maximum transformation of the educational process.* ***The research methodology*** *is the use of general scientific methods and techniques of scientific knowledge, which allows to reveal, analyze, and summarize the specific features of the introduction of innovative technologies and methods*

© Яворська Т. М.

*in the training of future professionals. **The scientific novelty** of the article is to summarize the key changes in education in general, based on improving the educational process through its transition to the technological level, finding promising innovative pedagogical methods aimed at development and self-development of the individual, new dimensions of self-realization. Comparative analysis of modern innovative pedagogical technologies and teaching methods provides an opportunity to focus on the need to update the content of the educational process. **Conclusions.** Innovative technologies and teaching methods that are most actively implemented in higher education in general and in the process of training future specialists in information, library and archival affairs are analyzed and described. It is proved that education and upbringing of the individual in the conditions of rapid information flow, dynamic development of society cannot be realized without innovations, innovative technologies and teaching methods, implementation of which improves the quality of the educational process, promotes its renewal, modernization, and transformation in accordance with the requirements of the time.*

Keywords: *field of education, innovative technologies, teaching methods, training of information, library and archival specialists.*

Актуальність теми дослідження. Бурхливий розвиток новітніх технологій істотно впливає на всі сфери життєдіяльності суспільства, спричиняє глобальні процеси цифрових трансформацій, що базуються на цілеспрямованій інформаційній політиці країни, уряду.

У цифрову епоху успішність країн залежить багато в чому від прогресу в побудові суспільства знань, а цифровий розвиток, цифрові трансформації відіграють ключову роль у прискоренні економічного та соціального розвитку країни загалом [1, 130].

Важливою умовою в забезпеченні стійкого прогресу та конкурентоспроможності будь-якої держави є модернізація галузі освіти як генератора нових ідей, принципово важливого елемента розвитку інтелектуального капіталу в суспільстві.

Сьогодні в українській освітній галузі відбувається системна трансформація освіти на всіх рівнях: від дошкільної до вищої освіти та освіти дорослих. Державна політика у сфері освіти й науки спрямована на реформування, відіграє вирішальну роль у забезпеченні розвитку людського капіталу й отриманні економічної вигоди у вигляді сталого зростання та конкурентної економіки, а значить, суспільного й індивідуального добробуту, майбутнього процвітання та якості життя.

Метою реформування освітньої галузі є перетворення української освіти на інноваційне середовище, у якому учні й студенти набувають ключових компетентностей, необхідних кожній сучасній людині для успішної життєдіяльності, а науковці мають можливості та ресурси для проведення досліджень, що безпосередньо впливатимуть на соціально-економічний та інноваційний розвиток держави [2].

Метою дослідження є огляд та аналіз інноваційних технологій і методів навчання, впровадження яких потребує максимальної трансформації освітнього процесу та підвищує його якість.

Аналіз досліджень і публікацій. Система освіти в Україні базується на компетентнісному, особистісно орієнтованому, комунікативно-діяльнісному, проблемно-пошуковому, інтегративному підходах, що забезпечує комплексне навчання та виховання особистості в умовах стрімкого інформаційного потоку, динамічного розвитку суспільства загалом, що неможливо реалізувати без інноваційних навчальних технологій, впровадження яких підвищує якість навчального процесу.

Інноваційні методи й технології навчання аналізують у своїх дослідженнях І. Доброскок, В. Докучаєва, В. Ільїн, Г. Коцур, В. Кремень, М. Лисенко, С. Нікітчина, С. Пролеєва, П. Саух та ін. Так, В. Луговий чітко узгоджує понятєво-термінологічний апарат щодо інноваційних видів навчальної діяльності в контексті компетентнісного підходу. Проблеми впровадження інновацій та інформаційних технологій як системи педагогічних і навчальних методів, прийомів та способів проаналізовано в монографії за редакцією П. Сауха. Поєднання традиційних й інноваційних методів навчання в контексті загальних засад педагогіки вищої школи вивчали Т. Туркот, Д. Чернілевський та ін.

Виклад основного матеріалу. При аналізі семантики поняття «інновація» важливо зазначити його походження. Термін походить від латинського слова «innovate», що означає оновлення або покращення. У загальному розумінні його можна трактувати як особливу культурну цінність – матеріальну або нематеріальну, яка на теперішній час і в цьому місці сприймається як нова.

Великий тлумачний словник сучасної української мови пояснює слово «інновація» як «нововведення» [3, 213].

Значну увагу в психолого-педагогічній літературі приділено інноваціям в освітньому процесі, що реалізують шляхом використанням нових способів для вирішення педагогічних проблем оригінальними, нестандартними підходами. Так освіта перетворюється на ефективний важіль економіки знань, на інноваційне середовище, у якому здобувачі формують навички та вміння самостійно оволодівати знаннями протягом життя і застосовувати їх для професійного розвитку.

Вітчизняні науковці розглядають інновації в освіті як «цілеспрямовані процеси, що провокують зміну мети, змісту, методів, форм навчання та виховання, адаптацію навчального процесу до нових вимог» [4, 183].

Поняття «інноваційні методики викладання» є полікомпонентним, оскільки об'єднує всі ті нові й ефективні способи освітнього процесу (здобуття, передачі й продукування знань), які сприяють інтенсифікації та модернізації навчання, розвивають творчий підхід й особистісний потенціал здобувачів вищої освіти [5, 27–33].

У Законі України «Про вищу освіту» зазначено, що наукова, науково-технічна й інноваційна діяльність у закладах вищої освіти є невід'ємною складовою освітньої діяльності та провадиться з метою інтеграції наукової, освітньої і виробничої діяльності в системі вищої освіти [6].

Основною метою наукової, науково-технічної та інноваційної діяльності є набуття нових наукових знань шляхом проведення наукових досліджень і розробок та їх спрямування на створення і впровадження нових конкурентоспроможних технологій, видів техніки, матеріалів тощо для забезпечення інноваційного розвитку суспільства, підготовки фахівців інноваційного типу. Сучасне цифрове суспільство, що перебуває в стані безперервного розвитку, істотно впливає на дидактику та методи навчання.

Зазначимо, що в науковому дискурсі існує певна понятєва розбіжність у розрізненні форм, методів і технологій навчання.

Відповідно до ст. 50 Закону України «Про вищу освіту» до форм організації навчального процесу віднесено навчальні заняття, самостійна робота, практична підготовка та контрольні заходи, Основними видами навчальних занять у закладах вищої освіти визначено лекції, лабораторні, практичні, семінарські, індивідуальні заняття та консультації [6].

У монографії «Управління якістю викладання у вищій школі: теоретико- методологічний і практичний аспекти» В. Луговий розмежовує поняття «види навчальних занять» і «методи / технології викладання». Термін «види навчальних занять» автор подає як специфіку організації освітньої діяльності, а термін «методи / технології викладання» як шляхи та способи опрацювання освітньої (педагогічної) інформації з метою подальшого навчання. Науковець пропонує для використання дві категорії освітньої діяльності: методи (прийоми, способи) викладання, під якими розуміє види навчальних занять і частково (самостійна робота, практична підготовка) форми організації навчального процесу, та види навчальної діяльності – навчальні завдання, розроблені викладачем для виконання студентом [7, 5–34].

Український педагогічний словник за редакцією С. Гончаренка термін «методи навчання» визначає як «багатоякісне педагогічне явище (гносеологічна, логіко-змістова, психологічна, матеріально-джерельна й педагогічна сторони)», що являє собою впорядковані способи взаємопов'язувальної діяльності вчителя та учнів, спрямовані на розв'язання навчально-виховних завдань [8, 206].

Загалом методи навчання класифікують за:

- джерелами подачі та сприйняття навчальної інформації;
- за характером пізнавальної діяльності;
- за системним підходом до навчального процесу.

Аналізуючи наукові підходи до визначення сутності поняття «інноваційні технології», можемо узагальнити, що це цілеспрямований системний набір прийомів та засобів організації навчальної діяльності, що охоплює весь процес навчання – від визначення мети до одержання результатів.

З метою формування активності, самостійності, креативності та соціальної взаємодії учасників навчального процесу, що є вкрай необхідним у сучасному суспільстві, важливо створити умови, максимально наближені до професійних. Допоможуть у цьому такі методи навчання, як проєктний, дослідницький, ситуаційний, інтерактивний.

Так, центральним поняттям проєктного методу та кінцевим продуктом діяльності є проєкт (від лат. projectus – кинутий уперед) – 1) сукупність документів (розрахунків, креслень, макетів тощо), необхідних для зведення споруд, виготовлення машин, приладів тощо; 2) попередній текст будь-якого документа; 3) план дій, задум, намір [9, 445].

Цінність цього методу полягає в тому, що він орієнтований на самостійну діяльність здобувачів, сприяє розвиткові ініціативності й відповідальності, розвиває вміння планувати діяльність, самостійно приймати рішення, генерувати ідеї, висувати гіпотези.

А ще цей метод називають «П'ять П»: 1) проблема; 2) планування; 3) пошук; 4) продукт; 5) презентація, де складові описують ключові елементи проєкту як завдання та визначають етапи його реалізації, що допомагає розвивати пізнавальні навички здобувачів, уміння орієнтуватися в інформаційному просторі, розвивати критичне мислення та творчі здібності.

Дослідження – це один із видів пізнавальної діяльності людини, основу якого становить пошук невідомого, нових знань. Відтак дослідницький метод передбачає залучення здобувачів до самостійних і безпосередніх спостережень, їх перевірки із залученням необхідних джерел інформації,

приладів, матеріалів тощо. На основі цього здобувачі встановлюють зв'язки між предметами і явищами дійсності, роблять висновки, пізнають закономірності.

Ситуаційний, або кейс-метод (англ. Case method, case-study), передбачає вирішення завдання або конкретної ситуації, що містить у собі актуальну та зрозумілу здобувачам проблему. Ситуаційний метод має два аспекти сутності. Перший – пов'язаний із дослідницькою діяльністю, отже, його можна розглядати як метод емпіричного дослідження; другий – співвідносний з інтерактивним методом навчання, саме тому він є доречним і цілком виправданим для підвищення рівня пізнавальної активності студентів [10, 19–20].

Одним із найбільш ефективних методів навчання є інтерактивний метод, спрямований на словесну й практичну взаємодію як педагога та здобувачів освіти, так і на взаємодію здобувачів між собою. Тобто інтерактивний метод розглядають як спосіб активної суб'єкт-суб'єктної взаємодії учасників навчального процесу, що базується на принципі зворотного зв'язку, коли студент отримує відповіді, зауваження, поради від викладача або однокурсників стосовно його роботи в аудиторії. Серед прийомів інтерактивного методу є: робота в парах, у групах (3–6 осіб), мозковий штурм, дискусії, дебати, круглі столи, рольові й ділові ігри, тренінги тощо. Саме суб'єкт-суб'єктна, діалогічна взаємодія дає змогу реалізовувати навчально-виховний процес через поєднання традиційних й інноваційних методів і форм навчання.

Загалом застосування інтерактивного методу сприяє налагодженню психологічного мікроклімату, активізує навчально-пізнавальну діяльність учасників робочої групи, дає можливість висловитися кожному й за потреби обмінятися інформацією, провокує творчість, закладає основи соціального партнерства, формує колективну відповідальність.

Нині в освітньому процесі актуальним є питання впровадження інноваційних методів навчання і викладання, які відповідають вимогам часу та здатні забезпечити підготовку кваліфікованого фахівця, що буде конкурентоспроможним на ринку праці. Використання інноваційних технологій в освітній сфері передбачає досягнення мети високоякісної, конкурентоспроможної освіти, що забезпечить кожній людині умови для самовдосконалення, творчого самоствердження [1, 53]. Цілеспрямоване, систематичне й послідовне впровадження в практику нових методів, прийомів навчання, що охоплюють цілісний навчальний процес – від визначення його мети до очікуваних результатів, дає змогу модернізувати сучасну освіту.

Підготовка фахівців інформаційної, бібліотечної та архівної справи в Донецькому національному університеті імені Василя Стуса здійснюється на кафедрі інформаційних систем управління за ступенем освіти «Бакалавр» та «Магістр» відповідно до освітніх програм «Документознавство та інформаційна діяльність» і «Документаційна та інформаційна підтримка управлінської діяльності». Метою підготовки є формування інтелектуальної, інформованої, інноваційної, самоідентифікованої, інтегрованої в суспільство особистості-професіонала, яка здатна розв'язувати складні спеціалізовані завдання та практичні проблеми в галузі інформаційної, бібліотечної та архівної справи.

Спеціальність 029 «Інформаційна, бібліотечна та архівна справа» належить до гуманітарного напряму підготовки, але набуті в університеті знання та вміння використовувати інформаційні технології в професійній діяльності дають випускникам додаткові переваги при працевлаштуванні, допомагають бути затребуваними фахівцями в різних галузях.

Викладання на кафедрі здійснюють у вигляді традиційних та інтерактивних лекцій, лабораторних робіт, семінарів, практичних занять методом малих груп, проведення індивідуальних занять, проходження практичної підготовки, консультацій з викладачами, ділових ігор, електронного навчання за допомогою спеціалізованих електронно-цифрових інструментів: навчальної платформи Moodle, додатків Microsoft Teams, SharePoint тощо.

Форми й методи навчання та викладання сприяють досягненню цілей програмних результатів навчання освітніх програм, відповідають вимогам студентоцентрованого підходу й академічної свободи.

Важливо зазначити, що одним з основних видів навчальних занять у процесі підготовки майбутніх фахівців інформаційної, бібліотечної та архівної справи на кафедрі є лекція. Курси лекцій об'єднують у собі великий обсяг матеріалу, який викладач подає в опрацьованому вигляді.

З метою формування в здобувачів вищої освіти здатності до самоосвіти, підвищення їх творчої активності під час аудиторних занять поряд з традиційними лекціями застосовують інтерактивні лекції, що мають діалогічний характер та спрямовані на повну взаємодію викладача й здобувачів освіти. Цінним є те, що під час проведення інтерактивних лекцій в освітній процес залучені всі студенти, де кожен здійснює індивідуальний внесок у загальний процес комунікації. Натомість викладачі докладають зусилля до створення умов для підвищення якості знань студентів, підтримки й поглиблення їх творчих та інтелектуальних

здібностей, формування вмінь орієнтуватися в інформаційному фаховому середовищі.

Інтерактивні лекції як один засобів активізації пізнавальної діяльності здобувачів вищої освіти проходять у формах: лекції-бесіди, лекції-диспуту, проблемної лекції, лекції з розгляду конкретних ситуацій, лекції-консультації, лекції-прес-конференції (круглий стіл), що сприяє створенню цікавого, корисного, пізнавального комунікативного спілкування на рівнях «викладач – студент», «студент – студент», «викладач – роботодавець», «роботодавець – студент». Так, наприклад, на першому курсі в межах дисципліни «Документознавство» здобувачі захищають *проєкт «Документознавство: від серйозного до курйозного»*; підсумкове заняття з дисципліни «Документна лінгвістика та редагування» здобувачі другого курсу проводять у вигляді своєрідного відвідування *інтелект-кафе «Doc_Ок!»,* у якому меню складають страви-завдання на зразок «Текст на грилі креолізований», «Вдале резюме». На третьому курсі в межах дисципліни «Бібліотекознавство» проводять *дискусійну лекцію* про організацію функціонування бібліотек і бібліотечних систем на сучасному етапі розвитку суспільства, де студенти висловлюють свої думки щодо проблемних питань бібліотечного сьогодення, як-то: актуалізація створення електронних бібліотек, функціонування мережі бібліотек у сучасному цифровому суспільстві тощо. Отже, у процесі навчання здобувач вищої освіти перетворюється у важливий освітній суб'єкт, залучений до активної, творчої співпраці з викладачем, зацікавлений у набутті глибоких та актуальних професійних знань.

Варто зазначити, що в педагогічній теорії і практиці інтерактивні методи поділяють на імітаційні та неімітаційні. Неімітаційні методи передбачають активізацію учасників навчального процесу, що досягають за рахунок добору проблемного змісту навчання, який і забезпечує діалогічність взаємодії. До таких методів відносять: проблемну лекцію, семінар-дискусію з «мозковою атакою», виїзне практичне заняття, курсову та дипломну роботу, стажування без виконання посадових обов'язків. Зазначені методи дають можливість не тільки надавати здобувачеві певну інформацію, але й сприяти розвитку окремих професійних вмінь і навичок.

Такий спектр підходів до навчання, що розширюють традиційне уявлення про те, яким має бути процес взаємодії між викладачем та здобувачем вищої освіти, дає змогу запровадити в процесі викладання окремі неімітаційні методи активізації пізнавальної діяльності здобувачів освіти на лекційних заняттях, як наприклад, проблемна лекція.

Загалом проблемна лекція передбачає визначення викладачем перед здобувачами певної проблеми, що пробуджує в них бажання знайти засоби її вирішення. Завдання викладача полягає в спонуканні студентів до пошуків розв'язання проблеми, налагодженні співпраці та діалогу, що стимулює здобувачів до активної пізнавальної діяльності, сприяє розвитку їх теоретичного мислення, пізнавального інтересу до предмету, забезпечує професійну мотивацію, корпоративність. Прикладом проблемної лекції є тема з курсу «Бібліотекознавство» «Інтелектуальна свобода та доступ до інформації в бібліотеках».

Щодо імітаційних методів, то їх поділяють на ігрові та неігрові, що передбачають роботу з моделлю ситуації в процесі імітації. До ігрових імітаційних методів відносять стажування з виконанням посадових обов'язків, імітаційний тренінг, ділові та рольові ігри. Так, на другому курсі в межах дисциплін «Діловодство» та «Архівознавство» створюють *умовне підприємство*, на якому в реальному часі моделюють усі технологічні процеси з діловодства та архівознавства. Здобувачі включені у вирішення практичних завдань, що пов'язані з цими процесами. Загалом ці методи забезпечують максимально можливе наближення навчального процесу до виробничих умов.

Неігрові методи стимулюють до аналітичного мислення здобувачів освіти, формують системний підхід до вирішення проблеми, дають змогу налагодити ділові й особисті контакти, усувати конфлікти. Прикладом є *бінарна лекція*, що є ефективною формою навчання, близькою до інтелектуальної гри, під час якої моделюють реальні ситуації обговорення теоретичних і практичних питань два фахівці, наприклад представники двох різних наукових шкіл чи теоретик і практик. Перевагами такої лекції є актуалізація наявних у студентів знань, необхідних для розуміння діалогу й участі в ньому; створення проблемної ситуації, розгортання системи доведення тощо. Наявність двох джерел змушує здобувачів вищої освіти порівнювати різні точки зору, приймати якусь із них чи формувати власну. На такій лекції виховують культуру дискусії, формують уміння вести діалог і приймати рішення. Так, бінарна лекція була проведена для здобувачів вищої освіти спеціальності 029 «Інформаційна, бібліотечна та архівна справа» викладачами кафедр Острозької академії та Донецького національного університету імені Василя Стуса.

Завідувачка кафедри інформаційно-документних комунікацій Острозької академії Г. В. Охріменко та завідувачка кафедри інформаційних систем управління ДонНУ імені Василя Стуса О. М. Анісімова й професорка цієї кафедри Г. П. Лукаш провели бінарну лекцію на тему «Інформаційна культура та документні ресурси: історія та сучасність», де обговорили важливі складові, що дають можливість формувати інформаційну культуру як системне утворення для майбутнього фахівця інформаційно-документної діяльності. Серед них – подієві заходи із формування навичок створення та поширення інформаційних продуктів; створення візуального контенту, релевантного до запитів цільової аудиторії; вироблення навичок з інформаційної гігієни та медійної грамотності в роботі з інформаційними ресурсами. Висока активність викладачів викликала відповідну розумову й поведінкову реакцію здобувачів освіти, що сформували уявлення про способи ведення діалогу, а також мали змогу взяти безпосередню участь у ньому. Все це забезпечує досягнення мети навчання та виховання, формує в здобувачів освіти пізнавальні мотиви, активізує їх розумову діяльність.

Важливим для формування фахівця є *залучення до лекційних занять професіоналів-практиків,* експертів галузі, представників роботодавців. Кафедра інформаційних систем управління ДонНУ імені Василя Стуса постійно запрошує таких фахівців до проведення лекційних занять. Це керівники публічних і наукових бібліотек, Державного архіву Вінницької області, музеїв міста, представники Вінницької державної адміністрації та викладачі з інших закладів освіти.

Ефективною, на наш погляд, є така освітня інновація, як *методика перехресного навчання* (англ. Crossover Learning), що нині активно впроваджують у педагогічній практиці. Це поєднання формальних і неформальних умов засвоєння знань. Для майбутніх фахівців інформаційної, бібліотечної та архівної справи викладачі кафедри інформаційних систем управління напрацьовують досвід проведення перехресного навчання, яке організовують у публічних та наукових бібліотеках міста, музеях, Державному архіві Вінницької області. Такі заняття викликають додатковий інтерес до окремих професійних тем і мотивацію до навчання.

В умовах пандемії, спричиненої коронавірусною інфекцією COVID-19, освітні установи постали перед значними труднощами в організації навчального процесу. Основним підходом в цей період була організація *дистанційного навчання*, що забезпечує взаємодію викладачів та здобувачів освіти з використанням систем управління навчанням, як-то: Moodle, Google Classroom, Microsoft Teams тощо. Відтак цифрові технології стали частиною інноваційних педагогічних технологій навчання. Завдяки ним відбувається варіативність подачі навчального матеріалу: текстовий, звуковий, відеоформати, формуються презентаційні та цифрові навички.

Із перших днів карантину на кафедрі інформаційних систем управління було прийнято рішення використовувати систему Microsoft Teams, що розроблена як для комп'ютерів з операційною системою Windows 10 S, Windows 7, так і для смартфонів, що працюють на платформах Android, iOS, Windows Phone. Такий сервіс для комунікації викладачів і здобувачів освіти надає можливість використовувати чат, за допомогою якого можна надсилати повідомлення, файли, відеоматеріали; створювати команди й окремі канали в середині команди; поширювати, надавати зворотний зв’язок та оцінювати завдання, призначати тести.

Наукова новизна статті полягає в узагальненні ключових змін в освітній галузі загалом, що базуються на вдосконаленні освітнього процесу за рахунок його переходу на технологічний рівень, пошуку перспективних інноваційних педагогічних технологій та методів, що спрямовані на розвиток і саморозвиток особистості, нові виміри її самореалізації. Порівняльний аналіз сучасних інноваційних педагогічних технологій та методів навчання надає можливість акцентувати на необхідності оновлення змісту освітнього процесу, підвищення його якості.

Висновки. Пріоритетом національної концепції реформування і модернізації вищої освіти є створення інноваційного освітнього середовища в закладах вищої освіти шляхом впровадження широкого діапазону інноваційних технологій та методів навчання, що є вимогою часу.

У процесі підготовки майбутніх фахівців інформаційної, бібліотечної та архівної справи в ДонНУ імені Василя Стуса поряд із традиційними впроваджують й інноваційні технології та методи навчання, які відповідають вимогам студентоцентрованого підходу й академічної свободи, спрямовані на якісне засвоєння знань здобувачами вищої освіти, розвиток їх інтелектуальної діяльності, формування вмінь та навичок критичного мислення, здатності самостійно опрацьовувати інформацію, набуття якостей, що стануть у пригоді в майбутньому професійному житті.

Список використаних джерел

1. Трансформаційні процеси у суспільній та соціокультурній сферах України : монографія / О. М. Анісімова, Л. А. Ковальська, Г. П. Лукаш, О. В. Прігунов, О. С. Щербіна, Т. М. Яворська. Вінниця, 2021. 185 с.

2. Реформа освіти та науки. Урядовий портал. URL: https://www.kmu.gov.ua/diyalnist/reformi/rozvitok-lyudskogo-kapitalu/reforma-osviti (дата звернення: квітень 2022).

3. Великий тлумачний словник сучасної української мови (з дод., допов. та CD) / уклад., голов. ред. В. Т. Бусел. Київ, 2009. 1736 с.

4. Туркот Т. І. Педагогіка вищої школи : навч. посіб. Київ, 2011. 628 с.

5. Бистрова Ю. В. Інноваційні методи навчання у вищій школі України. *Право та інноваційне суспільство*. 2015. № 1 (4). С. 27–33.

6. Про вищу освіту : Закон України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1556-18#Text (дата звернення: квітень 2022).

7. Луговий В. І. Управління якістю викладання у вищій школі: теоретико-методологічний і практичний аспекти. *Психолого-педагогічні засади проектування інноваційних технологій викладання у вищій школі* : монографія / авт. кол.: В. Луговий, М. Левшин, О. Бондаренко та ін. ; за ред. В. П. Андрущенка, В. І. Лугового. Київ, 2011. 260 с. С. 5–34.

8. Гончаренко С. Український педагогічний словник. Київ : Либідь,1997. 373 с.

9. Бибик С. П., Сюта Г. М. Словник іншомовних слів: тлумачення, словотворення та слововживання / за ред. С. Я. Єрмоленко. Харків, 2006, 623 с.

10. Сурмін Ю. П. Кейс-метод: становлення та розвиток в Україні. *Вісник Національної академії державного управління при Президентові України*. 2015. № 2. С. 19–20.

References

1. Transformational processes in the social and socio-cultural spheres of Ukraine. (2021). O. M. Anisimova, L. A. Kovaljska, Gh. P. Lukash, O. V. Prighunov, O. S. Shherbina, T. M. Yavorska. Vinnytsia, 185 [in Ukrainian].

2. Education and science reform. Government portal. Retrieved from: https://www.kmu.gov.ua/diyalnist/reformi/rozvitok-lyudskogo-kapitalu/reforma-osviti [in Ukrainian].

3. Large explanatory dictionary of the modern Ukrainian language (with appen., supplements and CD). (2009). Kyiv, 1736 [in Ukrainian].

4. Turkot, T. I. (2011). Higher school pedagogy. Kyiv, 628 [in Ukrainian].

5. Bystrova, Yu. V. (2015). Innovative teaching methods in higher education in Ukraine. *Law and innovation society*, 1(4), 27–33 [in Ukrainian].

6. On higher education: Law of Ukraine. Retrieved from: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1556-18#Text [in Ukrainian].

7. Lugovyi, V I. (2011) Quality management of teaching in higher school: theoretical, methodological, and practical aspects. Kyiv [in Ukrainian].

8. Goncharenko, S. (1997). Ukrainian pedagogical dictionary. Kyiv, 373 [in Ukrainian].

9. Bibyk, S. P. and other. (2006). Dictionary of foreign words: interpretation, word formation and word usage. Kharkiv [in Ukrainian].

10. Surmin, Yu. P. (2015). Case method: formation and development in Ukraine. Bulletin of the National Academy of Public Administration under the President of Ukraine, 2, 19–20 [in Ukrainian].

Стаття надійшла до редакції 25.04.2022
Отримано після доопрацювання 23.05.2022
Прийнято до друку 01.06.2022

УДК 37.012:651.4/9:002.6
DOI 10.32461/2409-9805.2.2022.263981

Цитування:
Палеха Ю. І., Зозуля Н. Ю. Гуманізація професійної підготовки фахівців з інформаційної, бібліотечної та архівної справи за умов дистанційного навчання. *Бібліотекознавство. Документознавство. Інформологія.* 2022. № 2. С. 108–114.

Palekha Y., Zozulia N. (2022). Humanization of professional training specialist of information, library, and archival affairs under distance learning. Library Science. Record Studies. Informology, 2, 108–114 [in Ukrainian].

Палеха Юрій Іванович,
кандидат історичних наук, професор,
професор кафедри інформаційно-аналітичної
діяльності та інформаційної безпеки
Національного транспортного університету
https://orcid.org/0000-0001-8060-8590
Paleha_Yu@ukr.net

Зозуля Наталія Юріївна,
кандидат філологічних наук, доцент,
доцент кафедри інформаційно-аналітичної
діяльності та інформаційної безпеки
Національного транспортного університету
https://orcid.org 0000-0002-0180-1219
nzozulya@ukr.net

ГУМАНІЗАЦІЯ ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ ФАХІВЦІВ З ІНФОРМАЦІЙНОЇ, БІБЛІОТЕЧНОЇ ТА АРХІВНОЇ СПРАВИ ЗА УМОВ ДИСТАНЦІЙНОГО НАВЧАННЯ

Мета роботи *– визначити тенденції функціонування вищої освіти в галузі соціальних комунікацій і сутність гуманізації професійної підготовки фахівців з інформаційної, бібліотечної та архівної справ за умов вимушеного дистанційного навчання здобувачів освіти в часи оголошення воєнного стану.* ***Методологія дослідження*** *передбачає застосування загальнонаукових методів та системного методу дослідження.* ***Наукова новизна*** *роботи полягає в розширенні уявлень про онлайн-навчання, стратегічні підходи, що формують інклюзивний клімат онлайн-курсу, здатний підтримувати когнітивні й афективні відмінності, що співіснують у межах підготовки фахівців.* ***Висновки.*** *З'ясовано, що система професійної підготовки потребує відчутної оптимізації, перегляду педагогічної парадигми реалізації ефективного навчально-виховного процесу, посилення уваги до вивчення основ загальної культури, формування економічної, правової, політичної, психолого-педагогічної та інформаційної культур. Науково обґрунтована необхідність гуманізації професійної підготовки майбутніх фахівців інформаційної, бібліотечної та архівної справи. Особливу увагу звернено на активізацію формальної та неформальної онлайн-освіти, усвідомлення внутрішньої потреби й одночасно об'єктивної необхідності мобільного саморозвитку, уміння адекватно й динамічно контактувати з оточенням та із самим собою. Встановлено, що гуманізація пропонує чіткі, практичні підходи до онлайн-підготовки, що створюють інклюзивний клімат онлайн-навчання, здатний підтримувати когнітивні й афективні відмінності, що співіснують у межах курсу закладів вищої освіти. Визначено, що гуманізація освіти актуалізує проблему вдосконалення управлінської культури майбутніх фахівців на основі розробки особистісно орієнтованих технологій, забезпечує умови особистісного розвитку здобувача освіти, його психологічного захисту та самореалізації в професійній діяльності, сприяє підвищенню інтелектуального потенціалу, формуванню світогляду, економічних,, правових та політичних знань і свідомості, духовних зразків поведінки, моралі.*

Ключові слова*: гуманізація, професійна підготовка, онлайн-курси, культурно-відповідальне навчання, фахівці з інформаційної, бібліотечної та архівної справи.*

© Палеха Ю. І., Зозуля Н. Ю.

Palekha Yury,
Ph.D. in Historical Sciences,
Professor of the Department of Information-Analytical
and Information Security of National Transport University

Zozulia Nataliia,
Ph.D. in Philological Sciences,
Associate Professor of the Department of Information-Analytical
and Information Securuty of National Transport University

HUMANIZATION OF PROFESSIONAL TRAINING SPECIALIST OF INFORMATION, LIBRARY, AND ARCHIVAL AFFAIRS UNDER DISTANCE LEARNING

The goal of the work. *To determine the trends in the functioning of higher education in the field of social communications and the essence of the humanization of professional training of specialists in information, library and archival affairs, under conditions of forced distance learning of students during martial law.* ***The research methodology*** *consists in the application of the scienific methods and systematic method of research.* ***The scientific novelty of the work*** *is to expand the understanding of online learning, strategic approaches that create an inclusive climate of the online course, able to maintain cognitive and affective differences that coexist in training specialists in information, library and archival affairs in higher education.* ***Conclusions****. It was found that the system of professional training requires significant optimization, revision of the pedagogical paradigm of effective educational process, increasing attention to the study of the basics of general culture, the formation of economic, legal, political, psychological, pedagogical and informational cultures. Scientifically substantiated need for humanization of professional training of future specialists in information, library and archival affairs, special attention is paid to providing formal and informal online education, awareness of internal needs and at the same time objective need for mobile self-development, ability to adequately and dynamically communicate with others and yourself. It has been established that humanization supplies the strict, practical education strategy for online education, which creates an inclusive online course environment, which is able to support the cognitive and affective differences, that coexisted within the courses of the high education institutions. It is defined that the education humanization actualizes the issue of the improvement of the organizational and management of the future specialist culture on the basis of self-oriented technologies development, ensures self-developing conditions for the student, for his self-realization in professional activity, contributes to the growth of the mental potential, philosophy formation, moral behavior pattern.*

Keywords: *humanization, professional training, online courses, culturally responsible training, specialists in information, library and archival affairs.*

Актуальність теми дослідження. Сьогодні підвищення професіоналізму керівників інформаційної, бібліотечної та архівної сфери за умов неспровокованої і віроломної атаки росії на Україну не можливе без фундаментальної гуманізації управління, всієї системи їхньої підготовки. Гуманістична мета освіти вимагає постійного перегляду її змісту, що має передбачати не тільки освоєння новітньої науково-технічної інформації, а й формування гуманітарних особистісно розвивальних знань й умінь, пізнання основ загальної культури, виховання економічної, правової, політичної, психолого-педагогічної та інформаційної культур. На сучасному етапі розвитку українського суспільства основною ідеєю концепції вищої освіти мусить стати виховання емоційно-ціннісного ставлення до світу й людини в ньому, донесення до здобувача освіти ідей патріотизму, гуманізму, історичної пам'яті, свободи особистості, а також системи морально-етичних почуттів, що визначають її дії в різноманітних ситуаціях.

На сьогодні розвиток сучасної освіти лише незначною мірою демонструє тенденцію до гуманізації. Поняття гуманізації, прояснене агресивними намірами московитів щодо т. зв. демілітаризації та денацифікації України, що жорсткого порушують норми міжнародного права та становлять загрозу для євроатлантичної безпеки, набуло величезної актуальності.

Аналіз досліджень і публікацій. Теоретичний аналіз наукових джерел дав змогу встановити, що фундаментальну основу підготовки майбутніх

фахівців з інформаційної, бібліотечної та архівної справи заклали дослідження, здійснені в контексті професійної підготовки фахівців з позицій філософії освіти (В. Андрущенко, Г. Балл, В. Кремень, С. Силкіна, О. Шульга та ін.), неперервної професійної освіти (С. Гончаренко, І. Зязюн, С. Сисоєва та ін.), удосконалення навчального процесу в закладах вищої освіти (А. Алексюк, В. Білогур, Я. Болюбаш, А. Вербицький, В. Козаков та ін.), професійної підготовки майбутніх фахівців (Ю. Бойчук, О. Дубасенюк, М. Євтух, В. Наумчук, В. Ягупов та ін.), професійної підготовки майбутніх фахівців з інформаційної, бібліотечної та архівної справи (Н. Гайсинюк, С. Дубова, С. Кулешов, Н. Кушнаренко, О. Матвієнко, І. Прокопенко, М. Слободяник та ін.).

Водночас актуальним є дослідження особливостей професійної підготовки майбутніх фахівців з інформаційної, бібліотечної та архівної справи з урахуванням провідних сучасних тенденцій дистанційної освіти та вимог суспільства в умовах протиборства з ординськими завойовниками.

Мета дослідження – визначити та науково обґрунтувати принципи гуманізації змісту дистанційної освіти, моделі гуманізованого онлайн-викладання, створення інклюзивного клімату онлайн-курсу у взаємодії розвитку творчості й особистості, її психологічного захисту та професійного становлення фахівців з інформаційної, бібліотечної та архівної справи.

Виклад основного матеріалу. В основу сучасної системи професійної підготовки майбутніх фахівців з інформаційної, бібліотечної та архівної справи покладені прогностичні аспекти розвитку змісту сучасної професійної освіти, досить широко використані в Національній доктрині розвитку освіти (2002), Державній національній програмі «Освіта» («Україна XXI століття») (1993), Національній стратегії розвитку освіти в Україні на період до 2021 року (2013), Стратегії розвитку вищої освіти в Україні на 2021–2031 роки (2020), Законі України «Про інформацію» (1992), Національній програмі інформатизації (1998), Стратегії розвитку інформаційного суспільства в Україні (2013), Доктрині інформаційної безпеки України (2017), стандартах вищої освіти України зі спеціальності 029 «Інформаційна, бібліотечна та архівна справа», що є системою орієнтирів і поглядів на роль, організацію та функціонування інформаційної сфери в Україні на довгостроковий період з урахуванням розвитку держави та світового досвіду.

З урахуванням положень, викладених у зазначених нормативно-правових документах, ми встановили, що професійна підготовка майбутніх фахівців з інформаційної, бібліотечної та архівної справи повинна здійснюватися з урахуванням провідних сучасних тенденцій: гуманізації, фундаменталізації, забезпечення неперервності освіти, міждисциплінарності й інтернауковості, інтелектуалізації та динамізації знань.

Ми керуємося тим, що професійна підготовка майбутніх фахівців з інформаційної, бібліотечної та архівної справи передбачає: розуміння предметної галузі та професійної діяльності, володіння спеціальними фаховими компетентностями й інтелектуальними засобами пізнання; здатність до пошуку, опрацювання та аналізу інформації з різних джерел; уміння використовувати методи систематизації, пошуку, збереження, класифікації інформації для різних типів контенту й носіїв; вправність використовувати сучасні прикладні комп'ютерні технології, мотивацію на використання традиційних та новітніх інформаційних і комунікативних технологій, програмного забезпечення, мережевих і мобільних технологій для вирішення професійних завдань; володіння загальнопрофесійними знаннями, уміннями та навичками адаптуватись до нових соціально-економічних і політичних реалій сучасного конкурентного середовища, що забезпечують ефективність провадження професійної діяльності; високий рівень правової культури та самосвідомості, психолого-педагогічне мислення, творчу направленість та індивідуальний стиль професійної діяльності.

Гуманізація освіти стає одним із важливих принципів реалізації Державної національної програми «Освіта» («Україна XXI століття»), де визначено, що гуманізація освіти «полягає в утвердженні людини як найвищої соціальної цінності, найповнішому розкритті її здібностей та задоволенні різноманітних освітніх потреб, забезпеченні пріоритетності загальнолюдських цінностей, гармонії стосунків людини і навколишнього середовища, суспільства і природи», а гуманітаризація освіти «покликана формувати цілісну картину світу, духовність, культуру особистості і планетарне мислення» [3].

Гуманізація професійної підготовки студентів мусить включати в себе логіку переходу від технократичної до антропологічної її парадигми, розкривати залежність процесу підготовки майбутніх фахівців у закладі вищої освіти від ступеня спрямованості освітнього процесу на особистість студента, орієнтацію на особистісну компоненту, інноваційний підхід до проблем виховного процесу.

Гуманізація освіти є досить масштабною в часі здійснення та складною за структурою, це процес морально-психологічної перебудови людини, внутрішньої переорієнтації системи духовних цінностей, усвідомлення власної гідності й цінності іншої людини, формування почуття любові до своєї Батьківщини, осягнення цінності громадянського (вільного демократичного) суспільства та

необхідності його розвитку, верховенства права, прав і свобод людини та громадянина в Україні, відповідальності та причетності до її минулого, теперішнього й майбутнього.

У сучасних наукових дослідженнях гуманізацію освіти розглядають як соціально-педагогічний феномен, що відображає нинішні суспільні тенденції в побудові й функціонуванні системи освіти [6]. Так, М. Добрускін [4] визначає гуманізацію як сукупність філософських, гносеологічних, психологічних, соціально-культурних і дидактичних поглядів, що окреслюють цілі й завдання закладів вищої освіти в підготовці й вихованні майбутнього фахівця як творчої особистості.

Необхідність гуманізації професійної освіти зумовлена зміною ролі вищої школи як соціального інституту, який сьогодні покликаний готувати не тільки професіоналів, а насамперед широкоосвічених особистостей, з високим рівнем загальної культури, патріотів своєї держави, з активною громадянською позицією. Така тенденція означає необхідність підвищення загальнокультурного рівня майбутніх фахівців, які матимуть кращі соціально-психологічні якості та високий рівень управлінської культури.

Узагальнюючи різні підходи до системи гуманітарної підготовки майбутніх фахівців, проф. Валентина Воронкова визначає її комплексний характер, вказує, що ця підготовка повинна «проводиться безперервно упродовж навчання, передбачати не лише вивчення актуальних проблем філософії, політології, соціології, правознавства, культурології, а й етичне, естетичне виховання, управління психічним станом особистості; вона мусить охоплювати всі кафедри і всі дисципліни» [2].

На сьогодні нові реалії дистанційного навчання за умов військового стану вимагають певного перегляду гуманізації професійної освіти, теоретико-методологічною базою якої мусить бути вчення про людину й гуманізм, що має загальнолюдський характер.

Коли справа доходить до онлайн-освіти, більшість дискусій обертається навколо взаємодії, мотивації та активної участі здобувачів освіти у віртуальному викладанні та навчанні. Онлайн-викладачі діляться методами адаптації навчальних стратегій та методів при розробці своїх курсів, щоб залучити студентів до вагомого досвіду онлайн-навчання. Проте в цих дискусіях, як правило, не завжди враховують ключовий складник, що визначає успіх таких стратегій і методів, – включення «людського» елемента в онлайн-навчання.

Зокрема, питання, що рідко обговорюють, полягає в тому, як олюднити навчальний досвід здобувачів освіти, щоб вони могли ефективно спілкуватися зі своїми педагогами й однолітками протягом навчальних семестрів. Американські вчені Кларк і Майєр називають це принципом «персоналізації», коли онлайн-викладачі використовують розмовний і ввічливий тон та впроваджують дружній голос у матеріали курсу, що призводить до кращих результатів навчання. Науковці також стверджують, що включення усного та друкованого тексту до онлайн-курсів, де викладачі використовують розмовний тон, дуже допомагає студентам «налаштувати відповідну обробку інформації» [1].

Використання мультимедійних відеороликів, у яких викладачі використовують дружній та ввічливий тон для лекцій та наводять відповідні особисті приклади для студентів, має велике значення для досягнення мети гуманізації онлайн-навчання. Хоча студенти відвідують онлайн-курси передусім для навчання, інформація не обов'язково має бути представлена у формальній, пасивній та безособовій формі. Здобувачі позитивно реагують на доброзичливий тон викладача, його турботу про них, оскільки бачать у ньому однодумця, з яким вони з великою пошаною спілкуються. Цей метод, своєю чергою, надихає їх взаємодіяти з контентом, який, зазвичай, транслюють за допомогою формальних текстових чи мультимедійних засобів.

Нерідко проста присутність викладача має вирішальне значення для навчання студентів, особливо на онлайн-курсах, сприяє розвитку й контролю за когнітивними та соціальними процесами, спрямованими на досягнення результатів навчання, значущих для здобувача освіти як на особистому, так і на освітньому рівнях. Викладацька присутність, зазвичай, розглядається як модерація онлайн-дискусій, але вона виходить за межі дискусійних форумів, включаючи всі типи зворотного зв'язку, який студенти отримують від свого викладача, явно чи неявно. Всі дії, що виконує викладач до та під час онлайн-курсу, можуть ставати все більш ефективними, якщо здобувачі освіти відчувають присутність свого метра в навчальних матеріалах, а також у його діях. Діалог з викладачем на онлайн-курсах можна розглядати як сполучний елемент, що культивує науково-навчальне співтовариство студентів і викладачів, у якому здобувачі освіти відчувають постійний зв'язок зі своїми однокурсниками, а також педагогом.

За сучасних умов край важливим є створення інклюзивного навчального середовища, використання підтримувального тону в спілкуванні та встановлення дружелюбних взаємовідносин між педагогом і здобувачами освіти, яким необхідно надавати психологічну підтримку в разі переживання негативних психічних реакцій і станів, сприяти їх емоційному розвантаженню. Особливо не повинні почуватися ізольованими та без належної уваги вимушені переселенці, які залишились без даху над головою.

На сьогодні онлайн-курси можливі як у межах формальної, так і неформальної освіти. Оскільки попит на онлайн-курси в неформальній освіті зростає, гуманізація може стати важливим підґрунтям для підтримки охочих навчатись у досягненні їхніх академічних цілей. Здобувачів освіти, які нині навчаються на онлайн-курсах, стає все більше. Фактично майже тридцять відсотків проходять принаймні один онлайн-курс на українських навчальних платформах: Prometheus, Edera, ВУMonline, Wisecow, Дія. Цифрова Освіта. Попит на онлайн-курси серед здобувачів освіти має значні наслідки для майбутнього навчання. Щоб забезпечити максимальний успіх, закладам освіти потрібно оперативно адаптуватися до потреб учасників освітнього процесу, оскільки ці потреби швидко змінюються відповідно до вимог часу.

Викладачі, які працюють онлайн, мусять продумати, як за нинішніх умов розробити новий курс, з урахуванням військового стану в країні та інших обставин життя здобувачів освіти, які вимушені поєднувати роботу, волонтерську діяльність, службу в територіальній обороні та навчання, а також сприяти виконанню завдань, що спонукають їх поділитися своїм досвідом. Онлайн-викладачам необхідно спочатку встановити довірливі стосунки зі студентами, перш ніж очікувати виразну взаємодію на рівних. Володіння розумінням того, як дистанційно створити інклюзивний клімат у групі, реально включити всіх її членів в активне суспільне життя країни, стає нині важливою запорукою якісної підготовки онлайн-викладачів та встановлення взаємодовіри між усіма учасниками навчального процесу.

На сьогодні в закладах вищої освіти особливу увагу приділяють студенто-орієнтованому навчанню, за якого професійна освіта спрямована на розвиток індивідуалістичної культури, що спрямовує здобувачів самостійно орієнтуватиметься в складних незвичних ситуаціях, сприяє їх конкурентоспроможності та досягненню поставлених цілей. Нагальною в гуманізованому середовищі стає практика впровадження *культурно-відповідального навчання*, за якого навчальне середовище створюють так, щоб бути інклюзивним, більше цінувати колективістські культурні архетипи та забезпечувати, щоб усі здобувачі освіти почувалися включеними до навчального процесу. Культурно-відповідальне навчання передбачає створення такого соціально-психологічного клімату, який характеризується взаємодовірою, задоволенням від спілкування, почуттям захищеності, безпеки та комфорту, обопільної підтримки в процесі вивчення курсу за рахунок встановлення приязних відносин між викладачем і здобувачем освіти, формування атмосфери співчуття та співпраці. Важливо створити атмосферу турботи та довіри, за якої студенти вірять, що педагог знає їхні проблеми та підтримує їх, робить усе можливе, щоб навчання було більш ефективним.

Довірливе спілкування виникає швидше, якщо викладачі постають перед студентами передусім як звичайні люди, не дистанціюючи себе в ролі педагогів. Але акт гуманізації не передбачає «надмірного обміну». Викладачеві не потрібно ділитися всіма своїми проблемами, хоча в певних ситуаціях це допомагає студентам, коли ми говоримо про власні труднощі, а іноді й про власні невдачі. Розповідаючи життєві історії, героїчні вчинки захисників Вітчизни, боротьбу українського народу із загарбниками, викладач завойовує довіру студентів і допомагає їм побороти почуття невпевненості в собі та страху викриття, який відомий також як «синдром самозванця» [5].

Гуманізація пропонує чіткі, практичні стратегії онлайн-навчання, які створюють інклюзивний клімат онлайн-курсу, здатний краще підтримувати когнітивні й афективні відмінності, що співіснують у межах курсів підготовки в закладах вищої освіти. Гуманізація має бути в основі відносин між викладачем і студентом, виступаючи сполучною ланкою між ними. Стратегії гуманізації передбачають використання вітальних візуальних ефектів, теплого асинхронного спілкування для створення перших позитивних вражень, надання в разі необхідності першої психологічної допомоги під час переживання негативних психічних реакцій і станів, встановлення довіри між викладачем та студентами, культури турботи в онлайн-середовищі. Щоб використати потенціал, який пропонує гуманізована дистанційна освіта, професорсько-викладацький склад закладів освіти мусить тримати студентів у центрі прийняття рішень та інвестувати в їхній професійний розвиток з метою підготувати кращих з них викладачами, які в подальшому зможуть якісно викладати онлайн.

У світлі досліджуваної проблеми гуманізація професійної підготовки майбутніх фахівців з інформаційної, бібліотечної та архівної справи мусить бути спрямована на:

- всебічний розвиток особистості, забезпечення належних умов її психологічного здоров'я, своєчасне, систематичне надання психологічної та соціально-педагогічної підтримки всім учасникам освітнього процесу. Що гармонійнішим буде загальнокультурний, соціально-моральний та професійний розвиток майбутнього фахівця, то більш творчим і креативним він стане у професійній діяльності;

- формування в здобувачів освіти основ гуманістичного світогляду та духовних цінностей цивілізованого світу. Впровадження в процес їх підготовки гуманітарних технологій сприятиме

підвищенню комфортності й ефективності умов розвитку особистості майбутнього фахівця;

- необхідність виведення розвитку студентів за межі свого «Я» і найближчого соціуму, що дасть змогу їм усвідомити проблеми країни, всього людства, відчути причетність до природи й суспільства, відповідальність за їх стан і розвиток, виховати любов до Батьківщини, відданість своєму народові;

- заміну репродуктивної за характером пізнавальної діяльності студентів на дослідницьку практику. Підвищення професійної компетентності майбутніх фахівців, їх мобільності сприятиме прийняттю інноваційних процесів, підвищенню рівня їх загальної, правової, економічної, психолого-педагогічної та інформаційної культур;

- актуалізацію шляхів удосконалення управлінської культури майбутніх фахівців на основі розробки особистісно орієнтованих технологій. Необхідно забезпечити умови особистісного розвитку здобувача освіти, його самореалізацію в професійній діяльності з метою підвищення розумового потенціалу, формуванню світогляду, духовних зразків поведінки;

- набуття процесом гуманітарного, соціально-морального та професійного розвитку особистості такого характеру, коли в майбутнього фахівця прокидається усвідомлене прагнення до самовдосконалення і самореалізації.

Наукова новизна роботи полягає в розширенні уявлень про онлайн-навчання, стратегічні підходи, що створюють інклюзивний клімат онлайн-курсу, здатний підтримувати когнітивні й афективні відмінності, що співіснують у межах підготовки фахівців.

Висновки та перспективи подальших розвідок у зазначеному напрямі. Нинішня війна помітно вплинула на психічний стан українського суспільства, і це актуалізує потребу в гуманізації освіти. Система професійної підготовки фахівців потребує відчутної оптимізації, зміни педагогічної парадигми, реалізації ефективного навчально-виховного процесу й забезпечення належних умов для психологічного здоров'я кожного його учасника. Водночас реформування вищої освіти в галузі соціальних комунікацій доцільно здійснювати з урахуванням провідних світових тенденцій функціонування вищої освіти, насамперед гуманізації навчального процесу як одного із найважливіших пріоритетів розвитку, що гарантує подання некогнітивних компонентів навчання через довірливі стосунки між викладачем і студентом, а також спільнотою, сприяючи спілкуванню, співпереживанню, бажанню вдосконалюватись.

Визначено та науково обґрунтовано процеси гуманізації навчання як важливі сучасні тенденції функціонування системи вищої освіти у сфері інформаційної, бібліотечної та архівної справи; запропоновано заходи з удосконалення організації онлайн-навчання.

Оскільки з кожним роком для досягнення мети гуманізації онлайн-навчання в закладах вищої освіти пропонують все більше онлайн-курсів, необхідно робити подальші зусилля щодо інвестування в якість онлайн-освіти, створення інклюзивного клімату в групах, вивчення передового досвіду та інновацій. У перспективі можливі нові дослідження, присвячені стратегіям розробки навчальних програм, а також технологіям, що допоможуть олюднити досвід як студентів, так і викладачів в онлайн-курсах. Зрештою, онлайн-навчання – це діяльність не лише поодинока пізнавальна, а й така, що має соціальні конотації у вебсередовищах.

Список використаних джерел

1. Clark R. C., Mayer R. E. E-learning and the science of instruction: Proven guidelines for consumers and designers of multimedia learning. San Francisco, CA : Pfeiffer, 2011.

2. Воронкова В. Гуманізація освіти, науки, політики, влади, суспільства. *Філософія освіти.* 2008. № 1–2 (7). С. 204–220.

3. Державна національна програма «Освіта» («Україна XXI століття») : Постанова Кабінету Міністрів України від 03.11.1993 № 896. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/896-93-%D0%BF#Text (дата звернення: 12.03.2022).

4. Добрускин М. Е. Концептуальные основы гуманизации и гуманитаризации высшего технического образования. *Гуманізація і гуманітаризація вищої технічної освіти :* зб. пр. Всеукр. наук.-метод. конф. Харків, 2000. С. 5–6.

5. Sandi Mann. Why Do I Feel Like an Imposter?: How to Understand and Cope with Imposter Syndrome. Audible Audiobook. Free with Audible trial| UCLAN / University of Central Lancashire. United Kingdom. Sep. 10, 2019.

6. Чистовська І. П. Гуманізація та гуманітаризація навчально-виховного процесу у вищих технічних навчальних закладах. URL: http://novyn.kpi.ua/2008-1/14_Chistovska.pdf (дата звернення: 12.03.2022).

References

1. Clark, R. C., Mayer, R. E. (2011). E-learning and the science of instruction: Proven guidelines for consumers and designers of multimedia learning. San Francisco, CA: Pfeiffer [in USA].

2. Voronkova, V. (2008). Humanization of education, science, politics, government, society. Filosofiya osvity, 1–2 (7), 204–220 [in Ukrainian].

3. State National Program "Education" ("Ukraine of the XXI Century"): postanova Kabinetu Ministriv Ukrayiny vid 03.11.1993 № 896. Retrieved from: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/896-93-%D0%BF#Text [in Ukrainian].

4. Dobruskin, M. E. (2000). Conceptual foundations of humanization and humanitarization of higher technical education. Gumanizatsiya i gumanitarizatsiya vishchoï tekhnichnoï osviti: zbirnik prats'. Vseukraïns'ka naukovo-metodichna konferentsiya. Kharkiv, 5–6 [in Ukrainian].

5. Sandi Mann. (2019). Why Do I Feel Like an Imposter?: How to Understand and Cope with Imposter Syndrome. Audible Audiobook. Free with Audible trial| UCLAN. University of Central Lancashire. Sep. 10 [United Kingdom].

6. Chystovs'ka? I. P. (2008). Humanization and humanitarization of the educational process in higher technical educational institutions. Retrieved from: http://novyn.kpi.ua/2008-1/14_Chistovska.pdf [in Ukrainian].

Стаття надійшла до редакції 12.03.2022
Отримано після доопрацювання 11.04.2022
Прийнято до друку 18.04.2022

УДК 37.018.43:004
DOI 10.32461/2409-9805.2.2022.263982

Цитування:
Кошелєва О. Б., Кравчук О. А., Цисельська О. В. Формування моделі надання освітніх послуг ЗВО в умовах воєнного стану. *Бібліотекознавство. Документознавство. Інформологія.* 2022. № 2. С. 114–122.

Kosheleva O., Kravchuk O., Tsyselska O. (2022).. Formation of the model for the provision of educational services of ZVO in the conditions of marital state. Library Science. Record Studies. Informology, 2, 114–122 [in Ukrainian].

Кошелєва Оксана Борисівна,
старший викладач Київського національного університету культури і мистецтв
https://orcid.org/0000-0002-1653-2103
renisenb@ukr.net

Кравчук Олена Анатоліївна,
викладач Київського національного університету культури і мистецтв
https://orcid.org/0000-0001-7893-5840
elenovetochka@gmail.com

Цисельська Оксана Володимирівна,
викладач Київського національного університету культури і мистецтв
https://orcid.org/0000-0002-2869-2454
2013pk@ukr.net

ФОРМУВАННЯ МОДЕЛІ НАДАННЯ ОСВІТНІХ ПОСЛУГ ЗВО В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Мета статті *– дослідити процес формування моделі надання освітніх послуг ЗВО в умовах воєнного стану.* ***Методологія дослідження*** *полягає в застосуванні загальнонаукових і спеціальних методів дослідження, зокрема аналізу і синтезу, порівняння, узагальнення, системно-структурного та статистичного аналізу.* ***Наукова новизна.*** *Сформовано модель надання освітніх послуг ЗВО та визначено способи організації освітнього процесу в умовах воєнного стану.* ***Висновки.*** *Належна організація дистанційного навчання полягає в забезпеченні безперебійного підключення до мережі «Інтернет»,*

© Кошелєва О. Б., Кравчук О. А., Цисельська О. В.

скороченні процесу соціальної ізоляції, а також імплементації заходів щодо забезпечення якісного дистанційного навчання в ЗВО. Основним завданням для Міністерства освіти і науки України стало розроблення та імплементація сформованих практичних рекомендацій щодо організації освітнього процесу в умовах воєнного стану. Визначено, що для реалізації моделі надання освітніх послуг насамперед потрібно асекурувати дистанційну координацію роботи всіх спеціалістів, що потребує використання електронних технологій не лише для навчання, а й для управління освітніми процесами чи забезпечення електронного документообігу. Виокремлено критерії, яких необхідно дотримуватись задля збереження ефективності дистанційного навчання в Україні; визначено, що освітній процес навіть в умовах воєнного стану повинен зберігати свій базис, який складається з теоретичної складової навчання, практичної діяльності студентів та системи контролю. Проаналізовано основні електронні сервіси для забезпечення дистанційного навчання. Підсумовано, що для ефективної реалізації моделі надання освітніх послуг в умовах воєнного стану необхідно здійснити низку загальних універсальних кроків з метою психолого-педагогічної адаптації освітнього процесу. Виокремлено заходи, що стануть підґрунтям психолого-педагогічних особливостей адаптації освітнього процесу у ЗВО.

Ключові слова: *дистанційне навчання, освітній процес, освітні послуги, ЗВО, воєнний стан.*

Kosheleva Oksana,
Senior lecturer of the Kyiv National University of Culture and Arts

Kravchuk Olena,
Lecturer of the Kyiv National University of Culture and Arts

Tsyselska Oksana,
Lecturer of the Kyiv National University of Culture and Arts

THE FORMATION OF THE MODEL OF THE PROVISION OF THE HEI EDUCATIONAL SERVICES IN THE CONDITIONS OF MARITAL STATE

The purpose of the research *is to investigate the process of formation of a model of providing educational services of higher education institutions under the martial law.* ***Research methodology*** *consists of the general scientific and special research methods, in particular analysis and synthesis, comparison, generalization, system-structural and statistical analysis.* ***Scientific novelty****. A model of providing educational services of higher education institutions has been formed. The methods of organizing the educational process in the conditions of martial law have been determined.* ***Conclusions****. The proper organization of distance learning consists in ensuring an uninterrupted connection to the Internet, reducing the process of social isolation, as well as implementing measures to ensure high-quality distance learning in higher education institutions. The main tasks for the Ministry of Education and Science of Ukraine were the development and implementation of the formed practical recommendations regarding the organization of the educational process in the conditions of martial law. It was determined that in order to implement the model of providing educational services, first of all, it is necessary to ensure the remote coordination of the work of all specialists, which requires the use of electronic technologies not only for training, but also for managing educational processes or ensuring electronic document circulation. The criteria that must be observed in order to maintain the effectiveness of distance learning in Ukraine are highlighted; it is determined that the educational process, even under martial law, must retain its basis, which consists of the theoretical component of education, the practical activities of students, and the control system. The main electronic services for providing distance learning have been analysed. It is concluded that for the effective implementation of the model of providing educational services in the conditions of martial law, it is necessary to implement a number of general universal steps for the purpose of psychological and pedagogical adaptation of the educational process. The measures that will become the basis of the psychological and pedagogical features of the adaptation of the educational process in higher education institutions have been defined.*

Key words: *distance learning, educational process, educational services, higher education, martial law.*

Актуальність теми дослідження. Військова агресія рф вплинула на всі сфери життя в Україні, унаслідок чого була порушена робота багатьох ЗВО. У зв'язку з повномасштабним військовим вторгненням рф в Україну 24 лютого 2022 року правові обмеження, запроваджені в умовах воєнного стану, порушили освітні процеси (вперше введені Указом Президента України № 64/2022 від 24.02.2022 строком на 30 днів до 26 березня 2022 р., продовжено до 25 травня 2022 р. Указом від 18.04.2022 № 259/2022 та 18 травня видано Указ Президента України про продовження воєнного стану від 25 травня 2022 р. на 90 діб до 23 серпня 2022 р.) [8] та на основі врахування листа МОН України «Про організацію освітнього процесу» від 25.02.2022 № 1/3277-22 [9] керівники ЗВО ухвалили рішення про призупинення навчального процесу або ж про продовження надання освітніх послуг у дистанційному форматі.

Адаптування здобувачів ЗВО до освітнього процесу в умовах воєнного стану й особливості формування моделі надання освітніх послуг становлять теоретичний і практичний інтерес для педагогіки. Функціонуючи в зазначеному векторі, заклади освіти мають на меті асекурувати інтенсивну та результативну адаптацію студентів як до нової системи соціальних відносин, що сформувалася в непростий для країни час, так і до нової форми навчання. Через воєнний стан, запроваджений в Україні, організація освітнього процесу в ЗВО відбувається відповідно до врахованої ситуації в регіоні, де вони знаходяться.

Унаслідок продовження дистанційного навчання здобувачі зіткнулися з такими проблемами, як: нова предметна та професійна термінологія; різка зміна змісту та обсягу навчального матеріалу, видів занять; відсутність навичок самостійної роботи; незвичні взаємини в системі «викладач – студент»; нове соціальне середовище, інші форми поведінки.

Розв'язання зазначених проблем залежить від рівня адаптивності студентів, а саме від їх здатності пристосовуватися до життя, зокрема до нових кондицій навчання під час війни. Саме тому дослідження особливостей формування моделі надання освітніх послуг ЗВО в умовах воєнного стану, визначення труднощів, котрі виникають під час цього процесу, та пошук шляхів їх подолання є досить актуальним питанням, яке потребує розгляду.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Тематику формування моделі надання освітніх послуг у закладах вищої освіти в умовах воєнного стану досліджує незначна кількість науковців. Зокрема, питання забезпечення надання якісної освіти та результативної діяльності ЗВО висвітлено в наукових працях О. Удалової, Х. Дзюбинської, Т. Ревки, Н. Родінова, М. Червонія, І. Діордіци, О. Кошелєвої, О. Цисельської, О. Кравчук, Т. Книша, А. Козака, О. Іванашка.

Метою роботи є дослідити формування моделі надання освітніх послуг ЗВО в умовах воєнного стану. Для досягнення мети визначено такі завдання: проаналізувати організацію освітнього процесу в період війни; сформувати модель надання освітніх послуг в умовах воєнного стану; визначити критерії для збереження ефективності дистанційного навчання в ЗВО під час воєнного стану.

Виклад основного матеріалу. На основі дослідження особливостей дистанційного навчання ЮНЕСКО встановлено, що в усьому світі головними проблемами дистанційної освіти є соціальна ізоляція, фінансові проблеми, підключення до інтернету та тривожність, яка на сучасному етапі пов'язана з пандемією та війною. В Ibero America перелік проблем дещо відрізняється, оскільки кафедри ЮНЕСКО надають пріоритет підключенню до інтернету, фінансовим питанням і труднощам з веденням регулярного розкладу, який може бути пов'язаний з формами викладання та навчання в ЗВО, що не стимулюють саморегульоване навчання [13].

Розглянемо переваги та певні недоліки під час дистанційного навчання студентів ЗВО у форматах онлайн-курсу та відеоконференції (*рис. 1*).

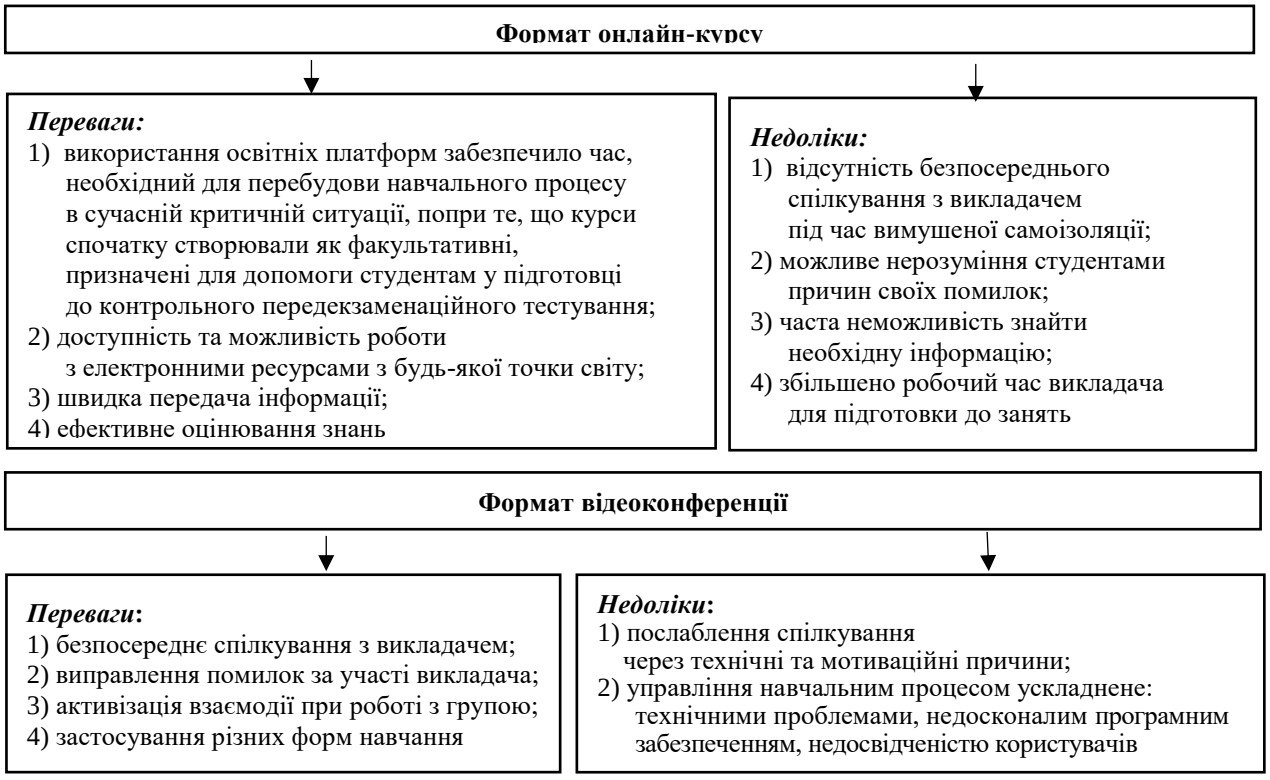

Рис. 1. Формати дистанційної освіти

Примітка: розробка авторів на основі джерела [14].

Отже, дистанційне навчання стає необхідним інструментом у всьому світі, оскільки розширює можливості як викладача, так і студента у віртуальному освітньому просторі, що особливо важливо в контексті стрімкого розвитку технічного прогресу, коли з'являється більше електронних ресурсів та їх продуктів [14].

Основним завданням для Міністерства освіти і науки України стало розроблення та імплементація сформованих практичних рекомендацій щодо організації освітнього процесу в умовах воєнного стану. На *рис. 2* зображено, як може бути організований освітній процес у період війни залежно від ситуації [11].

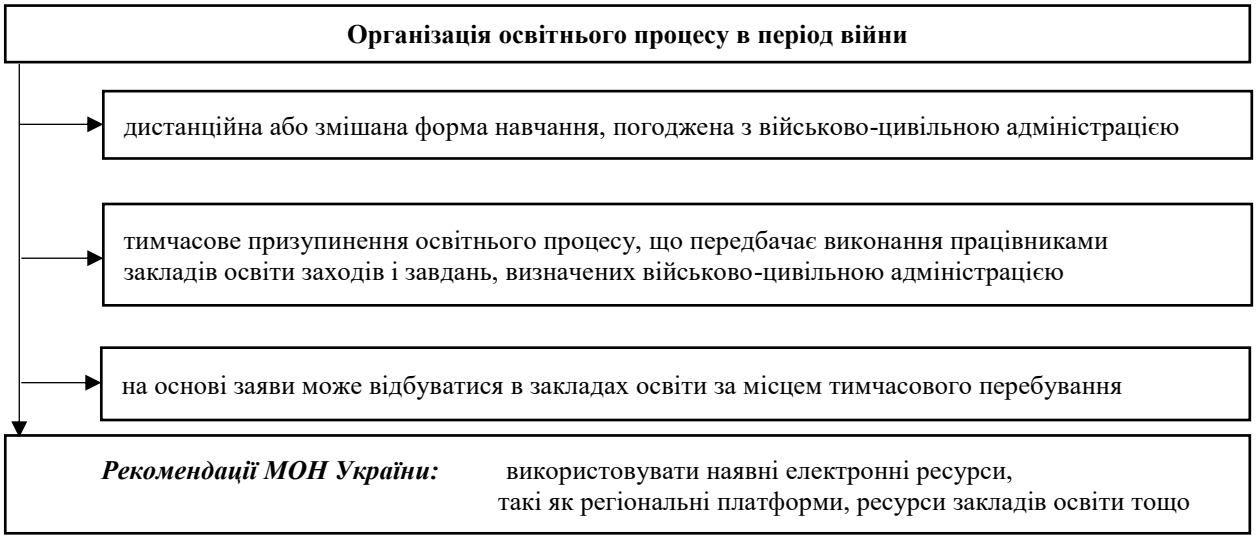

Рис. 2. Організація освітнього процесу в період війни

Примітка: розробка авторів на основі джерела [12].

Спираючись на досвід, який Україна вже отримала під час боротьби з пандемією, сформуємо модель надання освітніх послуг ЗВО в умовах воєнного стану (*рис. 3*). Через окреслені кондиції потрібно насамперед асекурувати дистанційну координацію роботи всіх спеціалістів, що потребує використання електронних технологій не лише для навчання, а й для управління освітніми процесами чи забезпечення електронного документообігу тощо.

Практика роботи в умовах пандемії COVID-19 показала, що ЗВО впоралися з організацією освітнього процесу. Однак розв'язати проблему організації процесів дистанційно та під час воєнного стану – складно й практично неможливо. Це пов'язано з надмірною бюрократією та нецифровими технологіями організаційних процесів, які застосовують майже в кожному ЗВО. Для того щоб вирішити проблему, потрібно повністю відмовитися від паперових документів, запровадити практику цифрових підписів та асекурувати цифровізацію всіх ділових процесів, проте реалізація цього рішення є досить трудомісткою і потребує додаткового фінансування [10].

Задля збереження ефективності дистанційного навчання в ЗВО під час воєнного стану в Україні необхідно дотримуватись критеріїв, які відображені на *рис. 4*.

Отже, освітній процес навіть в умовах воєнного стану повинен зберігати свій базис, сформований із трьох головних структурних компонентів: теоретичної складової навчання, практичної діяльності студентів та системи контролю (*рис. 5*).

Теоретична частина освітнього процесу формує в студентів загальне розуміння сутності відповідної освіти, проте ключове завдання цього етапу в ЗВО полягає у розвитку особистості, здатної до професійної діяльності в майбутньому. Для досягнення цієї мети може бути застосована будь-яка з наявних інноваційних чи традиційних педагогічних технологій або ж їх комбінація, проте вони матимуть максимальний ефект тільки тоді, коли студенти не лише опановуватимуть професійні знання, а й розвиватимуть у собі якості, потрібні для максимальної реалізації професійного потенціалу [2, 106].

Впровадити теоретичну частину освітньої програми можна із застосуванням інформаційних технологій дистанційного навчання *(табл. 1)* [5, 134].

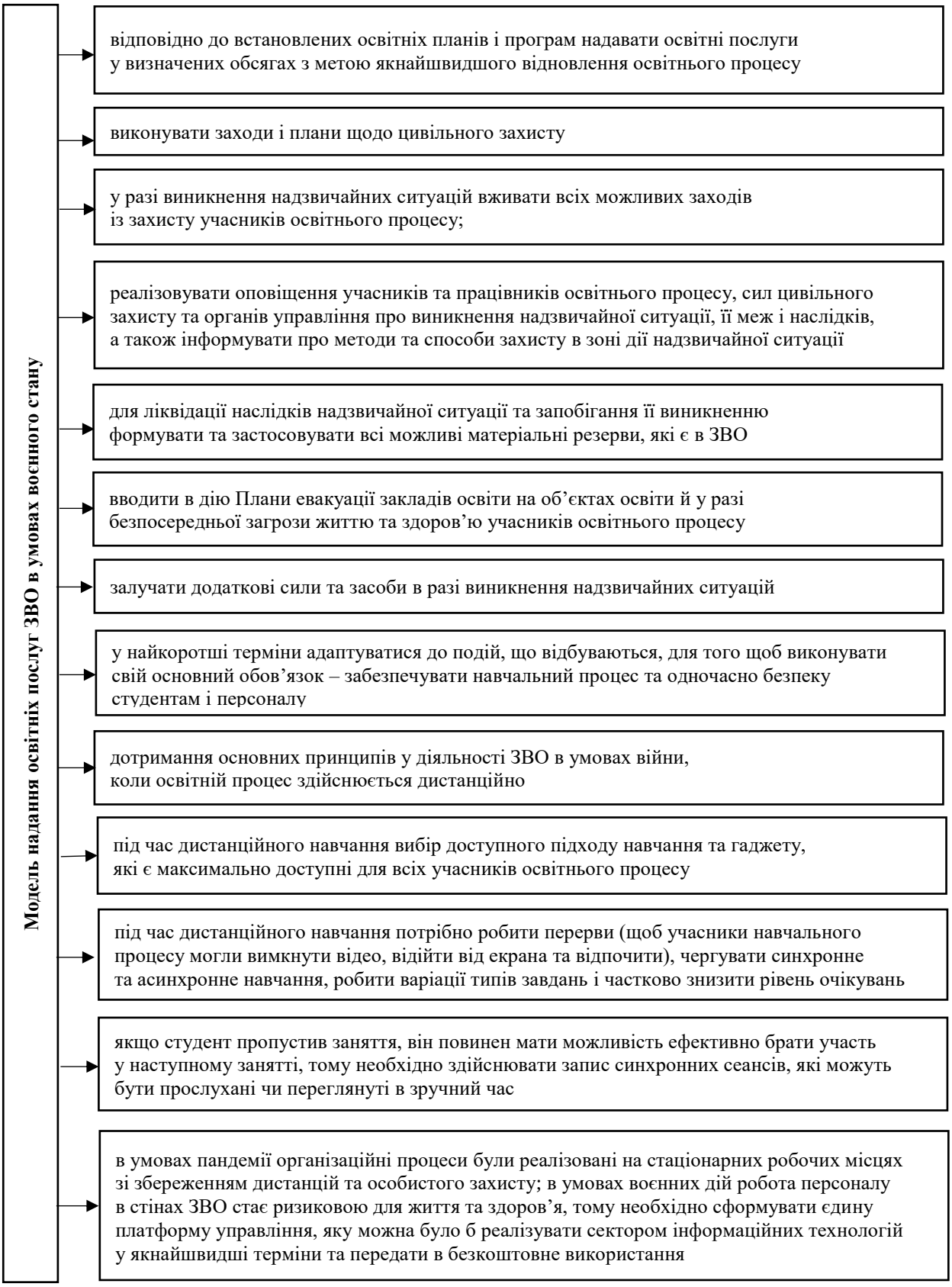

Рис. 3. Модель надання освітніх послуг ЗВО в умовах воєнного стану

Примітка: розробка авторів на основі джерел: [6; 10; 12].

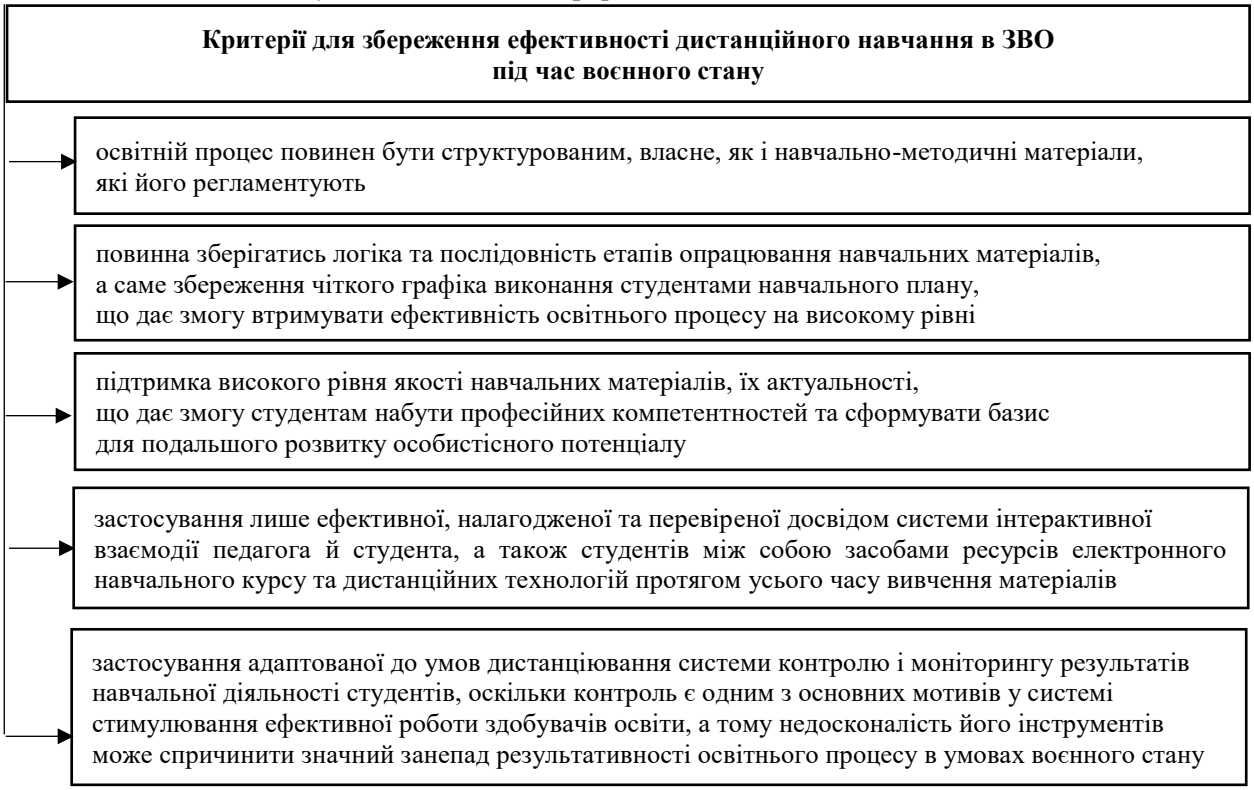

Рис. 4. Критерії для збереження ефективності дистанційного навчання у ЗВО під час воєнного стану

Примітка: розробка авторів на основі джерела [1].

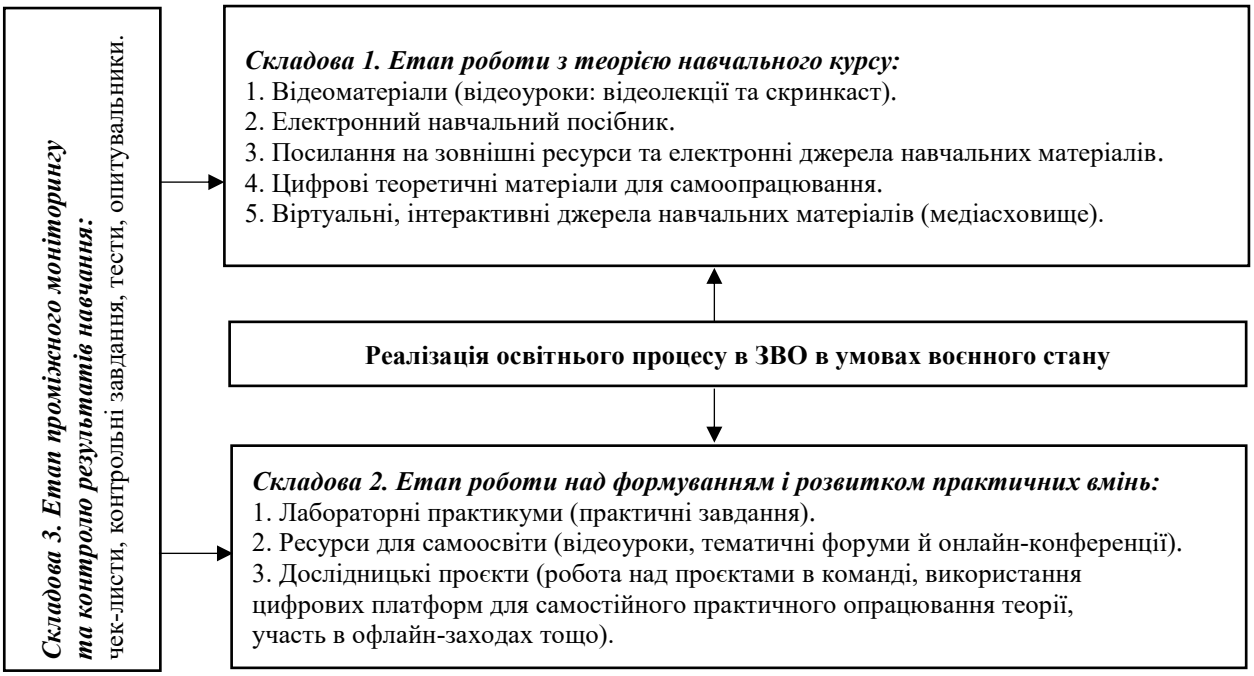

Рис. 5. Реалізація освітнього процесу в ЗВО в умовах воєнного стану

Примітка: розробка авторів на основі джерела [4].

Таблиця 1

Основні електронні сервіси для забезпечення дистанційного навчання

Електронні сервіси	Характеристика
Moodle	додаток, який забезпечує цілісний навчальний процес онлайн-формату
GoogleCIassroom	додаток, що пришвидшує обмін інформацією між учасниками закладів професійної (професійно-технічної) освіти
GooglePresentations	додаток, який надає дозвіл формувати та редагувати файли на пристроях
Stepik	освітній додаток і конструктор відкритих онлайн-курсів та уроків
OnlineTestPad	онлайн-конструктор тестів, опитувань, кросвордів
iLearn	освітня платформа з онлайн-курсами, тестами та вебінарами
Skype, Viber, WhatsApp, Zoom	месенджери для забезпечення процесу комунікації учасників освітнього процесу в режимі реального часу
Edmodo	додаток, що дає змогу оперативно комунікувати викладачам і здобувачам освіти
Trello	платформа, що допоможе організувати продуктивну командну роботу студентів
Linoit	віртуальна дошка, на якій закріплюють відповідні стікери з інформаційними замітками, зображеннями, відео та документами
Padlet	універсальна онлайн-дошка, яку легко застосовувати в освітньому процесі
Kahoot!	додаток, що дає змогу генерувати тести й проходити їх в ігровій формі
Plickers	додаток, який дає можливість забезпечувати тестування за допомогою карток з QR-кодом та швидко отримати результати

Примітка: складено на основі джерела [5, 134].

Отже, для дистанційного навчання використовують інформаційні технології, що забезпечують асинхронну або синхронну інтерактивну взаємодію здобувачів освіти й викладачів та базуються на принципі самонавчання студента, що сприяє безперервності процесу інтелектуального розвитку та професійного становлення особистості [7, 91].

Практична складова освітнього процесу в умовах воєнного стану майже повністю перенесена в онлайн-простір. Основу навчання становлять прогресивні, інноваційні технології, що дають змогу студентам підтримувати комунікаційні процеси та зберігати соціальну взаємодію в режимі реального часу [4].

Для ефективної реалізації моделі надання освітніх послуг ЗВО в умовах воєнного стану необхідно здійснити низку загальних універсальних кроків з метою психолого-педагогічної адаптації освітнього процесу. Проте є певні особливості, що актуалізують необхідність психолого-педагогічної адаптації здобувачів освіти:

1) слід донести до студентів-контрактників необхідність продовжувати навчання навіть у скрутний воєнний час (тому адміністрація ЗВО повинна розробити юридичний алгоритм відтермінування семестрової оплати або ж надати змогу здійснювати помісячну плату / плату частинами – за додатковою угодою між замовником / виконавцем);

2) оскільки вища освіта не є обов'язковою, тому в психологічно складний період війни студенти можуть зіткнутися з небезпечною спокусою залишити навчання, розпочати трудову діяльність на якійсь робітничій посаді в межах країни чи за кордоном, щоб мати фінансові гарантії та ресурси для життєзабезпечення.

Як наслідок, підґрунтям психолого-педагогічних особливостей адаптації освітнього процесу у ЗВО мають стати такі заходи:

1) адаптувати навчальні та навчально-виробничі практики й інші форми звітності щодо результатів навчальної діяльності до умов війни й залежно від конкретного регіону, міри впливу на нього війни;

2) викладачам слід надати пріоритет асинхронній формі педагогічної взаємодії, бути лояльними до дедлайнів навчальної звітності (зокрема через проблеми зі зв'язком, необхідність реагувати на сигнали тривоги);

3) збалансувати вимоги до виконання навчальних планів студентами різних спеціальностей, ЗВО з різних регіонів відповідно до об'єктивних чинників, пов'язаних з воєнним станом.

Лояльність, ситуація взаємного розуміння, уваги й поваги до особистості студентів та толерантність до їхніх індивідуальних психологічних реакцій на стан війни й різного рівня доступу до побутових чинників забезпечення можливості навчатися у воєнний час створить необхідний мікроклімат взаємної доброзичливості, підтримки та співпереживання. Водночас важливо, де це дає змогу ситуативний контекст, реалізовувати діяльність ЗВО максимально якісно та за всіма звичними напрямами. Досить важливо, аби викладачі та студенти, де на це об'єктивно є змога, не тільки виконували навчальні плани, але й брали участь у виховній роботі, громадській ініціативі, конференціях, тренінгах, науковій діяльності [3].

Отже, перехід на дистанційне навчання в умовах воєнного стану дає змогу підтримувати продуктивність навчального процесу та забезпечує надання освітніх послуг ЗВО.

Висновки. У дослідженні визначено, що формування моделі надання освітніх послуг ЗВО в умовах воєнного стану залежить від організації процесу навчання, що забезпечить розв'язання ключових проблем воєнного часу: мобільність студентів, нестабільний інтернет, проблеми використання техніки та технологій. Вказано основні труднощі, пов'язані з використанням інформаційного освітнього середовища й освітніх технологій у навчальному процесі в режимі онлайн, які необхідно вирішити для ефективної реалізації моделі надання освітніх послуг ЗВО в умовах воєнного стану. Важливо покращити платформи дистанційного навчання, які можуть бути єдиним доступним способом навчання та викладання.

Практичне значення проведеного дослідження полягає в тому, що висновки та рекомендації, запропоновані в статті, можуть бути використані для усунення перешкод під час реалізації дистанційного навчання в умовах воєнного стану та забезпечення його перспективного розвитку.

Подальші дослідження можуть бути спрямовані на вдосконалення моделі надання освітніх послуг ЗВО в умовах воєнного стану, що дасть змогу стимулювати освітню сферу й покращить викладацьку діяльність в освітньому інформаційно-технологічному просторі, а також забезпечить якісне дистанційне навчання.

Список використаних джерел

1. Адамів Ю. О. Структура дистанційного навчального курсу в середовищі MOODLE. *Сучасні інформаційні технології та інноваційні методики навчання: досвід, тенденції, перспективи* : матер. III Міжнар. наук.-практ. інтернет-конф. (м. Тернопіль, 5 квіт. 2019 р.). Тернопіль : ТНПУ імені В. Гнатюка, 2019. С. 57–60.
2. Биркович Т. І., Варивончик А. В., Мазур Б. М. Особливості навчання студентів професійної майстерності в мистецьких закладах вищої освіти. *Питання культурології*. 2021. Вип. 37. С. 103–113. DOI: https://doi.org/10.31866/2410-1311.37.2021.236008 (дата звернення: квітень 2022).
3. Книш Т., Козак А., Іванашко О. Психолого-педагогічні особливості адаптації освітнього процесу в закладах вищої освіти в умовах воєнного стану. *Актуальні питання гуманітарних наук. Педагогіка*. 2022. Вип. 51. С. 534–541. DOI: https://doi.org/10.24919/2308-4863/51-81 (дата звернення: квітень 2022).
4. Кошелева О. Б., Цисельська О. В., Кравчук О. А. Організація освітнього процесу у закладах вищої освіти культурно-мистецького профілю в умовах воєнного стану. *Перспективи та інновації науки. Педагогіка. Психологія. Медицина*. 2022. № 6 (11). С. 192–203. URL: https://doi.org/10.52058/2786-4952-2022-6(11)-192-203 (дата звернення: квітень 2022).
5. Курепін В. М., Синякова В. С., Ус С. В. Організація освітнього процесу в закладах професійної (професійно-технічної) освіти на період карантину. *Актуальні проблеми життєдіяльності людини в сучасному суспільстві* : тези доп. здобувачів вищої освіти інженер.-енергет. ф-ту та ін. учасників освітн. процесу за результатами темат. «круглого столу» на інженер.-енергет. ф-ті (м. Миколаїв, 18–20 листоп. 2020 р.). Миколаїв : Миколаїв. нац. аграр. ун-т, 2020. С. 132–135.
6. МОН: відбулась нарада з керівниками департаментів освіти і науки ОВА щодо роботи освітян під час війни. URL: https://mon.gov.ua/ua/news/mon-vidbulas-narada-zkerivnikami-departamentiv-osviti-i-nauki-ova-shodo-roboti-osvityan-pid-chas-vijni (дата звернення: квітень 2022).
7. Петренко Л. М. Теоретико-методологічні підходи до забезпечення дистанційного навчання в закладах професійної (професійно-технічної) освіти. *Вісник Глухівського національного педагогічного університету імені Олександра Довженка. Педагогічні науки*. 2018. Вип. 2 (2). С. 90–96. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/vgnpu_2018_2(2)__14 (дата звернення: квітень 2022).
8. Про введення воєнного стану в Україні : Указ Президента України від 24.02.2022 № 64/2022. *Верховна Рада України*. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/64/2022#Text (дата звернення: квітень 2022).
9. Про організацію освітнього процесу : лист МОН України від 25.02.2022 № 1/3277-22. *Міністерство освіти і науки України*. URL: https://osvita.ua/legislation/Ser_osv/86062/ (дата звернення: квітень 2022).
10. Родінова Н. Л., Червоній М. В., Діордіца І. М. Особливості дистанційного навчання студентів в умовах воєнного стану. *Перспективи та інновації науки. Педагогіка. Психологія. Медицина*. 2022. № 4 (9). С. 285–296. URL: https://doi.org/10.52058/2786-4952 -2022-4(9)-285-296 (дата звернення: квітень 2022).
11. Розроблено методичні рекомендації щодо організації освітнього процесу у 2021 / 2022 навчальному році в початковій школі в умовах воєнного часу. URL: https://mon.gov.ua/ua/news/rozrobleno-metodichni-rekomendaciyi-shodo-organizaciyi-osvitnogo-procesu-u-20212022-navchalnomu-roci-v-pochatkovij-shkoli-v-umovah-voyennogo-chasu (дата звернення: квітень 2022).
12. Удалова О. Ю., Дзюбинська Х. А., Ревка Т. О. Організація освітнього процесу в умовах війни. *Перспективи та інновації науки. Педагогіка. Психологія. Медицина.* 2022. № 7 (12). С. 441–449. URL: https://doi.org/10.52058/2786-4952-2022-7(12)-441-449 (дата звернення: квітень 2022).

13. Government expenditure per student, tertiary (% of GDP per capita). UNESCO Institute for Statistics (uis.unesco.org). Data as of February 2020. URL: http://uis.unesco.org/en/topic/education-finance/ (дата звернення: квітень 2022).

14. Kokhanovskaya E., Smychkova E., Chai M. Online learning as a result of globalization during the pandemic COVID-19. *The 20th International Scientific Conference Globalization and its Socio-Economic Consequences 2020*. Zilina, Slovak Republic, October 21–22, 2020. Zilina, 2021, 92. DOI: 10.1051/shsconf/20219201020 (дата звернення: квітень 2022).

References

1. Adamiv, Yu. O. (2019, April 5). The structure of a distance learning course in the MOODLE environment. In Modern information technologies and innovative teaching methods: experience, trends, perspectives: materials of the 3rd International Scientific and Practical Internet Conference. Ternopil national pedagogical university, 57–60 [in Ukrainian].

2. Birkovich, T. I., Varyvonchyk, A. V., Mazur, B. M. (2021). Peculiarities of teaching students professional skills in art institutions of higher education. Pytannia kulturolohii, 37, 103–113. DOI: https://doi.org/10.31866/2410-1311.37.2021.236008 [in Ukrainian].

3. Knysh, T., Kozak, A., Ivanashko, O. (2022). Psychological and pedagogical features of adaptation of the educational process in institutions of higher education under martial law. Aktualni pytannia humanitarnykh nauk. Seriia: Pedahohika, 51, 534–541. DOI: https://doi.org/10.24919/2308-4863/51-81 [in Ukrainian].

4. Kosheleva, O. B., Tsyselska, O. V., Kravchuk, O. A. (2022). Organization of the educational process in institutions of higher education of the cultural and artistic profile in the conditions of martial law. Perspektyvy ta innovatsii nauky. Pedahohika. Psykholohiia. Medytsyna, 6 (11), 192–203. URL: https://doi.org/10.52058/2786-4952-2022-6(11)-192-203 [in Ukrainian].

5. Kurepin, V. M., Sinyakova, V. S., Us, S. V. (2020, November 18–20). Organization of the educational process in institutions of professional (vocational and technical) education during the quarantine period. In Actual problems of human life in modern society*:* theses of reports of higher education graduates of the Engineering and Energy Faculty and other participants in the educational process based on the results of the thematic "round table" at the Engineering and Energy Faculty. Mykolaiv National Agrarian University, 132–135 [in Ukrainian].

6. MES: a meeting was held with the heads of the Departments of Education and Science of the OVA regarding the work of educators during the war. URL: https://mon.gov.ua/ua/news/mon-vidbulas-narada-zkerivnikami-departamentiv-osviti-i-nauki-ova-shodo-roboti-osvityan-pid-chas-vijni [in Ukrainian].

7. Petrenko, L. M. (2018). Theoretical and methodological approaches to the provision of distance learning in institutions of professional (vocational and technical) education. Visnyk Hlukhivskoho natsionalnoho pedahohichnoho universytetu imeni Oleksandra Dovzhenka. Pedahohichni nauky, 2 (2), 90–96. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/vgnpu, 2 (2),_14 [in Ukrainian].

8. On the introduction of martial law in Ukraine: Decree of the President of Ukraine dated (2022, February 24). Verkhovna Rada of Ukraine. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/64/2022#Text [in Ukrainian].

9. About the organization of the educational process: letter of the Ministry of Education and Culture of Ukraine dated (2022, February 25). Ministry of Education and Science of Ukraine. URL: https://osvita. ua/legislation/Ser_osv/86062/ [in Ukrainian].

10. Rodinova, N. L., Chervoniy, M. V., Diorditsa, I. M. (2022). Peculiarities of distance learning of students under martial law. Perspektyvy ta innovatsii nauky. Pedahohika. Psykholohiia. Medytsyna, 4 (9), 285–296. URL: https://doi.org/10.52058/2786-4952-2022-4(9)-285-296 [in Ukrainian].

11. Methodological recommendations on the organization of the educational process in the 2021 / 2022 school year in primary school in wartime conditions have been developed. URL: https://mon.gov.ua/ua/ news/rozrobleno-metodichni-rekomendaciyi-shodo-organizaciyi-osvitnogo-procesu-u-20212022-navchalnomu-roci-v-pochatkovij-shkoli-v-umovah-voyennogo- chasu [in Ukrainian].

12. Udalova, O. Yu., Dzyubynska, H. A., Revka, T. O. (2022). Organization of the educational process in the conditions of war. Perspektyvy ta innovatsii nauky. Pedahohika. Psykholohiia. Medytsyna, 7 (12), 441–449. URL: https://doi.org/10.52058/2786-4952-2022-7(12)-441-449 [in Ukrainian].

13. Government expenditure per student, tertiary (% of GDP per capita). UNESCO Institute for Statistics (uis.unesco.org). Data as of February 2020. (2020). URL: http://uis.unesco.org/en/topic/education-finance/ [in English].

14. Kokhanovskaya, E., Smychkova, E., Chai, M. (2021, October 21–22). Online learning as a result of globalization during the Covid-19 pandemic. The 20th International Scientific Conference Globalization and its Socio-Economic Consequences 2020. Zilina, Slovak Republic, 2020. Zilina, 92. DOI: 10.1051/shsconf/20219201020 [in English].

Стаття надійшла до редакції 27.04.2022
Отримано після доопрацювання 25.05.2022
Прийнято до друку 07.06.2022

ВІТАЄМО ЮВІЛЯРА

Колектив редакційної колегії наукового журналу «Бібліотекознавство. Документознавство. Інформологія» вітає з ювілеєм виконувачку обов'язків ректора Національної академії керівних кадрів культури і мистецтв, доктора культурології, професора, заслуженого працівника освіти України Ольгу Рафаїлівну Копієвську!

Ваш ювілей – то мудрості пора.
Хай буде вдосталь і в житті, і в домі!
Здоров'я, щастя, злагоди, добра,
Добробуту та щирої любові!

Шановна Ольго Рафаїлівно!

Щиро вітаємо Вас зі славним ювілеєм! Бажаємо Вам щедрої долі, міцного здоров'я і наснаги для втілення сміливих задумів на благо нашої Академії та України! Успіхів у всіх задумах і нових плідних здобутків!

Нехай Ваша повсякденна нелегка діяльність на вкрай відповідальній посаді буде щедрою на нові ідеї, відкриття, мудрі й далекоглядні рішення, які допоможуть реалізувати поставлені завдання та здійснити задумані плани. Нехай притаманні Вам енергія, завзятість та наполегливість і надалі сприяють піднесенню іміджу Академії!

Нехай Вас завжди супроводжують творче натхнення і наснага, оптимізм, добро, гармонія, успіх, повага, удача, розуміння та підтримка колег й однодумців, а непроста відповідальна робота приносить задоволення і творчі перемоги! Ми безмежно цінуємо Вашу людяність, щирість і радіємо нашій співпраці!

Бажаємо Вам ще багато літ творчого життя, позитиву та багато-багато щасливих днів. Хай з Вами завжди будуть поруч люблячі діти та непосидючі онуки, приносячи у Ваш дім незабутні емоції і душевну теплоту!

Здоров'я Вам, любові, миру і добра, дорога Ювілярко!

Колектив редакційної колегії наукового журналу «Бібліотекознавство. Документознавство. Інформологія»

РЕЦЕНЗІЇ

Добровольська Вікторія Василівна,
доктор наук із соціальних комунікацій, доцент,
доцент кафедри культурології та інформаційних комунікацій
Національної академії керівних кадрів культури і мистецтв
orcid.org/0000-0002-0927-1179
vika_dobrovolska@ukr.net

«ОСНОВИ ВИКОРИСТАННЯ WRITER ТА CALC ОФІСНОГО ПАКЕТУ LIBREOFFICE»

Рецензія на навчальний посібник: автори Т. М. Білущак, А. Ю. Шілінг (Національний університет «Львівська політехніка»)

Однією з головних світових тенденцій розвитку інформаційного суспільства є застосування відкритих стандартів в інформаційних технологіях. Тому перспективним є перехід від пропрієтарного програмного забезпечення до вільного в різноманітних сферах його застосування, що є на сьогодні загальносвітовим трендом.

На теперішній час уміння оптимізувати роботу з документами, що дає змогу скорочувати час на їх складання, опрацювання текстової та табличної інформації, є домінуючим для майбутніх фахівців у галузі документно-комунікаційної діяльності. Відповідно майбутній фахівець повинен володіти необхідним програмним інструментарієм для обробки документів. Це вимагає від робочих програм навчальної дисципліни сучасних підходів до викладання інформатики та розробки навчально-методичного забезпечення, що відповідає сучасним тенденціям. Одним із найпопулярніших та найбільш використовуваних є вільний та крос-платформовий офісний пакет LibreOffice.

З урахуванням вказаного вище навчальний посібник «Основи використання Writer та Calc офісного пакету LibreOffice» для студентів першого (бакалаврського) освітнього рівня спеціальності 029 «Інформаційна, бібліотечна та архівна справа» націлений на формування в них компетентностей застосовувати LibreOffice у професійній діяльності. У виданні розкрито основні функціональні можливості офісного пакету LibreOffice, методи й технології редагування, форматування, опрацювання текстової і табличної інформації, що робить посібник своєчасним та актуальним.

«Основи використання Writer та Calc офісного пакету LibreOffice» за своєю структурою побудовано відповідно до вимог робочої програми навчальної дисципліни «Прикладна інформатика» та розкриває дві теми навчального курсу, а саме: «Використання технології обробки текстових документів у середовищі LibreOfficeWriter» і «Використання технології обробки табличної інформації у середовищі LibreOfficeCalc та проведення опрацьовування інформації за допомогою табличної бази даних» [1].

Рецензований посібник складається з трьох розділів і містить той теоретичний матеріал, що повною мірою необхідний для майбутніх фахівців у сфері документно-інформаційної діяльності. Наголосимо на важливості практичних завдань, представлених у вигляді практикуму, що містить дев'ять лабораторних робіт у середовищі LibreOffice та є дієвим засобом засвоєння теоретичного матеріалу.

У першому розділі видання автори формують у здобувачів розуміння переваг та особливостей використання вільного й крос-платформового офісного пакету LibreOffice, який забезпечує відповідну альтернативу комерційним програмним офісним пакетам для створення та опрацювання даних.

Другий розділ посібника ознайомлює студентів із середовищем текстового процесора LibreOffice Writer. Запропоновано низку тем з технологій обробки інформації та підкреслено важливість уміння здійснювати оптимізацію, оформлення та форматування структурованих елементів тексту засобами процесора LibreOffice Writer, що є ключовим моментом під час роботи з великими обсягами інформації. Слід відмітити, що в галузі документно-комунікаційної діяльності часто подають інформацію в табличному та схематичному вигляді. Тому автори навчального посібника зосередили увагу в одній із тем розділу на особливостях створення та оптимізації роботи з табличною інформацією, побудові схематичних зображень, використанні способу взаємного розміщення тексту та рисунка (обтікання) у середовищі LibreOffice Writer. Також зосереджено увагу на особливостях використання стилів оформлення при форматуванні документа, автоматичному генеруванні змісту та різноманітних покажчиків, що є важливим моментом в оптимізації фахівцем роботи зі створення багатосторінкового документа текстовим редактором Writer.

У третьому розділі посібника розглянуто середовище табличного процесора LibreOffice Calc. Теоретична частина ознайомлює майбутніх фахівців з аналізом та обробкою даних у сфері документно-інформаційної діяльності. Розкрито на численних прикладах специфіку опрацювання інформації в LibreOffice Calc, автоматизацію обчислювальних процесів за різними видами обробки табличних даних та побудову графіків і діаграм. Практична частина спрямована на закріплення теоретичних знань та формування навичок у табличному процесорі Calc, що відкривають для майбутнього фахівця у сфері документно-інформаційної діяльності широкі можливості щодо опрацьовування інформації за допомогою табличної бази даних, побудови графіків та діаграм, створення підсумкових і зведених таблиць, проведення статистичної обробки даних та вмінь з використання функцій з категорії «Бази даних».

Автори доречно внесли наприкінці кожного розділу питання для самоконтролю та контрольні запитання після кожної лабораторної роботи, що активізують процес навчання і акцентують на ключових положеннях кожної теми. Безумовна перевага рецензованого навчального посібника полягає також у тому, що виклад матеріалу є структурованим, деталізованим і проілюстрованим.

Навчальний посібник «Основи використання Writer та Calc офісного пакету LibreOffice» для студентів першого (бакалаврського) освітнього рівня спеціальності 029 «Інформаційна, бібліотечна та архівна справа» створений сьогочасно й буде затребуваним для майбутніх фахівців у сфері документно-інформаційної діяльності.

Список використаних джерел

1. Білущак Т. М. Прикладна інформатика : робоча програма навчальної дисципліни для студентів першого (бакалаврського) освітнього рівня спеціальності 029 «Інформаційна, бібліотечна та архівна справа». Львів, 2021. 11 с.

2. Білущак Т. М., Шілінг А. Ю. Основи використання Writer та Calc офісного пакету LibreOffice : навч. посіб. для студентів першого (бакалаврського) освітнього рівня спеціальності 029 «Інформаційна, бібліотечна та архівна справа». Львів : «Тріада плюс», 2021. 132 с

Горбань Юрій Іванович,
кандидат культурології, доцент,
професор кафедри інформаційних технологій,
директор наукової бібліотеки
Київського національного університету
культури і мистецтв
https://orcid.org/0000-0001-5837-4409
y.i.gorban@gmail.com

ОСНОВИ АНАЛІТИКИ: ОСОБЛИВОСТІ ТА ПРАКТИЧНА РЕАЛІЗАЦІЯ

Рецензія на навчальний посібник В. М. Варенка «Основи аналітики»

Нині інформація – це значущий ресурс і рушійна сила розвитку суспільства. Інформаційні процеси, що відбуваються в матеріальному світі, живій природі та людському суспільстві, вивчають усі наукові дисципліни, оскільки інформація так само необхідна соціуму, як й енергетичні чи фінансові ресурси. Навіть більше: інформація у XXI столітті – об'єкт купівлі та продажу, а інформаційний продукт – ресурс суспільного надбання.

Нарівні з цим роль інформації визначається здатністю суспільства до швидкого реагування на актуальні події та процеси, створення і трансляцію ідей, цінностей, уявлень, аналітики й осмислення. Саме тому навчальний посібник В. Варенка «Основи аналітики», у якому розкрито суть, категорії, методи аналітики, класичні та нові технології роботи з інформацією, з'ясовано роль комунікації в аналітиці, окреслено питання культури інформаційно-аналітичної діяльності, є актуальним та цінним виданням для суспільства загалом і студентів, аспірантів та викладачів зі спеціальності 029 «Інформаційна, бібліотечна та архівна справа» зокрема. Навчальний посібник орієнтований на розвиток розуміння закономірностей інформаційно-аналітичної діяльності, методів ефективної організації мисленнєвої діяльності, опанування методології і сучасних методів інформаційно-аналітичної роботи, відповідних процедур організації аналітичного дослідження та доповнює перелік наукових і навчальних видань у галузі інформаційно-аналітичної діяльності таких авторів, як: І. Захарова, Л. Філіпова («Основи інформаційно-аналітичної діяльності»), М. Згуровський, Н. Панкратова («Основи системного аналізу»), Ю. Палеха, О. Палеха, Ю. Горбань («Інформаційна культура») та ін.

Матеріал курсу в рецензованому навчальному посібнику В. Варенка «Основи аналітики» представлений 12 темами: 1. Короткий ретроспективний екскурс в історію аналітики. 2. Аналітика як специфічний різновид людської діяльності. 3. Категоріально-понятійний апарат аналітики. 4. Загальнонаукові та специфічні методи аналітики. 5. Системний аналіз в аналітиці. 6. Моделювання та прогнозування як основа аналітики. 7. Операційна (онлайн) аналітика та Інтернет речей. 8. Комунікація в аналітиці. 9. Культура інформаційно-аналітичної діяльності. 10. Маніпуляції (спотворення) інформації в аналітиці. 11. Методика створення аналітичного документа. 12. Перспективи розвитку аналітики та перешкоди на її шляху.

До кожної теми є план і питання для самоконтролю (від 5 до 14, залежно від теми), які можуть слугувати опорою при підготовці до підсумкового контролю та звертають увагу читача на ключові положення розділу. За змістом розділи навчального посібника мають логічну структуру та надають чітке розуміння інформаційно-аналітичної діяльності. Список використаної літератури охоплює 68 позицій, зокрема й фахових видань, що в разі потреби допоможе самостійному опануванню певних основ аналітичної діяльності. Загальний обсяг – 248 сторінок.

Заслуговує на увагу й широта охоплення проблем, які є вельми актуальними: автор розкриває та характеризує передумови розвитку фахової (професійної аналітики); військову аналітику; діяльність інформаційно-аналітичних центрів, «фабрик думок»; специфіку інформаційно-аналітичної діяльності; функції аналітики в суспільстві; фундаментальні (ключові поняття аналітики); загальнонаукові та специфічні методи аналітики; важливість методики моделювання в аналітиці; аналітичний прогноз

і методи аналітичного прогнозування; передумови виникнення операційної аналітики; автоматизовані аналітичні системи; поняття комунікації в інформаційно-аналітичному процесі; основні комунікаційні закони та невербальне спілкування; управління комунікаційними процесами; організацію електронної канцелярії; поняття та основні ознаки інформаційної культури; стратегії і способи маніпуляцій; інформаційно-психологічні операції та війни; поняття «інформаційно-аналітичний документ» та основні вимоги до нього; видове різноманіття інформаційно-аналітичної продукції; розвиток інформаційно-аналітичних структур у глобалізованому суспільстві; загальні перспективи розвитку аналітики; автоматизацію та штучний інтелект в аналітиці; бізнес-аналітику й ін.

Доречно, що В. Варенко не лише зауважує, що інформація є товаром, а й виділяє такі її особливості: володіння інформацією не є гарантією абсолютного права на її використання, тобто її можна продати й залишитись її власником; продати інформацію можна значній кількості покупців, але жоден з них не стане її одноосібним власником; інформація виникає внаслідок не просто розумової праці, а її творчої частини; цінність інформації не має прямого зв'язку з вартістю її створення, зберігання та обробки, а залежить від потреби в ній, її актуальності і якісних характеристик, очікуваних споживачем. Також автор розглядає ключові поняття в аналітиці, серед яких: інформаційне суспільство, інформаційний простір (національний), інформаційно-аналітична робота, інформаційно-аналітичний процес, інформаційний продукт, інформаційна послуга, інформаційний ринок, інформаційні відносини, інформаційні технології, інформаційні ресурси.

Для кращого розуміння матеріалу автор представив різні погляди дослідників на проблему використання / залучення системних методик в аналітиці (Дж. О'Коннор, «Системне мислення»; Ю. Сурмін, «Теорія систем і системний аналіз»; М. Згуровський, «Основи системного аналізу»; Ю. Черняк, «Системний аналіз в управлінні економікою»).

У навчальному посібнику виділено ключові передумови й ознаки сучасного інформаційно-аналітичного процесу (інформаційний вибух, з одного боку, і повільна швидкість прийняття рішень – з іншого; традиційна аналітика й навіть сучасна комбінована (із частковим залученням штучного інтелекту, але із затримкою рішень від кількох секунд до декількох годин) працює, на жаль, з історією подій, тобто з тими подіями, що вже відбулися; з'явилась необхідність і можливість обробляти багатовимірні та невимірні (безмежні) масиви формальної інформації у вигляді текстів, відео- та звукового ряду, сповна використовувати штучний інтелект; стан розвитку сучасного інформаційно-аналітичного процесу дав можливість одночасно розуміти, вибудовувати й через це адекватно оцінювати різні середовища; з'явилася можливість сприймати та обробляти як раціональну, так й ірраціональну інформацію; актуалізувалася потреба інформацію візуалізувати; маємо можливість використовувати голосові та мовні інтерфейси; з'явилася так звана розширена аналітика). Підсумовано, що розвиток технологій і застосування операційної аналітики дає змогу приймати якісні рішення оперативно, навіть в умовах стрімкого розвитку та розширення глобальних цифрових технологій, які продукують безмежні потоки інформації, що стає одним з пріоритетів сучасного технологічного розвитку.

Розділ, присвячений комунікації в аналітиці, розкриває сутність феномену комунікації, який можна розглядати як набір технічних механізмів (засобів масової комунікації, які доносять повідомлення до аудиторії) для впливу на психіку людей; нові змістові компоненти психологічного впливу (коли транслюються не просто директивні повідомлення, а повідомлення, що стимулюють, «підштовхують» індивідів до певних дій); спеціально організований процес, коли зовнішньо люди начебто мають право на індивідуалізацію і свободу людської свідомості, а фактично внутрішньо (психологічно) такого вибору не мають, оскільки дивляться одні й ті самі за змістом телепрограми, слухають одні й ті самі радіопередачі та читають одні й ті самі повідомлення в газетах з різними назвами. Також виокремлено різні види комунікації: інформаційна, експресивна, переконувальна, соціально-ритуальна, паралінгвістична. Схарактеризовано основні закони спілкування: закон дзеркального розвитку спілкування; закон залежності ефективності спілкування від комунікативних зусиль; закон прогресивного зростання нетерпіння слухачів; закон зниження рівня інтелекту аудиторії зі збільшенням її численності; закон комунікативного самозбереження; закон ритму спілкування; закон мовленнєвого самовпливу; закон довіри до зрозумілих висловлювань; закон притягування критики; закон самовиникнення інформації; закон модифікації нестандартної комунікативної поведінки учасників спілкування; закон прискореного поширення негативної інформації; закон спотворення інформації; закон емоційної афіліації («зараження»); закон мовленнєвого посилення

Щодо питань інформаційної культури, то автор зауважує, що «повноцінно жити і працювати за умов інформаційного суспільства може тільки особистість, яка має відповідний рівень інформаційної та комунікативної культури, основними ознаками якої мають бути: уміння адекватно виражати свою потребу в конкретній інформації; здатність переробляти отриману інформацію і створювати нову; ефективно здійснювати пошук необхідних даних; здатність адекватно оцінювати інформацію; уміння правильно відбирати необхідні дані; уміння вести індивідуальні пошукові інформаційні системи; здатність до інформаційного спілкування» (с. 145).

Наостанок В. Варенко пропонує футуристичні прогнози найвідоміших фахівців (Т. Мак, Е. Тоффлер, К. Альберг, Б. Гейтс та ін.), оскільки сучасна аналітика причетна практично до всіх світових процесів і явищ, фахівцям з інформації точно не байдуже, яким світ буде вже завтра.

У додатках представлено зразок аналітичної записки, аналітичного звіту, аналітичного огляду, аналітичної довідки й аналітичного прогнозу.

Структура посібника відповідає вимогам до навчального видання, а саме: надано теоретичний огляд літературних джерел, власне бачення список використаної літератури. Видання орієнтоване на формування в студентів розуміння необхідності переходу від екстенсивного споживання потоків необробленої інформації до практичного її використання (під час розв'язання проблем), залучення інформаційно-аналітичних технологій, розуміння значущості посилення власного інтелектуального потенціалу, розвитку аналітичних здібностей і навичок критичного мислення під час роботи з інформацією. Серед переваг навчального посібника – його висока інформативність. Студенти зможуть у стислому або розгорнутому вигляді отримати інформацію щодо багатьох актуальних для аналітичної діяльності понять із посиланням на першоджерела.

Загалом навчальний посібник В. Варенка «Основи аналітики» дає змогу сформувати цілісне уявлення про інформаційно-аналітичну діяльність як про методологічне, організаційне й технологічне забезпечення індивідуальної та колективної мисленнєвої діяльності, що уможливлює ефективну обробку інформації задля вдосконалення якості наявних і набуття нових знань, а також підготовку інформаційної бази для прийняття оптимальних рішень.

Список використаних джерел

1. Варенко В. М. Основи аналітики : навч. посіб. Київ : Ліра-К, 2022. 248 с.

НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ КЕРІВНИХ КАДРІВ КУЛЬТУРИ І МИСТЕЦТВ

КАФЕДРА КУЛЬТУРОЛОГІЇ ТА МІЖКУЛЬТУРНИХ КОМУНІКАЦІЙ

оголошує набір

Галузь знань – 02 «Культура і мистецтво»
Спеціальність – 029 «Інформаційна, бібліотечна та архівна справа»
Освітній ступінь: «Бакалавр», «Доктор філософії»

Освітня програма – «Документно-інформаційні системи і ресурси»:
1 курс; 2, 3 курс (добір)

Вступ 2022 на контракт без ЗНО та ЄВІ
Бакалаврат – за мотиваційним листом
Форми навчання: денна, заочна

Терміни навчання:

• **за освітнім ступенем «Бакалавр»** – на базі повної загальної освіти – 3 роки 10 місяців;
на базі освітньо-кваліфікаційного рівня молодшого спеціаліста, молодшого бакалавра – 1 рік 10 місяців;
• **за освітньо-науковим ступенем «Доктор філософії»** – 4 роки.

Для здобуття ступеня доктора філософії приймаємо осіб, які здобули ступінь магістра (освітньо-кваліфікаційний рівень спеціаліста).

Вступні випробування до аспірантури складають з:
• вступного іспиту зі спеціальності;
• вступного іспиту з іноземної мови (за вибором Вченої ради Академії в обсязі, що відповідає рівню В2 загальноєвропейських рекомендацій з мовної освіти);
• презентації дослідницької(их) пропозиції(й).

КОНТАКТИ

Більш детальну інформацію можна отримати за адресою:
01015, м. Київ, вул. Лаврська, 9, корп. 18, ауд. 104, тел.: (044) 280-36-19
Добровольська Вікторія Василівна, тел.: (067)264 43 35
e-mail: culturology@nakkkim.edu.ua

Наші спільноти у Facebook: https://www.facebook.com/groups/namsca/
Instagram: https://www.instagram.com/nakkkim_academy/
YouTube: https://www.youtube.com/channel/UCZo7CWDp2QrA0ekKtVQMhaw

ЯК НАС ЗНАЙТИ?

Від станції метро Арсенальна їхати в бік Києво-Печерської лаври автобусом №24
або тролейбусом №38 до зупинки «Церква Спаса на Берестові»

Вимоги до публікацій у наукових журналах Національної академії керівних кадрів культури і мистецтв

Загальні вимоги

До публікації в журналах приймають статті проблемного, узагальнюючого, методичного характеру, які являють собою оригінальні наукові дослідження, що **раніше ніде не були друковані.**

Статті можуть бути українською або англійською мовами.

1. Статті подають в електронному вигляді на пошту відділу наукової та редакційно-видавничої діяльності Академії: **nauka@nakkkim.edu.ua** або за адресою: **Національна академія керівних кадрів культури і мистецтв, м. Київ, вул. Лаврська, 9, корпус 11, кабінет 204, тел. (044) 280-21-93.**
2. Статті магістрантів, аспірантів, здобувачів (осіб, які не мають наукового ступеня) **обов'язково супроводжують рецензією** із зазначенням наукової новизни та актуальності публікації. Рецензію має підписати доктор чи кандидат наук (доктор філософії) за профілем публікації. Підпис рецензента має бути засвідченим печаткою в кадровому підрозділі.
3. Стаття, у якій виявлено запозичення з матеріалів інших авторів без посилання на джерело, не повертається на доопрацювання та не публікується, а її автор може подати до редколегії інший матеріал. У разі повторного виявлення запозичень редакція залишає за собою право не брати в подальшому до друку матеріали цього автора.
4. Статті друкують у співавторстві не більше трьох авторів.
5. Правила цитування:
   - всі цитати мають закінчуватися посиланнями на джерела;
   - посилання на підручники є небажаним;
   - посилання на власні публікації допускається лише в разі нагальної потреби;
   - вторинне цитування не дозволене;
   - якщо в огляді літератури або далі по тексту йде посилання на прізвище вченого – його публікація має бути в загальному списку літератури після статті.
6. За наявності трьох і більше граматичних помилок на сторінці, текст до публікації не приймається.
7. Редколегія організовує внутрішнє (обов'язкове) та зовнішнє (за необхідності) рецензування статей. Якщо автор не згоден із зауваженнями рецензента, він має обґрунтувати це письмово. Редколегія залишає за собою право відхилити статтю, якщо автор безпідставно залишає без уваги побажання рецензента.

Структура та оформлення статті

1. Статтю оформлюють у текстовому редакторі Word for Windows (шрифт Times New Roman 14, міжрядковий інтервал – 1,5). Поля всі – 2 см, сторінки не нумерують.
2. Індекс УДК.
3. Відомості про автора українською та англійською мовами, що містять такі дані (без скорочень та абревіатур): прізвище, ім'я, по батькові, науковий ступінь, вчене звання, посада із зазначенням структурного підрозділу та назви установи за основним місцем роботи автора. Наприклад: *Єсипенко Роман Миколайович, доктор історичних наук, професор, професор кафедри суспільних наук Національної академії керівних кадрів культури і мистецтв.*
4. Авторський цифровий ідентифікатор ORCID подають у форматі: https://orcid.org/0000-0000-0000-0000.
5. Контактна інформація: електронна пошта і номер телефона (він не буде надрукований).
6. Назва статті українською та англійською мовами.
7. **Анотації та ключові слова** наводять українською та англійською мовою обсягом **не менше 1800 знаків (з проміжками).** Анотацію наводять **одним абзацом**, з вирівнюванням по ширині; вона містить такі рубрики: **Мета роботи; Методологія роботи; Наукова новизна; Висновки; Ключові слова.** Анотація англійською мовою є перекладом україномовного варіанта.
8. Основний текст статті повинен містити такі структурні елементи (рубрики), які виділяють з абзацного виступу напівжирним шрифтом: **Актуальність теми дослідження**. **Аналіз досліджень і публікацій**. **Мета дослідження. Виклад основного матеріалу. Наукова новизна. Висновки.**
9. Перелік цитованої літератури укладають за алфавітом або за порядком посилання в тексті та оформлюють згідно з вимогами Національного стандарту України ДСТУ 8302:2015 «Інформація та документація. Бібліографічне посилання. Загальні положення та правила складання». Підзаголовок **«Список використаних джерел»** виділяють жирним шрифтом. У списку має бути не менше 7–8 посилань на джерела, бажана наявність іноземних джерел; рекомендовано посилання на іноземні журнали з високим індексом цитованості або базову монографію в цій галузі.
10. Скорочення оформлюють відповідно до ДСТУ 3582:2013 «Бібліографічний опис. Скорочення слів і словосполучень українською мовою. Загальні вимоги та правила».

11. **References** (література латиницею) наводять повністю окремим блоком, повторюючи список літератури, наданий національною мовою, незалежно від того, є в ньому іноземні джерела чи немає. Якщо в списку є посилання на іноземні публікації, їх повністю повторюють у списку, наведеному в латиниці.

References оформлюють згідно зі стандартом **APA (American Psychological Association (APA) Style)**. Для транслітерації українського тексту латиницею рекомендовано користуватись системами автоматичної транслітерації: http://translit.kh.ua/#passport.

Зразок детального оформлення транслітерованого латиницею списку використаних джерел див. на сайті Академії: https://nakkkim.edu.ua/images/Instytuty/nauka/vydannia/Oformlennia_References.pdf

12. Обсяг статті – **до 13 сторінок** (включно з анотаціями, ілюстраціями, таблицями, графіками та списком літератури). Відгук або рецензія – 1–2 сторінки.

13. Рисунки й таблиці розміщують у тексті статті з вирівнюванням по центру сторінки, без обтікання текстом та не виходячи за поле набору. Рисунки й таблиці необхідно подавати в статті безпосередньо після тексту, де вони згадані вперше. На кожну формулу, таблицю, рисунок, графік у тексті мають бути обов'язкові посилання.

14. Ілюстрації та фото (кольорові або чорно-білі, з градаціями сірого кольору) «вмонтовують» в основний текст статті та обов’язково нумерують і підписують.

15. Посилання оформлюють так: [8, 25], де 8 – порядковий номер джерела в списку, 25 – номер сторінки. Посилання на кілька джерел: [8, 25; 4, 67].

16. Лапки: «...»; подвійні лапки для оформлення цитати в цитаті: «“...”».

17. Примітки оформлюють як виноски та розміщують після основного тексту перед списком літератури. Знак виноски виконують надрядковою арабською цифрою безпосередньо після того слова, числа, символу, речення, до якого дають пояснення.

18. Між ініціалами та прізвищем, а також між цифрою та словесним позначенням ставлять нерозривний проміжок: Т.ºШевченко, XXIºстоліття, 2022ºрік.

ПРИКЛАД ОФОРМЛЕННЯ СТАТТІ

УДК 929:7.071.1:316.74:7(045)

Микуланинець Леся Михайлівна,
кандидат мистецтвознавства, доцент,
доцент кафедри теорії і методики музичної освіти
Мукачівського державного університету
https://orcid.org/0000-0002-6346-6532
l.mikulaninets@gmail.com
096-000-00-00

БІОГРАФІЯ В АКСПЕКТІ КУЛЬТУРНОЇ КОМУНІКАЦІЇ МИТЦЯ І ПУБЛІКИ

Мета роботи – виявити комунікативний потенціал біографії майстра, довести її вплив на культурний діалог між людством і здобутками митця. **Методологія дослідження** полягає в застосуванні низки підходів: аналітичного – для осмислення літератури за темою статті; міждисциплінарного – з метою всебічного вивчення фактологічного матеріалу та набуття нових знань; системного з використання цілого спектру методів (біографічного, семіотичного, культурологічного, герменевтичного, історичного, теоретичного узагальнення) – задля комплексного осягнення заявленої квестії. **Наукова новизна** полягає в тому, що вперше в національній гуманітаристиці життєпис експліковано як спосіб цивілізаційного контактування творця і публіки, транслятор найважливіших сенсів епохи. **Висновки.** У публікації доведено твердження: біографія митця – важлива складова комунікативного простору сьогодення. Вона втілює антропологічні виміри історії, світоглядні засади доби через висвітлення буття свого героя, його значущих досягнень. Автор хронік життєву стратегію майстра вибудовує так, щоб він став зрозумілим реципієнтам будь-якого періоду. Аналіз літопису дає змогу виявити багатство символічних форм культурного контактування, пов’язаних із художніми творами, епохальними особливостями, громадськими обставинами тощо. У своїй єдності вони впливають на сприйняття образу митця. Цей процес публіка здійснює внаслідок розкодування духовної інформації, відповідно до наявних норм, традицій конкретного часу, усвідомлення буттєвого та креативного досвіду персонажа. Життєпис як засіб комунікування демонструє свободу від ідеологічної, суспільної обмеженості, оскільки уможливлює спілкування індивідам різних ер, знімає територіальні, мовленнєві, соціальні та ін. бар’єри. Завдяки своїй здатності втілювати універсальні цивілізаційні концепти хроніки не тільки виражають оповідь про митця, але й дають змогу висловитися сучасному реципієнту. Так слухач (глядач) через біографію контактує з майстром, його часом, людством.

Ключові слова: біографія, культурна комунікація, митець, публіка.

Mykulanynets Lesya,
Ph.D. in Arts, Associate Professor of the Theory
and Methods of Music Education Department,
Mukachevo State University

BIOGRAPHY IN THE ASPECT OF CULTURAL COMMUNICATION OF AN ARTIST AND AUDIENCE

The purpose of the article is to reveal the communicative potential of the master's biography, to prove its influence on the cultural dialogue between humanity and the achievements of the artist. **The research methodology** is to apply a number of approaches: analytical – to comprehend the literature on the topic of the article; interdisciplinary - for a comprehensive study of factual material and in obtaining new knowledge; systemic using a whole range of methods (biographical, semiotic, culturological, hermeneutic, historical, theoretical generalization) – comprehending the stated quest, etc. **Scientific novelty:** for the first time in the national humanities, biography is explained as the way of civilizational contact between the creator and the public, the translator of the most important meanings of the era. **Conclusions.** The publication states that the artist's biography is an important component of the communicative space of nowadays. It embodies the anthropological dimensions of history, the worldview of the day through the coverage of the hero's life, his significant achievements. The author of the chronicles builds the life strategy of the master in such a way that he becomes clear to the recipients of any period. An analysis of the chronicle reveals the richness of symbolic forms of cultural contact associated with works of art, epoch-making features and social circumstances, and so on. In unity, they affect the perception of the artist's image. This process is carried out by the public as a result of decoding spiritual information in accordance with existing norms, traditions of a particular time, awareness of the existential and creative experience of the character. Biography as a means of communication demonstrates freedom from ideological, social limitations, as it allows communication of individuals of different eras, removes territorial, speech, social, and others barriers. Due to their ability to embody the universal concepts of civilization, the chronicles express not only the story of the artist, but also allow the modern recipient to express himself. Thus the listener (viewer) through the biography is in contact with the master, his time, humanity.

Keywords*:* biography, cultural communication, artist, audience.

Культурне контактування характеризується дуалістичністю: з одного боку, функціонує відповідно до духовних законів розвитку суспільства, з іншого – має певну незалежність, зумовлену специфікою передачі інформації. На думку О. Злотника, вона транслюється через: «внутрішній діалог мистецтва (об'єкта) і реципієнта (суб'єкта); художнє спілкування між суб'єктами, що виникає на тлі (за допомогою) мистецтва; взаємодія за допомогою мистецтва із соціокультурним простором людства» [6, 16].

Список використаних джерел

1. Артеменко О. Поняття «мистецька комунікація» у науковому дискурсі. *Вісник Київського національного університету імені Т. Г. Шевченка.* 2018. Вип. 1 (24). С. 26–29.

References

1. Artemenko, O. (2018). The concept of "artistic communication" in scientific discourse. Visnyk Kyivskoho natsionalnoho universytetu imeni T. H. Shevchenka, 1 (24), 26–29 [in Ukrainian].

Підп. до друку 23.06.2022 р. Формат 60х84 1/8.
Папір др. апарат. Друк офсетний. Ум.-друк. арк. 15,35. Зам. 33.
Тираж 300 прим.

Національна академія керівних кадрів культури і мистецтв
01015, м. Київ, вул. Лаврська, 9
Свідоцтво про внесення до Державного реєстру суб'єктів видавничої справи ДК № 3953 від 12.01.2011.